

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAZAK TÜRKÇESİ İLE YAZILMIŞ
MANZUM TAHİR İLE ZÜHRE HİKÂYESİ
ÜZERİNDE DİL İNCELEMESİ
(METİN-TÜRKİYE TÜRKÇESİ-SÖZLÜK)

Onur AKSU

2501201597

Danışman

Prof. Dr. Uğur GÜRSU

İSTANBUL 2023

ÖZ

KAZAK TÜRKÇESİ İLE YAZILMIŞ MANZUM TAHİR İLE ZÜHRE HİKÂYESİ ÜZERİNDE DİL İNCELEMESİ (METİN-TÜRKİYE TÜRKÇESİ-SÖZLÜK)

ONUR AKSU

Türk edebiyatında halk hikâyeleri destanla roman arasında bir köprü görevi görmüştür. Hem nazım hem nesir karışık olarak var olan bu tür, usta hikâyeciler tarafından anlatılmış ve bu gelenek Türk dünyasında da devam ettirilmiştir. Çalışmamızın konusunu Kazakistan’da yayımlanan “Babalar Sözi” adlı dizi eserin “Ğağıştıq Dastandar” adlı on dokuzuncu cildinde yer alan “Qıyssa Tahir Zühra” metni oluşturmaktadır. Metin Kazakistan’da bir şair olan Akılbek Sabaluğlı tarafından kaleme alınmıştır. Ahmet isimli bir Nogay Türkünün Osmanlı tarihinden aktardığı nüshayı, Akılbek Sabaluğlı Kazak Türkçesine manzum bir şekilde aktarmış ve onların okuması için kolaylık sağlamıştır.

Çalışmamız “Giriş, Metin, Aktarma, İnceleme ve Sözlük” bölümlerinden oluşmaktadır. Metin kısmında halk hikâyesinin çeviri yazılı hâli verilmiştir. Aktarma kısmında metnin serbest bir aktarmasına yer verilmiş, dil incelemesi bölümünde ise çalışmamıza konu olan halk hikâyesinin ses ve şekil bilgisi örneklerle incelenmiştir. Çalışmamızın son kısmında ise sözlük yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kazak Türkçesi, Tahir ile Zühre, Halk hikâyesi

ABSTRACT

LANGUAGE ANALYSIS ON THE STORY OF TAHIR AND ZUHRE IN VERSE WRITTEN IN KAZAKH TURKISH (TEXT-TURKEY TURKISH-DICTIONARY)

ONUR AKSU

In Turkish literature, folk tales have served as a bridge between epics and novels. This genre, which combines both verse and prose, has been narrated by master storytellers and has continued as a tradition in the Turkic world. The subject of our study is the text "Qıyssa Tahir Zühra" included in the nineteenth volume of the series "Babalar Sözi" published in Kazakhstan. The text was written by Akılbek Sabaluğlu, a poet from Kazakhstan. Akılbek Sabaluğlu adapted the copy narrated by a Nogai Turk named Ahmet from Ottoman history into Kazakh Turkish in verse form, making it easier for them to read.

Our study consists of the sections "Introduction, Text, Adaptation, Analysis, and Glossary." In the Text section, the translated written version of the folk tale is provided. The Adaptation section includes a free adaptation of the text, and in the Analysis section, the folk tale we are studying is examined with examples of sound and form. The final section of our study is the Glossary.

Keywords: Kazakh Turkish, Tahir and Zühre, folk tales

ÖNSÖZ

Türk edebiyatında destanla roman arasında bir geçiş türü olan ve aşk, kahramanlık gibi çeşitli konuları bünyesinde barındıran halk hikâyeleri nazım-nesir karışık olarak var olmuştur. Usta hikâyeciler tarafından anlatılagelen bu hikâyelerle halk hoşça vakit geçiriyorken aynı zamanda destan anlatma geleneğini de sürdürmüştür. Bu hikâyelerden olan Tahir ile Zühre Hikâyesi, Türklerle ilişkisi olan çeşitli milletlere de yayılmış ve sevilmiştir. İcra edildiği bölgeye göre yerel özellikler de kazanan hikâye böylelikle farklı varyantlara sahip olmuş, Anadolu coğrafyasındaki sazın yerini Orta Asya’da dombra almıştır.

Çalışmamıza konu olan metin Kazak Türkçesiyle yazılmış Tahir ile Zühre hikâyesini ihtiva etmektedir. Kazakistan’da bir âşık olan Akılbek Sabaluğlı tarafından kaleme alınmıştır. Ahmet isimli bir Nogay Türkünün Osmanlı tarihinden aktardığı nüshayı, Akılbek Sabaluğlı Kazak Türkçesine manzum bir şekilde aktarmış ve onların okuması için kolaylık sağlamıştır.

Çalışmamız “Giriş, Metin, Aktarma, İnceleme ve Sözlük” bölümlerinden oluşmaktadır

Çalışma konumun seçiminde ve çalışmamda bana destek veren değerli danışmanım Prof. Dr. Uğur Gürsu’ya teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmam boyunca bana destek olan değerli aileme ve bu süreçte yanımda olan sevgili arkadaşım Gizem Erfidan’a teşekkür ederim.

Onur Aksu

Temmuz 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR ve İŞARETLER.....	xiii
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

METİNLER

1.1. Çeviri Yazılı Metin	12
1.2. Aktarma.....	130

İKİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

2.1. Ses Bilgisi	231
2.1.1. Ünlüler.....	231
2.1.1.1. Ünlülerin Özellikleri.....	231
2.1.2. Ünsüzler.....	233
2.1.2.1. Kazak Türkçesinde Ünsüzler.....	233
2.1.2.2. Ünsüzlerin Sınıflandırılması.....	233
2.1.2.3. Ünsüzlerin Özellikleri	235
2.1.2.3.1. Dudak Ünsüzleri: /b/, /m/, /p/, /w/.....	235
2.1.2.3.2. Diş Dudak Ünsüzleri: /f/, /v/	236
2.1.2.3.3. Diş Ünsüzleri: /d/, /n/, /t/, /s/, /z/	236
2.1.2.3.4. Diş Damak Ünsüzleri: /j/, /ç/, /ş/	237
2.1.2.3.5. Ön Damak Ünsüzleri: /g/, /y/, /k/, /l/, /r/	237
2.1.2.3.6. Art Damak Ünsüzleri: /ğ/, /q/, /ñ/, /x/	238
2.1.2.3.7. Gırtlak Ünsüzü: h	239

2.1.2.3.8. Diğer Ünsüzler	239
2.1.3. Fonolojik Süreçler	239
2.1.3.1. Uyum	239
2.1.3.1.1. Ünlülerde Meydana Gelen Uyumlar	239
2.1.3.1.1.1. Kalınlık İncelik Uyumları	239
2.1.3.1.1.2. Düzlük Yuvarlaklık Uyumları	240
2.1.3.1.2. Ünsüzlerde Meydana Gelen Uyumlar	241
2.1.3.2. Benzeşme	241
2.1.3.3. Değişme	242
2.1.3.3.1. Ünlü Değişmeleri	242
2.1.3.3.2. Ünsüz Değişmeleri	245
2.1.3.3.3. Ünsüz İkizleşmesi	248
2.1.3.3.4. Ünsüz Tekleşmesi	248
2.1.3.3.5. Göçüşme	248
2.1.3.4. Düşme	249
2.1.3.4.1. Ünlü Düşmesi	249
2.1.3.4.2. Ünsüz Düşmesi	249
2.1.3.4.3. Hece Düşmesi	250
2.1.3.5. Türeme	250
2.1.3.5.1. Ünlü Türemesi	250
2.1.3.5.2. Ünsüz Türemesi	251
2.2. Şekil Bilgisi	251
2.2.1. İsimler	251
2.2.1.1. İsim Yapım Ekleri	251
2.2.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri	251
2.2.1.1.1.1. {+lıq}, {+lık}, {+dıq}, {+dik}, {+tıq}, {+tik}	251
2.2.1.1.1.2. {+lı}, {+li}, {+dı}, {+di}, {+tı}, {+ti}	251
2.2.1.1.1.3. {+sız}, {+siz}	252
2.2.1.1.1.4. {+şı}, {+şi}	252
2.2.1.1.1.5. {+şa}, {+şe}	252

2.2.1.1.1.6. {+şılıq}, {+şilik}	252
2.2.1.1.1.7. {+nşı}, {+nşi}	252
2.2.1.1.1.8. {+aw}, {+ew}	252
2.2.1.1.1.9. {+las}, {+das}, {+tes}	252
2.2.1.1.1.10. {+ğı}, {+gi}, {+qı}, {+ki}	252
2.2.1.1.1.11. {+day}, {+dey}, {+tay}, {+tey}	252
2.2.1.1.1.12. {+ğana}, {+gene}, {+qana}, {+kene}	253
2.2.1.1.1.13. {+raq}, {+rek}, {+ıraq}, {+irek}	253
2.2.1.1.1.14. {+ker}, {+ger}	253
2.2.1.1.1.15. {+aq}, {+ek},	253
2.2.1.1.1.16. {+tal}	253
2.2.1.1.1.17. {+(ı)l+}	253
2.2.1.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	253
2.2.1.1.2.1. {+maq}, {+mek}, {+baq}, {+bek}, {+paq}, {+pek}	253
2.2.1.1.2.2. {-s}	253
2.2.1.1.2.3. {-w}	253
2.2.1.1.2.4. {-m}	254
2.2.1.1.2.5. {-q}, {-k}	254
2.2.1.1.2.6. {-aq}, {-ek}	254
2.2.1.1.2.7. {-n}	254
2.2.1.1.2.8. {-ğın}, {-gin}, {-qın}, {-kin}	254
2.2.1.1.2.9. {-ş}	254
2.2.1.1.2.10. {-r }, {-ar}, {-er}	254
2.2.1.1.2.11. {-wıl}, {-wil}	254
2.2.1.1.2.12. {-a}, {-e}	254
2.2.1.2. İsim Çekim Ekleri.....	255
2.2.1.2.1. Çokluk Eki.....	255
2.2.1.2.2. İyelik Ekleri.....	255
2.2.1.2.3. Aitlik Eki	256
2.2.1.2.4. Hal Ekleri	256
2.2.1.2.4.1. İlgi Hâli Eki	256

2.2.1.2.4.2. Yönelme Hâli Eki.....	257
2.2.1.2.4.3. Belirtme Hâli Eki	257
2.2.1.2.4.4. Bulunma Hâli Eki.....	258
2.2.1.2.4.5. Çıkma Hâli Eki.....	258
2.2.1.2.4.6. Vâsıta Hâli Eki	258
2.2.1.2.4.7. Eşitlik Hâli Eki	259
2.2.1.2.4.8. Yön Hâli Eki.....	259
2.2.1.2.5. İsimlerde Soru	259
2.2.2. Sıfatlar	260
2.2.2.1. Niteleme Sıfatları.....	260
2.2.2.2. Belirtme Sıfatları	260
2.2.2.2.1. İşaret Sıfatları	260
2.2.2.2.2. Sayı Sıfatları	260
2.2.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları	260
2.2.2.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatı.....	261
2.2.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları	261
2.2.2.2.4. Soru Sıfatları	261
2.2.3. Zarflar	261
2.2.3.1. Zaman Zarfları.....	261
2.2.3.2. Yer ve Yön Zarfları	262
2.2.3.3. Niteleme Zarfları	262
2.2.3.4. Miktar Zarfları	263
2.2.3.5. Soru Zarfları	263
2.2.4. Zamirler	263
2.2.4.1. Şahıs Zamirleri	263
2.2.4.2. Dönüşlülük Zamiri.....	264
2.2.4.3. İşaret Zamirleri	265
2.2.4.4. Belirsizlik Zamiri.....	265
2.2.4.5. Soru Zamirleri	266

2.2.5. Fiiller	266
2.2.5.1. Fiil Yapım Ekleri.....	266
2.2.5.1.1. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	266
2.2.5.1.1.1. {+la}, {+le}, {+da}, {+de}, {+ta}, {+te}	266
2.2.5.1.1.2. {+al}, {+el}	266
2.2.5.1.1.3. {+a}, {+e}	266
2.2.5.1.1.4. {+ar}, {+r}	267
2.2.5.1.1.5. {+ğır}, {+qır}, {+kir}	267
2.2.5.1.1.6. {+ğar}, {+ger}, {+qar}, {+ker}	267
2.2.5.1.1.7. {+ğa}, {+ge}, {+qa}, {+ke}	267
2.2.5.1.1.8. {+ay}, {+ey}	267
2.2.5.1.1.9. {+q}, {+k}.....	267
2.2.5.1.1.10. {+si}	267
2.2.5.1.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	267
2.2.5.1.2.1. {-ma}, {-me}, {-ba}, {-be}, {-pa}, {-pe}	267
2.2.5.1.2.2. {-n}	267
2.2.5.1.2.3. {-l}	267
2.2.5.1.2.4. {-s}	268
2.2.5.1.2.5. {-t}	268
2.2.5.1.2.6. {-dır}, {-dir}, {-tır}, {-tir}	268
2.2.5.1.2.7. {-ğız}, {-giz}, {-qız}, {-kız}	268
2.2.5.1.2.8. {-ar}, {-ır}, {-ir}	268
2.2.5.1.2.9. {-ğır-}	268
2.2.5.2. Fiil Çekimi.....	268
2.2.5.2.1. Şahıs Ekleri	268
2.2.5.2.1.1. I. Tip Şahıs Ekleri (Zamir Kökenli Şahıs Ekleri).....	269
2.2.5.2.1.2. II. Tip Şahıs Ekleri (İyelik Kökenli Şahıs Ekleri).....	269
2.2.5.2.1.3. III. Tip Şahıs Ekleri (Emir Kökenli Şahıs Ekleri).....	270
2.2.5.2.2. Şekil ve Zaman Ekleri	270
2.2.5.2.2.1. Bildirme Kipleri	271
2.2.5.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman	271

2.2.5.2.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	271
2.2.5.2.2.1.3. Şimdiki Zaman	272
2.2.5.2.2.1.4. Gelecek Zaman.....	272
2.2.5.2.2.1.5. Geniş Zaman	272
2.2.5.2.2.2. Tasarlama Kipleri	273
2.2.5.2.2.2.1. İstek Kipi	273
2.2.5.2.2.2.2. Emir Kipi.....	273
2.2.5.2.2.2.3. Şart Kipi	274
2.2.5.2.2.2.4. Gereklilik Kipi.....	274
2.2.5.2.2.3. Cevher Fiili.....	274
2.2.5.2.2.3.1. Şimdiki Zaman	275
2.2.5.2.2.3.2. Görülen Geçmiş Zaman	275
2.2.5.2.2.3.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	275
2.2.5.2.2.3.4. Şart	275
2.2.5.2.3. Birleşik Çekim.....	276
2.2.5.2.3.1. Hikâye	276
2.2.5.2.3.2. Rivayet	277
2.2.5.2.3.3. Şart	277
2.2.5.3.İsim Fiiller	278
2.2.5.4. Sıfat Fiiller.....	278
2.2.5.5. Zarf Fiiller	279
2.2.6. Edatlar	280
2.2.6.1. Çekim Edatları.....	280
2.2.6.2. Bağlama Edatları	280
2.2.6.2.1. Sıralama Edatları.....	280
2.2.6.2.2. Karşılaştırma Edatları.....	281
2.2.6.2.3. Cümle Başı Edatları	281
2.2.6.3. Ünlem Edatları	281

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

3. Sözlük.....	282
SONUÇ	326
KAYNAKÇA	328

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1. ÜNLÜLERİN SINIFLANDIRILMASI	231
TABLO 2. TONLU ÜNSÜZLERİN TONSUZ KARŞILIKLARI.....	234
TABLO 3. KAZAK TÜRKÇESİNİN ÜNSÜZLERİ	235
TABLO 4. ÇOKLUK EKİ.....	255
TABLO 5. İYELİK EKLERİ.....	255
TABLO 6. HAL EKLERİ	256
TABLO 7. ŞAHIS ZAMİRLERİNİN HÂL EKLERİYLE ÇEKİMİ.....	264
TABLO 8. İŞARET ZAMİRLERİNİN HÂL EKLERİYLE ÇEKİMİ.....	265
TABLO 9. I. TİP ŞAHIS EKLERİ (ZAMİR KÖKENLİ ŞAHIS EKLERİ)....	269
TABLO 10. II. TİP ŞAHIS EKLERİ (İYELİK KÖKENLİ ŞAHIS EKLERİ)	269
TABLO 11. III. TİP ŞAHIS EKLERİ (EMİR KÖKENLİ ŞAHIS EKLERİ) .	270
TABLO 12. EMİR EKLERİ	273
TABLO 13. CEVHER FİİLİNDE ŞİMDİKİ ZAMAN.....	275

KISALTMALAR ve İŞARETLER LİSTESİ

a.g.e	: Adı geçen eser
Ar.	: Arapça
Far.	: Farsça
Lat.	: Latince
{x}	: Üst biçim birimi göstergesidir.
[x], [y]	: Alt biçim birimi göstergesidir.
/x/	: x, fonemdir
/x/ > /y/	: x, y'den önceki biçimdir.
>	: Bir şekilden başka bir şekle gidişi gösterir.
<	: Bir şeklin başka bir şekilden gelişini gösterir.
-	: Fiil kök ve gövdelerine gelen eki gösterir
+	: İsim kök ve gövdelerine gelen eki gösterir
/	: Bir biçim birimin farklı sesçil biçimlerini ayırır
*	: Varsayımsal (hipotetik) biçime işaret eder
∅	: Eksiz ses ve biçim birimleri gösterir

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

İncelediğimiz metin Kiril esaslı Kazak alfabesi ile yazılmıştır. Kazak alfabesinde bulunan harflerin çeviri yazı karşılıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

а	а	о	о
ә	ä	ө	ö
б	b	п	p
в	v	р	r
г	g	с	s
ғ	ğ	т	t
д	d	у	uw, üw, w
е	e	ұ	u
ж	j	ү	ü
з	z	ф	f
и	ıy / iy / i	х	x
й	y	һ	h
к	k	ш	ş
қ	q	щ	şç
л	l	ы	ı
м	m	і	i
н	n	ю	yuv, yüv, yu
ң	ñ	я	ya

GİRİŞ

Çalışmamızın konusunu Kazakistan’da yayımlanan “Babalar Sözi” adlı dizi eserin on dokuzuncu cildinde bulunan “Qıyssa Tahir-Zühra” metni oluşturmaktadır.

Bu çalışmamızın amacı Türk halk hikâyeciliğinde önemli bir yeri olan Tahir ile Zühre Hikâyesinin önemini vurgulamak ve farklı Türk yurtlarındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır.

Çalışmamıza Tahir ile Zühre Hikâyelerinin kaynağı, eserin müellifi ve Tahir ile Zühre Hikâyesinin varyantları arasındaki benzerlik ve farklılıkları inceleyen bir giriş ile başlanmıştır.

Çalışmamızın birinci kısmının ilk alt başlığında Kiril harfli metnin çeviri yazılı şekli verilmiştir. İkinci alt başlıkta ise metnin Türkiye Türkçesine aktarımı bulunmaktadır.

İkinci kısımda metnin dil incelemesi yapılmıştır. Dil incelemesinde ses ve biçim özellikleri irdelenmiş, sözcük türleri ve eklerin kullanımı hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın son bölümünü ise sözlük kısmı oluşturmaktadır.

Tahir ile Zühre Hikâyelerinin Kaynağı

Tâhir ile Zühre hikâyesi XVI. yüzyıldan itibaren bilinmektedir. İlk bahseden 1867 yılında Á. Vámbéry olmasına karşın metin 1872’de F. W. Radloff tarafından “Proben” serisinde neşredilmiştir. Tahir ile Zühre üzerine ilk müstakil çalışma ise G. Raquette’e aittir. 1946 yılında P. Naili Boratav *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği* adlı eserinde de yer yer Tahir ile Zühre’den bahsetmiştir.¹ Türkiye’de ise Tahir ile Zühre üzerine müstakil olarak Fikret Türkmen çalışmıştır. Türkmen hikâyenin kaynağı hakkındaki görüşleri dört grupta toplamıştır:

¹ Fikret Türkmen, **Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2015, s. 10-19.

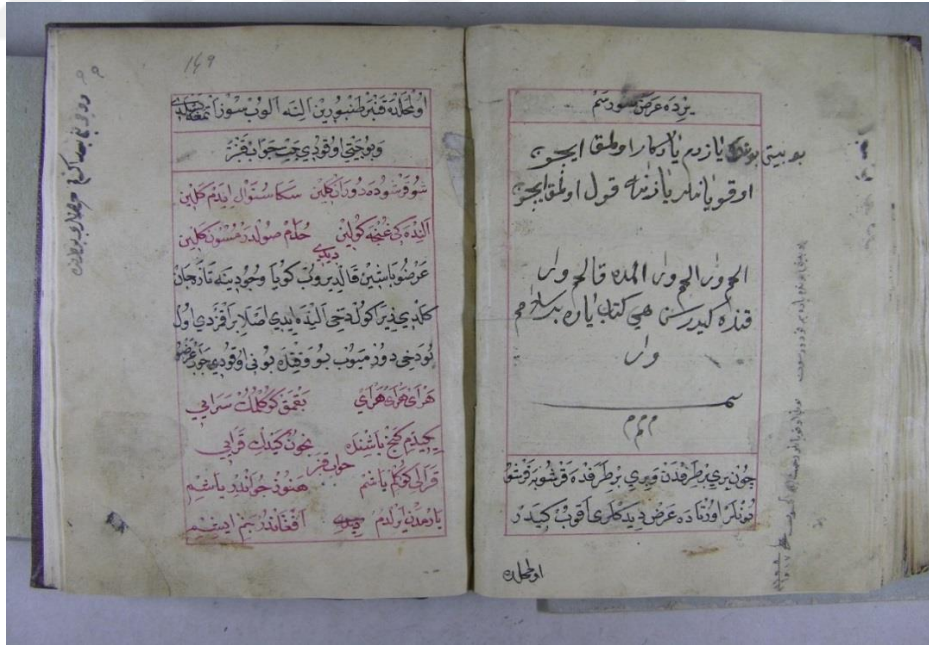
- 1- Pertev Naili Boratav'a göre bu hikâye yaşadıkları düşünülen âşıklara aittir.
- 2- Hikâyenin konusu Kosi Korpeş ve Bayan Sülü adlı destandan alınmıştır.
- 3- Eski astrolojik düşünceler, gezegenlerin hareketleri folklorlaşarak hikâyenin konusu olmuştur.
- 4- Arap ve Fars kaynaklı bir konudur.²

Eserin Varyantları

Fikret Türkmen'in *Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)* adlı çalışmasında eserin pek çok varyantı belirtilmiştir.³ Biz de çalışmalarımız neticesinde eserin farklı varyantlarını tespit ettik. Söz konusu varyantlar şunlardır:

1. Tahir ile Zühre

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinin Konya İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 42 Kon 1882/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 35 yaprak 70 sayfadır. Her sayfada 17 satır bulunmaktadır. Yazı türü nesihtir.

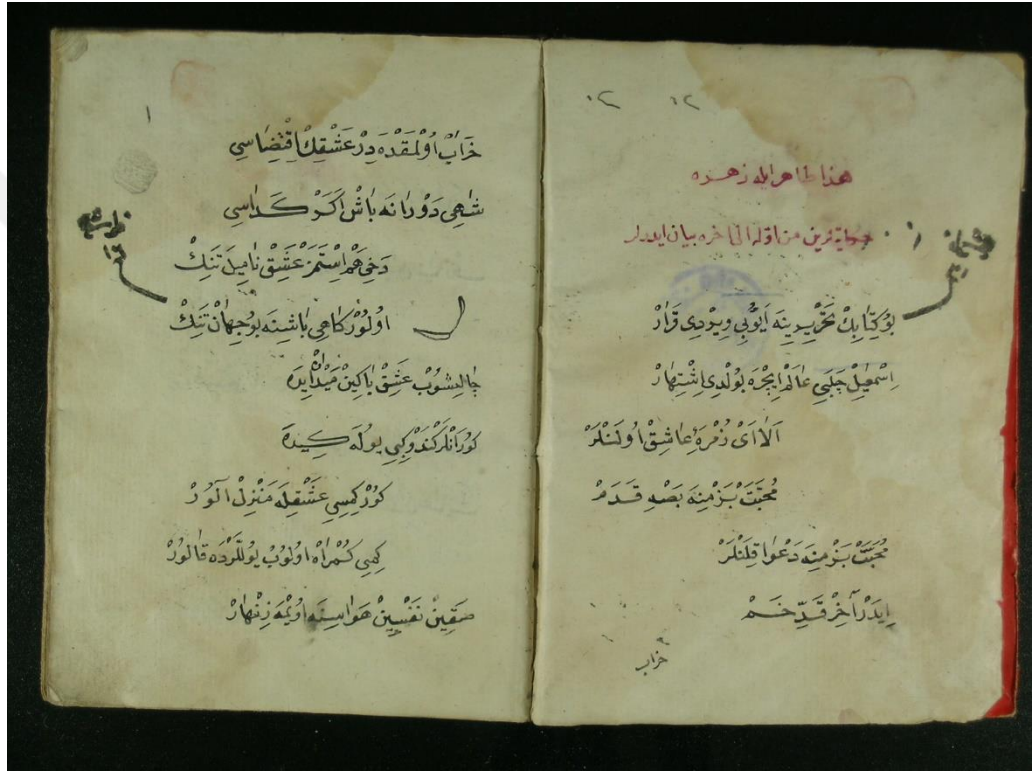
(Konya varyantının ilk sayfası)

² Türkmen, a.g.e, s. 161.

³ Eserin diğer varyantlarına bakmak için *Fikret Türkmen - Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)* eserinin 11-28. sf. aralığına bakınız.

2. Hikâye-i Tahir İle Zehra

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesinin aynı isimli koleksiyonunda bulunmaktadır. 19 Hk 314 demirbaş numarasıyla kayıtlı olup yazarı İsmâ'il Çelebî Eyubi'dir. İstinsah tarihi 1208 (1792)'dir. 73 yapraktır. Yazı türü olmakla beraber 205x145-130x90 mm. ölçülerindedir.

(Çorum varyantının ilk sayfası)

3. Tahir ile Zühre

İBB Atatürk Kitaplığında nadir eserler odasında Bel_Yz_K.001514 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Yazarı Sefer Mehmed'dir.

4. Tâhir ile Zühre

Gürcistan Tiflis'te Gürcistan Bilimler Akademisi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda bulunmaktadır. AC16/II demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Yazarı Molla Nefes olup istinsah tarihi 1286 (1869)'dır.

5. Tahir ile Zühre

Mısır Kahire’de Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda bulunur. Tarihi Türkî Talat 160 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.

6. Karagöz Oyunları Tahir ile Zühre

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’nın İstanbul Büyükşehir Belediyesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda K.62-1/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Yazarı Hayâlî Memduh Bey olup yazı türü rik’a’dır.

7. Tahir ile Zühre

Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesinin Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi koleksiyonunda 22 Sel 5124/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Yazarı Hüseyin’dir.

8. Âşık Tahir ile Mâşuk Zühre

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü’nün Suna ve İnan Kıraç Vakfı Yazmalar Koleksiyonunda SR_000335_02 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Yazmanın sonuna 1141 notu düşülmüştür. İstinsah tarihi miladi 1728/1729’e karşılık gelmektedir.

9. Hikâye-i Tahir ile Zühre

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’nda AKT_1423 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Yayın tarihi 1928 olup matbu bir metindir. İkbâl Kütüphanesi yayımlamış olup Marifet Matbaası basmıştır. Eser satır aralarında büyük görsellerle desteklenmiştir.

10. Hikâye-i Tahir ile Zühre

İBB Atatürk Kitaplığının nadir eserler odasında Bel_Osm_K.01824 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. İstinsah tarihi 1300(1883)’dür.

11. Hikâye-i Tahir ile Zühre

İBB Atatürk Kitaplığında AKT_1424 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.

12. Hikâye-i Tahir ile Zühre

İBB Atatürk Kitaplığında Bel_Osm_K.06096 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Yayın tarihi 1342 (1924)'dir. Yayın yeri Dersaadet (İstanbul)'tir.

13. Tahir ile Zühre

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda HP427iç2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Yayın tarihi 1930 olup matbu bir metindir. İkbâl Kütüphanesi yayımlamıştır.

Eserin Müellifi Hakkında Bilgiler

Akılbek Sabaluğlu, Akılbek bin Sabal Turabaev 17 Eylül 1880'de eski Semey bölgesi, Karkaralı ilçesi, Akbota bölgesinde doğmuş, 4 Ocak 1919'da şimdiki Doğu Kazakistan'ın Beşkaragay kazasının Besterek ovasında vefat etmiş bir şairdir. Wak kabilesinden olan Akılbek, Ahmet Rıza Medresesi'nde tahsil görmüştür.

Arap, Fars ve Türk dillerini iyi bilen şair, Abay'ı kendine üstat saymıştı. Doğu edebiyatının hikâyelerini tercüme etmiş, Kazak yazılı edebiyatının alanını genişletmiş, destanlar yazarak zenginleştirmiştir. Kazan Yayınevinden çıkan kısa öyküleri şunlardır: “Tahir-Zühra” “Таһир-Зүһра” (1902, 1911), “Bozjigit” “Бозжігіт” (1910, 1911), “Marğuba Kıssası” “Қисса Марғұба” (1911), “İbrahim” “Ибраһим” (1911), “Xiykmet Nıgımet” “Хикмет Нығымет”(1911), “Qırıq Wezir” “Қырық уәзір” (1911, 1920), “Altın Balık” “Алтын балық” (1912), “Samruğ” “Самруғ” (1915), “Dandan Ğaşık” “Дандан ғашық”.

Kazan'da basılan özgün eserleri ise şunlardır: gençlik ve aşkla ilgili şiirlerini içeren “Mağşuk Name” “Мағшұқ наме” (1910, 1911), “Nazım” “Назым” (1911), “Sum Zaman” “Сұм заман” (1911), “Ğiybratnâma” “Ғибратнама” (1911), “Sätbek Batır” “Сәтбек батыр” (şiir, 1911, 1915).

Eserlerinin üç el yazması vardır. Şiirlerinin ana teması, ahlak, dürüstlük, adalet, sanat ve bilim konularıdır. Akılbek'in eserleri Moskova, St. Petersburg, Kazan şehirlerinin büyük kütüphanelerinde saklanır. Mezarı Jalkayın'ın yamacında, Sarıoy denilen yerdedir. (Qazaq Ensiklopediyası, 2005: 29)

Tahir ile Zühre Hikâyesinin Varyantları Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar

1. Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde Epizotlar

Tahir ile Zühre'nin Aileleri

Tahir ile Zühre hikâyesinin varyantlarının bir kısmında Tahir ile Zühre'nin babası kardeşdir. Bazı varyantlarda Zühre'nin babası padişah, Tahir'in babası vezir, bazısında her ikisi de padişaktır.⁴ Bizim incelediğimiz varyantta da Zühre'nin babası padişah, Tahir'in babası vezirdir.

Kahramanların Doğumu ve Âşık Olmaları

Varyantların birçoğunda doğum mucizevi şekilde gerçekleşir. Tahir ile Zühre'nin babalarının çocukları olmaz ve bunlara bir derviş elma verir. Dervişin verdiği bu elmayı yiyerek çocuk sahibi olurlar.⁵ Bizim incelediğimiz varyantta da bu durum geçerlidir.

Kahramanların âşık olmaları ise farklılık gösterebilmektedir. Bazı varyantlarda birlikte büyürken, bazısında ise ilk görüşte âşık olurlar.⁶ Bizim incelediğimiz varyantta birlikte büyürken âşık olurlar.

Âşıkların Evlenmelerinin Engellenmesi

Varyantların pek çoğunda padişah çeşitli kışkırtmalara kapılıp Zühre'yi Tahir'e vermekten vazgeçer. Bu durum farklı şekillerde tezahür eder. Bazı

⁴ Türkmen, a.g.e, s. 29-31.

⁵ Türkmen, a.g.e, s. 31-38.

⁶ Türkmen, a.g.e, s. 31-38.

varyantlarda Zühre'nin annesi kızını vezirin oğluna layık görmez. Bazısında padişah erkek çocuğu olmadığı için çok gaddardır ve kızını Tahir'e vermez, bir kısım varyantta ise Zühre'nin annesi Tahir'i sever.⁷ Bizim varyantımızda Zühre'nin annesi kızını vezirin oğluna layık görmez ve türlü oyunlarla padişahı Tahir'den soğutur.

Tahir'in İlk Sürgüne Gönderilmesi

Tahir ile Zühre kardeş olmadıklarını anlayıp birbirlerini sevince onları ayırırlar. Tahir bunun üzerine gizlice Zühre'yi görmeye çalışır ve yakalanıp Mardin'e sürülür. Sürgün yeri varyantlarda Kop Dağı, Bağdat, Rum, Hint, Yemen olmak üzere çeşitli şekillerdedir.⁸ Bizim incelediğimiz varyantta da Mardin'e sürülmektedir.

Tahir'in İlk Dönüşü

Tahir'in sürgün edildiği yerdeki vaziyeti varyantlarda farklılık gösterir. Kimi varyantta sürgünden kendisi, bir kısmında Hızır vasıtasıyla, bazısında kervana katılarak, kimisinde ise bir sandık içinde geri döner.⁹ Bizim incelediğimiz varyantta Hızır Tahir'e yardım eder ve Tahir geri döner.

Tahir'in İkinci Defa Sürülmesi

Tahir döndükten sonra Zühre ile gizlice buluşmaya devam eder. Bu durumu öğrenen Arap köle vaziyeti padişaha gammazlar ve Tahir'i müşkil durumda bırakır. Bunun üzerine Tahir padişahın adamlarıyla savaşı ancak sonunda Zühre'nin isteği ile savaşmayı bırakır. Tahir'in kellesinin vurulmasını emreden padişahı devlet büyükleri bu karardan vazgeçirir. Bazı varyantlarda yakalanıp sandık içinde bir suya atılır, bazısında gündüzleri Zühre Tahir'i köşkünün yanındaki suyun üzerinde bir sandığa koyar.¹⁰ Bizim varyantımızda padişah, Tahir'in ölüm fermanından vazgeçip onu Şat Irmağı'na attırır.

⁷ Türkmen, a.g.e, s. 38-46.

⁸ Türkmen, a.g.e, s. 46-52.

⁹ Türkmen, a.g.e, s. 52-62.

¹⁰ Türkmen, a.g.e, s. 62-68.

Tahir'in İkinci Defa Dönüşü

Tahir Şat Irmağı'na atıldıktan sonra Zühre Göl padişahının kızlarına mektup yazar ve onu kurtarmalarını ister. Mektubu alan kızlar Tahir'i kurtarır ancak ona âşık da olurlar ve aralarında husumet çıkar. Tahir kendilerine karşılık vermezse onu öldürmeye niyetlenirler. Bunları duyan Tahir kaçır. Yoldayken uyuduğu bir zamanda başına bir derviş gelir. Hızır olan bu derviş onu göz açıp kapayıncaya kadar Zühre'nin köşküne götürür. Bu durum bazı varyantlarda farklılık gösterir. Bazı varyantlarda kızlar Tahir'e para verip yardım ederler, bazısında Tahir mektubu alır almaz bir kayıkla yola çıkar.¹¹Bizim varyantımızda öldürüleceğini anlayan Tahir kaçır ve Hızır vasıtasıyla köşke ulaşır.

Zühre'nin Başkası ile Evlendirilmek İstenmesi

Zühre bazı varyantlarda bir padişahın oğluyla, bazısında bir bezirgân başıyla, bir kısmında ise babasının adamlarından biriyle evlendirilmek istenir.¹² Bizim varyantımızda da bir padişah çocuğuyla evlendirilmek istenir.

Tahir'in Sonu

Tahir en sonunda ya muradına eremedi ölür ya da Zühre'ye kavuşur.¹³ Eğer dinleyiciler âşıkların kavuşmasını isterse anlatıcı bu baskıya boyun eğmek durumunda kalır. Bizim incelediğimiz varyantta Tahir, Zühre'nin düğününe kadın kıyafetiyle katılır. Orada söylediği şiirlerle birbirlerini tanırlar ve Zühre Tahir'i hamama kaçırır. Ancak yakalanırlar ve padişah kellesinin alınmasını emreder. Devlet büyükleri bir kez daha affedilmesini istese de padişahın bir şartı vardır. Tahir'den içinde Zühre geçmeyen üç kıta şiir söylemesini ister. Tahir bunu başaramaz. Padişah cellatlara canını almasını söyler. Tahir cellattan biraz mühlet ister. Bu esnada Allah'tan canını almasını ister ve ölür.

¹¹ Türkmen, a.g.e, s. 69-71.

¹² Türkmen, a.g.e, s. 71-74.

¹³ Türkmen, a.g.e, s. 74-82.

Zühre'nin Akibeti

Zühre'nin akibeti dokuzuncu epizottaki olaylarla paraleldir. Hikâyenin sonunda Tahir sağ ise Zühre de muradına erer, değil ise Zühre de ölür.¹⁴ Bizim incelediğimiz varyantta Zühre Tahir'in ölümünün ardından deliye döner. Padişah tedavisi için uğraşır. Hekimler Tahir'in etinden bir yaprak kesilip Zühre'ye yedirilirse şifa bulacağını söylerler. Buna çok üzülen Zühre eti yemez, Tahir'in mezarına giderek dua eder ve ölür.

Rakibin Akibeti

Rakip âşıkların arasına girip kavuşmasına mani olan kişilerdir. Bunlar varyantlarda farklılık göstermektedir. Varyantların bir kısmında Arap köle âşıkların arasına girerken bazılarında bu kişi bir cadıdır.¹⁵ Bizim metnimizde Arap köle Zühre'ye âşık olduğu için aralarına girmiştir. Ancak âşıklar ölünce hem padişah korkusundan hem Zühre'nin üzüntüsüne intihar etmiştir.

Ölümden Sonra Meydana Gelen Efsaneler

Bizim metnimizde Tahir ile Zühre'nin mezarlarında gül biter. Bu iki gülün arasına da Arap kölenin mezarından karaçalı çıkar ve güllerin kavuşmasını engeller. Bu efsane diğer varyantlarda farklılık gösterir. Bazı varyantlarda rakibin kanı damlar ve olduğu yerden çıkan çıkan karaçalı gülleri kavuşturamaz. Bazılarında âşıkların mezarından kavak ağaçları biter ve bülbüller leylekler bu ağaca konar. Rakibin mezarında ise kargalar öter.¹⁶

2. Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde Maniler

Halk hikâyeleri şekil bakımından türkölü ve türkösüz olmak üzere ikiye ayrılır.¹⁷ Türkölü hikâyelerde olayların anlatıldığı durağan kısımlar mensur,

¹⁴ Türkmen, a.g.e, s. 82-87.

¹⁵ Türkmen, a.g.e, s. 87-91.

¹⁶ Türkmen, a.g.e, s. 91-98.

¹⁷ Nesrin Köse, "Türk Halk Hikâyelerinin Tasnifi Hakkında", **Beşinci Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Sektör Bildirileri II**, 97-104, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 100-104.

karşılıklı atışmalar gibi duygu ve heyecanın yüksek olduğu kısımlar ise manzumdur. Mensur kısımlarda âşıklar daha özgürken, manzum kısımlarda şiirleri olduğu gibi vermek zorundadır.¹⁸ İncelediğimiz varyantın müellifi, nazım-nesir karışık olan varyantı “Aqılbek qara sözdi öleñ qılar” “*Akılbek mensuru nazma çeker*” diyerek sadece manzum şekilde yazmıştır.

Tahir ile Zühre Hikâyesi’nin manzum kısımlarında bulunan mani ile atışmalar diğer halk hikâyelerine kıyasla dikkat çekicidir. Âşık ve mâşuğun arasında geçen diyaloglardaki yoğun duygular bu manilerle anlatılmıştır. Müellif eserini kaleme alırken geleneği bozmadan manileri birebir aktarmaya gayret etmiştir. Söz konusu manilerden bazıları şunlardır:

Yazma	Kazak Varyantı	Aktarma
Mailim gül yüzüne	Mäyilim bar gül jüziñe,	Meylim var gül yüzüne,
Hem dahi ahu gözüne	Ahuwa nârkes köziñe,	Ahu nergis gözüne
Ölmeden yüzüm kosam	Ölmey turıp jüz qoysam,	Ölmeden yüz koysam.
Zühre sultanın dizine	Zühra sultan, tizeñe.	Zühre sultan dizine.

Yazma	Kazak Varyantı	Aktarma
Zühre’nin ruhu güldür,	Zühra, ruhtarıñ güldey,	Zühre, yanakların gül gibi,
Tahir ona bülbüldür,	Tahir aña bulbulday.	Tahir ona bülbül gibi,
Zühre’nin siyah zülfü,	Qara zülfiñ, Zührajan,	Kara zülfün Zührecan,
Kar üzeri sümbüldür.	Qar üstinde sümbildey.	Kar üstünde sümbül gibi.

¹⁸ Ali Berat Alptekin, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997, s. 10.

Yazma	Kazak Varyantı	Aktarma
Didelerim giryândır,	Köñilim görïyan olğan-dür,	Gönlüm giryân olmuştur,
Ciğerciğim püryândır,	Jigerim beriyan olğan-dür.	Ciğirim püryân olmuştur.
Tahir bu yalan dünya,	Jalğan düniye, Tahirım,	Yalan dünya, Tahir'im,
Sensiz bana haramdır.	Sensiz haram bolğan-dür.	Sensiz haram olmuştur.

Yazma	Kazak Varyantı	Aktarma
Âşık oldum ezeli,	Ğaşıq boldım äzeli,	Âşık oldum ezeli,
Soldu benzim gazeli,	Soldı beñzim ğazalı.	Soldu benzim gazeli,
Görmedim ben âlemde,	Körmedim men âlemde	Görmedim ben âlemde,
Zühre gibi güzeli.	Zühradan gözali!	Zühre'den güzeli.

Varyantımızdaki maniler ekseriyetle yedili hece ölçüsü ile yazılmıştır. Âşığımız, hikâyenin manzum kısımlarına sadık kalmaya gayret etmiş ancak mensur kısımlarını hikâyenin olay örgüsünü bozmadan kendi şairlik kabiliyetine göre düzenlemiştir. Hikâye manzum şekilde aktarıldığından dolayı şiirsel bütünlük ve kafiye kaygısı güdülmüş, bu da cümlelerin çoğunlukla devrik olmasına sebep olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

METİNLER

1.1. Çeviri Yazılı Metin

Qıyssatü't Tâhir Zuhra

Qıyssa Tahir-Zühra

162

“Biysmilla”, men söyleymin, patşa quday

Biz ğası pendelerde köp künä-ay.

Qıl köpir qıyamettiñ öterinde,

Boladı zamanımız älde qanday.

Ekinşi jârdem bersin Payġambarım,

Şapaġat qıl ümitiñniñ hämmaların.

Aqılbek Sabaluġlı qıyssa jazsam,

Üşinşi jârdem qılġıl şahariyarım.

Törtinşi jârdem bergil jumla äwliye

Solardı ötkizbedi mınaw dünüye.

Bu jalġannıñ heşkimge paydası joq,

Birewden qalġan malġa birew iye.

Ne bolam bir künderde til baylansa,

Aluwġa ajal ölim iñġaylansa.

Aqılbek qara sözdi öleñ qılar,

Nusqanı jazamın dep oy oylansa.

At qoyġan Aqılbek dep anam maġan,

Quday-a, ne jaqsılıq qılam oġan.

Tahir menen Zühranı öleñ qılsam,

Tıñdasın kişi ini men ülken aġam.

Noğayşa qıyssa eken munıñ özi,
Köñilime unamadı härbir sözi.
Ağalar, qulaq salıp tıñdasañız,
Talaptıñ öleñ qılar keldi kezi.

163

Al endi men bir ğarip qalam alar,
Sözine ğaşıqtardıñ jurt tañ qalar.
Äsar wa naqıylan naşara burıñğılar
Xiykayat qılğan eken rawaiylar.

Zaman äwelde bir patşa bolğan eken,
Qazınasına qıysapsız mal tolğan eken.
Köp eken äskerleri zamanında,
Sultandıq, ädildikke boldı bekem.

Düniyege, heş närsege muqtajı joq,
Közine körinbeydi düniye boq.
Armansız özi patşa bolsa dağı,
Baladan uğıl men qızdıñ birewi joq.

Köñiline sol sebepten tarlıq qıldı,
Härqaşan bala üşin zarlıq qıldı.
Qay şaharda estise bir därigerdi,
Elşiğe “alıp kel” dep jarlıq saldı.

Elşiler därigerdi alıp kelüwşi edi,
Patşanıñ pärmenine könüwşi edi.
“Patşa, muni jeseñ, balañ bolar” dep,
Dawa qıp patşağa berüwşi edi.

Köñilin de patşanıñ qayğı juwıp,

Munımen quwanbadı bala tuwıp.
“Bermese quday özi pendege” dep,
Otırdı xakiymderden köñili suwıp.

Maqulıq ne qıladı patşañızğa,
Begirek muqtaj boldı ul men qızğa.
Qudayım qudiretpen bermegen soñ,
Täbiybter ne qıladı dawasıızğa.

Munımen patşa turdı biraz zaman,
Köñili bala üşin boldı jaman.

164

Bar eken şahar sırtında bir baqşası,
Kirgen adam qayğıdan bolar aman.

Baqşada hër türlü ağaş öser edi,
Patşa oğan sayran eter edi.
Qayğı, tarlıq kelgende soğan kirip,
Azıraq köñilin aşıp keter edi.

Bir küni köñiline bala tüsti,
Qudayım jaratadı ğajap isti.
Qasına bir wäzirin şaqırıp alıp,
“Köşeni aralayıq endi” desti.

Patşa balanı oylap jüre almadı,
Üyinde sabır qılıp tura almadı.
Kiyimin almastırıp bazar şıqtı,
Köñilin böten iske bura almadı

Ekewi köşe aralap endi jürdi,
Şahardan bir därüwiş adam kördi.

Bularğa ayğay salıp äwez etti,
Ne degen sözderin qarap turdı.

-Kimde-kim mıñ altın berse, -dedi.
Sözime menim aytqan könse, - dedi.
Bolsa da ne maqsatı Täñirim berer,
Qadirin här närseniñ bilse, - dedi.

Patşa ayttı: - Söziñe nanalıq biz,
Qasına därüwiştiñ baralıq biz.
Teginde mına sözi beker emes,
Muniñ da fatiyxasın alalıq biz.

Ne degen jawabına köneyin men,
Sözine äwliyenin ereyin men.
Duğası qabıl bolar adam şığar,
Mıñ altın sadaqa qıp bereyin men.

165

Duğası eger muniñ qabıl bolsa,
Körelük ıqlaspen duğa qılsa.
Altın tügil patşalığım bersem kerek,
Quwanıp bir künderde köñilim tolsa.

Alayın fatiyxasın muniñ barıp,
Tuyaqsız ötkenim be men bir ğarip.
Bir payda därigerlerden körem be dep,
Qıysapsız altınımdı qıldım sarıp.

Bul sözben därüwişke jetip keldi,
Qaltadan bir mıñday altın berdi.
-Quday Tağala muratınıñ bersinşi, -dep,
Därüwiş patşağa duğa qıldı.

Padişah jalınadı Qudayına,
Başanıñ qayıp keldi mañayına.
Bir ağaştıñ tübinde bir adam tur,
Başanıñ közin salsa sarayına.

Qarasa üstinde bar taza kiyim,
Janında joq kitaptan basqa buyım.
Heşkimge qaramastan jazuw jazar,
Aldında qalam, sawıt bări jıyın.

Padişah umtıladı at sekirtip,
Qasına dărüwiştiñ keldi jetip.
-Aldında qalam, sawıt, kitabıñ bar,
Suradı: -Siz kimsiz? –dep jawap aytıp.

Dărüwiş aytayın dep keldi sözge,
-Qudayım ğılım bergen köñilimizge.
Ğılımın rämiyliñiñ jaqsı bilem
Här türli önerim bar munan özge.

Ğılımdıq bilmegenge talas bolar,
Köñilim qaşan menim xalas bolar.
Patşa ayttı: -Menim bir niyetim bar,
Sonı bilseñ ğalımdıǵıñ ras bolar.

166

Dărüwiş qolındaǵı qalamın berdi:
-Ėy, padişa, qolıñızǵa tutşı, -dedi.
Qalamdı usta, köñiliñdegi sırıñdı,
Tilewiñniñ mānisin bilem, -dedi.

Padişah ustap turdı qalamdı alıp,

Allanın qudiretine qayran qalıp.
“Menim balam bolar ma, bolmas pa?” dep,
Köñiline bul niyetti turdı salıp.

Wäzir de bul niyetti turğan oylap,
“Meniñ de heş balam joq, iyä, Qudaylap.”
Qalamdı dărüwişke qayta berdi,
Tapsın dep istiñ jönin endi abaylap.

Qalmadı dărüwiş te tez aladı,
Naqqaların bir-birlep araladı.
Rämiylidin qağıydasıñşa täjiriybe qıl,
Ekewiniñ niyetterin şıǵaradı.

Här türli täjiriybe äzir eken,
Bergeni bul sultanniñ näzir eken.
Eki niyet şıqqan soñ, qaray qalsa,
Biri –patşa, birewi wäzir eken.

Ekewi de niyet qılğan bala üşin,
Tabadı täjiriybemen härbir isin.
Ğılımdıqqa här närse zahiyr bolar,
Ğayıptıñ asılına jetpes küşiñ.

-Äy, patşa, tıñdasañız aytayın söz,
Ğayıptan xabar bersem bilermisiz?
Bala üşin ekewiñiz niyet qıldıñ,
Biriñ –patşa, birewiñ- wäzirsiz.

Ğayıptı Täñirim bayan qıladı eken,
Köñiliñiz quwanışqa toladı eken.
Patşa, senin qız balañ bolıp,

Wäzirdiñ er balası boladı eken.

167

Ekewin süyindirdi osılay dep,
“Aldıñda, iynşalla, quwanışñ köp”.
Därüwiş endi sözın tamam etti,
“Älgalam iynda Alla Tağala” dep.

Padışah därüwişke qaldı qayran,
-Bala üşin köñilim boldı-aw oyran.
Qata dep aytatuğın heş sözım joq,
Wäzirim, bu baqşanı qıldım sayran.

Ekewmizdiñ niyetimiz teñdes eken,
Bul kisi beker wayım jemes eken.
Qolın munıñ öbeyin jalbarınıp,
Bul özi beker kişi emes eken.

Patşa därüwiştiñ qolın öpti,
“Ğayıptan xabar sözdi ayttıñ,- depti.
Sebep bolsa boladı endi sizden,
Bilgendeı körinesiz bizdiñ kepti”.

Qoynınan bir alma alıp turdı,
Almağa duğalardan oqıp, ürdi.
Patşa men wäzirine aytayın dep,
Almanı pısaqpenen bölip berdi.

-Äy, patşa, qayran qalma jawap aytsam,
Sözimdi beker qılma siz unatsañ.
Allanıñ iyzin balañ bolar,
Jartı almanı bugün keş asap jatsañ.

Şaharğa mağlum eken ädiletiñ,
Kem emes här patşadan saltanatın.
Ägarda ol balañız äyel bolsa,
Qoyıñız Zühra dep qızdıñ atın.

Äy, wäzir, jartı almanı siz asañız,
Sizge sözim aytayın tıñdasañız.

168

İynşalla, sağan da balan bolar,
Ğayıptı täjiriybemen añdasañız.

Sözderin ğalımdardıñ qayırmaymız,
Ğayıptan heşbir xabar bile almaysız.
Tahir dep erkek bolsa at qoyasız,
Bulardı bir-birinen ayırmaysız.

Äy, patşa, sözimizdi köresiz siz,
Duşpanıñ tiline ermey jüresiz siz.
Kämil jasqa jetkende bular ösip,
Qızıñızdı Tahirge berersiz siz.

Ğayıptan xabar bergen bir Qudayım,
İnşalla, bu sözim bolar dayın.
Birewin birewinen ayırsañız,
Armanda öter Farhad pen Şırındayın.

Armanda pende öter bäri munday,
Äwelgi ğaşıqtardıñ bolğanınday.
Ayırsañ bir-birinen armanda öter,
Burıñğı Lâyli menen Mäjnündey.

Boladı bala tuwsa köñiliñ sap,

Ayırmasañ ketedi köpke jasap.
Eki ğaşıq ayırsan armanda öter,
Buringı Arzu menen Qambar uqsap.

Ekewiñe eki suluw bala biter,
Bitüwine, iynşalla, waqıt jeter.
Ekewin bir-birinen ayırsañız,
Wamıq penen Azraday armanda öter.

Jaratqan här närseni Patşa Quday,
Armanı burıñınıñ, mine, osınday.
Äy, patşa, ayırsañız armanda öter,
Eki ğaşıq Wäraqa men Külşahday.

169

Ğayıptı, iynşalla, Täñiri biler,
Bul sözim aldınızğa bir kün keler.
Buringı osı aytqan ğaşıqtarday,
Ayırsañ ekewi de armanda öler.

Ajal kelse waqıtı tez boladı,
Bir duşpan ekewine kez boladı.
Ayırsañız ekewiniñ xiykayatı,
Keyinginiñ tilderinde söz boladı.

Patşa munı estip qayran qaldı,
Ğayıptan därewiştän xabar aldı.
“Bir bala ornımda bolar ma” dep,
Berip edi paqırğa sansız maldı.

Därewiş xabar berdi kitap jayıp,
Sözinen taba almadı heşbir ayıp.
Mıñ altındı qoynınan bermek bolsa,

Közinen ol dārūwiş boldı ğayıp.

Ekewi turıp qaldı sözün uğıp,
Añ-tañ bolıp qoynına qolın tığıp.
Dārūwiş köz aldınan bolıp ğayıp,
Otırğan ornı jatır şańı şığıp.

İzdeydi dārūwişti özi de joq,
Özi tügil ekinşi sözi de joq.
“Qaştı ğoy” dep şarbaqtı araladı,
Tań qaldı, jerge tüsken izi de joq.

Üyine padişah, wāzir qaytıp ketti,
Aqşam batıp, jatatın waqıt jetti.
Ekewi de almaların jegen eken,
Qudanıñ āmirimen bala bitti.

Ekewi “şükir” dedi bir Allağa
Dārūwiş keltiredi tamaşağa
Toğız ay, on kün tolğanında,
Padişahıñ bir qız tuwdı dūniyege.

170

Patşa endi umıttı qayğı suwdı,
Kördi de quwanışqa betin burdı.
Waqıt jetip wāzirdiñ qatınınan
Körikti bir erkek bala tuwdı.

Bala üşin jür edi härbir talap,
Qıdırğa kez keltirdi Quday qalap.
Qızdıñ atı-Zühra, erkek-Tahir
Küttirdi känizaktarğa tärbiyelep.

Ekewi eki jasqa kelip kirdi,
Bir jerde tağam işip, oynap jürdi.
Birin-biri körmese jartı sağat
Titirep, uwanbastan jılar erdi.

Patşa oyındarın qızıq kördi,
Härqaşan ekewi de oynap jürdi.
Ekewi altı jasqa kelgeninde,
“Oqısın” dep moldağa äkep berdi.

Ekewiniñ asıldıǵı beker emes,
Özge bala bularǵa jeter emes,
Ägar maqtap siypatın jaza bersem,
Jalañ körki bu künge biter emes.

Ne kerek jaqsı-jaman pälen derge,
Moldadan oquw oqıp, jürdi birge.
Äweli Zühranıñ maxabbatı
Tüsti ğaşıqtıǵı Tahir erge.

Ädeppen söz söylepti moldasına,
Tört jıl oqıp, keledi ekewi on jasına.
Tahirge Zühra ğaşıq bolıp,
Köz salar här waqıt joldasına.

Okuwǵa ekewi de boldı zerek,
Suluwlıǵı özgeden boldı bölek.
Siypatın ekewiniñ jaza bersem,
Bir qıyssa budan basqa jazsam kerek.

171

Zühra heş sabır da qıla almadı,
Tahirmen bir kün oynap, küle almadı.

Bir küni Tahir bala uyıqtap jatır,
Bul qızdın ğaşıqtığın bile almadı.

Zühra bek sabırsız bolıp qaldı,
Tahirğa hâr waqıtta közin saldı.
Uyıqtap jatqan Tahirdin jetip kelip,
Betin aşıp awzınan süyip aldı.

Uyqısınan oyandı Tahir bala,
Tanıdı Zühranı köre sala.
Qarap turıp aytadı: -Äy, uyatsız,
Seni mağan qostı ma Xak Tağala?

Men senin tuwğan aĝañ emes pe edim,
Azdan beri ädepten kömeskidin.
Uyatın joq bolmasa senin aĝar,
Birge tuwğan aĝa-eke demes pe edin?

Tahirdan uyaladı Zühra qorqıp,
Er Tahir sabır etti aqıl toqıp.
Tahirdin bul sözine qız ökkelep,
Neşe kündej jüredi jalĝız oqıp.

Ğaşıqtıq qattı bolar, adam ölmes,
Aqıldın hâr adamnın qabıl körmes.
Zühranın ıqtıyarı qoldan ketip,
Keşe-kündiz Tahirğa maza bermes.

Oynarğa Tahir süyip qaramaydı,
Köñiline Zühra sözi jaramaydı.
“Bul özi birge tuwğan qarındas” dep,
Ğaşıĝı minezine unamaydı.

Jastıqqa Tahir bir kün basın saldı,
Zühra tağı betten süyip aldı.
Oyana tura keldi “ädepsiz” dep,
Jumırıqpen Zühranı qoyıp qaldı.

172

Tahirdan Zühranıñ köñili qayttı,
Aşuwanıp Zührağa jawap ayttı.
Zühra işe almay, uyıqtamastan,
Xak Tağalağa aytadı bul báyitti.

-Päruwardiygar Rahim-a,
Qudiretiñ keñ, Quday-a.
Men beyşara qulıña
Raqım qılsañ, Qulıña
Raqım qılsañ, Quday-a.
Tahirjannıñ qasiretin
Jar qılıpsıñ Quday-a.
Aşıq jüzin körmegin
Zar qılıpsıñ, Quday-a.
Maxabbatım jarasın
Berseñ eken, Quday-a.
Ğaşıq otın Tahir hām
Körse eken, Quday-a.
Ğaşığım şegip körmese
Ol qadirimdi bilmes-dür.
Ğaşıqtardıñ sözün
Qulağına ilmes-dür.

Duğasın Xak Tağala qabıl qıldı,
Tahir da Zührağa ğaşıq boldı.
Zührağa künnen-künge sözder aytıp,

Qadirin ğaşıqtıqtıñ bu da bildi.

Bildirdi Zührağa Tahir özin,
Ğaşıqtığı bek qattı bolğan kezin.
Mundayın müşkil xaldi bilgeninde,
Tahirğa bulayşa dep ayttı sözin.

-Qız-qatındar sırıñdı bilip keter,
Basıña zawal keler munan beter.
Jigittiñ ğaşıqtığın sezgen bolsa,
Tağdırıñ jetip tursa harab eter.

Zühradan muni estip, talıp ketti,
Söytse de bir azğana sabır etti.

173

Jürgen-turğan ornın bilmes boldı,
Bu xalmenen birqatar künder ötti.

Rawiylar osılayşa riwayat qılğan,
Aqılbek qalammenen düken qurğan.
Şahardıñ sırt jağında Zühranıñ,
Bir şaşması bar eken ağıp turğan.

Ol şaşmanıñ janında bir baqşası,
Ädemiligi artıq bolğan tamaşası.
Ol baqşanıñ işinde bir saray bar,
Kelistirip jasaluwın qarasañşı!

Rum şahar ustası bina qılğan,
Altın-kümis tegistep oğan jayğan.
Siypatın aytıp tamam qıla almaymın,
Adamnıñ qarağanda közi talğan.

Böten adam kelmeydi mañayına,
Körgenniñ ğajap boldı talayına.
Zühraniñ janı küyip ğaşıqtıqtan,
Bir kün keldi baqşadağı sarayına.

Saraydan suwğa taman keldi turıp,
Qaradı jan-jağına moynın burıp.
Zühraniñ ketkenin tüygen eken,
Artınan birge keldi qarsı otırıp.

Sarayda otırğanın kördi közi,
Ğaşıqqa aqıl emes adam sözi.
Wāzirdiñ öz balası ekendigin,
Ol küni bilgen eken Tahir özi.

174

İşinen ğaşıq bolıp jürgen eken,
Qarındas dep köñiline kirgen eken.
Patşaniñ tuwğan qızı ekendigin,
Ol küni Zühra da bilgen eken.

Ol Tahir qol köterdi oynayın dep,
Zühra köñilinen ayttı oylayın dep.
Qarındas emesimdi bildi me eken,
Bäyit ayttı sınamaqqa boljayın dep:

-Sırımnenen sırlassıñ,
Jolımnenen joldassıñ.
Qolıñnenen al, Tahir,
Men sağan qarındaspın.

Tahir qarsı jawap berdi

-Sırımnenen sırlasımsıñ,
Jolımmnenen joldasımsıñ.
Men wázirdiñ uğılımın,
Sen nendeyin qarındasımsıñ?

Andan soñ Zühra bir şığır ayttı

-Tağdır jetip süyippin,
Köp báyitter söyleppin.
Xor qızınday gözaldı
Soqqanıña küyippin.

Tahir qarsı jawap berdi

-Köp künähni qılıppın,
Endi aldıña kelippin.
Janım süygen, Zührajan,
“Keş” dep ümit qılıppın.

Zühra jäne ayttı

-Ğaşığım sen, Tahirım,
Mağsuğım sen, Tahirım.
Tänim işinde janım kel,
Öbiselik, Tahirım.

175

Ekewi ğaşıq jayın bilisedi,
Öz sözi özderine kelisedi.
Birin-biri quşaqtap moyınınan,
Awzınan läzzat alıp süyisedi.

Tahirdiñ küllüw ruhiy läalla iyrin ,
Qudayım ğaşıq qılğan bir-birin.
Eki qıyssa boladı jaza bersem,
Ekewiniñ külip-oynap jürgenderin.

Şarbaqtan ekewleri üyge keldi,
Äwelgidey moldasınan oqıy berdi.
Kez kelse oñaşada betten süyip,
Härqaşan şıǵır aytıp birge jürdi.

On ekige ekewiniñ keldi jası,
Özi teñdes balanıñ boldı bası.
Jıyırmağa kelgendey boy siypatı,
Artıq-dür köp adamnan tamaşası.

Jıyrmada dewşi edik örgen adam,
Suluwlıǵın bulardıñ bilgen adam.
Ekinşi bir körsem dep körkinin de,
Intızar ğaşıq bolıp jürgen adam.

Ekewi bir jürdi, oynap-küledi endi,
Bir-biriniñ xalderin biledi endi.
Bir küni ol şaşma janındaǵı
Baqşada sayran qılıp jüredi endi.

Otırdı sayasında bir ağaştıñ,
Ğaşıqqa paydası joq jegen astıñ.
Özderiniñ layıqtı şıǵırı bar,
Sondaǵı sözün tıñda Tahir jastıñ.

-Zühra, benim xanımsıñ,
Jıysım işinde janımsıñ.

176

Basım menen jandarım

Qurban qılğan jarımsıñ.

Zühra qarsı jawap berdi

-Tahirjan, sen emes pe,

Men bir qulıñ emes pe?

Jannan tätti bolğan soñ,

Heş jan seni süymes pe?

Tahir ayttı

-Sabırsızdıq etpeyin men,

Beten qızğa ğaşıq bop ketpeymin men.

Sizden özge jar süysem dünyede,

Oylağan niyetime jetpeyin men.

Äy, Zühra, biyikteşi osı sözge,

Ägar da küyew süyseñ bizden özge,

Qalasız sol sağatta hälak bolıp,

Tileymin bir Qudaydan men de sizge.

Zühra ayttı

-Seni näwmiyz etpeymin, -dep,

Sizdeyin özge küyewge ketpeyin, -dep.

Ägar da böten jardı qabıl körsem,

Oylağan muratıma jetpeyin, -dep.

Äy, Tahir, sizge wağda bolsın sözim,

Bek ğaşıq bolıp turğan osı kezim.

Ägar atam özgege bermek bolsa,
Hälak qılıp ölermin özimdi-özim.

Antpen iynandırdı qol alısıp,
Bir-birin süyisedi quşaqtasıp.
Wağdağa layıq sözder aytıp,
Sözderi köñiline tur jarasıp.

177

Zühra bu jawaptı ayttı

-Tahir, qara qasıñdı,
Beyşara qıldıñ basımdı.
Qaytarım joq wağdadan,
Darğa asqanda da basımdı.

Tahir jawap beredi

-Tahir degen esimim bar,
Alda duşpan kisim bar.
Basım kesseñ wağdadan
Qaytpaytuğın isim bar.

Andayın soñ ol baqşadan keldi turıp,
Birge oquw oqıydı oynap jürip.
Birneşe kün jüredi osı xalmen,
Jazuw menen ğılımğa moyın burıp.

Tahirdiñ ğaşıqtıǵı arta berdi,
Näpsiniñ iñğayına tarta berdi.
“Bir usta oyınşıdan dombıranı,
Üyrenip, şerteyin” dep ayta berdi.

Ol adam dombıranı üyretedi,
Bir ayday üyrengeñse kün ötedi.
Öleñ menen şığırğa jetik bolıp,
Dawısın barmağına biyletedi.

Tahirdiñ üyrengeñin Zühra bildi,
O dağı usta qatın jıyıp keldi.
Oyınğa master boldı birneşe ayda,
Zamandas oyınşını tömen qıldı.

Jiberdi köp adamdı tañırqatıp,
Betin körgeñ adam turdı unatıp.
Bir küni bir-birine qarsı otırıp,
Söylesedi sırnaymenen şığır aytıp.

178

Tahir aytadı

-Aqıyqat jarsıñ, Zührajan.
Zülfidarsıñ Zührajan.
Sabırım menen qararım
Sen alıpsıñ, Zührajan!

Zühra qarsı jawap beredi

-Sırnay tartıp oynawıñ
Aqıldarım alıp tur.
Közder tigip qarawıñ
Kökirekderim tilip tur.

Tahir qarsı söyledi

-Ğaşığıñnan şarap işippin,
Jan sırmnan keşippin.

Körsem jüziñ qanmenen,
Jas aralas şaşıppın.

Anda Zühra ayttı

-Ruhtarı gül Tahir sen,
Lağılday miysliy Tahir sen.
Közden aqqan jastarım,
Mehirban qıl, Tahir sen.

Anda Tahir ayttı

-Zühra, ruhtarıñ güldey,
Tahir aña bulbulday.
Qara zülfiñ, Zührajan,
Qar üstinde sümbildey.

Anda Zühra ayttı

-Sen qardaşıñ janımda,
Ğaşıqtıq ötti basımda.
179
Kündiz oyım sen edin,
Keşe kördim tüsimde.

Anda Tahir ayttı

-Ah, närkes közimsiñ,
Jan-jan degen sözimsiñ,
Jahan işinde mısalıñ joq,
Ferdawsta xorımsiñ.

Anda Zühra ayttı

-Qayğıdan dariya tawıppın,
Keme jasap salıppın.
Raquım qılsañ, Tahirım,
Şarasızdan qalıppın.

Anda Tahir ayttı

-Şahzadaday tuwğan-dür,
Aqlım tamam alğan-dür.
Sen mıñ jasa dünyede,
Tahir sağan qurban-dür.

Anda Zühra ayttı

-Sen quptarğa sultansiñ
Öltirme, musılmansiñ.
Firağıñda Zühranı
Öltirme, musılmansiñ.

Anda Tahir ayttı

-Mağan bir jol ayttıñ sen,
Köz jasım köl ettiñ sen.
Bolmas edim sağan qul,
Biraz sabır ayttıñ sen.

180

Anda Zühra ayttı

-Mıñ naz ilän mahir sen,
Qara közim, Tahir sen.

Jaqpa fiyrağat otına,
Ahuwa közim, Tahir sen.

Anda Tahir ayttı

-Köñilim jara etkeniñ,
Közderim zar etkeniñ.
Mahırıñ kelip xalime,
Qane, bir şara etkeniñ?

Anda Zühra ayttı

-Tahirjanım, sultanım,
Janım qılsam qurbanım.
Ölsem ğaşıq joliñda,
Sol-dür, seña därmenim.

Andayın soñ türegeldi quşaqtasıp,
Tatuwlıqpen jılağanı turdı unasıp
Közinen qatra jasın Tahir tögip,
Zührağa ayttı munı köñili jasıp.

-Al kelgen sen boyınşa,
Sayran qılayıq toyğanşa.
Aqılım qayran bolğan-dür,
Fiyrağ sözün tıyğanşa.

Qarsısına Tahir ayttı

-Fiyrağat ottan taw eken,
Ol taw meni zar etken.
Här qosılmaq soñında,

Bir ayrılmaq bar eken.

181

Andayın soñ ornınan tura kelip,
Bir-birin quşaqtaşıp jılap berdi.
Eki ğaşıq jılasıp ayrıladı,
Nelikten jılasqanın bilmes erdi.

Sözdi qısqa qılayın xasıl kâlam
Kâlam oylap alayın qolğa qalam.
On beske ekewiniñ keldi jası,
Maxabbatın arttırdı Xak Tağalam.

Burıñğı riwayat qılğan rawiyler,
Aqılbek jârdem tilep qalam alar.
Patşanıñ bir qulı Ğarab attı
Ekewine hârdayım közin salar.

Ol özi buzıqtıqqa malğun eken,
Tahirdı añdımaqqa boldı bekem.
Ekewiniñ maxabbattıq şıǵırların,
Sırtınan biraz ğana tüygen eken.

Sırtınan ğaşıqtıǵın jürdi kündep,
“Körgenimde xanğa xabar beremin” dep.
Bir küni Tahir menen ol Zühra,
Şıǵır söz aytpaq boldı baqşağa kep.

Ğarab malğun olardan keldi burın,
Baqşanıñ jasırınadı taldı jerin.
Qarawılşıdan jasırınıp kirip ketip,
Japıraqtı ağaştı qıladı orın.

Ağaşqa jasırınadı malğun Ğarab,
Zührağa ğaşıq boldı aşıp-arıp.
Ğarab turğan ağaştıñ däl tübine
Tahir-Zühra otırdı bular barıp.

Tahir menen Zühra şığır ayttı,
Ğaşığı bir-birine boldı qattı.
Azğana maxabbattıq söz söylesip,
Ekewi köp otırmay üyge qayttı.

182

Şıǵır ekewiniñ endi bitti,
Tahir menen Zühra üyge ketti.
Ğarab malğun xanıma jetip kelip,
Körgeñin bastan-ayaq arız etti.

-Taqır xanıma, sizderge men bir söz aytayın,
Bar sıymı sizlerden ayap, saqtap qayteyin.
Ötirik emes sözimiz, qulaq salıp turgır,
Tahir menen baqsada oynap qaldı qızıñız.

Ayaymın men öziñdi,
Janday körgeñ qızıñdı.
Qurmettegen Tahiriñ
Azğırıptı qızıñdı.

Taqır, qızıñ azıptı,
Tuğrı joldan jazıptı.
Tuğrı degen Tahiriñ
Jaman oylar salıptı.

Köñiliñizge jaqsı da,
Altın saray baqsada,

Köp azğındıq bar eken
Tahir menen xanşada.

Quşaqtastı ekewi,
Moyındastı ekewi.
Sizdey xanım qızına
Közin salmas bolar ma?
Qıyanatşısı qulına
Jaza qılmas bolar ma?

Ğarabtan xanım estip qapalandı,
Hämmasın aytqanınıñ uğıp aldı.
Şıdamay aşuwına ottay küyip,
Bardı da patşağa aytıp saldı.

-Ğarabtı şaqırıp al iynanbasañ,
Nanarsız anığınan xabar alsan.

183

Tahir menen Zühra qosılğanın,
Ğarabıñnan qanarsız qulaq salsañ.

Patşa ol malğundı şaqırıp aldı,
Ğarab qul bayan qıldı bolğan xaldi.
“Tahirğa Zühranı beremin” dep,
Xanımğa qarsı qarap aytıp saldı:

-Bir oy qılsam kerek-dür,
Jurtım jıysam kerek-dür.
Qızım qosıp Tahirğa,
Toyın qılsam kerek-dür.
Altın saray tüzetip,
Gawharmenen bezentip,

Oyınşılar oynatıp,
Toyın qılsam kerek-dür.
Altın üyler saldırıp,
Jurtım jıysam kerek-dür.
Torğın atlas jaydırıp,
Toyın qılsam kerek-dür.
Araq-şarap qaynatıp,
Gawhar şarap qaynatıp,
Paluwandar saylatıp,
Toyın qılsam kerek-dür.
Mıñ arğımaq jaratıp,
Şahzadalar aldırıp,
Oyınşılar suratıp,
Toyın qılsam kerek-dür.
Altın terek jondırıp,
Asıl qustar qondırıp,
Gawhar kese sındırıp,
Oyın qılsam kerek-dür.
Qazınamdı aştırıp,
Inju-marjan şaştırıp,
Jük-jük buyım arttırıp,
Endi qossam kerek-dür.
Wağdam küni jetken-dür,
Bayram künim jetken-dür.

184

Jan qızımniñ toyını
Körer künim jetken-dür.

Tahirğa bul xanımnıñ köñili tolmay,
Wağdasın eriniñ maqul qılmay,
Xanım sonda aytadı üşbuw sözün,
Patşa aytqanına razı bolmay.

-Oyıña köñilim salmaspın,
Söziñ qabıl almaspın.
Munday toylar qılğanğa,
Tipti razı bolmaspın.

Xandar bası bolsañ da,
Qızdıñ jayın bilmeysiñ.
Ulıq sultan bolsañ da,
Qız wayımın jemeysiñ.

Burıñğı ötken xandardan,
Talay ğaşıq jarlardan,
Küyew bolğan bar ma eken,
Tahirdayın jandardan?

Ardaqtağan jalğızın,
Köz üstinde bir qızın,
Wäzir zatqa berer me
Qarap turğan bir qızın.

Xan zattarı kelmey me,
Şahzadalar bilmey me?
Segiz jumaq xorınday,
Nur jigitter kelmey me?

Estigen jan qulaqtan,
Bäri de ğaşıq tutadı.
Qayratıñnan qorqıp,
Sırın işte tutadı.
Bu qızıñnıñ ğaşığınan,
Bäri de qan jutadı.

185

Bu ne degen qorlıq-dür,

Bu ne degen zorlıq-dür?

Wäzir zatqa qız bergen,

Elde joq-tı körgenim.

Qızım berip Tahirğa,

Xanım bolıp jürgenim.

Xanım sözün patşa estip turdı,

Köñiliniñ joqtıǵın endi bildi.

“Öz közimmen körmeyinşe nanbaspın” dep,

Sendirip ol xanımdı jawap qıldı.

Ğarab qulğa patşa ayttı: -Seneyin men,

Söziñe ekinşiley ereyin men.

Baqşağa bular ketse xabar berşi,

Anıqtap öz közimmen köreyin men.

Ötedi birneşe kün munımenen,

Ğarab qul añdıp jürdi sonımenen.

Baqşağa Tahir-Zühra keldi ekewi,

Burıñǵı ğaşıq bolğan jönimenen.

Sırnay men dombırasın ala keldi,

Jas jigit toqtata almas ğaşıq jeldi.

Bir ağaştıñ tübine otırısıp,

Az ğana mäsliyxattasıp jırlay berdi.

Ketkenin Ğarab malğun körip qaldı,

Jügirip padişağa jetip bardı.

Tahir menen Zühra ol baqşağa

Toqtalmay ketkendigin aytıp saldı.

Padişa ornınan tura keldi,
Qaramay böten jaqqa jüre berdi.
Baqşanıñ bir daldalaw tasasınan,
Tahir menen Zühranı kelip kördi.

186

Ekewiniñ xabarnı joq, tek otırğan,
Qas boldı Ğarab malğun Quday urğan.
Tahir menen Zühranıñ şığır sözün,
Padişa tasa jerden tıñlap turğan.

Tahir jür ğaşıqtıqtan wayım jep,
Ekewi söyleseñ añgıme, kep.
Ol küni awzınan süyisken joq,
Zührağa şığır ayttı bulayşa dep:

-Atañ patşa bolğan-dür,
Baq-däwleti tolğan-dür.
Sizdi bizge bermekke,
Şahım wağda qılğan-dür.

Wağda qılğan künderdi,
Körer me eken közimiz.
Qasiretpenen bolmasa,
Öter me eken künimiz.

Bu qasiretim biter me,
Wağdalı küni jeter me?
Ahı, fağanım bolmas pa,
Ğumırım bosqa keter me?
Zühra Tahirge qarsı bir şığır ayttı

-Xandar aqıl quradı,
Sözinde ras turadı.
Taqım berem dese de,
Wağdasında turadı.

Bir-birine şığır aytıp jürgen eken,
Söylesip bet perdesin türgen eken.
Zührağa şığırmen aytar boldı,
Ol tüni Tahir bir tös körgen eken.

Körge tüsi bul eken uyıqtap bilgen,
Tüsünde ğaşıq bolıp tağı jürgen.

187

Üyden şığıp, Zührağa baram dese,
Aldınan bir qara iyt qarsı kelgen.

Jıyırma qara töbet qamalağan,
Tahirdı qabamın dep abalağan.
İyten ötip küşpenen ketemin dep,
Qolındağı ağaşımen sabalağan.

Bir urğaşı iyt şığa keldi tağı jäne,
O dağı talar boldı kele sala.
Tahir endi qayran bop qarap turdı,
Härbir küyge saladı Xak Tağala.

Eki iyt talamaqqa awzın aştı,
Tahir endi şarasızdan keyin qaştı.
Artınan ol eki iyt quwdı jäne
Oyanıp, qorıqqanının közin aştı.

Ol tüsin köñilimen bildi jorıp,

“Bir duşpan aındıdı ğoy meni qorıp.”

Zührağa körgenin bildirgeli,
Şığırmen bulay dedi jılap turıp.

-Bügin bir tūs körİppin,
Qayran bolıp turİppin.
Altın saray işinde,
Zar-särgardan jürİppin.
Zührajanğa baram dep,
Jolğa qadam salİppin.
İytter kelip qamalap,
Ğajiz bolıp qalıppın,

İytter kelip qasıma,
Jan-jağımdı qamalap,
Qas qıladı basıma.
Qanşa umtılıp qarasam,
Bara almadım här jaqqa.
Eki iyt hamlä qıladı,
Bir jağımman bir jaqqa.

188

Älqıyssa, Zühra sultan Tahirdiñ tūsin jorıp, bir nazım aytqanı

-Tahir, tūsiñ qara eken,
Müşkil isiñ bar eken.
Ğarip basıñ qıyındıq
Körer küni bar eken.

Körgeñ iytİñ-duşpan ol,
Aramızğa tūsken ol.
Ekewmizdi küzetip,
Köp sırlardı şeşken ol.

Seni menen ayırar ol,
Qanatımnan qayırar ol.
Muñdı bastı ğaripke
Köp zalımdıq qılar ol.

Qarsısına Tahir bir nazım aytadı

-Fıyraqat söziñ artadı,
Tünder ot tartadı.
Ğaşıq jaylı bilmeymin,
Qay jerlerge atadı.

Zühra jāne ayttı

-Köñilim göriyan olğan-dür,
Jigerim beriyan olğan-dür.
Jalğan düniye, Tahirım,
Sensiz haram bolğan-dür.

Andayın bular turıp üyge keldi,
Patşa sırttan qarap äbden bildi.
“Äwelgi soñ wağdamşa beremin” dep,
Tahirdı küyewlikke qabıl qıldı.

Patşa sarayına keldi qaytıp,
“Tahirge beremin” dep buyırıq aytıp

189

“Ekewiniñ maxabbatın közim kördi,
Beremin toy aspañın äzirletip”.

Xanım bildi patşanıñ qılğan oyın,

Könilinen unatpadı qılğan toyın.
Zühranı Tahirge bergizbeske,
Bir xayla izdemekke qoydı moyın.

Bar eken jädüw kempir ol şaharda,
Sıyqırı asqan eken sol zamanda.
Kempirdi ol xanım şaqırıp aldı,
“Bir qorlıq körip turmın bu jahanda”.

Kempirdi şaqırdı da sırın ayttı,
Zühranıñ basındağı maxabbattı.
-Zühranı Tahirge berem,- deydi,
Äy, şeşe, patşadan könilim qayttı.

Äy, şeşe, men aytayın sizge keñes,
Patşa qızım üşin wayım jemes.
Menim qızım patşanıñ jalğızı edi,
Wäzirdiñ balasına layıq emes.

Toyğa äzir kelmekşi xalayıq ta,
Zühra patşa uğılına layıq pa?
Tahirğa Zühranı bergizbeske,
Şeşeke, bir xaylanı qılayıq ta.

Kempirge jüz altındı berdi xanım:
-Bolıp tur osılayşa menim mänim.
Ägar bul jumısımdı bitirseñiz,
Soñında jüz altındı berem, xanım.

Altındı kempir alıp şıǵıp ketti,
Tezirek öz üyine barıp jetti.
Dorbasın janına alıp kelip,

Bir uwıs topırraqqa sıyqır etti.

190

Şaqırdı xanımdı endi oñaşağa:

-Suwğa qosıp berersiñ padişağa.

Şärbatqa munı birge işirseñiz,

Soñğı künde qalarsız tamaşağa.

Saqtadı topıraqtı biraz zaman,

Azğıradı patşanı zalım qa[tın].

Bir küni suw suradı işeyin dep,

Şöldewi patşanıñ boldı jaman.

Topıraqtı suwğa qosıp berdi qatın,

Patşa qaydan bilsin suwdıñ zatın.

Salqındıq köñiline payda boldı,

Sıyqırdıñ işkeninde ğalamatın.

-Tahir endi şıqsın, -dedi, -sarayımnan,

Jürmesin ruqsatsız mañayımnan.

Zühranı basqa üyge alıp qoydı,

Zalımınıñ saqtağanday talayınan.

Sındırdı älgı patşa wağadasın,

Tögedi eki ğaşıq közdiñ jasın.

Qasiretpen qayğıda qaldı ekewi,

Ğaşıqqa äwre qıldı beker basın.

Keñ dünüye ekewine boldı ğoy tar,

Köre almay Zühranı jıladı zar.

Jamalınan maqrum bolğandıqtan,

Här künde Tahir jigit nala qılar.

Armansız bolıp edi körgeninde,
Birine-biri bosa bergeninde.
Tahirdiñ sondağı aytqan şıǵırı osı,
Sayran qıl baq-bustanda jürgeninde.

-Jasım basqan közimdi,
Qasiret alǵan özimdi.
Ayıp etme, dostarım,
Ahı, zar etken sözimdi.

191

Şattıq künim ötken-dür,
Ahı, zar küni jetken-dür.
Zühra jardan ayrılıp,
Köp zamandar ötken-dür.

Här künde Tahir şıǵır bastawşı edi,
Allanıñ ämirinen aspawşı edi.
Neşe türli bäyitti jazıp-jazıp,
Kisi körer jerlerge tastawşı edi.

Här jigit oqıydı eken tawıp alıp,
Oqıytın kitabına qoyar salıp.
Älemge mäshür boldı ğaşıqtıǵı,
Tahirday härbir ğaşıq jürer nalıp.

Ğaşıqtan jigit ölmes, jürer aman,
Dertteri ekewiniñ boldı jaman.
Zühraǵa şıǵır berer qatındardan,
Jüredi bul xalmenen biraz zaman.

Zühra ğaşıqtıqtan esin bilmes,
Atası “qalaysıñ” dep buǵan kelmes,

Bir küni sarayında turmas boldı,
Sebebi, burıñıday Tahir körmes.

Keldi de atasına jawap ayttı,
Köñilin köteretin waqıt jetti.
“Jüretuğın jolına kerwanderdiñ,
Bir saray benim üşin qılsañ” depti.

-Saray qıp sol sarayda jürer edim,
Kelgen-ketken adamdardı körer edim.
Turğanşa qapa bolıp munda jalğız,
Jolına burıñınıñ erer edim.

Jür edi eki ğaşıq janın qıyıp,
Kim eken jüretuğın näpsi tıyıp.
Atası qızdıñ sözün qabıl alıp,
Şaharına ustalardı aldı jıyıp.

192

Ustalar padişağa kelip jetti,
Ädil bolğan, amalı bolmay ötti.
-Zühranıñ tilegen orınına,
Bir saray jasañız, -dep ämir etti.

Ustalar kelip jatır talay-talay.
Jasadı kökke tayaw biyik saray.
Naqıştı ädemisin köreyin dep,
Adamnıñ közi taldı qaray-qaray.

Begirek biyik qıl dep unasañız,
Unamadı, bolmaydı dep alasañız.
Börkiñiz basınızdan tüser edi,
Biyiktik siypatına qarasañız.

Bezəntkən işi-sırtın altın-kümis,
Boladı körğeniñde bu da tınıs.
Torğın, atlas jaydırıp basarına,
Keşikpey bul waqıtta bitti jumıs.

Zühra kelip turadı ol sarayğa,
Qaraydı tamaşa etip härbir jayğa.
Anasımen, tuwısqan apasımen
Birge turdı tapsırıp bir Qudayğa.

Tahirdiñ ğaşığınan qapalanıp,
Oyinmenen jüredi tek aldanıp.
Bir küni Zührajan sawıq qıldı,
Qolına sazı menen sırnay alıp.

Söyledi apasımen äñgime, kep,
-Ayrıldıq eki ğaşıq wayım jep.
Äy, apa, bir sawalım bar suraytuğın,
Jasırmay, turasın aytasız, -dep.

Apası ayttı: -Söyle, - dedi, -här söziñ,
Men sizden jasırmaymın körğen mänim.
Atası ne sebepten şığarğanın,
Tahirdiñ bilmeydi eken axualın.

193

-Atam nege wağdasın joydı, -dedi,
Bir küni qılmaqşı edi toydı, -dedi.
Tahirdi sarayınan şığarıp alıp,
Nelikten böten jerge qoydı? -dedi.

-Äy, sultanım, aytayın sırdı jarıp,

Sezipti ekewiñdi malğun Ğarab.
“Tahirge qosılğanın men kördim” dep,
Anañızğa şağıptı bir kün barıp.

Quldan estip, anañız xanğa barğan,
“Qızıñ solay boldı” dep mağlum qılğan.
“Köziñmenen körgeñiñ ras pa?” dep,
Patşa quldı aldırıp, jawap alğan.

“Seniñ de ras emes söziñ -degen,
Anıqtap körsin özim közim, -degen,
Tahir menen Zühra qosılğanda,
Xabar ber mağan kelip öziñ” degen.

Ğarab qul patşa sözün qabıl etken,
Sırtıñnan ekewiñdi qul küzetken.
Baw-şarbaq işinde körip alıp,
Tağı da patşağa mağlum etken.

Patşa körmek üşin özi kelgen,
Tahirmenen ekewiñdi sırttan körgeñ.
“Tahir nege qosıldı Zühramenen,
Şıqsın, -dep, -sarayımnan” xabar bergen.

Saraydan sonıñ üşin Tahir ketti,
Basına ğaşıq derti kelip jetti.
“Äwelgi wağda sözüm buzılar, -dep,
Tahirğa bereyin” dep niyet etti.

Äzirletti toy asbaptıñ bir talayın,
Şahardıñ şaqırmaqşı öñkey bayın.
Anañız bir xaylanı qılmaq boldı,

Atañnıñ bilip alıp osı jayın.

194

Şahardan bir jädüw kempir alıp keldi,

Buzuwğa patşanı xayla qıldı.

“Tahirdan köñilin suwıtışı” dep,

Jawızğa bir qıysapsız altın berdi.

Jalmawız anañ sözın qabıl körgeñ,

Ataңызğa sıyqırlap tağam bergen.

Köñilin osımenen suwıtqan-dür,

Azğırğan bir şaytannıñ tiline ergen.

Kempirdiñ osılayşa sözi ötip-dür,

Atañdı sıyqırımenen tüzetip tur.

Qarawılşı qoydırıp ekewiñe,

Bosatpay, küni-tüni küzetip tur.

Qudanıñ qudireti bolar küşti,

Anaңыз qılıp jürgen munday isti.

Bu sırdı apasınan estip alıp,

Zühra esi awıp, talıp tüsti.

Apası aytqanına ökindi bek,

Estip, duniye salıp ketti me dep.

Betine suw bürkip otırdı endi,

Siypalap ayaq-qolın, wayım jep.

Bir zaman türegeldi közin aşıp,

Dert körıp ğaşıqtıqtan xalı qaşıp.

Közinen qatra-qatra jasın tögip,

Otırdı naqurıstayın bärin şaşıp.

Zühra:

-Bildirme, -dedi, -sırımızdı,
Sır bilgen soñ öltirer birimizdi.
Adamdı ötken-ketken tamaşa etip,
Turayıq meken tutıp jerimizdi.

Munımen turdı az ğana kün ötip,
Ötken-ketken adamdı tamaşa etip.

195

Saraydın äyneginen köz jiberse,
Bir adam öte berdi öleñdetip.

Ol adamnıñ öleñmen jır aytqan sözi,
Tereze ar jağınan kördi közi.
Ğaşıǵı Zühranıñ quwattanıp,
Kiyimin päre-päre qıldı-aw özi

Bu şaqta Tahir ğaşıǵı quwattandı,
O daǵı qolına bir sırnay aldı.
Zühranıñ sarayına barmaq bolıp,
Baq şarbağının işinde oy oyladı.

Ayağın endi bastı oylap turıp,
Zühranıñ sarayına keldi jürip.
Tusınan terezeniñ nazım ayttı,
Zühra tıñday qaldı moyın burıp.

-Berik degen wağdañdı.
Umıtıpsıñ, Zührajan.
Kämal bergen köñiliñdi
Suwıtıpsıñ, Zührajan.

Jan jolında ğaşıqtan
Xabarıñ joq, Zührajan.
Zar-särgardan, ğaripten,
Xabarıñ joq, Zührajan.

Ğaşıq jarlar mağsuqqa
Xabar salmas bolar ma?
Şın aqıyqat jar bolsa,
Xabar almas bolar ma?

Zühra tıñday qaldı Tahir sözün,
Ğaşıqtan öltiredi aqır özin.
Qaqpağın terezeniñ aşıp tastap,
Qarattı joğarıdan eki közin
196

Apası: -Terezeni aşpa, -dedi,
“Sabır tübi - sarı altın”, saspa, -dedi.
Bir duşpan qarawılşı ol turadı,
Atañnıñ jarlığınan aspa, -dedi.

Almadı apa sözün qulağına,
Qaradı terezeden jan - jağına.
Uyat - namıstı eskermey Zühra qız
Tahirğa şıǵır ayttı bul tağı da.

-Qayǵı bolğan joldasım,
Qapas[ta] bolğan bul basım.
Tahir, köñilim qaldırma,
Ğaşıǵım, menim muñdasım.

Anda Tahir ayttı

-Şahzada qız bolsañ da
Turmadıñ sen wağdañda.
Şın ğaşığım bolsañ da
Turmadıñ sen wağdañda.

Terezeden Tahir kördi Zühranı,
Aqlı bastan ketip küydi janı.
Qanşa bāyit aytsa da Zührağa,
“Wağdamız boldıñız” deydi onı.

Tahir ayttı: - Köñilime qayğı toldı,
Qay adam ayrılıwğa sebep boldı?
Zühra ayttı:- Añdıtıp sırtımızdan,
Duşpan qıptı kempir men Ğarab quldı.

Qaradı qarawılşısı osı jerdi,
Tahir menen Zühranıñ sözün kördi.
Bir-birine şıǵır söz aytısqanın,
Bardı da Ğarab qulğa xabar berdi.

Qarawılşıdan uǵıp aldı malǵun Ğarab,
Tezirek xabar berdi xanğa barıp.

197

Malǵunnan estip alıp munday sözdi,
Patşa aşuwlandı buzıp-jarıp.

Äskerge: -Jıldam bar! -dep jarlıq saldı,
Sarayğa ustamaqqa kelip qaldı.
Ekewi ayırılattın şıǵır aytqan,
Tahirdı saymanı joq ustap aldı.

Ustağan soñ patşağa alıp bardı,
Aşuwanıp, şıdamay ottay jandı.
Äwelgi wağdasın umıttı da,
Jalladqa “basın kes” dep qaharlandı.

Öltirmekşi “Zühranı almasın dep,
Düniyede heş jınısı qalmasın dep.
Keyingi qalğandarğa ğiybrat bolsın,
Sarayğa ruqsatsız barmasın” dep.

Sol zaman ämir qıldı: -Öltiriñiz,
Qol - ayağın berik baylap, keltiriñiz.
Wäzirler patşadan tiledi endi:
-Äy, taqsır, aşuwnıñdı bitiriñiz.

Patşa bermek boldı wäzirlerge:
-Kelmesin munan bılay osı jerge.
Sizderge qanın qıyıp bağıştadım,
Turmasın endi biraq bul şaharda.

Zalımdıq bu şahardan arılsın, -dep,
Märden degen şaharğa barsın, -dep.
Bu şaharğa endi kelse öltirermin,
Zındangä solda barıp salsın, -dep.

Endi kelse “öltirem” dep ant etti,
Tahirge raxat ketip, mexnat jetti.
Wäzirler patşadan tilep alıp,
Qolınan jetelep alıp ketti.

198

Jetelep sarayına kirgizedi,
Tahirdı arğımaqqa mingizedi.

Qasına bes-on adam ertip berip,
Märdenge niyetin qoyıp jürgizedi.

Tahirge raqım joq joldasınan,
Ğaşıqtıq payda boldı on jasınan.
Märdenge jolmen jürip öte berdi,
Päleге uşıradı jalğız jürip.
Zührağa bir nazım söyledi endi,
Saraydñ terezesine qarap turıp.

-Er jigitter erligin
Qılmaınşa qoyar ma?
Şayır jigitter sözderin
Ölmeyinşe qoyar ma?
Ğaşıq bolğan jarınan
Jigit köñili söner me?
Mağşuq jarın körmese,
Jigit köñili tınar ma?
Köñil qoyğan jar bolsa,
Ölmey köñili söner me?
Ayrıluwğa jarınan
Ölmey moyınsunar ma?
Renjüw, mexnat körmese,
Jigit köñili bolar ma?

Atañ qolğa alıptı,
Fıyrağat otın salıptı.
Tamam eldi aralap,
Bek zor duşpan tawıptı.

Andayın soñ Zühra türegelip,
Zar jılap, Tahir sözın turdı bilip.

Közinen jasın tögip, nazım ayttı,
Qaqpağın terezeniñ aşıp turıp.

-Arğımaqqa minersiñ,
Köp jerlerdi körersiñ.

199

Ğaşıq jariñ Zühranı
Kimge qoyıp ketersiñ?

Attı äsker oñıñda,
Altın saray kolında.
Qızıl gülder aşılın
Tahir, jürgen jolıñda.

Baqıt bolsın qoldasıñ,
Qızır İliyas qoldasın.
Sağınğanda, Tahirım,
Bulbul bolsın muñdasın!

Jıraq jerden, mağşuğım,
Tınış xabar estilsin.
Alıs jerden, mağşuğım,
Süyinşi xabar estilsin.

Aman bolsın basıñız,
Uzaq bolsın jasıñız.
Böten jarlar süyseñiz
Tez kesilsin basıñız.

Tura almay Tahir ğaşıq taqat tutıp,
Märdenge jüre berdi qayğı jutıp.
Biraz ğana jer barıp art jağına,

Qaradı Zührağa tamaşa etip.

Ayrılar waqıt jetken ğaşıq jardan,
Köz salar ketip barıp anadaydan.
Zühra Tahirjanğa qaraymın dep,
Şığıp tur terezeden beluwardan.

Tahirdiñ qayırılğanda kördi közi,
Mexnatqa duşar boldı osı közi.

Ayrılp ketip bara jatqanında,
Tahirdiñ Zührağa aytqan sözi.

200

-Qaray-qaray qaldıñ sen,

Köp qıyındar saldıñ sen.

Süygeniñnen ayrılıp,

Jılay-jılay qaldıñ sen.

Botasınan ayrılğan

Tüyedey bozday qaldıñ sen.

Köp tobınan ayrılğan

Qustay muñday qaldıñ sen.

Butağınan qayırılğan

Güldey solıp qaldıñ sen.

Anasınan ayrılğan

Güldey solıp qaldıñ sen.

Qanatınan qayırılğan,

Jalğızınan ayrılğan,

Bala şağın aldırğan,

Qustay jolay qaldıñ sen.

Endi qoş, saw bolıñız,

Aman-esen jolıñız.

Jan ğaşığın Tahirğa

Duğa qılıp turıñız.

Qayda bizdiñ sözimiz,
Birge jürgen künimiz?
Baq-bustan işinde
Sayran qılğan jerimiz?
Endi qaşan jürgeymiz,
Sizdi kimnen surğaymız?
Burıñıday bir bolıp,
Endi qaşan jürgeymiz?
Ğaşıq jarım, älfiyraq,
Şahariyarım, älfiyraq,
Birge tuwıp, birge ösken,
Mağşuğım, älfiyraq,
Şın wağdalar qılsınqan,
Ayrılmayıq deyisken,
Ğam şarabın birge işken,
Mehirbanım, älfiyraq.
Körsem közim jetpes-dür,
Aytsam sözim bitpes-dür.

201

Qayğın esten ketpes-dür,
Zührajanım, älfiyraq.
Ğaşığım dep oynağan,
Diydarıma toymağan,
Qayğımdı jep qoymağan,
Şahariyarım, älfiyraq.
Köñilim xoş qanatı,
Xanzadalar sanatı,
Eki dūniye dāwleti,
Zührajanım, älfiyraq,
Sārwir nazım älfiyraq.
Ruh rawanım, quwatı,
Dilnawazım, älfiyraq.

Jan qurdasım, umıtpa,
Jan joldasım, umıtpa,
Birge jürgen, birge ösken,
Jar-muñdasım, umıtpa.
Bar sırlardı bilüwşi,
Bar joldarın tüzgüwşi,
Tapsıramın Allağa,
Umıtpa, janım, umıtpa.

Öleñ qıldım Tahir ğaşıq asıl tekti,
Közinen qan aralas jasın tökti.
Eki ğaşıq sözderin qıyssa qılğan,
Ağalar, söge körme Aqılbekti.

Jer tarpıp mingen atı sımday boldı,
Qudanıñ qudireti munday boldı.
Köñili tastan qattı kisilerdiñ,
Jılawmen egilgende onday boldı.

Joldası Tahirmenen jılar edi,
Arğımağı dawsına oynar edi.
Jolda jürip Zühranı bāyit qılsa,
Qasındağı birge zarlıq qılar edi.

Sözdi qıyssa qılaymın köñil burıp,
Azğana keñes qılsam düken qurıp.

202

Jeti kündeý ötkizip arasına,
Märden degen şaharğa keldi jürip.

Märdenge bāri birge kelip qaldı,
Zındaŋa Tahir erdi äkep saldı.

Tahirdı salğandıǵın maǵlum etip,
Qolınan zındaşınıñ qaǵaz aldı.

Tahirmen amandasıp bări qayttı,
Ne qılsın, patşanıñ qaharı qattı.
Qaytarında joldasınan Zühraǵa
“Aman-esen bolsın” dep sälem ayttı.

“Zındaǵa tüsip qaldı menim basım,
Sälem ayt Zühraǵa, jan joldasım.
Qaytadı jaqsılıǵı bizge qılǵan,
Äwelgi umıtpasın waǵadasın”.

Joldası munımenen qaytıp ketti,
Taǵı da jeti künde munda jetti.
Qoldarına jazıp bergen zındaşınıñ
Qaǵazın padişaǵa kelip elitti.

Zındanda Tahir bala jatar edi,
Qayǵıǵa keşe-kündiz batar edi.
Zühra[ǵa] şıǵırın jazıp-jazıp,
Zındannıñ terezesinen atar edi.

Oqıp edi özge ğaşıq tawıp alıp,
Özi joq, sözi jatır jumarlanıp.
Tawıp alıp oqıǵannıñ köñiline
Ğaşıqtıq payda bolar qayǵılanıp.

Köp ğaşıq ol şaharda dayar edi,
Tahirdı bări jılap ayar edi.
Qolına bäyit qılıp härkim oqıp,
Şahardıñ arasına jayar edi.

203

Tahirdı munda eşkim bile almaydı,
Şığırın oqıǵandar küle almaydı.
Menmensingen aqınnıñ báyitteri
Tahirǵa heş barabar kele almaydı.

Burıǵı riwayat qılǵan rawıylar,
Aqılбек järdem tilep qalam alar.
Zındanda Tahir jattı keşe-kündiz,
Alladan basqa järdem qaydan bolar.

Zındanda jeti jılday qaldı jatıp,
Qayǵınıñ dariyasına äbden batıp.
Köre almay Zühranı ömir ötip,
Qudayım qoydı meni zar jılatıp.

-Ğaşıq bolǵan jarımdı
Körer künim bolar ma?
Şın akiyqat jarımdı
Körer künim bolar ma?
Qara bult basımnan
Keter küni bolar ma?
Qaraǵaylı qara orman
Öter künim bolar ma?
Qayǵılardıñ basımnan,
Keter küni bolar ma?
Mexnat ketip, raxattar
Jeter küni bolar ma?
Jeti jılday boldım zar,
Diydarıña ıntızar.
Mehirbanım, opadar
Körer künim bolar ma?

Qara nārkes közderiñ,
Şırın dana sözderiñ,
Qızıl güldey жүzderiñ
Körer күnim bolar ma?
Qızıl alma iyegiñ,
Saf күmistey süyegiñ,
Gawhar, jaqut bilegiñ
Körer күnim bolar ma?

204

Sensiz işken astarım
Qızıl qanğa uqsaydı.
Jariq күnde жүrgenim
Qara түnge uqsaydı.

Zar jılap bul zındanda tek jatadı,
Heşkim joq, dostıqtı kim aytadı.
“Mexnata sabırlıq qılayın” dep,
Özin-özi köñilin uwatadı:

-Jılama, köñilim, jılama,
Kündiz öter, күn bolar.
Mexnat ötip, ğaripke
Raxat biter күn bolar.

Qayǵı bergen Allamız
Alsa kerek, iynşalla.
Ayıra bilgen Allamız
Qossa kerek, iynşalla.

Mexnat bergen İyemiz
Raxat berer, iynşalla.
Qasiret bergen İyemiz,

Şattıq berer, iynşalla.

Her mexnatqa bir raxat,
Bolsa kerek Allamız
Ğaşıq bergen Allamız
Qossa kerek iynşalla.

Burıñğı riwayat qılğan rawiylar,
Aqılbek jârdem tilep, qalam alar.
Zühranıñ ğaşıǵı quwattanıp,
Talıqsıp özin-özi nala qılar.

Tahir ketip qalğan soñ qaldı talıp,
“Artında ne bolam” dep keyip, nalıp.
Apası köteredi ornınan,
Tizesiniñ üstine basın salıp.

205

Apası ayta berdi nasiyxatın,
Munday türin körgen soñ nadamatın.
Ğaşıq bolğan adamğa aqıl qonbas,
Tartqanda maǵşuqtıñ ğalamatın.

Azdan soñ keldi esin jıyıp,
Sabırlıq heş qıla almay köñilin tıyıp.
Mârdenge ketken Tahir tabıla ma,
Qurban bop izdese de janın qıyıp.

Bir küni apasımen söz söylesti,
Otırar küninde aytıp hâr keñesti.
Söz söylep neşe türli otırğanda,
Esine Zühranıñ Tahir tüsti.

Esine tuskennen soñ jılaydı endi,
Köziniñ jasın tögip, bulaydı endi.
Saraydñ ıyığına minip turıp,
Kelgen-ketken adamdı qaraydı endi.

Qarasa, bir kerwen körinedi,
Barıp odan surawğa üyrenedi.
“Saraydan jaqın ötse surayın” dep,
Köñili Zühranıñ bölinedi.

Ğaşıqtan meken qıldı awlaq jerdi,
İzdeydi keşe-kündiz Tahir erdi.
Jolmenen kerwender jürip kelip,
Zühranıñ sarayınan öte berdi.

Ğaşıq degen mänisi qayğı tarttı,
Tahir degen bir ğaşıq qayda jattı.
Qolına dombırasın ala sala,
Kerwenge bir awız nazım ayttı:

-Köş pe eken, kerwen be eken,
Dertime därmen be eken?
Men Tahirım aldıldım,
Bir xabarıñız bar ma eken?

206

Bar eken ol kerwende bir bala,
Öleñge usta qulğan Xak Tağala.
Zühranıñ sözine jawap berdi,
Qolına dombırasın ala sala.

-Köş te biz, kerwen de biz,
Derttije därmen de biz.

Sen Tahirniñ aldırsañ
Tahirdan armanda biz.

Älqıyssa, kerwender ötedi endi,
Märden degen şaharğa ketedi endi.
Talıǵıp köşe-qona orta jolda,
Jetinşi kün degende jetedi endi.

Qudaniñ qudireti boldı bekem,
Bir jaqsı sayrandıq jer bar eken.
Tahir jatqan zındanniñ däl qasında,
Bir kün qonıp, ketkenşe qıldı meken.

Kerwender şatır tıkti “qonayıq” dep,
Bir künşe bul saxarada “bolayıq” dep.
Qaysısı ot, qaysısı suwğa bardı,
“İşetuǵın taǵamdı qılayıq” dep.

Här türlü qılıp jatır şaruwasın,
Zındanğa jaqın tüsirdi kerwen basın.
Qaysı birew jügirip otın terdi,
Qaysısı şertip jatır dombırasın.

Heşkimge opası joq bul jalǵanniñ,
Qur qaldıñ dünüyeden arlanǵanıñ.
Kerwen bası şatırında qulaq salsa,
Esitti bir adamniñ zarlanǵanın.

Zarlaǵan Tahir eken, qulaq saldı,
Bazarqandar añırap tıñday qaldı.
Şatırdı terezeden körgennen soñ,
Zarlıqtan eki közine jas aladı.

207

-Köp kerwender kelipti,
Köp şatırlar tigipti.
Men Zühramnan ayırılıp,
Muñdasım saz bolıptı.

Manağı aqın bala dombıra aldı,
Qudayım şeşen qılğan örimtaldı.
Tahirdiñ şıǵır sözın esitti de,
Bir awız nazım sözın aytıp saldı.

-Jarıñ köp muñ qıladı,
Esitken tañ qaladı.
Ğarip ğaşıq, jaqın kel,
Esimiñiz kim boladı?

Tahir qarsı jawap berdi

-Esimim ah zar olsun de,
Alla medet qılsın de.
Nendey jaqsı adamsız,
Jar iyesi bar qasıñda?

Munıñ Tahir ekenin endi bilip,
Bir künde jürgen edi oynap-külip.
Jas bala tağı jäne nazım ayttı,
Zühranıñ budan aytqan sälem qılıp.

-Jigit, ah zar etpeñiz,
Süyiñşiler berseñiz.
Jolım uşırap körıp em
“Sälem” dedi Zührañız.

Baladan Tahir estip, talıp tüsti,
Zühranıñ sälemine jannan keşti.
Biraz ğana talıp jatıp, ahı şegip,
Özin-özi keterip, jıyadı esti.

Türegelip, esin jıyıp tağı qaldı,
Talıp jatıp tağı esin jıyıp aldı.

208

“Kerwennen muñımdı surayın” dep,
Zındannıñ äyneginen közin saldı.

Qarasa, köşip ketken kerwen bitken,
Qarasa da körinbey alıs ketken.
Zından işi suw boldı köz jasına,
Beyşara otıra qalıp zarlıq etken.

-Qudawanda, qadirsıñ,
Päruwardiygar öziñsiñ.
Barşa jasırın sırlardı
Sen eskere bilersıñ.
Qudiretiñ köp, Quday-a,
Här ne qılsañ qılarsıñ.
Ğaripterdiñ xalini
Sen bilersıñ, Quday-a.
Här ne qılsañ pendege
Sen qılarsıñ, Quday-a
Bu zındannan qutqarıp,
Xalas qılsañ, Quday-a.
Men beyşara qulıña
Raqım qılsañ, quday-a
Jürgen qulıñ tentirep,

Endi kelgen zar tilep,
Jas közinen möldirep,
Medet qılsañ, Quday-a
Jeti jıldar qoñğanım,
Tas zındanda qalğanım,
Zar särgardan bolğanım.

Xalas qılsañ, Quday-a.
Jılap kelgen qulıñdı
Qaytarmasañ qolıñ-ay.

Ah zar etkemin sözini,
Qabıl qılsañ, Quday-a.
Payğambarlar qurmeti,
Änbiyeler qurmeti.

Ğarip jandar qurmeti
Xalas qılsañ, Quday-a.

209

Jeti jıl zıندان işinde
Ähl rafğan işinde,
Payğambarıñ Jüsipti
Qutqarıpsıñ, Quday-a.
Payğambarıñ Jünisti,
Balıq işinde monsadı,
Qırır künder bolğanda
Qutqarıpsıñ, Quday-a.
Senen medet bolmasa,
Kimnen därmen tileymin?!
Sen tilegim qaytarsañ,
Kimnen pärmän tileymin?!
Baq-bustandar jolıma
Aşar ma dep tileymin.
Jeti jıldır zarıma
Qosar ma dep tileymin.

Tilegin Xak Tağala qabıl etti,
Yasiygınıñ waqıtı bolıp jetti.
Zındannıñ esigin aşıp, sälem berip,
Xaziret Qızır aläyhissalam kelip jetti.

Tahirğa Qızır kelip sälem berdi,
Sälemin Tahir alıp qabıl kördi.
-İynşalla qutılarsıñ bu zındannan,
Äy, balam, jılama, -dep jawap berdi.

Jılağan köz jasıñdı qabıl etti,
Zındannan şıǵatuǵın waqıt jetti.
Qızırdıñ jeteginde qara atı bar,
Özi körkem, jaqsı eken bek äybat-tı.

Qızır ayttı: -Bul atqa mingil, -dedi,
Ne dep aytqan sözime köngil, -dedi.
Men seni maǵşuǵıña jolıqtıram,
İlgeri atqa minip jürgil, -dedi.

Tahirğa Qızır ayttı härbir kepti,
Tura kelip taqsırdıñ qolın öpti.

210

Baylağan ayaq-qolın şeşkennən soñ,
“Allağa mıñ märtebe şükir” depti.

Qızır atqa mingizdi Tahir erdi,
Öziniñ şaharına alıp jürdi.
Tañ mezgili bolǵanda, bir waqıtta,
Jüre almay, eki közge uyqı kirdi.

Keledi härbir türli jerden asıp,
Bir zaman jüre almadı uyqı basıp.
Sarayına Zührañıñ jetken eken,
Qarasa aqırındap közin aşıp.

Qızır attan tüsirdi Tahir erdi,
Körsetti burın meken qılğan jerdi.
Tahirdı äkep salıp Zührağa,
Ol Qızır ğayıp bolıp jüre berdi.

Uyqı basıp jatır eken tamam jurttı,
“Şükir” dep topraqqa jüzin sürtti.
Ğaşıq bolğan jarımdı izdeymın dep,
Joq jerden beyşaranı beynet türtti.

Qaraydı Zührañı äyneginen,
Tereze jabıq eken tündeğinen.
Dombırasın ala sala nazım ayttı,
Şığa almadı joğarı tömengiden.

-Qattı uyqığa ketipsiñ,
Oyan, Zühra sultanım.
Tätti uyqığa ketipsiñ,
Oyan, Zühra sultanım.
Jan tösekke jatıpsıñ,
Jan uyqığa jatıpsıñ.
Ğaşıq jarıñ kelgende,
Hänüz ğapıl jatıpsıñ.
Jarıñ kelgen körgeli,
Jüzge jüzin sürgeli,
Oynap-külip жүrgeli.
Oyan, Zühra sultanım,

211

Zından şekken jeti jıl,

Mexnat şekken jeti jıl,

Tahir jariñ kelgende

Oyan, Zühra sultanım.

Ğaşıq jariñ kelipti,

Ğarip jariñ kelipti,

Gül jüziñdi körmekke.

Intızarıñ kelipti,

Şahariyarım, tur-säna.

Mehirbanım, tur-säna

Zar särgardan ğaribiñ

Bir ğana jüzin kör-säna.

Intızarıñ körgeli,

Razı bolğan ölgeli,

Tahir jariñ kelgeni

Turşı, janım, tur-säna.

Qasireti de zar bolğan

Tuwmısıñnan jar bolğan,

Muñdı Tahir kelgende

Oyan, Zühra sultanım!

Älqıyssa, Zühra bir tūs körgen eken,

Apasımen sarayda jürgen eken.

Tahirdı uyıqtap jatıp tüste körip,

Burıñğı ayrılğanın bilgen eken.

Oyanıp bu sağatta endi turdı,

Qulağına dombıranıñ dawsı kirdi.

“Ğajap-ay, tünde jürgen kim eken” dep,

Tahirdı terezeden anıq kördi.

Zıdanğa Tahir barıp tösken eken,
Jeti jılday şaş pen murtı ösken eken.
Äwelinde Zühra tanımay qaldı,
Şaş uzındıǵı ıyıǵına tösken eken.

Tahirdı endi bildi talıp tösip,
Duşpannıñ atası jür tiline erip.

212

“Juwınıñız, tazalanıp monşaǵa” dep,
Mıñ altın joǵarıdan sanap berin.

-Äy, Tahir, bul altındı alşı, -dedi,
Men bir aqıl aytayın nanşı, -dedi.
Anañız ben tuwısqañ apañız bar,
Kidirmey bugün tünde barşı, -dedi.

Bu tüni kire almaysız qasımızǵa,
Ne ketip, ne kelmeydi basınızǵa.
Atama birew barıp xabar berse,
Qıyındıq taǵı tüser basınızǵa.

Jar küyewin kirgizüwge köñili awıp,
Jatıp qaldı terezeniñ betin jawıp.
Keldi de tünde jürip qaqpı qaqtı,
Zühra aytuwımen izdep tawıp.

Apası şıǵa kelip esik aştı,
“Kimsiñ?” dep Tahirmen jawaptastı.
Tahir özi aytqanda atı-jönin,
Üyge kirip, ekewi köp jılastı.

Apası jılap ayttı: -İnim, -dedi,

Ne xalge tüşip jürgen küniñ, -dedi.
Şaş-murtıñ, saqal tüşken iyiniñe,
Adamdıq ketip qaptı seniñ, -dedi.

Bir qabat jaña kiyim kiygizedi,
Monşanı “äne, tur” dep körgizedi.
Monşadan tazalanıp otırğan soñ,
Tahir ayıp xal-axualın bilgizedi.

Apası jayın estip küydi janı,
“Körsetti aman-esen Täñirim señi”.
Türli tağam jegizip, toyğızdı endi,
“Meken qıl turarsız dep endi meni”.

213

Tabılmas jerden aña altın qazıp,
Qayğımın jeti jılday jürgen azıp.
“Apar” dep apasına tapsıradı,
Möhirlep Zührağa bir xat jazıp.

Apası alıp ketti uşbuw xattı,
Tahirdı apasınan izdep taptı.
Qolına äkep berdi jazğan sözün,
Ğaşıqtıq körsetedi ğalamattı.

Jazğan sözi: “Bügin keş keliñiz, dep,
Dombırañızdı birge alıp jürüñiz” dep.
Zühranıñ apasınan bu da aytadı:
“Men sälem tapsıram biliñiz, -dep.

İynşalla, Zührağa oyım bölek,
Ägar kelip qalsa ajal tirek.
Saqtasa duşpandardıñ şerlerinen

Bügin keş el jatarda barsam kerek”.

Qudaniñ qudireti munday boldı,
Zamana jıldan-jılğa qılday boldı.
Besin menen aqşamniñ eki arası,
Tahirğa uzaqtığı jılday boldı.

Aqşamniñ mezigilide jetip keldi,
Joğarıdan Tahirdı Zühra kördi.
Birazdan soñ körsetti nur jamalın
Tahir endi Zührağa jawap berdi.

-Zühra, benim şahımsıñ,
Zülfi siypar jarımsıñ.
Nurğa ğarıq qılğanıñ
Quyaşımsıñ, mahımsıñ.

Zühra qarsı ayttı

-Tahir, jüziñ ay eken,
Qara qasıñ şay eken.

214

Burılıp ösken şaştarıñ
Qara nurğa jay eken.

Tahir endi sarayğa kelip kirdi,
Nur jamalın Zühranıñ tüste kördi.
Bir-biriniñ surasıp körgenderin,
Jılasıp tañğa şeyin otırdı endi.

Tahirğa kelse dağı bolar jazım,
Tañ atqanşa bir-birine ayttı nazım.

Saraydan apasınıñ üyine kelip,
Waqıtında oqıp jatır tañ namazın.

Apasına Tahir ayttı körgenderin,
Zührağa ğaşıq bolıp jürgenderin.
Tañ atqanşa otırğanınıñ bärin ayttı.
Şıǵırmen jaqsı jawap bergenderin.

Munımen bes-altı kün ötip ketti,
Tahirğa Zühra taǵı bir xat bitti.
Apasına apar dep taǵı berse,
Kelip jäne Tahirdıñ qolına elitti.

Jazğan sözi Tahirğa “Biliñ, -degen,
Sarayğa kün batqan soñ keliñ, -degen.
Dombıranı tastama qolıñızdan,
Duşpanım bolıp jür ğoy elim” degen.

Aqşamnıñ meziginde Tahir ketti,
Kel degen saǵatında kelip jetti.
Saraydan Zühra qarap otır eken,
Kırgızıp terezeden qurmet etti.

Qanatın äyneginiñ turğan aşıp,
Nazımnen söz aytuwdı qılğan maşıq.
Tahirdı körgeninde köñili tasıp,
Bir nazım aytadı endi Zühra ğaşıq.

215

-Mäyilim bar gül jüziñe
Ahuwa närkes köziñe.
Ölmey turıp jüz qoysam,
Zühra sultan, tizeñe.

Zühra qarşı bir nazım ayttı

-Basta ğaşıq jıldarıñ,
Jayday jiñişke belderiñ.
Tizem tügil kökiregim
Jüziñ qoyar jerleriñ.

Andayın soñ sarayğa Tahir kirdi,
Neşe türlü oyunın qıla berdi.
Äweli Tahirdan Zühra endi
Bir nazım şığırmenen suray berdi.

-Qulaq tutıp, şeş mağan,
Här närsege es bolğan.
Qayda samruq qusına
Bu dünyede es bolğan.
Ğaşıq Tahir jawap berdi
-Samruq qus jüfutinen
On segiz mıñ ğalamnan.
İzdey, qaray jürgende,
Ayrılgan-dı esinen.

Andayın soñ muwafıyq, şıǵır aytıp,
Keledi bir zamanda tañ da atıp.
Bir-birine ekewi amandasıp,
Üyine Tahir endi ketti qaytıp.

Qırıq kündeý osılayşa kelip jürdi,
Zühranıñ kelip jayın bilip jürdi.
Qırıq birinşi küninde taǵı Tahir
Terezeniñ tusına kelip turdı.

216

Zühra joğarıdan arqan berdi,
Jipten ustap joğarı Tahir kirdi.
Birin-biri körgen soñ biyhuş bolıp,
Öz xaline qayğimen jılay berdi.

Qudayım maxabbatın bilgizedi endi,
Birine-birin ğaşıq qılğızdı endi.
Apası Zühranıñ uşıp kelip,
Suw berip ekewin de turğızdı endi.

Ekewi esin jıyıp otırısı,
Ğaşıqtıqtıñ jayınan söz söylesti.
Türli-türli tağamdı äzir etip,
Kesemenen toltırıp şarap işti.

Şarap işip, neşe türli oyun etti,
Azdan soñ tañ mezgili kelip jetti.
Arqanmenen saraydan tömen tüsip,
Tahir endi üyine qayıp ketti.

Apası Zühranıñ jayın surdı,
Tahir endi apasına ayttı sırdı.
“Oyin oynap, şarap işip keldim” dedi,
Körgenin bastan-ayaq aytıp turdı.

Apası ayttı: -Jas jigit wayım jemes,
Kelesiñ Zührağa künde barıp.
Kelesiñ Zührağa künde barıp,
Til alsañ öz basıña layıq emes.

Barsañ da tez qaytqaysıñ el jatqanşa,

Kün öter tamaşağa qaratqanşa.
Sırtıñnan añdıp jürgen duşpanıñ köp,
Keşigip qalmağaysıñ tañ atqanşa.

Heşkimge Tahir endi körinbedi,
Baruwğa künde-künde erinbedi.
Mıñ aytqan nasiyxatı apasınıñ
Tahirğa bir tıyınday körinbedi.

217

Tağı da birneşe kün barıp jürdi,
Mänisin äli duşpan bilmey turdı.
Künderde kün tösekte Tahir jatıp,
Qorquwlı uyqısında bir tüs kördi.

Tüsinde qayğımnenen qapalanğan,
Tört jağınan qara iytter qamap alğan.
Tahirdı qaşsa dağı jibermeydi,
Umtılıp olay-bulay, qayran qalğan.

Seskenip bu tüsinen oyanadı,
Bu tüsim qalay tüs dep oyğa aladı.
“Pälen jılда bul tüsti körip em” dep,
Öz-özine qapa bol qayğı aladı.

“Bu tüsti sonда tağı körip edim,
Jeti jılday särgardan jürip edim.
Qızır mağan sebep bop äkelgen soñ,
Beynetten men de xalas bolıp edim.

Äwre pende bar ma bolğan mendey,
Düniye öte şıǵar kerwendey.
Bir duşpan körgen şıǵar bul meni” dep,

Üyinen şıqpaydı endi eki-üş künde.

Rawıylar jazğan eken munıñ sözün,
Men Aqılbek baspadan kördim izin.
Köripti Ğarab malğun Tahir erdi,
Tünde kep Zührağa jürgen izin.

Ol malğun bir jamandıq oylap keldi,
Zühranıñ sarayına jasırındı.
Turğanın ol malğunnıñ Tahir bilmes,
Kel degen mezgilinde jetip keldi.

Tañ atqanşa jäne de sawıq kütti,
Tañ mezgili bolğanda Tahir ketti.
“Zührağa Tahir keldi bu tünde” dep,
Ğarab malğun patşağa bayan etti.

218

-Taqır xan, jahan bası sultanımsıñ,
Köp jılğa aman bolsın mal-janıñız.
“Kirmesin şaharğa” dep jarlıq qılğan,
Kelipti jäne qayıp duşpanıñız.

Duşpanıñ jaza berdiñ talayına,
Qarañız Tahirdıñ bulayına.
Joğarğı äyneginen arqan tastap,
Qızıñız tartıp aldı sarayına.

Men bir ğarip qulıñız körip edim,
Şanşayın dep qayratıma kelip edim.
Sol zaman tüse qaldı esimizge,
Jarlığı xanımdıñ joq-tı dedim.

Sol jerde bir qatelik qıla jazdım,
Tısqarı pärmeniñnen şığa jazdım.
Şıqqanda keñ sarayğa körgennen soñ,
Uyalıp namısımnan öle jazdım.

Bolğanda biz paqırğa pärmeniñiz,
Qalmaydı tırp etüwge därmenimiz.
Birqatar jarlığıñız tüsken adam,
Kelipti buyım bolmay pärmenimiz.

Ol malğun bulayşa dep aytıp ketti,
“Ketti degen Tahiriñ sözdi estip alıp,
Ğarabtan munday sözdi estip alıp,
“Endi kelse, öltir” dep ämir etti.

Padişa köp adamdı äzirlepti,
Tahirdı ustamaqqa dayar etip.
Zührañıñ sarayında bular turdı,
Ustawğa kündegidey kelse jetip.

Tahir endi ğaşıqtan şıday almay,
Jöneldi Zührağa sabırı qalmay.
Qolına dombırasın ala ketti,
Apası “sabır qıl” dep aytsa bolmay.

219

Tahir kelse, Zühra moynın burğan,
Tereze qaqpğınan qarap turğan.
Qolına jibek arqan tömen berip,
Joğarı şığarmaqqa jawap surğan.

Zührağa jawap qattı: -Şıqpaymın, -dep,
Mağsuğımñıñ sözderin uqpaymın, -dep.

Apasınıñ aqıl sözi oyına kelip,
-Bälege endi basım tıqpaymın, -dep.

Sarayda tıgılıp tur äsker adam,
Buyırığı bolğannan soñ padişadan.
Arqan ustap Tahiri sıqpağan soñ,
Bir nazım Zühra ayttı joğarıdan.

-Köñil zarğa batqan-dı,
Qayğıñ jañğa batqan-dı.
Tahirjanım, ğaşığım,
Neden köñiliñ qaytqan-dı?

Tahir Zührağa ayttı

-Şattıq künim ötken-dür,
Qayğı künim jetken-dür.
Men jılamay ne eteyin,
Ayrılar künim jetken-dür.

Zühra munı estip, zarlıq etip,
Jıladı, ğaşıq derti janına ötip.
Bular munda jılasıp turğanında,
Saraydağı köp äskerler keldi jetip.

Qamalap tört jağınan ortağa aldı,
Körgen tüsi aldına kelip qaldı.
Tahirdiñ bir qanjarı janında eken,
Ustaymın degen jañğa jara saldı.

Birewin şaşıp ketti moynınan,
Qaysısınıñ qan ağadı qoynınan.

220

Qaysıbirin laqtırdı ayağınan,
Köz körge qayran qaldı oyınınan.

Sonşa köp mılığimen ata almadı,
Qaysıbiri atarında ot almadı.
Bir sağatta elüw kisi qırılğan soñ,
Endigi qalğandarı bata almadı.

Äsker bası padişğa kisi saldı,
“Mına Tahir qırıp jatır barşa jandı”.
Bes jüz kisi jiberdi tağı padişa,
Sağat bolmay tağı da kelip qaldı.

Jetip kelip äsker bası baqıradı,
Şaşılğan köp adamı şaqıradı.
-Qıyanatşı balanı tez öltir, -dep,
Tamağınñ tübimenen aqıradı.

Jıyıldı “ustaymız” dep härbirisi,
İşinde tolıp jatır jas-kärisi.
Qaharmanday qanjarmen şanşıp jürüp,
Sağat bolmay öltirdi seksen kisi.

Ölipti seksen kisi qaza tawıp,
Tahir jür üsti-basın qanğa juwıp.
Tağı da padişadan kisi surap,
Bir adam padişğa ketti şawıp.

Keldi de padişğa bayan etti:
-Äy, taqsır, tübimizge Tahir jetti.
Mıñ äsker öz qasına ertip alıp,

Aşuwanıp maydanğa patşa jetti.

Tahirğa sırttan kisi köz salğanday,
Qayratına layıqsız tañ qalğanday.
Arasına qanjarmen kirip ketse,
Mısalı qırğanınıñ şöp şalğanday.

221

Qanjar tiyip ketkende ötpesin be,
Quday qaza bergen soñ ketpesin be.
Bir sağat tınım almay aralasıp,
Segiz jüz adam qırdı sütkesinde.

Zührağa jäne keldi barayın dep,
Boyımda jara bar ma qarayın dep.
Otırdı saraydın janına kelip,
Az ğana esim jıyıp alayın dep.

Zühra ayttı

-Söz aytam, qulaq salsañ,
Endi kirme soğısqa tilimdi alsañ.
Aların atamnıñ seni tilep,
Qaytedi “künäm keş” dep moyınsunsañ.

Tahirğa köp söz aytıp jalınadı,
Zühradan munı estip qamıǵadı.
“Sen üşin basım bersem xalal” dep,
Soğısqa eti suwıp jalıǵadı.

-Köz bolmasa basıma dünüye boq,
Seniñ söziñ bolmasın atatın oq.
Ataña moyınsunsam sunayın men,

Jalğız-aq qız-qatınnıñ opası joq.

Joldasım japa bolğanda,
Dertime şiypan bolar ma?
Tozañ qurlı äyelde
Mahiyr opa bolar ma?

Tahirğa Zühra ayttı

-Qız-qatında opalıq
Joq-dür deme, Tahirım.
Janım piyda qılğanmın,
Qasiret jeme, Tahirım.

222

Andayın soñ qanjarın Tahir alıp,
İşine qınınıñ qoydı salıp.
Soğıstan qol tartqanın padişa bilip,
Qasına jetip keldi qaharlanıp.

-Qıyanatşı boldıñ ba, janım, -dedi,
As-tuzım, eskermediñ dämim, -dedi.
Osınşa soğıs qılıp äskerlerdiñ,
Naqaqtan jerge töktiñ qanın, -dedi.

Azğana sabır qılmay nadandığın,
Kemşilik körsetkeniñ jamandığın.
Men seni öz balamday kütüp edim,
Osı ma qarsı qılğan jamandığın?

Öz balamnan artığıraq körüp edim,
Härqaşan jaqsı qılıp jürer edim,
Azğana sabır qılsañ, munday qılmay,

Men sağan Zühranı berer edim.

Tez qolıñdı baylaymın, jazıñ, -dedi,
Heşkimge jüre me endi naziñ, -dedi.
Däm-tuzdı oylap turğan bayğus Tahir,
Al endi öziñ joldan azıñ, -dedi.

Bayladı eki qolın attan tüsip,
Taqtına qaytıp keldi jıyılısıp,
Xan janına jıyıldı jaqsıları,
Ämir qıldı: -Öltir! -dep aşuw qısıp.

Jalladtı şaqıradı: - Kelsin, -dedi,
Basın kes, eki bölek bolsın, -dedi.
Qıyanatşı bolmasına ekinşiley,
Qalğandarğa ğıybrat bolsın, -dedi.

Jalladtar padişağa keldi jetip,
Bir öler aqırında küni bitip.
Qaharlanğan padişağa qarap turıp,
Bir nazım Tahir ayttı zarlıq etip.

223

-Ädil eken xandarıñ,
Sözde turmas bolar ma?
Beyşaralar sözine
Qulaq salmas bolar ma?
Köp işinde bir ğarip
Sözün qılmas bolar ma?
Moynsunıp kelgende,
Qanın qıymas bolar ma?

Ölsem endi ölgeymin,

Xak jazğanın körgeymin.

Aman berseñ biraz kün

Däwren sürip jürgeymin.

Därmen qılsañ jalladqa

Därmenim joq tursam da.

Jarım jüzin körgende,

Armanım joq ölsem de.

Almas qılış, qurış sap

Aq moynıma salsañ da,

Älem xalqı jıyılıp

Tamaşağa kelsin de.

Muñ-zarımdı aytayın,

Kelip tıñdap tursın de.

Beyşaranıñ ölgenin

Körip ğıybrat alsın de.

Qasında padişanıñ ğalımdarı,

Ayaq ura tura keldi wäzirleri.

“Basın kes” degen sözün esitken soñ,

Tiledi “öltirme” dep köp hämmaları.

Tiledi “öltirme” dep köp xalayıq,

-Äy, taqsır, qanın qıysañ biz alayıq.

Zındañğa saldırıñız tım bolmasa,

Öltirgeniñ дәwletiñe emes layıq.

Padişa tilekterin qabıl qılıp,

Körerin bir mexnattı Tahir bilip.

Bir keme jasamaqqa buyırq qıldı,

Şahardan ustalardı alıp kelip.

Bir keme jasattı işi mıqtı,
Üstine ornattırdı bir sandıqtı.
Ayaq-qolın artına baylap alıp,
Tahirdı bul sandıqqa äkep tıqtı.

Ağızıp Şat suwına qoya berdi,
Beynetti beyşarağa Täñirim berdi.
Birde bulay ağadı, birde bulay,
Qay jaqqa bilmes edi barar jerdi.

Jan-jağın türegelip köre almaydı,
Jatqızğan şalqasınan jüre almaydı.
Sandıqtıñ awzı aşıq, kökke qarap,
Julqınıp, olay-bulay tura almaydı.

Baradı küni-tüni birdey ağıp,
Zar jılap şalqasınan kökke bağıp.
Assız, suwsız jüredi üş kün, üş tün,
Beynetten qutıladı endi nağıp.

Rawiyler Tahirdıñ basqan sözün,
Aqılbek öleñ qılıp saldı közin.
Şat suwınıñ tömengi padişahıtan,
Tahirdıñ endi aytayın şıqqan kezün.

Kül degen tömengide padişa bolğan,
Bir saray Şat suwına bina qılğan.
Şat suwınıñ ekinşi bir ayrığı,
Ol saraydın janınan ağıp turğan.

Zühra qayğı oylap, jatıp azdı,
Uşırdı Tahirdayın qoñır qazdı.

Şat suwına ağızdı degennen soň,
Kül patşanıñ qızdarına bir xat jazdı.

225

Jazğan sözi qızdarğa: “Dostım deydi,
Sizderge bir amanat qostım deydi,
Tahirdı Şat suwına ağızdı atam,
Ğarıptikke bu kezde tüstim deydi.

Kez kelse, suw betinen şıǵarıñız,
Tahir jigit ǵaşıq bolǵan bir jarımız.
Bir jerge saqtap onı qoyǵannan soň,
Jolıqannan bizge tiysin xabarıñız.”

Xat jazıp tapsırdı da Tahir erdi,
Turadı meken qılıp qanday jerdi.
“Elşiden tez jüretin beriñiz” dep,
Möhirlep, apasına бүктеп berdi.

Apası jazğan xattı qolına aldı,
Xat tasuwşı elşini tawıp aldı.
“Kül patşanıñ qızdarına bul qaǵazdı
Oñaşada beriñiz” dep aytıp saldı.

-Tezirek kün-tün qatıp jorısañız,
Qızdarğa awlaq jayda beresiñiz.
Bu sırlardı heşkimge bildirmesten,
Qaytadan qaǵaz alıp keliñiz.

Qızmetke sizdi layıq köremiñ dep,
Härqaşan qaǵaz berip jüremiñ dep.
Elşiǵe jüz altındı sanap berdi,
Kelgeniñde jäne jüzdi beremiñ dep.

Ol elşi “jaraydı” dep qabıl etti,
Qoynına xatın salıp jürip ketti.
Arada taw-tas demey kün-tün qatıp,
Kül padişa şaharına barıp jetti.

Padişahnın şahar tısında bir baqşası,
Qızdardın oyun qılar tamaşası.
Qasına jariyalar ertip şığıp,
Jer eken köñil aşar oñaşası.

226

Elşi sonda tanıdı padişa qızdın,
Şarbaqtın sırtınan saldı közin.
Artınan keldi dağı aqırın ğana
Bir qatınnan bayan qıp ayttı sözün.

Qatınğa elşi berdi biraz altın,
Bildirdi “aytınız” dep sözdiñ saltın.
“Zühranın sälemin aytayın” dep,
Xatın alıp razı boldı qatın.

Qız jürdi jariyalarman bu baqşada,
Köñillerin köterip tamaşada.
Elşiden Zühranın sälem sözün,
Padişa qızına ayttı qatın oñaşada.

Xanşağa bayan qıldı osılay dep,
Zühradan esitkendey äñgime-kep.
Qatınğa bes-on altın xanşa berdi,
“Elşiden Zühra xatın alıp kel” dep.

Qatın dārxał elşige jetip keldi,

-Zühranıñ jazğan xatın äkel, -dedi.
Elşiden alıp kelip Zühra sözin,
Xanşanıñ qolına usınıp berdi.

Padişa qızı xattı alıp, oqıp bildi,
Öziniñ qızdarına buyırıq qıldı.
“Bu suwdan bir sal keme kelse usta” dep,
Bärine mağlum etip aytıp turdı.

Şat suwın jariyalar küzetedı,
Küzetkenge eki kündeñ kün ötedı.
Üşinşi kün bir sal keme kele jatır,
Tezirek xanşağa bildirtedi.

Xanşa qarap turdı suwğa bağıp,
Joğarıdan bir sal keme keledi ağıp.
İşinde heş adam bolmağanğa,
Jatadı qalayınan Tahir nağıp.

227

Qızdar ayttı: -Sizdeyin bizge ruqsat berse,
Bir nazım aytar edik durıs körse.
Bizge qarsı bir nazım aytpay qalmas,
Ägarda bu küymede Tahir bolsa.

Xan qızı: -Aytqanıñız jarar, -dedi,
Dawsıñız qulağına barar, -dedi.
Şıǵırmenen dawısta, -dedi.
Bar bolsa nazım aytıp qarar, -dedi.

-Keliñ qızdar, uşalıq,
Şat suwına tüselik.
Dertti Tahir kelse-dür,

Medetine erelik.

Ol saldıñ işinen Tahir qızdarğa bir nazım ayttı

-Mekenim taqta parası,
Ketkenim Şat arası.
Bir iymandı qul joq pa,
Meni tezirek qutqarsa.

Tahir özin bildirdi nazım aytıp,
Mexnatqa neşe kündeý jatır batıp.
Bu sözün qızdar estip, jabırlasıp,
Arqanmen jan-jağınan aldı tartıp.

Sandıqta jatqanınan şıǵarıp aldı,
Ädemilik siypatına qayran qaldı.
Padişa qızı sarayına alıp kelip,
Bir saǵatta мәjilis jıya saldı.

Suluw qızdar otırıp işer şarap,
Tahirğa qayran qalar bәri qarap.
Neşe türli suluw jigit körse daǵı,
Kelmeydi heşbirewi oǵan tarap.

Altın-kümis şarap quyǵan keselerge,
Tahirmen patşa qızı otır birge.

228

Tahirdiñ körkemine qayran qalıp,
Padişa qızı nazım ayttı Tahir erge.

-Tahir, zatiñ peri me,
Perişte me, xorı ma?

Jaralğanı jıyismiñiz
Jasıl jawhar nurı ma?

Tahir ayttı

-Men Zühranıñ jarımın,
Qara zülfi zarımın.
Seniñ gözal xusniñe
Qayran bolıp qaraymın.

Andayın soñ padişa qızı keseni aldı,
Şarabın işindegi qağıp saldı.
Zührağa Tahirdı bildirgeli
Bir qağaz jazayın dep ıñğaylandı.

Qatıñğa tağı berdi bes-on altın,
“Elşige tapsır” dedi jazğan xatın.
Qatın kelip elşige äkep berdi,
Tapsırğan padişa qızınıñ amanatın.

Jöneldi Zührağa elşi qaytıp,
Qolına xatın berdi jayın aytıp.
Xan qızınıñ jazğanın oqığan soñ,
Jıǵıldı Zühra jerge qapa tartıp.

-Köz jasım qan olğan-dür,
Bağırım beriyan olğan-dür.
Asıqpa, köñil, här iske,
Sabırlıq bas bolğan-dür.

Andayın soñ öz-özine aytadı aqıl,
“Jılağanmen Tahir qaşan keler jaqın.

Şara bar ma qılatın endi buğan,
Sabırdan basqa, -deydi, -bolmas maqul”.

229

Qurbılar bul sözime moyın bursın,
Zühra öz üyinde jılay tursın.
Kül patşadağı Tahirdan keñes aytıp
Azıraq qandırayın qulaq qurışın.

Köz qıldı Şat suwına, Patşa quday,
Ğaşıqtıñ mexnatı, mine, osınday.
Patşanıñ qızımenen suxbatta,
Ğeyş-ğiyşrat oyun qıldı qırıq kün uday.

Nazımğa patşa qızı bolğan maşıq,
Küledi bir-birine awzın aşıp.
Bar eken üş qızı bul patşanıñ
Tahirğa üşewi de boldı ğaşıq.

Öneri künnen-künge artadı endi,
Mäjilis quwanışta jatadı endi.
Ülken qızı patşanıñ мәjiliste
Tahirğa bir nazımdı aytadı endi.

Ulıq qız ayttı

-Qasıñ qara bolğan-dı,
Ah zeyilderiñ bolğan-dı.
Zühra, köñil al-säna,
Özge jarlar bolğan-dı.

Tahir jawap berdi

-Ğaşıq boldım äzeli,
Soldı beñzim ğazalı.
Körmedim men älemde
Zühradan gözali!

Andayıñ soñ ortanşı qız Tahirğa nazım ayttı

-Jiñişke qasım qara eken,
Ruhım ğunça dar eken,
230
Bir jup nazar qıl-säna,
Zühra mendey bar ma eken?

Tahir jawap berdi

-Särwiş nazım meniñ joq,
Xusniñge heş sözim joq.
Aqlım Zühra alğan-dür,
Seni körer közim joq.

Andayıñ soñ kişi qızı Tahirğa bir nazım ayttı

-Näzik ziypa här jerim,
Ğunça refa här jerim.
Lebim şipa hastağa,
Dertke därmen här jerim.

Tahir kişi qızğa ayttı bul sözdi jäne

-Xoşlar bolsa mıñ hazar,
Birin qılman ıqtıyar.
Zühram iylän wağadam,

Heş süymespin böten jar.

Tahirğa qızdar boldı nazım aytıp,
Maxabbat qılmadı dep köñili qaytıp.
Zühradan basqağa köñil buzbay,
Köre almay Tahir otır qapa tartıp.

Tahirdiñ Zühramen küni keşken,
Patşanıñ üş qızınıñ köñili tüsken.
Bulardan Tahirdiñ heş xabarı joq,
Bir küni bul üşewi söz söylesken.

Ülkeni ayttı: -Bir mäsliyxat aytayın men,
Eki siñilim, unatıp tıñdağıl sen.
Üş kündeý nazım aytıp Tahirmenen
Qaysımız jeñip ketip bolamız teñ.

231

Jeñgeniñiz Tahirdı alsañ, -dedi,
Qosılıp jüfut bolıp qalsañ, -dedi.
Ekewiñe aytıp boldım mäsliyxatım,
Jawap ber endi razı bolsañ, -dedi.

Eki qız razı boldı: -Layıq, -dep,
Siz aytqan aqılıñdı biz alayıq, -dep.
Üş kündeý üşewmiz nazım aytıp,
Jeñgenimiz xalalı bolayıq, -dep.

Ülken qız aytısadı üş kün, üş tün,
Tahirdı körse köñili bolmas bütün.
Şığırmenen nazımğa söylettirmey,
Üşinşi kün Tahiriñ boldı üstin.

Aytuwğa ortanşı qız tağı keldi,
Üş kün, üş tün aytısıp Tahir jeñdi.
Kişi qız jäne aytısıp üş kün, üş tün,
Tahirge kele almaydı teñbe-teñdi.

Üş qızğa kelispeydi bu mäslıyxat,
Tahirge ğaşıq boldı bek qabağat.
Künderde bir kün jäne bul üşewi
Qosılmaqqa aytısı bir ğalamat.

Ülken qız- Äwelgi jol mağan, -dedi,
Ekewiñ talas qılma buğan, -dedi.
Erge barmaq äweli ülkenderi,
Men boldım burın tuwğan apañ, -dedi.

Ortanşı qız aytadı endi bir kep:
-Ülkenmin degeniñiz bola ma ep.
Şat suwdan kelgeniñde ekewiñnen
Tahirdı burınıraq men kördim, -dep.

Kişi qız jäne ayttı bul bir jawap:
-Qabıl körse Tahirge qılam täwap.
Ägar qabıl qılmasa meni Tahir,
Qılışpen bir-aq şapsam bolar sawap.

232

Ortanşısı aytadı: -Er köremın,
Xalaldıqqa almasa uw beremin.
-Ayaq-qolın tas baylap, meni almasa,
Ülkeni aytadı: -Şat suwına jiberemin.

Osılay qızdar kirdi ülken dawğa,
Tahir ğarip kez boldı ülken jawğa.

Beyşara Şat suwınan qutılıp kep,
İlindi balıq bolıp qurğan awğa.

Xan qızı bola almadı buğan meken,
Saqtanıp özine-özi boldı bekem.
Üşewiniñ talasıp dawlasqanın
Bir şetten estip tıñdap turğan eken.

Ornınan tura keldi erte turıp,
Qaramay aldı-artına moyın burıp.
Qarañğıda baqşadan şığıp kelip,
Bet qoyıp Zührağa ketti jürip.

Jöneldi qorqa-qorqa, zar-zar etip,
Artımnan kele me dep äsker jetip.
Jolıqtı bir şaşmağa keşke taman,
“Taharat alayın” dep ümit etip.

Ol şaşmanıñ suwınan aldı taharat,
Qajet namaz oqıdı eki rakağat.
Topıraqqa jüzin sürtip, tilek tilep,
“Jolıqtır Zührağa qadiy äl-hajat”.

Allağa mıñ mārtebe zarlıq etti,
Şarşağannan az ğana uyıqtap ketti.
At dıbısı qulağına qattı tiyip,
Oyanıp, sasqanınan tura kepti.

Astında qara atı bar atlas kiygen,
Közine Tahir erdiñ jeli tiygen.
Bayağı järdem qılğan Qızır baba,
Köz jasın bu paqırdıñ Täñirim eken.

233

Qızırğa sälem berip, sälem aldı,
Ertteyli dayar atqa mine saldı.
“Köziñdi jum” degende jumğan eken,
Zühranıñ sarayına kelip qaldı.

Aş degen soñ tağı da aştı közin,
Bayağı sarayında köredi özin.
“Öñim be, bul körgenim tüşim be” dep,
Beyşara qayran qalıp ayttı sözün.

-Qalayşa kelip qaldım qustay ağıp,
Qaraydı saraylarğa tura bağıp.
-Qazır ğana Kül patşanıñ jerinde edim,
Qalayşa bir minutte keldim nağıp?

Ağalar, şek keltirme jalğız Xaktı,
Jetkize me bizdeyin aqımaqtı.
Qızır ketti, apasınıñ üyin izdep
Dıbıstap tısta turıp esik qaqtı.

Apası esik aşıp, kirgizdi endi,
Otıratın orınğa turğızdı endi.
Basında ne körgenin apasına
Bayan qıp hämmaların bilgizdi endi.

Apası küte berdi tağam asıp,
Otırdı härbir türli jawaptasıp.
Eki künde Zühranıñ tarapınan,
Bir awız söz aytpadı awız aşıp.

Apası xali-jayınıñ bärin bildi,

Üşinşi kün Zührağa köñil qıldı.
Barmaqşı bop oylanıp otırğanda,
Qulağına sırnaydıñ dawsı keldi.

Suradı apasınan dedi bılay:
-Sırnay şertip jüre me künde osılay?
Apası aytpaq boldı Zühranı,
Köñildi buza körme olay-bulay.

234

-Ah, -dep apası ayttı, -inim, -dedi,
Endi jayın aytayın munıñ, -dedi.
Bir patşanıñ balası Zühranı
Ayttırıp almaq boldı, biliñ, -dedi.

Bir jumaday oyunın oynattırıp,
Küreske paluwandar saylattırıp.
Padişamız qılıp tur bir ülken toy,
Alıstan at, jaqınnan tay şaptırıp.

Şat suwına seni ağızdı wayım jemes,
Bolıp tur osılayşa qızıq keñes.
Nekesin oqıtadı Zühranıñ,
Küyewdiñ keler küni alıs emes.

Bu sözdi apasınan estip alıp,
Xoşsız bop bir sağattay jattı talıp.
Apası aytqanına bek ökindi,
Tahirge gül suw septi qayğılanıp.

Bir zamanda türegelip esin jıydı,
Ayrılıp kettim be dep wayım jedi.
-Bir qabat äyelderdiñ kiyimin ber,

Toyına barıp kelem, apa, -dedi.

-Qarağım, Zühranı tasta, -dedi,
Beynetiñ tağı bar ma, basta, -dedi.
Buyırmağan qız endi ketse, barsın,
Suluw qız äperemin basqa, -dedi.

Kirmedi qulağına aytqan aqıl,
Nege alsın aqıldı, ajal jaqın.
Apası şarasızdan kiyim berdi,
Baratuğın niyetin qıldı maqul.

Beynetke ğarip basın tartadı endi,
Közine qara nārkes batadı endi.
“Qatın-qızda heş opa bolmas-tı” dep,
Bir nazım bara jatıp aytadı endi.

235

-Qız-qatınnan opasız
Bu dünyede bolar ma?
Moyinsunğan qatınğa,
Sirä, adam bolar ma?
İzdep tapqan qasiretiñ,
Jılama, Tahir, jılama!
Sonday qılğan qasiretiñ,
Jılama, Tahir, jılama!

Közine Tahir erdiñ uyqı kirmes,
Söytkenmen ğaşıqtıqtan jigit ölmes.
Tañ atqanda jöneldi toyğa taman,
Qatın bolıp barğan soñ adam bilmes.

Bir qabat qatındarşa kiydi kiyim,

Jigitke ğaşıq bolğan qattı qıyın.
Keldi de orındıqqa otıradı,
Qız-qatındar köp eken, ülken jıyın.

Qaradı, otırdı da härbir jaqqa,
Zühra otır edi biyik taqta.
Oyınşılar, qatındar barşaları
Otırğan qatarlasıp Zühra jaqqa.

Üstinde Zühranıñ asıldar bar,
Bezegen neşe türli nasıl jawhar.
Malnıp, bir nur bolıp otırıptı,
Kömilgen üsti-bası -bäri gawhar.

Qaradı Tahir jigit buğan taman,
Qupiya jılap qana otır aman.
Ol gawharmen bezelgen sarayları,
Äwelgi zındannan boldı jaman.

Köp qızdar şığırmenen aytar özin,
Zühra tıñdap otır nazım sözin.
Qızdardıñ qosılmaqtıq qıp bilgeninde,
Zar jılap, jas qıladı eki közin.

236

Oyınşılar sözine külmes edi,
Tahirdiñ munda barın bilmes edi.
İltiypat qıp bärine qaramaydı,
Köñili quwanışqa kelmes edi.

Nazımğa usta qızdı şaqırıp alıp,
Estiydi şığırın qulaq salıp.
Köñilin köteredi sonımenen,

Äytpese ölmes pe edi qapalanıp.

Tahir da qolına bir sırnay aldı,
Aytayın dep bir nazım endi oylandı.
Bu nazımdı aytadı sol waqıtta,
Jıyılğan qız-qatındar qulaq saldı.

-Nendey ğajap toy eken,
Adam bilmes oy eken.

Jarım körer künimde
Qıyamettey toy eken.
Keler degen amanat
Qıyanatqa uqsaydı.
Köp jıynalğan jamağat
Qıyametke uqsaydı.

Bu nazımdı qızdardıñ bäre bildi,
Tahirdıñ janına qazır keldi.
Nazımnenen şıǵırlardı aytısqanda,
Qızdardıñ bärin daǵı Tahir jeñdi.

Zührağa jetip keldi birqatar qız:
-Bir qatınmen nazım söz aytıstıq biz.
Söylesip bärimizden aqın eken,
Şaqırıp xalı-jayın siz bilñiz.

Zühra ämir qıldı: -Alıp kel! -dep,
Söyleymin biraz ğana äñgime kep.
Ayaq-qolın tiygizbey alıp ketti,
Tahirdı şaqıruwğa qayıra kep.

237

Otırdı bir-birine közin salıp,

Bile almay Zühra jür qayran qalıp.
Tize bögip otırıp Zührağa
Söyleydi bir nazımdı awzına alıp.

-Ol dostana köñilder,
Gül mastana köñilder,
Qayğı ketip, şat bolmas,
Ğam bustanğa köñilder.

Anda Zühra ayttı

-Baq-bustandar jasasıp,
Kil qalalar saldırdım.
Jibek tusaw bosatıp,
Suñqarımdı aldırdım.
Aldırğanım qolıma
Äli de bolsa kelmedi.
Kelgen adam xal surap,
Köñilimdegim bilmedi.

Anda Tahir ayttı

-Şaharıñ eken saldırğan,
Qolıñdağıñ aldırğan.
Bilmeymisiñ köñilimdi
Jan qarsıñda otırğan.

Anda Zühra ayttı

-Süygenim xan ba eken,
Sadaftağı dana edi.
Ğaşıq dariya tübinen

Alğanım bir dana eken.

Anda Tahir ayttı

-Padişa Bağdat ketedi,
Tez zamanda jetedı.

238

Padişa qızın süygenniñ
Azabı bosqa ketedi.

Anda Zühra jawap ayttı

-Şaharımızdın bağı köp,
Salqamdardın ağı köp.
Xankar qızın süygenniñ
Jüreginde mayı köp.

Anda Tahir ayttı

-Atam aytar yağniy,
Muratım bar yağniy.
Teñizdegı mäsjidtiñ
Kimder eken iymamı?

Anda Zühra jawap berdi

-Atam aytar yağniy,
Bir muratım yağniy.
Teñizdegı mäsjidtiñ,
Hazireti Jünis iymamı.

Anda Tahir ayttı

-Atam aytar yağniy,
Üyir muratım yağniy.
Törtinşi qat köginde mäsjidtiñ
Kimder eken iymamı?

Zührajan jawap beredi

-Atañ aytar yağniy,
Muratım bar yağniy.
Törtinşi qat köginde mäsjidtiñ
Hazireti Aysa iymamı.

239

Tahir jāne aytadı

-Qaynar qazan taspay ma,
Qarasıdan janaspay ma?
Qawıspasa tağdırlar
Qasiretteri qawıspay ma?

Zühra jawap beredi

-Qane, qazan tasqanı,
Qarsıdan janasqanı.
Qawışar bolsa tağdırlar,
Ğaşığım qawısqanı.

Bu nazımdı Zühra aytıp ğajaptandı,
Az ğana otırdı da, oy oylandı.
Şıǵırlardı aytıp turğan Tahir eken,
Tigilip qaray qaldı, közin salıp.

Tahir endi söylemey otırdı tek,
İşinen Zührağa wayım jep.
Nazımına qatın-qızdar qayran qaldı,
Qalayşa qatın edi şıǵırı köp.

Tahir barıp otırdı böten jerge,
Zühra qayran qaldı Tahir erge.
Zühra apasına jalındı köp:
“Tahirdı oñaşağa qoysañ birge.

Oñaşa kirgizip qoy Tahir erdi,
Kisi körmes potbalğa awlaq jerdi”.
Apasınıñ köñilin bölmek üşin
Şıǵarıp qoynınan altın berdi.

Apasın altınmenen köngizedi,
Tahirdı oñaşağa kirgizedi.
Oyın qılıp otırğan qız ben qatın,
Zühranıñ qulaǵına bilgizedi.

240

Tahirğa Zühra keldi esik aşıp,
Köristi bir-birimen quşaqtasıp.
Şıǵıp ketip qızdarmen az ğana oynap,
Tahirmen taǵı otırdı jawaptasıp.

-Äy, benim xaqiyqattı jarım, -dedi,
Sırımdıñ endi aytayın bärin, -dedi.
Atamız padişa uǵılına berem dese,
Köñilim seniñ üşin jarım, -dedi.

Kirgen joq heşbir şühbä köñilimizge,

Süymeymin padişanı sizden özge,
Bir küni ağıw berip öltirmekşi em,
Şahzada alamın dep kelse bizge.

Qatın bop padişğa boy bermespin,
Men sizge padişalardı teñgermespin.
Atamız bermek edi bizdi jastan,
Buzğanın wağdasın jön körmespin.

Ne qıldıq atamızğa biz osınşa,
Ekewmizdi äwre qıldı munşa?
Eki apanı eritip alıp biz baralıq,
Bizdegi bügingi tün jağar monşa.

Monşağa üş qız alıp keteyik biz,
Aytısqan wağdağa jeteyik biz.
Jeti tüye ekewmiz minip alıp,
Bir qaladan bir qalağa öteyik biz.

Söytip alıp qaşayıq basımızdı,
Duşpan bolğan tastayıq qasımızdı.
Qorğalap küni-tüni munda jürsek,
Tawısa almaymız közimizden jasımızdı.

“Jaraydı” dep Tahir de qabıl etti,
Erteñinde jeti tüye äzirletti.
Üş tüyege üş qızdı salıp alıp,
Jetew bolıp monşağa jürip ketti.

241

Bulardı malğun Ğarab körip qaldı,
Tahirdi “qız emes” dep tanıp aldı.
Jönine ötip bara jatqanında,

Bir nazımdı Ğarab sonda ayta saldı.

-Qatar-qatar tüyeler
Jıyılıp-jıyılıp ketedi.
Tahirdayın xoş jigit
Qız esiminde ketedi.

Tahir munı esitti ğajaptanıp,
Qayrılıp “kim eken” dep közin salıp.
Qayta aynalıp at moynın burğanınşa,
Zühra “jür” dep jöneldi aybattanıp.

Zühra zor qawipti boldı sonda,
Monşanıñ esigine keldi sonda.
Tahirğa jılap turıp sözın ayttı,
Sarayğa kirmekşi bop turğanında.

-Äy, jarım, men ayaymın öziñdi,
Bayqaşı oy jiberip köziñizdi.
Menim aytqan sözimdi dostıq dep,
Ägar da qaytarmasañ sözimdi.

Sen öziñ tilimdi alsañ, bolşı bekem,
Bul monşa bolmaydı ğoy sizge meken.
İşine bul monşanıñ kirip ketpey,
Az ğana sabır qılıp tursañ eken.

Közinen jas ağızdı osılay dep,
Tağı Tahir üşin wayım jep.
Tahir ayttı Zührağa: -Äy, sultanım,
Bul jılap turğandığıñ, ne sebep? -dep.

Endi aytayın men zarlıq etkenimdi,
Könilime ketpes qayğı bitkenimdi.
-Manağı Ğarab qulıñ bilip qaldı,
Sen munda qatın bolıp ketkeniñdi.

242

Ol barıp patşağa xabar berse,
Atam tağı qul sözün maqul körse.
İsimiz bizdiñ müşkil boladı eken,
Äsker alıp artımızdan munda kelse.

Basıña aşılmaytın qayğı salsa,
Ğarip bolıp könilimiz ğapıl qalsa.
Monşağa tüsemiz dep jürgen kezde,
Saraydı qamap jürüp ustap alsa.

Äskerdi jalğız öziñ quwa almassıñ,
Bärinde ustap alıp buwa almassıñ.
Basıñdı qılışpenen keskennen soñ,
Anañnan bala bolıp tuwa almassıñ.

Köp janğa barabar kelmes küşiñ,
Sen ölseñ, bütün turmas benim isim.
Alla Tağala körsetpesin mağan onday,
Zar tutıp jılağanım sonıñ üşin.

Tahir sonda aytadı: -Bilsin, -dedi,
Äsker ap artımızdan kelsin, -dedi.
Saqtaymız jandı qayda beker jürüp,
Ajal jetken küñinde ölsin, -dedi.

Esikten Tahir büytip kirip ketti,
Zühra tağı kelip niyaz etti:

“Menim aytqan sözimdi tıñdañız” dep,
Tahirğa qayta-qayta zarlıq etti.

Zühra ayttı: -Bir tüye miniñiz, -dep,
Bir jerge jasırınıp turıñız, -dep.
Bir nazımdı Zührağa ayttı Tahir,
Menim mına sözimdi biliñiz dep.

-Aqıl-xayla qursañ da,
Bolar ister bolar ol.
Köñiliñdi keñ tutsañ da,
Bolar ister bolar ol.

243

Tahir ğarip heş nârseden wayım jemes,
Zühranıñ aytqanına bolar emes.
Bular tursın raxattanıp monşasında,
Ğarab quldan söyleyin endi keñes.

Malğun qul padişağa bardı jetip,
Tahirdı “qız emes” dep mağlum etip.
-Tüye üstinde tanıdım, taqsır, -dedi,
Qaramastan artına qaldı ketip.

Estip padişa köñili boldı jaman,
Aşuwlardı burınğıdan onan ärman.
Tahirdı ustap alıp keltirüwge,
“Bes mıñ adam äzirle” dep qıldı pärmän.

Bir sağatta bes mıñ adam kelip qaldı,
Ğarab malğun osılay bülük saldı.
Tez zamanda monşanıñ aynalasın
Äskerler jibermeske qorşap aldı.

Jariyanıñ birewi şığa keldi,
Kep turğan äskerdi anıq kördi.
“Aynala äsker qamap tur eken” dep,
Tahir men Zührağa xabar berdi.

Estip, qorıqtı ekewi xali qaşıp,
Äsker tur tuw sırtında jabırlasıp.
Tahirdiñ qolğa tutqan qayratı joq,
Ne şara qaldı endi jaman sasıp.

Tahir da: -Tuta almadım söziñ, -dedi,
Keletin aytıp ediñ köziñ, -dedi.
İs ötken soñ beyşara ökindi bek,
-Kez boldım ajalıma özim, -dedi.

Mahfuzda qoyğan şığar Täñirim sızıp,
Sonıñ üşin jürdim ğoy küşke qızıp.
Qayrılıp Zührağa nazım ayttı,
Öziniñ şıbın janınan ümit üzip.

244

-Mehirbanım, xoş endi,
Şahariyarım, xoş endi.
Jazılğan is boladı,
Aluwdağım, xoş endi!

Bizge jeter kün jetti,
Sizge qalar kün jetti.
Ğaşıq jariñ artınan
Duğa qılar kün jetti.
Jeti jıldıq qasiretiñ,
Jeti jıldıq mexnatıñ

Keter küni jetti endi.

Mehirbanım, xoş endi,
Ayrılar kün jetti endi.
Şahariyarım, xoş endi,
Aldırar kün jetti endi,
Şahariyarım, xoş endi.

Qandı jasım körseñiz,
Gawhar tänim bilseñiz,
Qara jerde qor etpey
Alıp kömip qoysañız.

Jıylıp kelgen köp äsker
Künniñ jüzin qorşaydı.
Keter küni ğariptiñ
Tez jetkenge uqsaydı.

Alla medet qılmasa,
Qutılmağım qıyın-dür.
Alla medet bermese,
Tez ötpegim qıyın-dür.

Ğarip jarlar körinse,
Bizdi eske alıñız.
Opadarım, xan qızı
Duğa qılıp turıñız.

245

Ğaşıq jarım, xan qızı,
Aman-esen bolıñız.

Artta jılar kisim joq,

Raqım qılar kisim joq.
Qara jürek atañnan
Tiler alar kisim joq.

Mehirbanım, älfyraq,
Dildar xanım, älfyraq,
Piyda bolğan jolında
Xan jahanım, älfyraq.

Tahir jāne Zührağa ayttı sözdi:
-Duğañızdan tastama, -dedi, -bizdi,
Monşadan şıǵadı endi jılay-jılay,
Bu jolda şıbın xannan ümit üzdi.

Äskerdiñ arısladay kirdi işine,
Jıyılıp bärekeldi, kelisine.
Urıp jür jumırığın şoqpar qılıp,
Köz-kelgen şıdamadı qol küşine.

Tömpeştep urıp jatır jıldamdatıp,
Mañayına kele almay jür adam batıp.
Soğısıp olay-bulay jürgeninde,
Qılışın birewiniñ aldı tartıp.

Qılıştı alğannan soñ qayrattandı,
Jalğız özi äskerge qırğın saldı.
Qaharman mısılınşa qırıp jürip
Bir saǵatta öltirdi jüz adamdı.

Öltirdi keybiriniñ moynın burap,
Hämması qorıqqanının tur qaltırap.
Äsker bası kisi saldı padişağa,

“Tağı da jiberiñ- dep, -kisi surap”.

246

Padişa jiberdi bes mın kisi,
Pendege bu da bolsa Quday isi.
Jabilıp öltirmekke ortağa aldı
İrkilip keyin qalmay jas-kärisi.

Öltirdi Tahir tağı altı jüzdi,
Keyin şawıp, keyiniñ basın üzdi.
Äsker bası aytadı: -Ustayıq , -dep,
Soğısqañğa tawsadı mınaw bizdi.

Qılış ötpes arqandı aldı saylap,
Bojıraday döñ kazzap aldı jaylap.
Tahirdiñ däl üstinen arqan tastap,
Şıratıp jan-jañınan aldı baylap.

Jan-jañınan qulatıp baylap aldı,
Aldına padişanıñ alıp bardı.
-Bu jahanda qalmasın munan ruh,-
Jalladqa “basın kes!” dep jarlıq saldı.

Padişanıñ sanadı men wäzirleri,
Bala oqıtqan muğalim, ğalımdarı.
Tahirdi padişadan tilek qılıp
Tiledi bir mäртеbe onıñ bäri.

-Äy, taqsır, qulağıñ qoy, mına sözge,
Öltirüw layıq emes tipti sizge.
Äskerge bir künde özi bas bolmay ma,
Bir duşpan şetten jaw bop kelse bizge.

Bekerge zayığ qılma er jigitti,
Qudayım öziñizdi padişa etti.
Tahirğa Zühranı bermek ediñ,
Öziñiz wağdañız qayda ketti?

Patşa ayttı: -Üş nazım bastasın ol,
Men azat qılğanımşa saspasın ol.
Üş nazımñıñ işine öz atımdı,
Zühranıñ atın da qospasın ol.

247

Nazımğa atın qossa, kesem basın,
Sözimdi benim aytqan jurt tıñdasın.
Qan tögip bu künnen qaldırmasqa,
Padişa aytıp qoydı wağdasın.

Jamağat härbir sözün tıñdasın da,
Armanı tolıp jatır bir basında.
Üş nazımñıñ birewin bastaydı endi,
Maydanniñ baylawlı tur ortasında.

Birinşi nazım

Kel dep bulbul ağılaydı,
Derttisine dağalaydı.
Mäjnündeyin Tahirdiñ
Ornı dağalar ulğaydı.

Ekinşi nazım

Tikenek bulbul jılatar,
Ğaşığın kim jılatar.
Bir küymege mingenmen

Meni kün jılatar.

Bu taraptan Zühra kelgen eken,
Birewden Tahirdı surap bilgen eken.
Nazım sözün aytqanın bileyin dep,
Tahirdı terezeden körgen eken.

Tahirdıñ Zührağa közi tüsti,
Qudayıñ qudireti bolğan küşti.
Körgen soñ ıqtıyarı qoldan ketip
Jañılıp Zühranıñ atın qostı.

Üşinşi nazım

Ğaşıq bolıp, jan bergen,
Üşbuw jüzge uqsaydı.
Bir ay tuwğan qarsımda
Zühram xorğa uqsaydı.

248

Bul sözün patşa estip: -Öltir, dedi,
Moynınan tuğrı qaza keltir, -dedi.
Nazımğa Zühranıñ atın qostı,
Tezirek hükimimdi bitir, -dedi.

Şarasız jallad keldi qılış tutıp,
“Padişanıñ ämiri” dep keldi jetip.
Tahirdıñ jağasınan ustap alıp,
Siyasat maydanına otırtıp.

Ämiriñ qılış sermeydi,
Qozı aman tileydi.
Qara közdi, jan Zühram,

Qarsı şığıp külgen-di.

Tahir jäne nazım aytadı

-Jallad moynım ursa eken,
Qanım jerge aqsa eken.
Qayğım şekpe, gözaldar,
Zühram ümit kesse eken.

Padişa aqıradı: -Surasın, -dep,
Moynıñdı kimge taman burasıñ, -dep.
Qışqırdı: -Qılışpenen şap munı -dep,
Sen qarap ne närsege turasıñ, -dep.

Baylap jallad kelip Tahir közin,
Esitip padişanıñ qahar sözün.
Qılışın qınabınan şığardı da,
Tahirdı üş mārtebe aylanadı özin.

Jallad jäne toqtadı qayta aynalıp:
-Äy, padişa, raqım qıl, -dep qayğılanıp.
Kesilgen bas ornına kelmes, -dedi,
Qılışın iyinine tura salıp.

Padişa işarat qıldı “jıldam ur” dep,
Jallad ta şappaq boldı sözün elep.

249

Tahir ğarip ölegin endi bilip,
Patşağa zarlanadı aman tilep.

-Padişahım, alaman,
Xan, sultanım, alaman.

Raqım qılsañ qozıña,
Ulıq xanım, alaman.

Atası joq bir ğarip,
Panası joq bir ğarip,
Künähı joq bir ğarip
Janın qıysañ, alaman.

Xandar raqım qılmas pa,
Ğarip sözın qıymas pa?
Mäjilisi keñ xandarğa,
Ğarip sözi sıymas pa?

Sizdey ädil xan bolsa,
Wağdasında turmas pa?
Tilep kelgen därüwištiñ,
Ajal qanın kıymas pa?

Äweli bizdi jaratqan
Bir Alladan tileymin.
Sebep bolğan ölimge
Ekinşi sizden tileymin.
Jetim qozı qanınan,
Bağıstasañ alaman.
Ğarip, miskin qanınan
Bağıstasañ, alaman.

Sizden böten bu jerde
Medet qılar kisim joq.
Sizden medet bolmasa,
Raqım qılar kisim joq.

Padişa: -Öltir, -dedi, -raqım qılmay,
“Şapağat qıl” degenge tipti bolmay.

250

Jallad jāne: -Ämiriñ, padişa, -dedi,
Ulıqqa qarsılıq joq [dedi] şıday almay.

Tahir aytı jalladqa: -Ağam, -dedi,
Bir minut ruqsat ber mağan, -dedi.
Jallad berdi mühlät Tahirjanğa,
“Bosattım biraz ğana sağan” dedi.

Tahir aldı eki mezigil taharatın,
Namazdan oqıp turdı eki rakağat.
“Quday-a, bu sağatta janımdı al” dep,
Alla Tağalağa oqıdı minäjatın.

Tilenip bir Allağa zarlıq kütti,
Köterip eki qolın bir duğa etti.
Eki qolın jüzine siypağanda,
Ğaziz jan kewdesinen şıǵıp ketti.

Tahirdiñ Xak Tağala janın aldı,
Bügiltip esil tändi jerge saldı.
“Qılışpen basın kesem” degen jallad
Köterip iyyinine bosqa qaldı.

Zühra munı körip, qapa tartıp,
Aqılsız bolıp qaldı biraz jatıp.
Azdan soñ esin jıyıp tura keldi,
Jan-jaǵına pışaq pen qılış atıp.

Birewi padişağa bardı jetip,

“Qızıñ xalsız boldı” dep mağlum etip.
Soday boldı degenin estigende,
Jıǵıldı padişanıñ esi ketip.

Esin jıyıp, şaqırdı qojaların,
Däriger, baqsı balger jıydı bärin.
Dertine bir sebep bolar ma eken,
Qarañdar, kelgenine şamalarıñ.

251

Munafıyqtıñ birewi ayttı padişğa:
-Bir dawa biz aytalıq Zührağa.
Bir japıraq etinen jegizseñiz,
Qalarsız aqırında tamaşğa.

Tahirdıñ bir japıraq etin kesip,
Quwandı “jazıladı” dep köñili ösip.
Bäliş qıp Zührağa äkep berdi,
Daladan tabılğanday xalal näsip.

Qas qıldı Zührağa bar Qudayım,
Aldına kăbap qılıp qoydı dayın.
Apası Tahir etin bilgen eken,
Bayan qıp Zührağa ayttı janın.

“Tahirdıñ kesip alğan etinen” dep,
Apası bayan qıldı wayım jep.
Bul nazımdı aytadı barşasına
Zühra esin jıyıp, xaline kep.

-Äy, tatarsız, tatarsız
Bir-biriñe oq atarsız.
Bazarda et bitken be,

Tahir etin satarsız.

Qulağın heş qaysısı salmadı endi,
Aytqanın Zühranıñ almadı endi.
Andayın soñ atasınıñ janına kep,
Bu nazım aytıp turıp zarladı endi.

-Xan zatına berigiz
Xannıñ qadirin bilmeysiñ.

Bu dünyeye bergisiz
Xannıñ qadirin bilmediñ.
Tilep alğan Alladan
Jigit qadirin bilmediñ.

Saltanatı kâmil-di,
Şahzadaday asıldı,

252

Paluwanday näsildi
Jigit qadirin bilmediñ.

Köp eliñniñ işinde
Tañdap alğan duşpanıñ.
Neşe künder küzetip
Añdıp alğan duşpanıñ.

Endi basın şawıpsıñ,
Raxat tınış tawıpsıñ.
Duşpan edi köp künnen
Endi öşiñdi alıpsıñ.

Ol eliñde bar bolsa,
Ayırar ma edi öziñdi?
Duşpan jawıñ kelgende,

Berer me ediñ öziñdi?

Zor toyıñdı qıl endi,
Köp oyındı qur endi.
Tört jağıña jar salıp,
Zor oyındı qıl endi.

Qızıñ tilin almadıñ,
Qulağıñdı salmadıñ.
Tahir jarım degende
Qayrılıp köz salmadıñ.

Endi keñes qurarsıñ,
Raxattanıp turarsıñ.
Men de artınan keteyin,
Tınıştanıp turarsıñ.

Tahirdayın er jigit
İzdeseñ de tabılmas.
Tahirımday xoş jigit
Ne qılsañ da tabılmas.

253

Ädil xandar jolına
Tospaydı ğoy, äy, ata.
Bul jalğanda bizderdi
Qospadıñ ğoy, äy, ata.

Qıyamet kün, Qudayım
Bizdi qossa kerek-ti.
Här jaralğan pendege
Ükim qılsa kerek-ti.

Mağan salğan sarayıñ
İşine ot sal endi.
Jalındatıp, jandırıp,
Bir qızdırtıp qal endi.

Bu sözi Zühranıñ jarasadı,
Allanıñ buyrıǵınan kim asadı.
Zühranıñ bul xalın körgennen soñ,
Wäzirlermen ğalımdar jılasadı.

Zühra sarayınan şıǵıp ketti,
Tahirdiñ denesine bardı jetip.
Topıraqqa bılǵanıp jatır eken
Bir nazım endi aytadı zarlıq etip.

-Aq gül menen qızıl gül
Munday harab bolǵanı.
Bulbul menen totı qus
Xannıñ qarap qırǵanı.

Ğaşıǵım ilän Tahirjan,
Bul xalderge tüsipsiñ.
Gül jolımdı, Tahirjan,
Ne xalderge tüsipsiñ.

Sen ğaşıǵım ketken soñ,
Kimiñmenen jürgeymin?
Sen esime tuskende,
Kimdi körıp tözgeymin?
254

Heş jar bolar kisim joq,
Köñil awlar kisim joq.

Senen qalıp qayteyin,
Raqım salar kisim joq.

Aytsam sözim jetpes-dür,
Qayğın esten ketpes-dür.
Ğumırım boyı zar qılsam,
Mundı zariñ bitpes-dür.

Senen qalıp jürgeñse,
Qasiret wayım jegenşe,
Boyın quşıp jatayın
Qayğılarıñ körgenşe.

Zarlıq qıp Zühra sultan jılay berdi,
Quşaqtap kewdesinen Tahir edi.
“İlâhî, bu sağatta bul janımdı
Alsañ” dep nala bolıp aytıp turdı.

Tilegin Xak Tağala qabıl etti,
Sol aranıñ özinde ajal jetti.
Tahirdı iyiskegende şıqtı janı,
Bir künde ekewin de şahid etti.

Şahzadalar ğumır ötip qumday boldı,
Ğaşığı burınşınıñ sonday boldı.
Padişa wağdasında turmağannan,
Minekiy, aqırında munday boldı.

Älqıyssa, qastıq qılğan malğun Ğarab,
“Tahirdı köreyinşi” dedi barıp.
“Qanday türde kelisip jatır eken,
Öltirttim ğoy bärin de buzıp-jarıp”.

Jetip kep közin saldı Tahir erge,
Qasında Zühra ölip jatır birge.
Qanjarmen özin-özi ol da şaşıp-şaşıp,
Ajal jetip jıǵıldı qara jerge.

255

Sebebi Zühranı köredi eken,
Ğaşıq bop körgeñ sayın jüredi eken.
“Küyew bala bolam” dep padişğa,
Sol üşin xanğa xabar beredi eken.

Alladan payǵambarğa xabar deymın,
Jalasın ğumır bitse xabar deymın.
Özine layıq bolmağan дәrejeni
Süyse härkim jazasın tabar deymın.

Hadimder padişğa bardı jetip,
“Zühra jaña öldi” dep malǵum etip.
“Jalǵızın ölip qaldı” degeninde
Jıǵıldı padişanın esi ketip.

Andayın soñ xanımğa da xabar berdi,
Saraydan jügirip xanım şıǵa keldi.
Jıyǵızıp padişanın esi-tüsip
Ekewi Zühranı kelip kördi.

Körse Zühra Tahirdı quşaqtağan,
Ekewi qatarımen ölip qalğan.
Saqal men şaşın julıp xan men xanım
Boldı dep qıyamet kün zar jılağan.

-Körsettım öltirşi, -dep, -men häkimdi,

Balam dep men aytamın endi kimdi?
Padişanıñ jılağanmen şarası ne,
Zühranı bermegenge bek ökindi.

Alladan qayta barıp ala almadı,
Sınğan şını ornına jamala ma?
Bolğan is bolıp qaldı oñarı joq,
Ölgen kisi qaytadan jarala ma?

Padişa ayttı: -Ğarabtı keltiriñiz,
Basın kesip malğundı öltiriñiz.
Waswasanıñ bări de boldı sonan,
Endi qalğan ğumırın bitiriñiz.

256

Ğarabtıñ padişa bilmes ölgen közin,
Bulayşa dep hadimder ayttı sözün:
-Äy, taqsır, Ğarab qulıñ ölgen, -dedi,
Qanjarmenen qusa bop şaşığan özin, -[dedi].

Ğalımdar köñil ayttı padişağa:
-Qonaqpız bärimiz de dünüyege.
Jılawdıñ paydası joq, qayıp kelmes,
Sabırlıq qıl, Tahir men Zührağa.

Ekewin qosa almadı jarastırıp,
Aqıldan Zühra ketti adastırıp.
Padişa ämir qıldı: - Qabir qaz, -dep,
Ekewin bir-birine janastırıp.

Ekewi Tahir-Zühra qatar ölgen,
Allanıñ ämirine pende köngen.
Manağı Ğarab quldı alıp kelip,

Bastarınıñ uşına onı kömgen.

Tamam jurt qayıp ketti jıyılısıp,
“Tağdırğa qılar şara bar ma?” desip.
Qabiriniñ üstine Zühraniñ,
Jasarıp payda boldı aq gül ösip.

Qızıl gül şıqtı üstine Tahir erdiñ,
Tilewin hâr pendeniñ Täñirim berdiñ.
Eki gül japıraq şıqtı ekewine,
Qarasañ tamaşasın osı jerdiñ.

Qudayım qudiretpen munday qıldıñ,
Qara tikenek üstine şıqqan Ğarab quldıñ.
Eki gül qosılayın degeninde,
Tüsedı arasına eki güldiñ.

Tikenek ayıradı eki güldi,
Basına ziyarat qıp hârkim keldi.
Qastıǵı ölgeninde de qalmadı-aw dep,
Allanıñ qudiretin oylap bildi.

257

“Allanıñ qudireti” desedi eken,
Baltamen körgen adam kesedi eken.
Jılında kesip tastap, qayıp kelse,
Burınşı qalpınday ösedi eken.

Jılında jäne kesip ketedi eken,
Tahirdiñ ğaşıqtıǵı ötedi eken.
Kelgen ğaşıq baltamen kesip ketse,
Taǵı da qalıbınday bitedi eken.

Ziyarat qıp jüredi kelgen adam,
Ülken ziyarat bolıptı osı zaman.
Köbeyip mañayına qabir turğan,
Ajaldan qutılmadı heşkim aman.

Bitirdim men Aqılbek munıñ özin,
Tahir men Zühranıñ ölgen kezın.
Ahmet degen bir noğay basqan eken
Ğusmaniya tawarihtan Tahir sözın.

Muhammed Zarıf uğı Ahmet noğay,
Oquwdı quwar edim xalim joq-ay.
Noğay tilden awdarıp öleñ qıldım,
Oqığan qazaqtağa bolsın oñay.

Qazaqşa öleñ qılıp jazdım özim,
Özim ölsem joğalmas osı sözım.
Xiykayattı qıyssağa aynaldırıp,
Qate bop kete me dep taldı közim.

1.2. Aktarma

Tahir ile Zühre Hikâyesi

162

“Bismillah”, ben söylerim, yüce padişah

Biz kullar hep günahkârız

Kıyamet günü kıldan köprü geçerken,

Halimiz nice olur.

İkinci olarak peygamberim yardım etsin

Merhamet et ümidinin himmetlerini

Akılbek Sabaluğlu hikâye yazarken,

Üçüncü olarak sen yardım et padişahım

Dördüncü yardım olarak tüm evliyalar,

Bugüne bırakmadı bu dünya.

Bu yalan dünyanın hiç kimseye faydası yok,

Birinden kalan malı biri sahiplenir.

Ne olurum bir gün dil düğümlense,

Ecel canımı almaya hazırlansa.

Akılbek mensuru nazma çeker,

Bir nüsha yazacağım diye düşünse.

Anam bana Akılbek ismini koymuş,

Ey Tanrım ne iyilik yapayım ona.

Tahir ile Zühre’yi nazma çeksem,

Dinlesin ağabeylerim ve kardeşlerim.

Bu hikâyenin aslı Nogayca imiş,

Her sözü bana hoş gelmedi.

Ağalar, kulak verip dinleyiniz,
Yeteneğin şiirleşeceği zaman geldi.

163

Şimdi ise ben garip bir kalem alırım,
Âşıkların sözüne halk hayran kalır.
Raviyan-ı evvel ve nakilânı asar şöyle hikâye ederler.

Eski zamanlarda bir padişah varmış
Hazinesi sayısız malla doluymuş
Vaktiyle askerleri çok fazla imiş
Saltanatı ve adaleti güçlüymüş

Dünyada hiçbir şeye ihtiyacı yok
Dünya gözüne paçavra görünür.
Her istediğine sahip olsa da
Ne oğlu ne de bir kızı vardı

Bundan dolayı gönlü daraldı
Her zaman çocuk için kederlendi
Hangi şehirde bir hekim adı duysa
Elçiye “Alıp getir” diye emir verdi

Elçiler padişahın emrine boyun eğip doktoru alıp geldi.
Doktor: “Padişah, bunu yersen çocuğun olur” diye deva bulup padişaha verecek idi

Padişahın gönlündeki kaygıyı giderecek bir çocuk doğmadı.
“Tanrı kuluna vermeyince” diye,
Hekimlerden gönlü soğuyarak oturdu.

Oğul ve kıza çok muhtaç olan padişahınıza, kullar ne yapacak?
Tanrım kudretiyle vermedikten sonra,
Tabipler çaresizliğe ne yapacak?

Bununla padişah biraz yatıştı,
Gönlü çocuk için fena oldu.

164

Şehir dışında bir bahçesi var imiş,
Giren adam tasasından kurtulurmuş.

Bahçede her türlü ağaç yetiştirdi,
Padişah orada gezinir idi.

Dert, tasa geldiğinde oraya gidip,
Azıcık gönlü açılınca dönerdi.

Bir gün aklına çocuk geldi,
Allah'ım mükemmel yaratmış bu düzeni.
Yanına bir vezirini çağırıp,
“Sokağı gezelim şimdi” dedi.

Padişah çocuğu düşünüp gidemedi,
Evinde sabredip duramadı.
Elbisesini değiştirip çarşıya çıktı,
Zihnini başka işe yöneltmedi.

İkisi şimdi sokakları dolaştılar
Şehirden derviş bir adam ikisini gördü.
Ne dediklerine kulak kesildi,
Bunlara bağırarak seslendi.

Herhangi biri bin altın verse, -dedi
Benim söylediklerime inansa, -dedi.
İsteği her ne olursa olsun Allah'ım karşılar,
Her şeyin değerini bilse, -dedi.

Padişah dedi : “Biz sözüne inanalım”,
Dervişin yanına varalım.
Bu sözleri boşuna değildir,
Bunun da duasını alalım.

Verdiği cevabı kabul edeyim,
Evliyanın sözüne uyayım.
(Belki) Duası kabul olacak insan çıkar,
Bin altın sadaka vereyim

165

Eğer samimiyetle dua eder de duası kabul olursa, günler boyu gönlümce sevinerim,
Değil altın padişahlığımı vermeliyim.

Varıp bunun duasını alayım
Zürriyetsiz halimle ben bir bîçareyim.
Doktorlardan bir fayda görürüm diye,
Sayısız altınımı feda ettim.

Bu sözle dervişe vardı
Cepten bir bine yakın altın verdi.
-Allahuteala muradınızı verecek, -diye,
Derviş padişaha dua etti.

Padişah Allah’a yalvardı,
Bahçenin etrafına dönüp geldi
Sarayındaki bahçeye baktığında
Ağacın altında bir adam duruyor.

Adamın üstünde temiz bir kıyafet var,
Yanında da kitaptan başka bir şey yok.
Önünde kalem, kutu hepsi yığılı halde, hiç kimseye bakmadan yazı yazıyor.

Padişah sürdü atını dervişin yanına vardı,
-Önünde kalem, kutu, kitabın var,
-Siz kimsiniz? Diye sordu.

Derviş söyleyeyim diye söze girdi,
-Mevlam gönlümüze ilim vermiş.
Fal ilmini iyi bilirim,
Bundan başka hnerlerim de var.

İlim bilmediğinde, benim gönlüm ne zaman selamete erecek diye münakaşa olur.
Padişah “Benim bir dileğim var” dedi.
Bilirsen eğer âlimliğin gerçektir.

166

Derviş elindeki kalemini verdi:
-Ey padişah, elinizle tutunuz, dedi
Eğer kalemi tutarsan gönlündeki sırrını, dileğinin ne olduğunu bileceğim, dedi.

Allah’ın kudretine hayret edip, padişah kalemi tuttu
“Benim çocuğum olacak mı olmayacak mı” diye,
Gönlünde bu isteği peydâ oldu.

Vezir de bu isteği durup düşünerek,
“Evet, benim de hiç çocuğum yok, Allah’ım”
şimdi şu vaziyete baksın da bulsun diye kalemi dervişe geri verdi,

Derviş kalemi aldı,
Falın kaidesince deneyerek ikisinin de niyetlerini ortaya çıkardı.

Her türlü tecrübe hazır imiş,
Sultanın verdiğı bu sadaka imiş.
İki istek gerçekteştikten sonra, baktığında,
Biri -padişah, biri vezir imiş.

İkisi de çocuk için niyet etmiş,
Her bir işini tecrübeyle bulur.
Bilinmeyen gerçeğe gücün yetmez,
Âlime her şey görünür,

Ey padişah, dinlerseniz söyleyeyim,
Gaipen haber versem anlar mısınız?
Çocuk için ikiniz de niyet ettiniz,
Biriniz padişah, biriniz vezirsiniz.

Gaibi Allah'ım aşikâr kılacakmış,
Gönlünüz sevinçle dolacakmış.
Padişah, senin kız çocuğun olurken, vezirin ise erkek çocuğu olacakmış.

167

Böyle diyerek ikisini sevindirdi,
“Gelecekte, inşallah sevincin daim olur”
“El âlem indallah” diyerek derviş şimdi sözünü bitirdi,

Padişah dervişe hayret etti,
-Çocuk için gönlüm harap oldu.
Vezirim, bu bahçeyi gezindim. Hata diye söyleyeceğin hiç sözüm yok.

Bu kişi boşuna kaygılanmış. İkimizin de niyeti aynıymış,
Bu adam faydasız biri değilmiş, ver elini öpeyim diye yalvarmış.

“Gaipen haber verdin,- diye padişah dervişin elini öptü.
Şimdi ancak siz vesile olursunuz,
Sözünüze sadık kalın.

Koynundan bir elma çıkardı
Elmaya dualardan okuyup, üfledi.

Padişah ile vezirine söyleyeyim diye,
Elmayı bıçakla bölüp verdi.

-Ey padişah, sonucu söylediğimde hayret etme,
Beğendiğın sözümü beyhude sanma.
Yarım elmanı bugün yiyip yatarsan, Allah'ın izniyle çocuğın olacak.

Saltanatın diğerk padişahlardan eksik değıl, adaletin de şehirde mâlum imiş,
Eğer çocuğunuz kız olursa,
Kızın adını Zühre koyunuz.

Ey, vezir size de söyleyeyim dinleyiniz,
Yarım elmayı siz (de) yiyiniz.

168

Gaibi tecrübeyle anlarsanız, inşallah sizin de çocuğunuz olacak,

Âlimlerin sözlerini geri çevirmeyiniz,
Gâipten hiçbir haber bilemezsin.
Erkek olursa adını Tahir koyunuz,
Onları birbirinden ayırmayınız.

Ey padişah, şeytana uymadan sözümüzü tutacaksınız,
Bunlar büyüyüp olgun yaşı geldiğinde kızınızı Tahir'e vereceksiniz.

Gaipten haber veren Allah'ım
İnşallah, bu sözüm gerçekleşecek
Birini diğerkinden ayırırsanız,
Ferhat ile Şirin gibi kavuşamazlar.

Evvelki âşıklar nasılsa, onlar gibi kavuşamazlar.
Birbirlerinden ayırırsanız Leyla ile Mecnun gibi kavuşamazlar

Çocuğun doğduğunda gönlün saf olacak,
Ayırmazsan daima yaşayıp gidecekler.
İki aşığı ayırırsan evvelki Arzu ile Kamber gibi kavuşamazlar,

Doğmasına vakit yeterse şayet ikisinin iki tane alımlı çocuğu olacak.
İkisini birbirinden ayırırsanız, Vamık ile Azra gibi kavuşamazlar.

Yaratmıştır her şeyi sultanımız Allah,
Öncekilerin kavuşamamaları, işte, bunun gibi.
Ey padişah, ayırırsanız iki âşık Varka ile Gülşah gibi kavuşamazlar,
169
Bilinmeyen Allah isterse bilir.
Bu sözüm önünüze bir gün gelir.
Ayırırsanız ikisi de demin söylediğim bu âşıklar gibi, kavuşamadan ölür.

Ecel vakti tez gelir,
Zamanı gelince bir düşman çıkacak.
Eğer ikisini birbirinden ayırırsanız, sonrakilerin dillerinde hikâye olacaklar.

Padişah gaipten haber veren dervişi duyunca hayretler içinde kaldı.
Padişah “Çocuğum olur mu” diye sayısız malı fakire vermişti.

Derviş kitabı açıp bilgi verdi, sözünde hiçbir kusur bulamadı.
Padişah koynundan bin altını çıkarıp vermek istediğinde derviş gözden kayboldu.

İkisi dervişin sözünü anlayıp hayret edip elini koynuna soktu.
Dervişin oturduğu yeri kaldı, kendisi ortalıktan kayboldu.

Derviş aramaya koyuldular [ama] ne kendisi ne sözleri ortalıkta yok.
Belki kaçtıysa diye çitleri gezdiler [ancak] dervişin yere düşen bir izi bile
olmamasına çok şaşırdılar.

Akşam olup, yatma zamanı gelince, padişah ve vezir evlerine geri döndüler.
İkisi de elmalarını yemişti. Allah'ın emriyle çocuk peydâ oldu.

İkisi de Allah'a şükretti.
Dervişin mucizesi gerçekleşti,
Dokuz ay on gün dolduğunda padişahın bir kız çocuğu oldu.

170

Padişah artık kaygılarından kurtuldu. Yüzünün kederli hali yerini mutlu bir yüze bıraktı.

Vakti gelince vezirin karısı da güzel bir erkek çocuğu dünyaya getirdi.

Her bir dua çocuk içindi. Allah uygun gördü, Hızır'la karşılaştırdı.
Kızın adını Zühre, oğlanın adını Tahir koydular. Cariyeler bunları yetiştirdi.

İkisi de iki yaşına girdiler
Hep birlikte yemek yer oyun oynarlardı.
Yarım saat birbirlerini görmeseler, titreyerek durmadan ağarlardı.

Ne zaman ki ikisi oyun oynardı, padişah onların oyunlarını ilgi çekici bulurdu.
İkisi de altı yaşına geldiğinde “Okusun” diye onları hocaya yolladı.

İkisinin asillikleri boşuna değildi. Başka çocuklar bunlara yetişemezdi.
Eğer yüzlerinin vasfını methetmeye başlasam, sadece güzellikleri bile bu gün bitmez.

Ne gereği var iyidir kötüdür demeye.
Hocadan derslerini alıp beraber büyüdüler.
Evvela Zühre Tahir'i sevdi, ona âşık oldu.

Hocasına edepte kusur etmeden dört yıl birlikte okudular ve ikisi de on yaşına geldiler.

Zühre Tahir'e âşık olunca sürekli onu gözlerdi.

İkisi de okuyarak akıllandılar. Güzellikleri herkesten farklıydı.

İkisinin güzelliklerini yazmaya başlasam, bundan başka bir hik ye daha yazmam gerekir.

171

Zühre hiç sabredemedi

Tahir’le bir gün oynarken g lemedi.

Bir gün Tahir uyuyordu,

Zühre’nin  şıklığını anlayamadı.

Zühre çok sabırsızdı, her zaman onu g zliyordu.

Tahir’in uyuduğu sırada gelip onun yüzünü açarak öptü.

Tahir uykusundan uyandı,

Zühre’yi görünce onu tanıdı.

Ona bakarak dedi ki: “-Ey utanmaz, Allah seni bana helal mi kıldı?

Ben senin doğduğundan beri ağabeyin değil miydim?

Ne zamandır edepten uzaksın?

Eğer senin utanman yok olmasa, birlikte doğduğum ağabey-kardeş demez miydin?

Zühre Tahir’dan korkarak bayıldı,

Tahir aklını toplayıp sabretti.

Tahir’in bu sözlerine Zühre çok sinirlenince, günlerce tek başına okuyup, yalnız yürüdü.

 şıklık sert olur, insan  lmez,

Her insan aklı kabul etmez.

Zühre’nin iradesi elden gidince gece gündüz Tahir’e rahat vermiyordu

Tahir oynamaktan hoşlanmıyordu,

Zühre’nin sözleri gönlüne uymuyordu.

“Bu benim kardeşim” diye böyle bir aşkı kabul etmiyordu.

Tahir bir gün başını yastığa koydu, Zühre yine yanağından öptü.
Uyanıp ayağa kalktı [ve] “edepsiz” diyerek Zühre’yi tartakladı.

172

Zühre’nin gönlü Tahir’den caydı, sinirlenip Zühre’ye cevap verdi.
Zühre yemeden içmeden kesildi, uyku uyuyamadı. Hak Teala’ya şu beyti söyledi:

Esirgeyen Allah,
Kudretin çok.
Bu çaresiz kuluna,
Merhamet etsen, kuluna,
Esirgesen Allah’ım.
Tahircan’ın kederini,
Yar etmişsin Allah’ım.
Âşık yüzünü görmeyi,
Muhtaç etmişsin Allah’ım.
Aşkımı kabul etsin,
Âşıklık ateşini Tahir’e de nasip et Allah’ım.
Ona olan aşkımı görsün,
O değerimi bilmez,
Âşıkların sözüne,
Kulak asmaz.

Hak Teâla duasını kabul etti [ve] Tahir de Zühre’ye âşık oldu.
Zühre’ye günden güne sözler söyleyip, âşıklığın değerini o da anladı.

Tahir’in aşkı zaman geçtikçe arttı, kendini Zühre’ye anlattı.
Bu zor hali anladığında, Tahir’e şunları söyledi:

Kadınlar sırrını bilmiş gider,
Başına zeval gelir bundan beter.
Kader yiğidin âşıklığını sezmişse gelir harap eder.

Zühre'den bunları işitince kendini kaybetti.

Öyle yapsa da biraz sabretti.

173

Yürüyüp durduğu yerini bilmez oldu,

Bu haliyle günler geldi geçti.

Raviler böyle rivayet etmişler,

Akılbek kalemiyle dükkân kurmuş.

Zühre'nin şehrin dış tarafında akıp duran bir çeşmesi varmış.

O çeşmenin yanında bir de seyrine doyum olmayan çok güzel bir bahçesi varmış.

O bahçenin içinde bir köşk var,

Denk geldiğinde hazırlanışına baksana!

Rum şehir ustası altını, gümüşü düzleyip oraya yayarak inşa etmiş.

Özelliklerinin tamamını söyleyemem [ama] insan bakınca kendinden geçermiş.

Yabancı insanlar etrafına gelmezdi. Görenin bahtı güzelleşirdi.

Zühre'nin âşıklıktan canı yanarken, bir gün bahçedeki sarayına geldi.

Saraydan suya doğru gelirken kafasını çevirip etrafına baktı.

Beraber karşı karşıya oturduktan sonra Zühre'nin geçmişini bilmiş.

Sarayda oturduğunu gördü. İnsanın sözleri âşığa nasihat değildir.

Vezirin öz çocuğu olduğunu, Tahir kendisi o günü anlamıştı.

174

İçinden âşık olmuş, kardeş diye gönlüne girmiş.

O gün Zühre de padişahın kızı olduğunu anlamıştı.

Tahir oynayayım diye elini kaldırdı.

Zühre gönlümle düşüneyim diye söyledi.

Kardeş olmadığımızı anladı mı diye sınıyıp tahmin etmek için beyit söyledi:

-Sırrımla sırdaşsın,
Yolumla yoldaşsın,
Elini benden çek Tahir,
Ben sana kardaşım.

Tahir cevap verdi

-Sırrımla sırdaşımsın,
Yolumla yoldaşımsın.
Ben vezirin oğluyum,
Sen nasıl kardaşımsın?

Ondan sonra Zühre bir şiir söyledi

-Alın yazısıdır sevmişim,
Çok beyitler söylemişim.
Huri kızı gibi güzel için
Deli gibi yanmışım.

Tahir karşı cevap verdi:

-Çok günahlar işlemişim,
Şimdi önüne gelmişim.
Canım sevdiğim Zührecan,
“Affet” diye ümit etmişim.

Zühre cevap verdi:

Aşkım sensin, Tahir'im,
Âşık olduğum sen, Tahir'im

Cismim içinde canım gel,

Sevişelim, Tahir'im.

175

İkisinin aşk hali anlaşıldı,

Sözleri kendilerine uygun geldi.

Birbirlerine boyundan sarıldılar [ve] öpüştüler.

Tahir'in küllü ruhi lâalla iyrin,

Allah'ım âşık etti birbirine.

İkisinin gülüp oynamalarını yazıversem iki kıssa olur.

Çitten ikisi de eve döndüler,

Evvelki gibi mollasıyla okuyuverdi.

Karşılaştığında tenhada dudağından öperek sürekli şiir söyleyip zaman geçirdiler.

İkisi on iki yaşlarına geldi,

Kendi akranlarının başı oldu.

Boy ve görünüşleri birçok insandan büyüktü, yirmi yaşına gelmiş gibiydiler.

Yirmisinde demiş idik,

Bunların güzelliğini bilen insan, güzelliğine âşık olup bu güzellikleri bir kez daha görsem, derdi.

İkisi birbirine âşıktı, şimdi oynar gülerlerdi.

Artık birbirlerinin durumunu bilirlerdi.

Bir gün o çeşme yanındaki bahçede gezip dolaşarak yürürlerdi.

Bir ağacın gölgesinde oturdu,

Yediği yemeğin aşığa faydası yok.

Kendilerine layık bir şiir var,

Genç Tahir'in en sonki sözünü dinle.

-Zühre benim xanımsın,
Cismim içinde canımsın
176
Başımla canımı,
Kurban edeceğim yârimsin.

Zühra cevap verdi

-Tahircan sen değil misin?
Ben bir kulun değil miyim?
Candan tatlı olduktan sonra,
Hiç can sevmez mi seni?

Tahir dedi

-Sabırsızlık etmeyeyim ben,
Hiçbir kıza âşık olmayacağım.
Senden başkasını seversem bu dünyada
O günleri görmeyeyim.

Ey Zühre bu söze sadık kal,
Eğer benden başkasını seversen,
Allah'tan dilerim ki o vakitte tüm şehir helak olsun.

Zühre cevap verdi

-Seni gücendirmem, senden başkasını da sevmem, dedi.
Eğer başka sevgiliye razı olursam,
Düşündüğüm şu emele erişmeyeyim.

Ey Tahir, sana yemin olsun ki,
Sana çok âşık oldum.

Eğer babam başkalarına vermeye kalkarsa canıma kıyarım.

Tokalaşıp yeminine inandırdı,
Birbirlerini öpüp kucaklaştılar.
Yemine layık sözler söyleyip, sözleri gönlüne münasip oldu.

177

Zühre şu cevabı verdi

-Tahir, kara kaşını,
Bîçare kıldın başımı.
Sözümde dönmek yok,
Darağacına assalar da başımı.

Tahir cevap verdi

-Tahir diye ismim var,
Önümde düşmanlar var.
Bu sözden dönmeye çalışırsam benim başımı kessinler.

Ondan sonra o bahçeden geldi,
Birlikte okuyup oynadılar.
Yazıyla ilimle ilgilenerek birkaç gün bu hal üzere geçti.

Nefsine fırsat verdikçe Tahir'in de aşkı arttı.
“Bir usta sanatkârdan dombıra öğrenip, çalayım” diye söyledi.

O adam dombıra çalmayı öğretir.
Öğrenene kadar bir ay geçer.
Şarkıyla şiir erbabı olup sesiyle parmağını şıkırdatır.

Tahir'in öğrendiğini Zühre anladı,
O da usta kadınla bir araya geldi.

Birkaç ayda oyunu o da öğrendi.

Akranları oyunda geri kaldı.

Birçok kimseyi şaşırtıverdi,

Yüzünü gören insan beğeniyordu.

Bir gün birbirleriyle karşılıklı oturup mızıkayla şiir söylediler.

178

Tahir söyledi

Sahici sevgilisin, Zührecan,

Zülfidarsın Zührecan.

Sabırla beklerim

Sen yiğitsin, Zührecan.

Zühre cevap verdi

Mızıkça çalman aklımı alıyor.

Gözlerini dikip bakman bağrımı paralıyor.

Tahir söyledi

Âşk şarabı içmişim

Can sırrımla geçmişim

Yüzünü kanlı gördüğümde

Yaşla karışık dökmüşüm.

Şimdi Zühre söyledi

Yanakların gül Tahir

Yakut gibisin Tahir

Gözümde akan yaşlara

Şefkat göster Tahir.

Şimdi Tahir söyledi

-Zühre, yanakların gül gibi,
Tahir ona bülbül gibi,
Kara zülfün Zührecan,
Kar üstünde sümbül gibi.

Şimdi Zühre söyledi

Sen kardaşsın yanımda,
Âşıklık esti başımda.
179
Gündüz düşüncem sen idin,
Gece gördüm düşümde.

Şimdi Tahir söyledi

-Ah nergis gözlümsün
Can-can dediğim sözümsün.
Dünyada eşin benzerin yok
Cennetteki hurimsin.

Şimdi Zühre söyledi

Dertten deryaya düşmüşüm,
Gemi yapıp salmışım.
Merhamet etsen Tahirim
Çaresiz kalmışım.

Şimdi Tahir söyledi

Şehzade gibi doğmuştur,
Aklımın tamamını almıştır.
Sen bin yıl yaşa şu dünyada,
Tahir sana kurbandır.

Şimdi Zühre söyledi

-Sen sultansın
Öldürme Müslümansın.
Müslümansın, ayrılıp da Zühre'ni öldürme.

Şimdi Tahir söyledi

Bana bir yol söyledin sen,
Gözyaşımı göl ettin sen.
Sana kul olmazdım,
Biraz sabır dedin sen.

180

Şimdi Zühre söyledi

-Bin naz ile mahirsin,
Kara gözüm Tahir'sin.
Ayrılık ateşini yakma,
Ahu gözüm Tahir'sin.

Şimdi Tahir söyledi

-Gönlümü yaralayan, gözyaşlarımı akıtansın.
Hani halime bulduğun çare?

Şimdi Zühre söyledi

- Canım sana kurban olsun Tahircanım, sultanım,
Âşıklık yolunda ölürsem, şudur sana dermanım.

Ondan sonra ayağa kalkıp kucaklaştılar.
Hoşlaşıp tatlılıkla ağlamaları durdu.
Tahir gözünden bir damla yaş döktü,
Hüzünlenip bunu Zühre'ye söylemiş.

Gelmişsin boylu boyunca, doyana kadar eğlenelim.
Ayrılık sözünü duyunca, aklım şaşıp kalmıştır.

Tahir söyledi

Ayrılık ateşten dağ imiş,
O dağ beni ağlatmış
Her vuslatın sonunda
Bir ayrılık var imiş.

181

Ondan sonra yerlerinden kalkıp birbirlerine sarıldılar.
İki âşık ağlaşıp ayrılır [fakat] neden ağladıklarını bilmezlerdi.

Velhasıl-ı kelam lafı uzatmayayım,
Söz düşünüp elime kalem alayım.
İkisi on beş yaşına geldiler,
Hak Teâlâ'm aşklarını arttırdı.

Önceki nakleden râvîler,
Akılbek yardım dileyerek kalem tutar.
Padişahın Arap adında bir kulu varmış,
İkisine her daim gözlermiş.

O fenalık için lanetli imiş.

Tahir'in peşine düşmek istiyordu.
İkisinin aşk dolu şiirlerini,
Dışarıdan sadece biraz anlamış idi.

Dışarıdan [ikisinin] âşıklılığını kıskanmış,
“Gördüklerimi padişaha haber veririm” demiş.
Bir gün Tahir ile Zühre bahçeye gelip birbirlerine şiir söyleyecek oldu.

Mel'un Arap onlardan önce geldi,
Bahçedeki söğüt ağacına saklandı.
Bekçiden gizlenerek girip,
Ağacı, yaprağı [kendine] yer yaptı.

Mel'un Arap ağaca saklandı,
Zühre'ye bîtap halde âşık oldu.
Arap ağacın tam dibinde dururken Tahir ile Zühre gelip oturdu.

Tahir ile Zühre şiir söylediler,
Birbirlerine olan aşkları çok arttı.
Az biraz sevdalı sözler söyleşerek ikisi de çok oturmadan eve döndüler.

182

İkisinin şiiri artık bitti
Tahir ile Zühre eve gitti.
Mel'un Arap varıp gitti [ve] gördüklerini baştan ayağa hanıma haber verdi.

Hatun Hazretleri, sizlere bir haber vereyim,
Sırrımı sizlerden esirgeyip, saklayıp ne yapayım?
Sözümde yalan yoktur, kulak veriniz,
Tahir ile kızınız bahçede oynuyordu.

Kıyamadığın, can gibi gördüğüm kızını,
Hürmet ettiğin Tahir yoldan çıkarmış.

Efendim, kızınız yozlaşmış,
Doğru yoldan sapmış.
Dürüst denilen Tahir'in, fena düşünceler içindeymiş.

Gönlünüze yaksa da Altın Saray bahçede çok azgın var imiş.
Tahir ile kızınız da.

İkisi sarıldı, itiraf etti.
Sizin gibi bir hanımın kızına yan bakmış olmaz mı?
İhanet içindeki kuluna ceza vermeyecek misin?

Hatun Araptan bunları işitince kederlendi,
Söylediklerinin hepsini anladı.
Öfkesinden deliye döndü [ve] padişaha varıp haber verdi.

-İnanmazsan Arabı çağırabilirsin
İnanılamaz gerçekleri bir duysan.

183

Tahir ile Zühre münasebetini Araptan dinlesen.

Padişah o haini çağırdı,
Arap köle olanı biteni anlattı.
Hatun'a karşı bakarak "Tahir'e Zühre'yi vereceğim" dedi:

-Bir düşünmeliyim,
Halkı toplamalıyım.
Kızımı Tahir'e vermem için,
Düğün yapmalıyım.
Altın saray inşa ettirip,
Değerli taşlarla süslenip,
Oyuncular oynatıp,

Düğün yapmalıyım.
Altın evler inşa ettirip,
Halkı toplamalıyım.
Çok değerli ipek atlaslar serip,
Düğün yapmalıyım.
İçki şarap kaynatıp,
Değerli şarap kaynatıp,
Pehlivanlar hazırlatıp,
Düğün yapmalıyım.
Bin tane küheylan meydana çıkarıp,
Şehzadeler getirtip,
Oyuncular isteyip,
Düğün yapmalıyım.
Altın kavak ağacı yontturup,
Kıymetli kuşlar kondurup,
Değerli kâse kırdırıp,
Eğlence tertip etmeliyim
Hazinemi açtırıp,
İnci mercan saçtırıp,
Yük yük eşya toplayıp,
Artık evlendirmeliyim.
Vaadimin günü gelmiştir,
Bayram günüm gelmiştir.

184

Can kızımın düğününü göreceğim gün gelmiştir.

Tahir'e Hatun'un gönlü razı olmadı,
Kocasının vaadini aklına yatmadı,
Padişahın dediklerine razı olmadı,
Sonra Hatun şu sözü söyledi.

-Eğlenceyi canım istemiyor,

Sözün akla yatkın değil.
Bunun gibi düğünlere razı olmam.

Sultanlar sultanı olsan da, kızının halini bilmezsin.
Büyük sultan olsan da, kızın için endişelenmezsin.

Eski sultanlardan, nice âşık sevgililerden,
Tahir gibilerinden, damat olan var mıymış?

Hürmet ettiğin biriciğini, gözünden sakındığın, bakmaya doyamadığın biricik kızın
vezire verilir mi?

Padişah hazretleri gelmez mi?
Şehzadeler bilmez mi?
Sekiz cennet hurisi gibi,
Nur yiğitler gelmez mi?

İşittiği can kulağıyla
Hepsi aşka düşerler.
Gücünden korkup,
Sırrını içinde tutar.
Bu kızının âşıklığından,
Herkes de endişeli.

185

Bu ne düşünülen zulümdür,
Bu ne düşünülen gaddarlıktır?

Memlekette vezire kız vereni görmüşlüğüm yoktur.
Kızımı Tahir’e verip
Hatun olup yaşarım.

Hatunun sözünü padişah işitmişti,

Gönlünün razı olmamasını şimdi anladı.

Hatun’a “Kendi gözümle görmezsem inanmam” diye onu telkin edip cevap verdi.

Arap köleye padişah dedi: -İnanayım,
Sözüne bundan sonra itibar edeyim.
Bunlar bahçeye giderse haber ver,
Kendi gözümle dikkatlice bakıp göreyim.

Bununla birkaç gün geçti,
Arap köle takip etti.
Önceki âşık oldukları halleriyle bahçeye Tahir ile Zühre geldi.

Mızıkayla dombırasını aldı,
Genç yiğit aşk rüzgârını durduramaz.
Bir ağacın altına oturup,
Sadece fikir alışverişi yapıp şarkı söylediler.

Arap köle gittiklerini görünce varıp padişaha gitti.
Tahir ile Zühre’nin bahçede buluştuklarını söyledi.

Padişah yerinden kalktı
Başka tarafa bakmadan yürüdü.
Bahçenin gizli bir yerine saklandı,
Tahir ile Zühre’yi gelip gördü.

186

İkisinin haberi yok, yalnız oturmuşlar,
Allah’ın çarptığı mel’un Arap düşman olmuş.
Padişah gizli yerden Tahir ile Zühre’nin şiirlerini dinlemiş.

Tahir âşıklıktan evhama düşüp,
İkisinin sohbeti sözleri.
O gün öpüşmediler. Böylece, Zühre’ye şiir söyledi:

-Baban padişaktır, zengindir.

Sizi bize vermek için, padişahım söz vermiştir.

Söz verdiği günleri, gözümüz görür mü?

Kederle olmasa geçer mi günümüz?

Bu derdim biter mi, söz verilen günler gelir mi?

Ahı figanım olmaz mı?

Ömrüm boşa gider mi?

Zühre Tahir'e karşı bir şiir söyledi

Hanlar istişare etti,

Onun sözü doğrudur.

Tahtımı vereyim dese de,

Sözünü tutar.

Birbirlerine şiir söylemişler,

Söyleşip, yüz perdesini kıvrımış.

Zühre'ye şiir söyler oldu,

O gece Tahir bir düş görmüş.

Gördüğü düşü bu imiş uyuyunca anlamış,

Düşünde âşık olup birlikte gezmişler.

187

Evden çıkıp Zühre'ye gideyim dediğinde, bir kara köpekle karşı karşıya geldi.

Yirmi kara köpek kuşattı,

Tahir'i ısırırım diye etrafını sardı.

Köpeğin yanından güçlkle geçer giderim diye elindeki sopayla vurdu.

Bir dişi köpek daha çıkageldi ve o köpek de bir hamleyle ısırarak oldu.
Tahir şimdi şaşırıp bakakaldı,
Hak Teâla her bir hâle koydu.

İki köpek ısırarak için ağzını açtı,
Tahir o anda çaresizlikten geri kaçtı.
Ardından o iki köpeği kovaladı ve uyanıp, korkuyla gözlerini açtı.

O düşünüyü gönlüyle yordu,
“Bir düşman takip etti beni.”
Zühre’ye gördüklerini anlatmak için,
Şiirle hüznülenip böyle dedi.

-Bugün bir düş gördüm,
Şaşırıp kaldım,
Altın saray içinde,
İnleyerek perîşan yürümüşüm,
Zührecan’a varayım diye,
Yola adım attım,
Köpekler gelip etrafımı sardı,
Aciz bir halde kaldım.

Köpekler önüme gelip, etrafımı sarınca başıma bela oldular.
Ne kadar çabalayıp baksam da bir yere gidemedim.
Bir köşeden diğer köşeye iki köpek hamle yaptı.

188

Sözün kıtası, Zühre Sultan Tahir’in düşünüyü yorumlayıp, bir şiir söylemiş

-Tahir, düşün kara imiş,
Müşkil işin var imiş,
Çaresiz başının zor günler
Göreceği var imiş.

Gördüğün köpek düşmandır,
Aramıza girmiştir,
İkimizi gözetip,
Bütün sırları öğrenmiş.

O seni benden ayırır,
Kanatımı kırar.
Bu çaresiz kimseye
Çok zalimlik yapar.

Karşısına Tahir bir şiir söyledi

-Ayrılık sözün çoğalır
Geceler ateşe benzer.
Aşığın halini bilmem
Hangi yerlere atar?

Zühre yeniden söyledi

Gönlüm giryân olmuştur,
Ciğerim püryân olmuştur.
Yalan dünya, Tahir'im,
Sensiz haram olmuştur.

Sonra bunlar kalkıp evlerine döndüler,
Padişah arkadan bakıp büsbütün anladı.
“Önceki sözümü tutayım” diye,
Tahir’i damatlığa kabul etti.

Padişah döndü sarayına geldi,
“Tahir’e vereyim” diye emir verdi.

189

“İkisinin aşkını gözüm gördü,
Düğün tertibini hazırlatıp vereyim.

Hatun padişahın beyan ettiği fikri anladı,
Yapacağı düğüne gönlü razı olmadı.
Zühre’yi Tahir’e verdirmemek için,
Bir hile düşündü.

Şehirde büyücü bir kocakarı varmış,
Şu zamanda büyüğü üstünmüş.
Hatun bu kocakarıyı çağırttı,
“Bir eziyet çekiyorum bu cihanda”

Kocakarıyı çağırdı,
Zühre’nin aşkını anlattı,
-Zühre’ni Tahir’e vereyim,- diyor,
Ey, kocakarı, padişah beni hayal kırıklığına uğrattı.

Ey, kocakarı, ben sizinle sohbet edeyim,
Padişah kızım için endişelenmez.
Benim kızım padişahın biricigiydi,
Vezirin çocuğuna layık değil.

Gelecek ahali bile düğün için hazır,
Zühre padişah çocuğuna layık [değil] midir?
Tahir’e Zühre’yi verdirmemek için,
Ey kocakarı, bir büyü yapalım.

Hatun kocakarıya yüz altın verdi:
-Benim halim böylece olmuştur.

Eğer bu işi bitirerseniz,
Sonunda yüz altını vereyim, hanım.

Kocakarı altını alarak çıkıp gitti,
Hızlıca kendi evine döndü.
Torbasını yanına alıp,
Bir avuç toprağa büyü yaptı.

190

Şimdi hatunu tek başına çağırdı,
-Suya katıp padişaha verirsin.
Üzüm suyuyla bunu birlikte içirirseniz,
Sonraki gün seyreylersiniz.

Biraz toprağı sakladı,
Zalim kadın padişahı caydıracaktı.
Padişah bir gün çok fena susadı,
Su içmek istedi.

Kadın toprağı suya karıştırıp verdi,
Padişah suyun mahiyetini nereden bilsin?
Büyülü sudan içtiğinde gönlünde soğukluk peydâ oldu.

-Tahir derhal sarayımdan çıksın, etrafımda izinsiz dolaşmasın. –dedi.
Nice zalimin sakladığı gibi Zühre’yi başka eve yerleştirdi.

Biraz önce padişah vermiş olduğu sözü bozdu,
İki aşığın gözyaşlarını döktü.
İkisi elem ve dert içinde kaldı,
Aşığa boşuna zahmet çekti.

Koca dünyaysa ikisine dar geldi,
Zühre’yi göremedi, inleyerek ağladı.

Yüzünden mahrum kaldığından beri yiğit Tahir her gün lanet eder.

Birbirlerinden ayrıldıklarında gayesiz bir insan olmuşlardı,
Tahir'in en son söylediği şu şiiri
Bağda bostanda gezerken seyran kıl.

Yaşlarım basmış gözümü,
Dert kaplamış özümü.
Dostlarım ayıp etme,
Ahu zar ettiğim sözümü.

191

Mutlu günlerim geçmiştir, ah edip ağlayacağım günler gelmiştir.
Zühre yârdan ayrılalı çok zamanlar geçmiştir.

Tahir her gün şiir yazma işine girişirdi, Allah'ın emriyle aşmayacak idi.
Kaç türlü beyit yazıp yazıp, insanların göreceği yerlere atacak idi.

Her genç bulup okurmuş,
Okuduktan sonra kitabının arasına koyarmış.
Âşıklığı herkesçe bilinir oldu, Tahir gibi her bir âşık dertlenmiş.

Âşıklıktan yiğit ölmez, sağ salim yaşar,
İkisinin dertleri fena oldu.
Zühre'ye kadınlardan şiir verir,
Bu vaziyette biraz zaman geçti.

Zühre âşıklıktan kendini bilmez,
Babası "Nasılsın" diye yanına gelmez.
Tahir'i göremediği için bir gün bile sarayında duramaz oldu,

Geldi de babasına cevap verdi,
Gönül eğlendirme vaktin geldi.

“Kervanların geçtiği yola,
Bir köşk benim için yaptırırsan” demişti.

-Köşk olsa anında orada yaşardım,
Gelen giden adamları görürdüm.
Burada yalnız kaldıkça üzülüyorum,
Öncekilerin yoluna uyardım.

İki âşık canına kıyıp gitti,
Kim imiş nefsine engel olup yaşayan.
Babası kızının isteğini kabul etti,
Şehrine ustaları topladı.

192

Ustalar padişaha geldiler,
Adil olan amacına ulaşamadan göçtü.
-Zühre’nin dilediği yere, bir köşk yapın, diye emir verdi.

Türlü türlü ustalar gelip göğe uzanan büyük bir köşk yaptılar.
Nakışlı süslemeleri göreyim diye, insanlar bakakalmış.

Çok büyük yap deyip beğenirseniz,
Alçak yapmanız olmamış.
Büyük görünüşüne bakarsanız, borkünüz başınızdan düşerdi.

İçini dışını altın gümüşle bezedi,
Bu da gördüğünde sakinleşirdi.
Direklerine değerli ipekten kumaş astırıp,
İş gecikmeden tam vaktinde bitti.

Zühre gelip her tarafını inceledi, o köşkte yaşadı.
Anasıyla, dadısıyla teslimiyetle yaşadılar.

Tahir'in aşkıyla hüzünlenip, sadece oyunlara kanıp yaşardı.
Bir gün Zührecan, eline sazıyla mızıkasını alıp eğlence tertip etti.

Dadısıyla sohbet etti,
-İki âşık üzülp ayrıldık.
Ey dadı, bir sorum var,
Saklamadan, söyleyeceksin, -demiş.

Dadısı "Ben sizden gördüğüm hakikati saklar mıyım, her sözünü söyle" dedi.
Babasının Tahir'i ne sebeple kovduğunu, Tahir'in durumunu bilmiyordu.

193

Babam niçin sözünü tutmadı, -dedi.
Bir gün düğün yapacaktı, -dedi.
Tahir'i sarayından çıkarıp niçin başka yere yolladı? -dedi.

-Ey sultanım, işin özünü söyleyeyim,
Mel'un Arap ikinizi sezmişti.
"Tahir'le buluştuğunu ben gördüm" diye,
Bir gün ananıza şikâyet etti.

Köleden bunu duyan valideniz padişaha gidip "Kızın böyle oldu" diye ona haber vermiş.

Padişah köleyi getirip "Gözünle gördüklerin doğru mu?" diye teyit ettirmiş.

"Senin sözün doğru değil -demiş,
Kendi gözümle göreyim -demiş,
Tahir'le Zühre buluştuklarında gel bana haber ver" demiş.

Arap köle padişahın sözünü kabul etti,
Köle ikisini arkasından gözetledi.
Bahçe içinde görüp hemen padişaha bunu ilettiler.

Padişah bizzat görmek için geldi, Tahir’le ikisini arkasından gördü.
“Tahir Zühre ile nasıl buluşur, çıksın sarayımdan” diye haber verdi.

Saraydan bunun için Tahir kovuldu,
Başına aşk derdi gelip çattı.
“nceki yeminim bozulur”, -diyerek,
Tahir’e vereyim” diye niyetlendi.

Düğün işlerinin pek çoğunu hazırlattı,
Babanızın bu vaziyetine karşı, ananız bir hile yapacak oldu.

194

Padişahı ayartmak için hile yaptı, şhirden bir büyücü kocakarı çağırttı.
“Tahir’den gönlünü soğut” diye, o zalime sayısız altın verdi.

Büyücü cadı ananızın sözünü kabul edip, babanıza büyü yaptığı bir yemek vermiş.
Gönlünü böyle soğutmuştur,
Azdıran bir şeytanın diline uymuş.

Kocakarının öylece sözü geçmiştir, babanı büyüyle etkilemiştir.
İkisine nöbetçi koydurup, serbest bırakmadan gece-gündüz gözetim altında tutmuş.

Allah’ın kudreti büyüktür,
Ananız bunun gibi işler yürütmüş.
Bu sırrı dadısından işitince,
Bilincini kaybedip, bayıldı.

Dadısı, bunları duyunca fenalaştı diye söyledikleri için çok pişman oldu.
Yüzüne su vurup oturdu,
Elini ayağını ovuşturup, endişelendi.

Belli bir süre geçince gözünü açıp ayağı kalkmış,
Âşıklıktan dert çekip hali kalmamış.

Gözünden damla damla yaşlar dökmüş,
Deli gibi her şeyi saçıp oturmuş.

Zühre:

-Sırrımızı açıklama, sırrı öğrendikten sonra birimizi öldürür –dedi.
Gelip geçen insanları seyredip,
Yerimizi mesken tutup duralım.

Gelip geçen insanları seyrederek birkaç gün geçti,
195
Köşkün camından göz attığında, bir adam şarkı söyleyerek geçiverdi.

O adamı şiir söylerken pencere kenarından gördü.
Zühre aşkı artınca, elbisesini parça parça yırttı.

Bu esnada Tahir'in de aşkı arttı, o da eline bir mızıka aldı.
Zühre'nin köşküne gidecek olup,
Bahçe içinde düşündü.

Zühre'nin köşküne yürüyüp geldi, ayağını bastı, düşünerek ayağa kalktı.
Pencerenin yanından şiir söyledi,
Zühre boynunu büküp kulak verdi.

-Sağlam denilen sözünü,
Unutmuşsun Zührecan.
Tamamen verdiğin gönlünü,
Soğutmuşsun Zührecan.

Can yolunda âşıklıktan,
Haberin yok Zührecan.
Ağlamaktan başı dönmüş zavallıdan,

Haberin yok Zührecan.

Âşık sevgililer aşığına,
Haber vermez mi?
Samimi, hakiki sevgiliyse,
Bilmez olur mu?

Zühre Tahir'in sözüne kulak kesildi,
Sonunda kendini aşktan öldürdü.
Dış kapının penceresini açıp yukarıdan kendini baktırdı.

196

Dadısı: -Pencereni açma, dedi,
“Sabır dibi – sarı altın”, şaşma, dedi.
Bir düşman nöbetçi ayağa kalktı,
Babanın emrini çiğneme, dedi.

Dadısının sözünü dinlemedi,
Camdan etrafa baktı.
Zühre ar namus önemsemeden Tahir'e şiir söyledi.

-Hüzünlü yoldaşım
Sözünde durmadın.
Gerçek aşığım olsan da,
Sen sözünde durmadın.

Orada Tahir söyledi

-Padişah kızı olsan da,
Sen sözünde durmadın.
Gerçek aşığım olsan da,
Sen sözünde durmadın.

Tahir pencereden Zühre'yi gördü,
Aklı başından gitti, canı yandı.
Ne kadar beyit söylese de Zühre'ye “Sözümüz oldunuz” dedi.

Tahir söyledi: -Gönlümü keder kapladı,
Kim ayrılığa sebep oldu?
Zühre cevap verdi: -Düşman kocakarı ile Arap köle arkamızdan takip etmiş.

O yerin nöbetçisi Tahir ile Zühre'yi konuşturlarken gördü.
Birbirlerine şiir söylediklerini gidip Arap köleye anlattı.

Mel'un Arap nöbetçiye dinledi, duyduklarını hemen padişaha haber verdi.
197

Padişah hain Arap'tan bu sözü işitince çok öfkeleni.

Askere: Tez git! – diye emretti,
Yakalamak için saraya geldiler.
İkisi ayrılık şiiri söyledi,
Tahir'i teçhizatsız yakaladılar.

Yakaladıktan sonra padişaha götürdüler,
Öfkelenip, sabretmeden ateş gibi yandı.
Evvelki yeminini unuttu ve cellada “Başını kes” diye öfkeleni.

Cellat “Zühre'yi almasın, dünyada soyu kurusun, arkadaki kalanlara ibret olsun,
saraya izinsiz gelmesin” demiş.

O esnada emretti: -Öldürünüz,
Elini ayağını sıkıca bağlayıp, getiriniz.
Vezirler padişaktan “Ey hazret sakinleyiniz”

Padişah vezirlere verecek oldu.

-Buraya böyle gelmesin
Sizin için onun canını bağışladım,
Fakat artık bu şehirde durmasın.

Acımasızlık bu şehirden gitsin, -deyip,
Mardin denen şehre gitsin, demiş.
Artık bu şehre gelirse öldürürüm,
Zindana gitsin, demiş.

Artık gelirse öldürürüm diye yemin etti,
Tahir için rahatlık gitti, sıkıntı geldi.
Vezirler padişahıtan isteyip, elinden tutup alıp götürdüler.

198

Tahir'i sarayına götürdü, küheylana bindirdi.
Yanına beş on adam verip, Mardin'e doğru sürdü.

Tahir'e yoldaşından merhamet yok,
On yaşına gelince âşıklık ortaya çıktı.
Mardin yolunda yürümeye devam etti,
Tek başına yürürken başı belaya girdi.
Köşkün penceresine bakarak Zühre'ye bir şiir söyledi.

-Kahraman yiğitler yiğitliğini yapmadan bırakır mı?
Şair yiğitler ölmeyince sözlerini bırakır mı?
Âşık olduğu yârinden vazgeçer mi?
Mâşuk yârini görmediğinde yiğidin gönlü yatıştır mı?
Gönül verdiği yârine ölmeden aşkı söner mi?
Yiğidin gönlü ıstırap, sıkıntı görmese olur mu?

Baban eline almış,
Ayrılık ateşini yakmış.
Tüm halkı dolaşıp, çok zor düşman bulmuş.

Ondan sonra Zühre ayağa kalkmış,
Tahir'in sözünü ağlayıp inleyerek, idrak etmiş.
Kapının penceresini açıp, gözyaşlarını dökerek şiir söyledi.

Küheylana binersin,
Çok yerler görürsün.

199

Âşık yârin Zühre'yi,
Kime bırakıp gidersin?

Atlı asker sağında,
Altın saray elinde.
Tahir yürüdüğü yolunda, kızıl güller açılsın.

Hızır İlyas bir olsun, talih olsun, kollasın.
Özlediğinde Tahir'im, sırdaşın bülbül olsun.

Uzak yerden, sevgilim,
Güzel haber işitilsin.
Uzak yerden, sevgilim,
Sevindirici haber işitilsin.

Başınız sağ salim olsun,
Ömrünüz uzun olsun.
Başka yarlar severseniz,
Başınız tez kesilsin.

Âşık Tahir gücünü toplayıp ayakta duramadan kederli halde Mardin'e yola çıktı.
Biraz gidip arkasına baktı, Zühre'yi hayran hayran izledi.

Âşık yârinden ayrılacağı zaman uzaktan bakar.

Zühre Tahircan’a bakayım diye, beline kadar pencereden çıkıp ayağa kalktı.

Tahir’in kollarının arkadan bağlı olduğunu gördüğünde, sıkıntıya düştü.

Ayrılıp giderken Tahir’in Zühre’ye söylediği sözleri:

200

-Bakakaldın sen,

Çok zorluklar gördün sen,

Sevdiğinden ayrılıp

Ağlaya ağlaya kaldın sen.

Yavrusundan ayrılan deve gibi ağlayarak kaldın sen.

Sürüsünden ayrılan kuş gibi öylece kaldın sen.

Dalından koparılan gül gibi soldun sen.

Anasından ayrılan çocuk gibi kaldın sen.

Kanadı бүkүlmüş, biricik sevdiğinden ayrılan çocukluk çağını kaybetmiş, kuş gibi yol üstü kaldın sen.

Artık Allah’a ısmarladık, sağ olunuz,

Sağ-salim yolunuz,

Can aşığınız Tahir’e,

Dua edip durunuz,

Nerede bizim sözlerimiz,

Beraber yaşadığımız günlerimiz?

Bağ bostan içinde,

Gezdiğimiz yerimiz?

Artık ne zaman gezeceğiz?

Sizi kimden soralım?

Önceki gibi beraber ne zaman gezeceğiz?

Âşık yârim ayrılık zamanı,

Sultanım, ayrılık zamanı,

Birlikte doğup, büyümüşken,

Sevgilim, ayrılık zamanı,

Samimi sözler verdiğim,

Gam şarabını beraber içtiğim,

Mihribanım, ayrılık zamanı.
Bakmaya gözüm doymaz,
Söylesem sözüm bitmez.

201

Kederin akıldan çıkmaz,
Zührecan'ım, ayrılık zamanı
Aşığım diye eğlenen,
Güzel yüzüme doymayan,
Derdimle dertlenen,
Sultanım, ayrılık zamanı.
Gönlümün güzel kanadı,
Hanzâdeler sanatı,
İki dünya saadeti,
Zührecan'ım ayrılık zamanı.
Servinazım ayrılık zamanı.
Ruhumun kuvveti,
Gönül okşayanım, ayrılık zamanı.
Can akranım, unutma,
Can yoldaşım, unutma,
Beraber yaşadığım, beraber büyüdüğüm,
Sevgili sırdaşım, unutma.
Tüm sırları bilen,
Tüm yolları yaratan,
Allah'a ısmarladım,
Unutma, canım, unutma.

Âşık Tahir kıymetli şiir söyledim,
Gözünden kanla karışık gözyaşları döktü.
Kardeşler, iki âşık sözlerini hikâye eden Akılbek'i azarlamayın.

Yer tepip bindiği atı dimdikti,
Allah'ın kudreti böyleydi.

Gönlü taştan katı kişilerin kalbi, hüznle yumuşar gibi oldu.

Yoldaşı Tahir’le ağlardı,
Atı onun sesine oynardı.
Yolda yürüyerek Zühre’yle alakalı şiir söylese,
Yanındakiyle beraber ağlarlardı.

Dükkân kurup, kısa sohbet etsem,
Dikkat edip, sözü kısa tutayım.

202

Aradan yedi gün kadar geçince,
Mardin denilen şehre ulaştı.

Mardin’e hepsi birlikte gelip kaldı,
Adam Tahir’i zindana götürdü.
Zindancının elinden Tahir’i yerleştirdiğini gösteren kâğıt aldı.

Herkes Tahir’le selamlaşıp geri döndü,
Padişahın hiddeti çok ne yapsın.
Yoldaşı geri dönerken “Sağ-salim olsun” diye Zühre’ye selam söyledi.

“Zindana düşüp kaldı benim başım,
Selam söyle Zühre’ye, can yoldaşım.
Bize yaptığı iyilik geri dönecek,
Bize verdiği güzel sözünü unutmasın.

Yoldaşı bununla dönüp gitti ve yedi günde ona ulaştı.
Zindancının ellerine yazıp vermiş, kâğıdı padişaha getirdi.

Tahir zindanda yatıyordu,
Gecesi gündüzü hüznü geçiyordu,
Zühre için şiir yazıp yazıp zindanın penceresinden atardı.

Başka âşıklar bulup okumuştı,
Kendisi yok, buruşuk kâğıtta sözü var.
Bulup okuyanın gönlüne, dertlenip âşıklık doğar.

Tüm âşıklar o şehirde hazırды,
Tahir'i (gören) herkes hüzünlenip (ona) acırdı.
Herkes eline şiiri alıp okuyarak şehrin arasına yayıyordu.

203

Tahir'i burada hiç kimse tanımazdı,
Şiirini okuyanlar gülemezdi.
Büyüklelenen şairin beyitleri,
Tahir'in şiirlerine hiç denk değildi.

Bundan önceki nakledenler,
Akılbek yardım isteyip (eline) kalem alır.
Tahir zindanda gece gündüz yatıyordu,
Allah'tan başka yardım nereden gelir?

Dert deryasına tamamen batıp, zindanda yedi yıl kadar yattı.
Ömür geçip giderken Zühre'yi göremedi,
Allah'ım beni acıyla ağlatıp bıraktı.

-Âşık olduğum yârımı,
Göreceğim gün gelir mi?
Hakiki yârimdi,
Göreceğim gün gelir mi?
Kara bulutların başımdan,
Gideceği günler gelir mi?
Çamlık kara orman,
Günlerim geçecek mi?
Dertlerin başımdan,

Gideceği gün gelecek mi?
Eziyet gidip, rahata erdiğim günler gelecek mi?
Yedi yıldır dertli oldum, güzel yüzünü görebilecek miyim?
Vefalı mihribanımı,
Göreceğim günler gelir mi?
Kara nergis gözlerini,
Şirin, bilge sözlerini,
Kızıl gül gibi yüzlerini,
Göreceğim günler gelecek mi?
Kırmızı elma gibi çeneni,
Saf gümüş gibi kemiğini,
Cevher, yakut bileğin,
Göreceğim günler gelecek mi?

204

Sensiz yedip içtiğim kızıl kanı andırır.
Aydın günde yürüdüğüm
Kara geceye benzer.

Bu zindanda ağlayarak tek başına yatıyordu,
Kimsesi, dostu tok.
“Sıkıntıya sabredeyim” diye,
Kendi kendini avuttu.

-Ağlama, gönlüm, ağlama,
Gündüz geçer, akşam olur.
Sıkıntı geçip, zavallıya,
Rahat biter, sabah olur.

Dert veren Allah’ımız,
Derdi alsın inşallah,
Ayırabilen Allah’ımız,
Kavuştursun inşallah.

Sıkıntı veren efendimiz,
Rahat verir inşallah.
Dert veren efendimiz,
Mutluluk verir inşallah.

Allah'ımız her dert için bir derman versin,
Aşk ver Allah'ımız kavuşmayı da nasip etsin.

Önceki nakledenler,
Akılbek yardım dileyip, kalem alır.
Zühre'nin âşıklığı kuvvetlenip,
Kendini kaybedip lanet eder.

Tahir gittikten sonra halsiz kaldı,
“Sonum ne olacak” diye dertlenmiş.
Dizinin üstüne başını koyarak,
Dadısı yerinden kaldırdı.

205

Böyle pişmanlığını gördükten sonra dadısı nasihat verdi,
Âşıklığın alametini çektiğinden âşık olan insana akıl uğramaz.

Az sonra aklını başına topladı,
Gönlünü yatıştırıp sabredemedi.
Mardin'e giden Tahir bulunabilecek mi?
Kurban olup arasa da kendisini zorlayarak.

Bir gün dadısıyla söyleşti,
Oturduğu gün her nasihati verdi.
Oturduğunda nice türlü söz söyleyip,
Zühre'nin aklına Tahir düştü.

Aklına düştükten sonra ağlıyordu,
Gözyaşları dökerek, ağlıyordu.
Köşkün tepesine çıkıp,
Gelen giden insanlara bakıyordu.

Bakarken, bir kervan göründü,
Gidip ona sorup öğrenecekti.
Zühre “Köşke yakın geçerse sorayım” diye, dikkat etti.

Evi yârinden uzaktaydı,
Gece gündüz Tahir’i bulmaya çalışıyordu.
Yolda kervanlar gelip giderken Zühre’nin köşkünden geçiverdi.

Âşıklığın anlamı dert çekmekti,
Tahir denen âşık nerede yattı.
Eline dombırasını alarak, kervana bir ağız şiir söyledi.

-Göç müymüş, kervan mıymış?
Derdime derman mıymış?
Ben Tahir’imi kaybettim,
Bir haberiniz var mıymış?

206

O kervanda şiir ustası bir çocuk varmış,
Eline dombırasını alarak Zühre’nin sözüne cevap verdi.

-Göç de biz, kervan da biz,
Dertliye derman da biz,
Sen Tahir’ini kaybettiysen,
Tahir’i hayal eden de biziz.

Sözün kıyası kervanlar artık geçti,
Mardin adlı şehre gitti,

Konargöçer halde yorulular,
Artık yedinci gün geldi çatı.

Allah'ın kudreti çoktur,
Bir güzel eğlence yeri varmış.
Tahir'in yattığı zindanın tam yanında,
Bir gün gittiğinde yerleşip [orayı] mekân yaptı.

Bir gün kadar bu şehirde kalalım diye kervanlar konaklamak için çadır dikti.
“İçeceği yemeği temin edeyim” diye bazıları ateşe, bazıları suya gitti.

Her türlü işi yaparlar,
Kervan zindana yakın yerleşti.
Kimisi gezinip odun topladı,
Kimisi dombirasını çaldı.

Bu dünyanın hiç kimseye merhameti yok,
Dünyadan utanınca mahrum kaldın.
Kervanbaşı çadırında kulak verdiği bir adamın ağladığını işitti.

Tüccarlar iyice dinlediler, inleyerek ağlayan Tahir imiş,
Çadırı pencereden gördükten sonra ağlamaktan iki gözünde yaş kalmadı.

207

Tüm kervanlar gelmiş,
Tüm çadırlar kurulmuş.
Ben Zühre'nden ayrılınca sırdaşım saz olmuş.

Biraz önceki çocuk dombıra aldı,
Allah onu çok gençken söz ustası yapmış.
Tahir'in şiir sözlerini işitti de,
Bir ağız şiir sözünü söyleyiverdi.

-Yârin çok üzüldü,
İşittiğinde hayret etti.
Zavallı âşık yakın gel,
İsminiz neydi?

Tahir soruya cevap verdi

Adım acı ve kederdir,
Allah yardım etsin.
Nasıl güzel insanlarsınız,
Dost efendisi var yanınızda.

Bunun Tahir olduğunu şimdi anlayıp,
Bir günde güle oynaya gitmişti.
Küçük çocuk yeni bir şiir daha söyledi,
Zühre'nin söylediği selamı iletmiş.

-Ey yiğit, ağlayıp inlemeyiniz,
Müjdeler verseniz.
Yolum rastlayıp, tedavi görüp,
Zühre'niz "Selam" dedi.

Tahir çocuktan [bunu] işitince bayılıp düştü,
Zühre'nin selamıyla kendinden geçti.
Biraz bayılıp, yatarak ah çekip,
Kendine gelerek duyduklarını toparladı.

Ayağa kalkıp aklını topladı,
Bayılıp yatıp aklını toplayabildi.

208

"Kervandan derdimi sorayım" diye zindanın camından baktı.

Baktığında görünmeden kervan toparlanmış göçüp gitmiş,
Zindanın içi gözyaşıyla dolmuş,
Çaresiz üzülerək oturup kalmış.

Ya Rabb'im, güçlüsün,
Sen Yaradansın.
Tüm gizlenen sırları,
Sen gereğini düşünürsün,
Ya Rabb'im kudretin çok,
Ne istesen yaparsın.
Ya Rabb'im çaresizlerin halini sen bilirsin.
Ya Rabb'im kuluna her ne yaparsan sen yaparsın.
Bu zindandan kurtaracak olan sensin Rabb'im.
Ben çaresiz kuluna merhamet etsen Rabb'im.
Avare dolaşan kulun,
Şimdi sana muhtaç,
Gözünden yaşlar parlarken yardım etsen Rabb'im.
Yedi yıldır taş zindanda yerleşip kaldım,
Derdin kâhyası oldum.
Ey Rabb'im kurtar beni.
Ağlayan kulunu geri çevirme,
Ah ettiğim sözünü,
Ya Rabb'im kabul et.
Peygamberler, evliyalar hürmetine,
Kurtar ya Rabb'im.

209

Yedi yıl zindan içinde,
Ehl-i Rafgan içinde,
Peygamberin Yusuf'tu,
Kurtarmışsın ey Rabb'im,
Peygamberin Yunus'u,
Balık içinde sakladı,

Kırk gün olduğunda,
Kurtarmışsın, ey Rabb'im.
Ya Rabb'im senden yardım istemeyip kimden isteyeceğim?
Sen dileğimi geri çevirirsen, kimden isteyeceğim?
Yoluma bağ bostanlar aar mı diye diliyorum,
Yedi yıllık derdime iştirak eder mi diye diliyorum.

Hak Teâla dileğini kabul etti,
Fermanının vakti gelip çattı.
Zindanın kapısını açıp, selam verip,
Hazreti Hızır aleyhisselam geldi.

Hızır Tahir'e gelip selam verdi,
Tahir selamını alıp kabul etti.
-Ey ocuğum ağlama, inşallah bu zindandan kurtulursun, diye cevap verdi.

AĞladığı gözyaşını kabul etti,
Zindandan çıkacağı vakit geldi.
Hızır'ın yedeğinde kara atı var,
Kendi güzel, iyi, çok heybetliymiş.

Hızır dedi: “-Bu ata bin” dedi,
Söylediğim sözleri kabul et, dedi.
Ben seni sevgilinle buluşturacağım,
Ata binip ileri doğru git, dedi.

Hızır her bir sözü Tahir'e söyledi,
Ayağa kalkıp Hazret'in elini öptü.

210

Elinin ayağının düğümünü zdkten sonra “Allah'a bin kere şükür” dedi.

Hızır Tahir'i ata bindirdi, kendisinin şehrine alıp götürdü.

Şafak söktüğü sıralarda gözüne uyku çöktü, gidemedi.

Her türlü yerden aşarak geldi,

Bir süre uyku bastığı için gidemedi.

Yavaşlayıp gözünü açarak batığında Zühre'nin köşküne gelmiş.

Hızır Tahir'i attan indirdi,

Eski mekânını gösterdi.

Tahir'i Zühre'ye getirince,

Hızır kaybolup gitti.

Uyku basıp tüm halk yatıyorken “Şükür” diye toprağa yüzünü sürdü.

Âşık olduğum yârimi arayayım diye,

Zavallı yok yere azap çekti.

Geceleyin pencere kapalıyken Zühre'yi camdan görüyordu,

Aşağıdan yukarı çıkamadı, dombırasını alarak şiir söyledi.

-Derin uykuya dalmışsın,

Uyan Zühre sultanım.

Tatlı uykuya dalmışsın,

Uyan Zühre sultanım.

Döşeğe yatmışsın,

Uykuya dalmışsın.

Âşık yârin geldiğinde,

Hâla gafil yatarsın.

Yârin geldiğini görelî,

Yüzüne yüzünü süreli,

Oynayıp gülüp gideli,

Uyan Zühre sultanım,

211

Zindanda yedi yıl sıkıntı çeken yârin Tahir gelinceye kadar,

Uyan Zühre sultanım.
Âşık yârin gelmiş,
Zavallı yârin gelmiş,
Gül yüzünü görmek için
Yollarını gözlediğin gelmiş,
Sultanım, uyansana
Mihribanım, kalksana.
Seni bekleyeli,
Ölmeye razı olan,
Tahir yârin geldi
Kalksana, canım, kalksana,
Derdi ve tasası olan,
Doğuştan yâr olan,
Kederli Tahir geldi,
Uyan, Zühre sultanım.

Sözün kızası, Zühre bir düş görmüş,
Dadısıyla köşkte yürürken,
Yatıp uykuya dalarak Tahir'i düşte görünce önceki ayrılığını hatırlamış,

Bu saatte uyanıp ayağa kalktı,
Kulağına dombıranın sesi geldi,
“Hayret, gece gece kim bu” diye,
Tahir'i pencereden gördü.

Tahir zindana düştüğünden,
Yedi yıldır saçı bıyığı uzamış,
Saç uzunluğu omzuna gelmiş,
Zühre en başta tanıyamadı,

Tahir'i şimdi tanıyınca düşüp bayıldı,
Düşmanın babası onun sözüne uyup yürüyor.

212

“Hamama gidip yıkanıp, temizleniniz” diye,
Yukarıdan bin altın attı.

“Ey Tahir, bu altını al” dedi,
Ben bir akıl vereyim inan, dedi.
Ananız ben akraba dadınız var.
Oyalanmadan bugün gece gidin, dedi.

Bu gece yanımıza giremezseniz,
Başınıza neler gelir neler.
Babama biri gidip haber verse,
Başınıza zorluk gelir.

Yâr sevdiceğine kıyamadı içeri aldı,
Pencerenin kanatlarını kapatıp yattı.
Zühre’nin söylediği gibi arayıp bulup,
Akşam geldi kapıya vurdu.

Dadısı çıka gelip kapıyı açtı,
“Kimsin?” diye Tahir’le konuştu.
Tahir kendi adını, durumunu söylemeden eve girip, ikisi çok ağlaştılar.

Dadısı ağlarken: -Kardeşim, dedi,
Gittiğinden beri ne hale gelmişsin, dedi.
Saçın, bıyığın, sakalın omzuna gelmiş,
İnsanlıktan çıkmışsın, dedi.

Bir kat yeni kıyafet giydirdi,
Hamamı “İşte” diye gösterdi.
Hamamda yıkanıp oturduktan sonra,
Tahir halini anlatınca anlaşıldı.

Dadısı halini işitince canı yandı,
“Tanrım seni sağ salım gösterdi” [dedi].
Çeşitli yemekler yedirip doyurdu,
“Şimdi benim evime yerleşir yaşarsınız”

213

Ona bulunmaz yerden altın kazıp,
Dertleriyle yedi yıldır yas tutar.
Zühre’ye bir yazı yazıp mühürleyerek “Götür” diye dadısına verdi.

Dadısı bu yazıyı alıp gitti,
Tahir’i dadısıyla arayıp buldu.
Yazdığı yazıyı eline verdi,
Âşıklık alameti gösterdi.

Yazdığı sözü “Bugün geç geliniz” demiş,
“Dombıranızla beraber yürüyünüz” demiş.
Zühre’nin dadısıyla bu da söyledi:
“Ben selam veririm biliniz, demiş.

İnşallah, Zühre için düşüncem başkadır,
Eğer ecel gelip çatsa.
Düşmanların şerrinden korusa,
Bugün halk uyurken gitmeliyim”

Hüdanın kudreti aynen böyle oldu,
Devir yıldan yıla kıl gibi ufaldı.
İkindiyle akşam arası uzaklığı Tahir’e bir yıl gibi oldu.

Akşam vakti geldi,
Zühre Tahir’i yukarıdan gördü.
Biraz sonra nur cemalini gösterdi,

Tahir Şimdi Zühre'ye cevap verdi.

-Zühre benim Őahımsın
Zülfü okŐadıđım yârımsın.
IŐıđa batmıŐ Güneş'ımsın, Ay'ımsın.

Zühre karşı cevap verdi

-Tahir, yüzün ay imiş,
Kara kaşın çay imiş.

214
Burulup uzayan Őaçların,
Kara ıŐıđa mekân imiş.

Tahir Şimdi köşke gelip girdi,
Zühre'nin nur cemalini rüyada gördü.
Birbirlerinden gördüklerini sorup öğrenip,
Tan vaktine kadar ağlaŐarak oturdular.

Tahir'e gelse de olacak yazım,
Gün doğmaya baŐlayıncaya kadar birbirlerine Şiir söylediler.
Köşkten dadısının evine gelip,
Sabah namazını vaktinde kıldı.

Tahir dadısına gördüklerini Zühre'ye âşık olup yaŐadıklarını anlattı.
Gün doğmaya baŐlayıncaya kadar oturduklarını, Şiirle güzel cevap verdiklerini
anlattı.

Bununla beş altı gün geçip gitti,
Tahir için Zühre de bir mektup yazdı.
Dadısına “Götür” diye verdi ve gelip Tahir'in eline ulaŐtırdı.

Tahir'e yazdığı mektup "Haberiniz olsun, köşke gün battıktan sonra gelin. Dombırayı elinizden bırakmayınız. Halkım benim düşmanım olmuştur" demiş.

Akşam vaktinde Tahir gitti,
Gel denilen saatte geldi.
Köşkten Zühre bakıyorken hürmet edip pencereden içeri aldı.

Camın kanatlarını açıp,
Şiirle söz söylemeyi adet edindi.

Tahir'i gördüğünde çok sevindi,
Âşık Zühre bir şiir söyledi.

215

Meylim var gül yüzüne,
Ahu nergis gözüne,
Ölmeden yüz koysam.
Zühre Sultan dizine

Zühre karşı bir şiir söyledi

-Başta âşık yılların,
Yay gibi incecik bellerin,
Dizim değil gösümdür,
Yüzünü koyacağın yerlerin.

Ondan sonra köşke Tahir girdi,
Türlü oyunlarını oynadı.
Şimdi Tahir'den önce Zühre bir şiirle soruverdi.

-Dinleyip problemi çöz bana,
Her şeye aklı olan
Bu dünyada Simurg kuşuna arkadaş olan nerededir?

Âşık Tahir cevap verdi

-Simurg kuşu çiftiyle,
On sekiz bin âlemden,
Arayarak, bakarak gittiğinde,
Arkadaşıyla ayrılmıştı.

Ondan sonra uygun şiir söyleyip sabaha karşı ikisi birbirine hal hatır sorduktan sonra artık Tahir döndü evine geldi.

Kırk gün öylece gelip geçti,
Zühre'nin halini vaktini görmeye gelip gitti.
Tahir kırk birinci günde de pencerenin yanına gelip dikildi.

216

Zühre yukarıdan halat uzattı,
Tahir halattan tutarak yukarı çıktı.
Birbirlerini gördükten sonra kendilerinden geçip hallerine üzülenek ağladılar.

Allah'ım artık aşkımızı anladı,
Birbirine âşık ettirdi.
Zühre'nin dadısı hızla gelerek ikisine su verip de durdurdu.

İkisi aklını toplayıp karşılıklı oturdular,
Âşıklık haliyle söz söyleştiler.
Türlü türlü yemekler hazırlayıp,
Kâselerle doldurup şarap içtil.

Şarap içip, eğlendi,
Zaman geçip şafak vakti geldi.
Halatla saraydan aşağı inip,
Tahir artık evine döndü.

Dadısı Zühre'nin halini sordu,
Tahir artık dadısına sırrı söyledi.
“Oyun oynayıp, şarap içip geldim” dedi,
Gördüklerini baştan sona anlatıverdi.

Dadısı “Genç yiğit kaygılanmaz, dedi,
Zühre'ye her gün gidip gelirsin.
Zühre'ye her gün gidip gelirsin,
Tek başına gitmen uygun değil, nasihat dinlesen

Gitsen de yatıncaya kadar dön,
Eğlenceye dalarsan gün geçer.
Arkandan takip eden düşmanın çok,
Şafak sökünceye kadar geç kalmayasın.

Tahir hiç kimseye görünmedi,
Her gün üşenmeden gitti.
Dadısının söylediği bin nasihat,
Tahir'i engelleyecek gibi değildi.

217

Biraz daha zaman geçti,
Düşman hâlâ anlamını bilmiyordu.
Tahir bir gün yatakta yatarken korkulu uykusunda bir kâbus gördü.

Rüyasında üzüldü,
Dört tarafını kara köpekler sardı,
Tahir kaçsa da (köpekler) bırakmıyordu,
Öyle böyle ileri atılıp şaşkınlık içinde kaldı.

Korkarak bu kâbusundan uyandı,
Bu kâbus nasıl bir kâbus diye düşüncelere daldı.
“Falan yılda bu kâbusu görmüştüm” diye,

Kendi kendine endişelendi.

“Bu düşü daha önce de görmüştüm,
Yedi yıl kadar perişan idim.
Hızır bana bir sebep getirdikten sonra azaptan kurtulmuştum.

Ben gibi zahmet çeken bir kul var mı?
Dünya kervan gibi geçer.
Bir düşman çıkarken beni görmüş” diye iki üç gün kadar evinden çıkmadı.

Raviler bunu şöyle anlatmış,
Ben Akılbek basmadan izini gördüm.
Mel’un Arap, geceleyin Zühre’yle Tahir’i lakırdarken görmüş.

O mel’un bir kötülük düşündü, Zühre’nin köşküne gizlendi.
O mel’unun orada olduğunu Tahir bilmiyordu,
Buluşma yerine geldi.

Şafak sökünceye dek eğlendi,
Sabaha karşı Tahir gitti.
“Bu gece Tahir Zühre’ye geldi” diye mel’un Arap padişaha anlattı.

218

-Efendim hazretleri, dünyanın başı sultanımsın,
Malınız ve canınız uzun yıllar daim olsun.
“Girmesin şehre” diye ferman buyurmuştunuz (ama) düşmanınız yeniden şehre
gelmiş.

Düşmanın bahtını tayin ettiniz, Tahir’in yaptığına bakınız.
Kızınız yukarıdaki camdan halat salıp (Tahir’i) köşküne çekiyor.

Ben aciz bir kulunuz görmüştüm hayret ettim.
O zaman aklımıza düştü,

Hanımımızın emri yok idi, dedim.

Şu yerde yanlışa düştüm,
Fermanına uymadım.
Saraydan çıkarken gördükten sonra utancımдан öldüm.

Biz zavallılara emriniz olduğunda,
Kulak asmamaya dermanımız kalmaz.
Emrinizi alan birkaç insan fermanınız olmadan gelmiş

O mel'un böyle deyip gitti,
“Gitti denen Tahir'in ismini işitip, Arap'tan bunun gibi sözler duyunca “Geldiği
zaman, öldürün!” diye emretti.

Padişah Tahir'i yakalamak için Zühre'nin köşküne birçok adam konuşlandırdı. Tahir
her zamanki gibi köşke geldiğinde adamlar onu yakalayacaklardı.

Tahir'in artık aşkından sabra takati kalmadı,
Zühre'ye doğru aceleyle çıkıp gitti.
Dadısı “Sabret” dese de eline dombırasını alarak gitti.

219

Tahir geldiğinde pencereden bakıp duran Zühre boynunu uzatmış.
Eline ipek halat alıp aşağı sarkıtarak yukarı çekmek için soru sormuş.

Zühre'ye “-Çıkmıyorum” diye cevap vermiş.
Mâşuğumun sözlerini anlamıyorum,- demiş.
Dadısının verdiği akıl hatırına gelince,
-Başımı belaya sokmayayım demiş.

Padişahın emrinden sonra köşkte askerler gizlenip pusu kurmuş.
Halatı uzatıp Tahir'i çekmeden önce Zühre yukarıdan bir şiir söyledi.

-Gönül derde düştü,
Üzüntün cana karıştı.
Tahircanım, aşığım,
Gönlün neden vazgeçti?

Tahir Zühre'ye söyledi:

Mutlu günlerim geçmiştir,
Dertli günlerim gelmiştir.
Ben ağlamayım ne yapayım,
Ayrılık günü gelmiştir.

Zühre bunu duyup üzüldü,
Aşk derdi canına yetti.
Bunlar burada ağlaşıp dururken saraydaki tüm askerler koşup geldi.

Dört tarafından sarıp ortaya aldılar,
Gördüğü kâbus gözünün önüne geldi.
Tahir'in hançeri yanında imiş,
Yakalayayım diyenleri yaralamış.

Birine boynundan sapladı,
Kimisinin koynundan kan damlıyordu.

220

Bazısını ayağından fırlattı,
İzleyenler olanlara şaşakaldı.

O kadar çok silahla vuramadı,
Bazısı sıkarken ateş almadı.
Bir saat içince elli kişi öldürüldükten sonra,
Geride kalanları yenemedi.

Askerlerin başı padişaha adam yolladı,
“Burada Tahir herkesi öldürüyor”.
Padişah bunun üzerine beş yüz kişi daha yolladı,
Bir saat olmadan yetiştirler.

Askerlerin başı gelip bağırdı,
Dağılan tüm askerleri çağırdı.
“Hain çocuğu tez öldürün! Diye avazı çıktığı kadar bağırdı.

İçlerinden genci yaşlısı her biri “yakalayalım” diye toplandı.
Bir saat olmadan hançer saplayan bir kahraman gibi seksen kişi öldürdü.

Tahir’in üstü başı kana bulanmış,
Seksen kişi ölmüş.
Bir adam padişahın asker istemek için gimiş.

Gelip padişaha izah etti:
-Aman efendim Tahir dibimize geldi.
Yanına bin asker daha alıp padişah hışımıyla meydana vardı.

Tahir’e arkasından bir göz attı,
Gayretine şaşakaldı.
Arasına kim hançerle dalsa ot biçer gibi kesiyordu.

221

Hançer değdiğinde kesmesin mi?
Hüda ölümden sonra terk etmez,
Bir saat dinlenmeden sekiz yüz kişi öldürdü.

Vücudumda yara var mı bakayım diye Zühre’ye geldi.
Köşkün yanına gelip oturdu,
Sadece biraz isim toplayıp alayım dedi.

Zühre dedi

-Söz söylüyorum, kulak ver,
Şimdi savaşa girme,
Babamdan seni isteyip alırım,
Yatıştı, “Affet” diye razı oldu.

Tahir’e birçok sözle yalvardı,
Zühre’den bunu duyunca dertlendi.
“Senin için başımı versem helaldir” deyip
Savaşmayı bıraktı.

-Göz olmasa dünya gözümde değersizdir,
Senin sözün atılan ok olmasın.
Babana boyun eğersen,
Yalnız, kadının kızın vefası yoktur.

Yoldaşım cefa içindeyken,
Derdime çare bulunur mu?
Eşte toprak gibi vefa olur mu?

Zühre Tahir’e cevap verdi

Eşinde vefa yoktur deme Tahir’im.
Canımı feda ederim, üzülme Tahir’im.

222

Ondan sonra Tahir hançerini alıp kınına koydu.
Padişah Tahir’in savaştan vazgeçtiğini anlayınca öfkeyle yanına geldi.

Tuz ekmek hakkı bilmeden ihanet ettin canım, dedi.
Bunca askerle savaşıp yok yere kan döktün, dedi.

Azıcık sabretmeden cahillik edip fenalık yaptın.

Ben sana öz evladım gibi bakmama rağmen karşılığı kötülük mü olacaktı?

Öz evladımdan daha çok bakmıştım,

Her zaman iyilikle muamele ediyordum.

Az daha sabretsen, böyle şeyler yapmasan ben sana Zühre'yi verirdim.

Hiç kimse gözünün yaşına bakmasın tez elini kolunu bağlayın, dedi.

Zavallı Tahir ekmeği tuzu düşünüp dururken “Al şimdi yoldan çıktın” dedi.

Attan inip iki elini bağladı,

Toparlanıp sarayına döndü.

Saray efradı hanın etrafına toplandı,

Öfkeyle “Öldür!” diye emretti.

Celladı çağırdı “Gelsin” dedi.

Başını kes iki parça olsun.

Bundan sonra ihanet edeceklere de ibret olsun, dedi.

Cellatlar padişahın yanına geldiler,

Nihayetinde biri ölecek.

Tahir üzülüp öfkelenen padişaha bakarak bir şiir söyledi.

223

Adaletli hükümdarlar sözlerinde durmazlar mı?

Çaresizlerin sözüne kulak vermez mi?

Halkın içindeki bir zavallının sözünü tutmaz mı?

Boyun eğip gelmesine rağmen soyuna kıyar mı?

Ölürsem şimdi öleyim,

Hakkın yazdığını göreyim.

Birkaç gün aman verirsen,

Biraz ömür süreyim.

Cellada derman kılsan,
Ayağa kalkmaya mecalim yok.
Yârimin yüzünü bir kez görsem gözüm açık gitmez.
Elmas saplı çelik kılıcı ak boynuma vursan da cümle âlem toplanıp seyre gelse.
Sıkıntımı acımı söyleyeyim,
Gelip dinleyin.
Zavallının öldüğünü görüp ibret alsınlar.

Padişahın âlimleri, vezirleri ayaklarını vurarak padişahın yanına geldiler.
“Başını kesin” sözünü işittikten sonra “Öldürmeyin” dediler.

Tüm kulları “Öldürme” diye istekte bulundular.
-Efendim, kan alırsanız alırız.
Öldürmek yakışmaz,
En azından zindana atınız.

Padişah istekleri kabul edip Tahir’e vereceği cezayı düşündü.
Şehirden ustalar getirtip bir gemi yapılmasını emretti.

224

Sağlam bir gemi yaptırdı,
Üzerine bir sandık yerleştirdi.
Tahir’in elini ayağına bağlayarak bu sandığa koydu.

Şat suyunun akıntısına bırakıverdi,
Zavallıya ıstırapı Tanrım verdi.
Akıntıya kapılıp bir öyle bir böyle nereye gideceğini bilmeden sürükleniyordu.

Ayağa kalkıp etrafına bakamıyordu,
Sırt üstü yattığından hareket edemiyordu.
Sandığın kapağı açık, göğe bakıyordu,
O yana bu yana çırpınıp ayağa kalkamıyordu.

Gece gündüz akıntıyla sürüklenirken sırt üstü göğe bakıp ağlıyordu.
Üç gün üç gece aç susuz ilerledi,
Artık bu azaptan kurtuldu.

Raviler Tahir'in sözünü yaydılar,
Akılbek bakarak şiire çevirdi.
Şat Irmağı'nın aşağısındaki padişahın,
Şimdi size Tahir'in çıktığı zamanı anlatacağım.

Şat Irmağı'nın aşağısında Göl denilen bir padişahın sarayı yapılmış.
Şat Irmağı'nın ikinci bir kolu o sarayın yakınından akıyormuş.

Zühre üzgün ve düşünceli bir şekilde yattı,
Kahverengi kazı Tahir gibi uçurdu.
Şat Irmağı'na ağzı değdikten sonra Göl padişahının kızlarına bir mektup yazdı.
225

Kızlara yazdığı mektup: "Dostum dedi ki,
Sizlere bir emanet bıraktım dedi.
Babam Tahir'i Şat Irmağı'na attırdı
Garibanlığa bu zamanda düştüm, dedi.

Tahir yiğit âşık olduğum yârımdır,
Geldiği zaman sudan çıkarınız.
Onu bir yere sakladıktan sonra,
Buluşmak üzere bize haber edin."

Mektubu yazıp teslim etti.
Tahir nasıl bir yerdedir
"Elçi tez ulaştırırsın" diye mühürleyerek mektubu dadısına verdi.

Dadısı yazdığı mektubu eline aldı,
Mektup taşıyan elçiyi buldu.

“Bu kâğıdı Göl padişahının kızlarına özel olarak veriniz” dedi.

Gece gündüz demeden çabucak gidin,
Uzaktaki kızlara iletin.
Bu sırları kimseye ifşa etmeden kâğıdı tekrar getirin.

Her zaman kâğıt veririm diye hizmete sizi layık gördüm.
Elçiye yüz altını sayıp verdi.
Geldiğinde yüz daha veririm dedi.

Elçi “Uygundur” diye kabul etti.
Koynuna mektubu koyup ayrıldı.
Dağ taş demeden gece gündüz ilerleyerek Göl padişahının şehrine vardı.

Padişahın şehrin dışında kızlarının oyun oynayıp vakit geçirdiği bir bahçesi vardı.
Yanında cariyeleriyle çıkıp geldi.
Yalnızken gönül açan bir yer imiş.

226

Elçi çitlerin ardından göz attığında padişahın kızını tanıdı.
Ardından tek başına gitti.
Bir kadından duyup sözünü söyledi.

Elçi kadına biraz altın verip sözünü söylemesini istedi.
“Zühre’nin selamını söyleyeyim” diye kadın mektubu alarak memnun oldu.

Kız bu bahçede cariyeleri ile gönül eğleyip yürüdü.
Elçinin ilettiği Zühre’nin selamını padişahın kızına söyledi.

Meseleyi Zühre’den duyduğu şekliyle padişahın kızına anlattı.
Padişahın kızı kadına beş on altın verip “Elçiden Zühre’nin mektubunu alıp gel” dedi.

Kadın derhal elçiye gitti “Zühre’nin yazdığı mektubu getir” dedi.
Elçiden Zühre’nin mektubunu alıp padişahın kızına sundu.

Padişahın kızı mektubu aldı, okudu.

Kendi kızlarına emretti:

“Bu ırmaktan bir sal gelirse yakalayın” diye herkese haber verdi.

Cariyeler Şat Irmağı’nı gözetlediler,
Gözetlerken iki gün geçti.
Üçüncü gün bir sal geliyordu,
Hemen padişahın kızına haber verdiler.

Padişahın kızı ırmağa baktı,
Yukarıdan bir sal sürüklenip geliyordu,
Tahir yatar vaziyette olduğundan içinde hiç adam görünmüyordu.
227

Kızlar, “Bize izin verirseniz doğruysa bir şeyler söyleriz ” dediler.
Eğer bu salda Tahir varsa bize karşı şiir söylemeden durmaz.

Padişahın kızı “Söyledikleriniz iyidir” dedi,
Sesiniz kulaklarına ulaşır, dedi.
Varsa bir şiir oku, şiirle seslen, dedi.

Gelin kızlar uçalım,
Şat Irmağı’na düşelim.
Tahir hasta ise,
Yardım edelim.

O salın içinden Tahir kızlara bir şiir söyledi

Yerim tahta parçası,

Geçtiğim Şat arası.
Bir imanlı kul yok mu?
Beni tez zamanda kurtarsa.

Tahir kendini şiir söyleyerek ifade etti,
Bata çıka kaç gündür sıkıntıdayım.
Bu sözü işiten kızlar toplaşp halatın her bir yanından tutup çektiler.

Yattığı sandıktan çıkardılar,
Güzelliğine hayran kaldılar.
Padişahın kızı onu sarayına getirip bir saat içinde meclisi topladı.

Güzel kızlar oturup şarap içer,
Hepsi Tahir'e hayran hayran bakar.
Ne kadar yakışıklı yiğit görseler de onun gibisini görmemişlerdi.

Altın gümüş şarap kâseleri,
Padişahın kızı Tahir'le birlikte oturuyor.

228

Tahir'in güzelliğine hayran olan padişahın kızı Tahir'e şiir okudu.

Tahir zatın peri mi?
Melek mi huri mi?
Vücudunuzun yaratılışı
Yeşil mücevher ışığı mı?

Tahir dedi

Ben Zühre'nin yâriyim,
Kara zülfüne muhtacım.
Senin güzelliğine hayran olup bakarım.

Ondan sonra padişahın kızı kâseyi aldı,
İçindeki şarabı salladı.
Tahir'i Zühre'ye bildirmek için bir kâğıt alıp yazayım diye hazırlandı.

Kadına beş on altın daha verdi,
Yazdığın mektubu elçiye teslim et, dedi.
Kadın padişahın kızının verdiği emaneti gelip elçiye verdi.

Elçi aceleyle Zühre'ye gitti,
Vaziyeti anlatıp eline mektubu verdi.
Göl padişahının kızının yazısını okuduktan sonra Zühre üzümlere yere düştü.

Gözyaşlarım kan oldu,
Ciğerim yandı kebab oldu.
Gönül her işe acele etme
Her işin başı sabırdır.

Ondan sonra kendi kendine akıl verdi,
“Ağlamakla Tahir ne zaman gelir?
Artık buna sabırdan başka mâkul çare var mıdır?” dedi.
229

Yoldaşlar sözlerime kulak verin,
Zühre kendi evinde ağlıyorsun.
Göl padişahı Tahir ile sohbet edip,
Azıcık kulağını doldurayım.

Padişah gözlerini Şat Irmağı'na çevirdi,
İşte âşıklığın cefası bunun gibidir.
Padişahın kızıyla konuşurken kırk gün kırk aralıksız yiyip içti.

Birbirlerine ağızlarını açıp güldüler,
Padişahın kızı ona âşık oldu.

Bu padişahın üç kızı varken,
Üçü de Tahir'e âşık oldu.

Maharet günden güne arttı,
Meclis artık sevinçliydi.
Padişahın en büyük kızı mecliste Tahir'e bir şiir söyledi.

Büyük kız dedi

Kaşın karaydı,
Ah gönlün vardı.
Zühre'den caysana,
Başka yarlar vardı.

Tahir cevap verdi

Âşık oldum ezeli
Soldu benzim gazeli
Görmedim ben âlemde
Zühre'den güzeli.

Ondan sonra ortanca kız Tahir'e şiir söyledi

İncecik kaşım karadır,
Yanağım daracık goncadır,
230
Bir çift gözle baksan,
Zühre benim gibi midir?

Tahir cevap verdi

Servi nazım benim yok

Güzelliğine hiç sözüm yok,
Zühre aklımı aldı,
Sende gözüm yok.

Ondan sonra en küçük kız Tahir'e bir şiir söyledi

Nazik, güzel her yerim,
Goncadır her yerim.
Dudaklarım hastaya şifa,
Derde derman her yerim.

Tahir küçük kıza şu cevabı verdi

Bin tane güzellik olsa,
Birini bile seçmem.
Zühre'ye sözüm var,
Başka yar sevmem.

Kızlar Tahir'e şiirler söylediler,
Gönlü kayıp sevmedi.
Zühre'den başkasına gönül vermedi
Göremeden gam çekerek oturdu.

Zühre'yle günü geçen Tahir'e padişahın üç kızının gönlü düşmüş.
Tahir'in bunlardan hiç haberi yok.
Bir gün bu üçü karşılıklı atışmış.

Büyüğü dedi ki: İki kız kardeşim, kulak verip dinleyin. Size bir fikir sunayım,
Tahir'e üç gün kadar şiir söyleyelim,
Hangimiz kazanırsak Tahir'e o layık olacağız.

231

Kazanan Tahir'i alsın, dedi,

Evlenip çift olsun, dedi.
İkinize fikrimi beyan ettim,
Razı olan cevap versin, dedi.

Sizin verdiğiniz aklı biz alalım,
İki kız mâkul diyerek razı oldular.
Üç gün boyunca üçümüz şiir söyleyelim,
Kazanan Tahir'in helali olsun, dedi.

Büyük kız üç gün üç gece söyleşti,
Tahir'i gördüğünde huzurlu olmazdı.
Şiir söylettirmeden üçüncü gün Tahir üstün geldi.

Söyleşmeye ortanca kız geldi,
Üç gün üç gece söyleştiler, Tahir yendi.
Küçük kız da üç gün üç gece söyleşti,
Tahir'le boy ölçüşemedi.

Üç kıza bu fikir uymadı,
Tahir'e çok âşık oldular.
Günlerden bir gün yine bu üç kız Tahir'e kavuşmak için tartışılar.

Büyük kız: "Yol büyüğüdür." dedi,
Bu konuda ikiniz çekişmeyin, dedi.
Ben önce doğdum ablanız oldum,
Evlenmek önce büyüklerin hakkıdır, dedi.

Ortanca kız araya girdi,
Çözüm senin büyük olman mı?
Tahir Şat Irmağı'ndan gelirken ikinizden önce ben gördüm, dedi.

Küçük kız da araya girdi,

Tahir kabul ederse ona tapayım.

Eğer Tahir beni kabul etmezse kılıçla bir kez vursam sevap olur.

232

Ortanca söze girdi: “Beni helaline almazsa zehirlerim.”

Büyük söz aldı: “Eğer beni almazsa elini ayağını bağlayıp Şat Irmağı’na atarım.”

Kızlar böylece büyük bir tartışmaya girdiler.

Zavallı Tahir büyük bir düşman edindi.

Bîçâre Tahir Şat Irmağı’ndan kurtulmuşken artık oltaya takılmış bir balık oldu.

Han kızı olamadı buna mekân,

Kendi kendine iyice saklandı.

Üç kız tartışırken bir kenardan dinliyormuş.

Kafasını çevirip etrafına bakmadan yerinden kalktı.

Karanlıkken bahçeden çıkarak yüzünü Zühre’ye çevirip yola çıktı.

Ardımdan askerler gelir mi diye ağlayıp korka korka oradan hızlıca uzaklaştı.

Akşama yakın “Abdest alayım” diye bir çeşmeye uğradı.

O çeşmenin suyuyla abdest alıp iki rekât namaz kıldı.

Toprağa yüzünü sürüp “Zühre’ye kavuşayım” diye Allah’tan diledi.

Allah’a binlerce kez yalvardı,

Yorulduktan sonra az biraz uyudu.

Çok fazla at sesi kulaklarına gelince uyanıp şaşkınlıkla ayağa kalktı.

Altında kara atıyla atlaslar giyinmiş, yardım eden Hızır babanın rüzgârı Tahir’in gözlerine değdi.

Bu fakirin gözyaşının müsebbibi Tanrım imiş.

233

Hızır’a selam verip onun da selamını aldı.

Eyeri hazırlanmış ata bindi.
“Gözünü yum” denince yummuştu,
Zühre’nin köşküne vardı.

Aç denince gözünü açtı,
Kendini Zühre’nin köşkünde buldu.
Zavallı hayret içinde “Bu gördüğüm rüya mı” diye konuştu.

Durup saraylara baktı,
Nasıl kuş gibi uçarak geldim?
Demin Göl padişahının ülkesindeydim,
Bir dakikada nasıl geldim?

Ağalar, biricik Hak’tan şüphe etmeyiniz,
Bizim kadar ahmağı ulaştırır mı?
Hızır dadısının evini bulup gitti,
Dışarıda durup kapıyı çaldı.

Dadısı kapıyı açıp onu içeri aldı,
Oturacağı yeri hazırladı.
Tahir başından geçenleri dadısına anlattı.

Dadısı yemek pişirip ikram etti,
Oturdu her türlü soruyu cevapladı.
İki gün kadar Zühre hakkında bir kelam etmedi.

Dadısı olan biteni öğrendi,
Üçüncü gün gönlü Zühre’ye düştü.
Oturup onu düşünürken kulağına mızıka sesleri geldi.

Dadısına sordu ve şöyle dedi:
Her gün böyle mızıka mı çalar?

Dadısı Zühre’yi söyleyecek oldu,

Öyle böyle gönlünü bozma.

234

Dadısı ah çekip “kardeşim” dedi,

Şimdi sana bu vaziyeti anlatayım, dedi.

Bir padişahın çocuğu Zühre’yle söz kesti, dedi.

Bir hafta boyunca oyun oynattırıp,

Güreş için pehlivanlar hazırladı.

Padişahımız büyük bir düğün tertip edip uzaktan at yakından tay koşturdu.

Hiç endişe etmeden seni Şat Irmağı’na attırdı.

Böylece evlilik kararı alındı.

Zühre’nin nikâh çalışmaları başladı,

Damadın geleceği gün uzak değildir.

Dadısından bu sözü işitince keyifsiz bir halde yaklaşık bir saat öylece yattı.

Dadısı söylediklerine çok pişman oldu,

Endişe edip Tahir’e gül suyu serpti.

Belli bir süre sonra bilinci yerine geldi,

(Zühre’mi) Yitirdim mi diye evhamlandı.

“Bana bir kat kadın giysisi ver,

Düğüne gideceğim abla” dedi.

-Gözümün bebeği, (artık) Zühre’yi bırak, dedi,

Başımda daha ıstırabım var mı dedi,

Sana yar olmayan kızını artık bırak gitsin ben sana başka güzel kız bulurum, dedi.

Verdiği aklı dinlemedi,

Ecel bu kadar yakinken neden akıl alsın?

Dadısı çaresizlikten gitme niyetini kabullenip ona giysileri verdi.

Garip başını eziyete sokar şimdi,
Gözüne kara nergis batar şimdi.
“Kadınlarda hiç merhamet olmaz” diye bir şiir söyler şimdi.

235

Bu dünyada kadınlar merhametsiz olur mu?
Razı olan kadına,
Acaba düzgün insan olur mu?
Arayıp bulduğun derdin,
Ağlama Tahir ağlama!
O kadar derdin var,
Ağlama Tahir ağlama!

Tahir’in gözüne uyku girmez,
Bir yiğit âşıklıktan ölmez.
Sabaha karşı düğüne doğru aceleyle çıktı,
Zevcesi olup vardığı adamı bilmiyordu.

Bir kat kadın giysisi giydi,
Yiğit için âşık olmak zordur.
Büyük bir kalabalık, kadınlar kızlar çokmuş,
Gelip sandalyeye oturdu.

Oturdu ve her yanı kolaçan etti,
Zühre büyük bir tahtta oturuyordu.
Oyuncular, kadınlar hepsi sırayla Zühre’nin etrafına dizilmiş.

Zühre’nin üstü türlü türlü değerli mücevherlerle bezenmiş.
Üstü başı tamamen mücevherle kaplanmış bir ışık gibi oturmuş.

Tahir adama doğru baktı,
Gizlice ağlayıp sadece oturuyordu.

Elmaslarla bezenmiş o saraylar düştüğü zindandan daha kötüydü.

Kızlar şarkı söyler,
Zühre bunları dinleyip oturur,
Kızların kavuşmasını bildiğinde,
Ağlayarak iki gözünden yaşlar akar.

236

Oynayanlar sözüne gülmezdi,
Tahir'in burada olduğunu bilmezlerdi.
Gönlünden sevinç geçmediğinden hiçbirine iltifat etmeyip bakmıyordu.

Şiir söylemekte usta kızı çağırıp söylediği şiire kulak verip dinlediler.
Sonunda neşelendi,
Öyle olmasa üzüntüden ölmez miydi?

Tahir de eline bir mızıka aldı,
Şimdi bir şiir de ben söyleyeyim diye düşündü.
O anda toplanan kadınlar kulak verip bu şiiri dinledi.

Ne harika düşünmüş,
İnsanların bilmediği tefekkürmüş.
Yârimi göreceğim gün,
Kıyamet gibi düşünmüş.
Gelecek denilen emanet,
İhaneti andırırmış.
Toplanan bu kalabalık,
Kıyamete benzer.

Kızların hepsi bu şiiri anladı,
Hemen Tahir'in yanına geldi.
Nazımla söyleşirlerken Tahir tüm kızları yendi.

Birkaç kız Zühre'ye gelip,
“Bir kadınla şiir söyleştik,
Hepimizden usta şairmiş,
Çağırıp vaziyeti siz görünüz”

Zühre “Alıp gelin!” diye emretti,
Sadece biraz sohbet edeceğim.
Tahir'i çağırmak için tekrardan gelip bacaklarına ve kollarına dokunmadan onu
aldılar.

237

Birbirlerine bakarken anlamadan Zühre hayran kaldı.
Zühre'ye diz çöküp bir şiir söyledi.

O dostane gönüller,
Gül mestane gönüller,
Kaygı gidip sevinç olmaz,
Gam bahçesi gönüller.

Dedi Zühre

Bağlar bostanlar yapıp şehirler kurdurdum.
İpek kuşaktan kurtulup sungurumu kaybettim.
Kaybettiğim elime hâlâ dönüp gelmedi.
Ziyaretçi halimi sorup ne hissettiğimi bilmedi.

Dedi Tahir

Kurdurduğun şehirmiş,
Elimdekini aldırın.
Bilmez misin gönlümü,
Yâr karşında oturan.

Dedi Zühre

Sevdiğim han mı imiş,
Sedefteki taneydi.
Âşık denizin dibinden,
Çıkardığım bir tane imiş.

Dedi Tahir

Padişah Bağdat'a gitti,
Tez zamanda ulaştı.
238
Padişah kızını sevenin,
Emeği boşa gitti.

Dedi Zühre

Şehrimizin bağı çoktur,
Salkımların ağı çoktur.
Hünkâr kızı sevenin,
Yüreğinde yağı çoktur.

Dedi Tahir

Babam söyler yani,
Muradım var yani.
Denizdeki mescidin,
Kim imiş imamı?

Zühre cevap verdi

Babam söyler yani,

Bir muradım yani.
Denizdeki mescidin,
Hazreti Yunus imamı.

Dedi Tahir

Babam söyler yani,
Toplanmış muradım yani.
Dördüncü kat gökteki mescidin,
Kim imiş imamı?

Zührecan cevap verdi

Baban söyler yani,
Muradım var yani.
Dördüncü kat gökteki mescidin,
Hz. İsa'dır imamı.

239

Dedi Tahir

Kaynar kazan taşmaz mı?
Karşıdan yanaşmaz mı?
Dağlar kavuşmasa,
Dertleri kavuşur mu?

Zühre cevap verdi

Hani kazan taşıdığı,
Karşıdan yanaştığı.
Kavuşursa kaderler.
Aşığımanın kavuşmasıdır.

Zühre bu şiire hayran kaldı,
Bir süre oturdu ve düşündü.
Şiirleri söyleyen Tahir imiş,
Doğrulup bakınca bakakaldı.

Artık Tahir içinden Zühre için üzülp konuşmadan oturdu.
“Ne kadar şiir bilen bir kadınmış” diye kadınlar hayran kaldı.

Tahir gidip başka yere oturdu,
Zühre Tahir’e hayran kaldı.
Zühre dadısına çokça yalvarıp,
“Yalnızca Tahir’i bizimle bıraksan.

Tahir’i kimsenin görmediği bir yerde saklasan”.
Dadısının gönlünü yapmak için çıkarıp koynundan altın verdi.

Dadısını altınla ikna etti,
Tahir’i tek başına sakladı.
Oyun oynayıp oturan kız Zühre’nin kulağına (fısıldayıp) haber verdi.

240

Zühre kapıyı açtı, Tahir’in yanına geldi,
Birbirlerine sarıldılar.
Dışarı çıkıp kızlarla biraz oynayıp tekrar Tahir’le oturdu, konuştu.

-Ey benim gerçek sevgilim, dedi,
Şimdi sana işin özünü anlatayım, dedi.
Babamız padişahın oğluna vereceğim dediğinde gönlüm senin yokluğundan yarımdaydı,
dedi.

Gönlümüze hiç şüphe düşmedi,
Sizden başka padişah sevmem.
Bir gün şehzade alacağım diye bize geldiğinde onu zehirleyeceğim.

Kadın olup padişaha boyun eğmeyeceğim,
Ben sizin için padişahları denk görmem.
Babamız bizi gençken evlendirecekti,
Sözünde durmayan selamet göremez.

Babamıza biz bu kadar ne ettik,
İkimize bu kadar eziyet etti.
Bizdekiler bu gece hamam yakarlar.

Gelin bir anlaşmaya varalım,
Hamama üç kız alıp gidelim.
İkimiz yedi deveyle birlikte bir şehirden diğerine geçelim.

Öyleyse alıp başımızı gidelim,
Etrafımızdaki düşmanları da bırakalım.
Gece gündüz sığınıp gitsek,
Gözümüzde yaşlar tükenmez.

Tahir “Tamam” diyerek kabul etti,
Ertesi gün yedi deve hazırlattı.
Üç kızı üç deveye bindirip yedisi beraber hamama gittiler.

241

Mel’un Arap bunları gördü,
Tahir’in kız olmadığını fark edip tanıdı.
Onlar geçerken Arap bir şiir söyledi.

Sıra sıra develer,
Bir olup gider.
Tahir gibi hoş yiğit,
Kadın namıyla gider.

Tahir bunu duyunca şaşırdı,
Dönüp “Kim o” diye göz attı.
At tekrar boynunu döndürünceye kadar Zühre öfkelenip “yürü” diyerek devam etti.

Sonunda büyük bir tehlike baş gösterdi,
Hamamın kapısına vardılar.
Saraya girmek üzereyken Tahir’e ağlayarak şunları söyledi.

Ey yârim sana bir şey söyleyeceğim,
Gözünü açık tut.
Söyleyeceklerimi dostuz diye reddetme.

Sen dilimi alırsan güçlü ol,
Bu hamam senin evin değil.
Bu hamama girmeden az daha sabırlı olaydın.

Gözlerinden yaşlar aktı ve Tahir için endişelendi.
Tahir Zühre’ye sordu: “Ey sultanım, ne için ağlıyorsun?”

Gönlüme korku düştü,
Niye ağladığımı izah edeyim.
Az önce sen kadın kılığında giderken Arap seni tanıdı.

242

O gidip padişaha haber verir, babam da bunun sözünü mâkul görürse ardımızdan asker yollar.
Bizim işimiz de müşkül olur.

Başına aşamayacağın dertler açsa gönüllerimiz ansızın ayrı kalır.
Hamama gireriz diye yürürken köşkü çevirip kuşatır.

Askerlerin hepsini tek başına yakalayıp yenemezsin.
Başını kılıçla kestikten sonra anandan yeniden doğamazsın.

Gücün hepsine yetmez,
Sen ölürsen ben yarım kalırım.
Sonunda yas tutup ağlarım,
Allah bana onları göstermesin.

Tahir: “Bilsin” dedi,
“Asker alıp arkamızdan gelsin” dedi.
Canımızı boşuna koruruz,
Ecelin geldiği gün ölsün, dedi.

Tahir kapıdan içeri girdi,
Zühre de gelip dua etti.
“Söyleyeceklerimi dinle” diye,
Tahir’e defalarca yalvardı.

Zühre “Deveye bin, bir yere saklan” dedi.
Tahir Zühre’ye benim bu sözlerimi bil diyerek bir şiir söyledi.

Sen ne planlarsan planla olacak olan olur.
Gönlünü geniş tutsan da olacak olan olur.
243

Çaresiz Tahir hiçbir şeyden endişe etmez,
Zühre’nin söyledikleri bu değil.
Bunlar hamamda rahatlarırken,
Arap köleye gelelim.

Mel’un köle padişaha vardı,
Tahir’i “Kız değil” diye ifşa etti.
“Devenin üstündeyken tanıdım hazretleri” dedi.
Ardına bakmadan gitti.

Bunu işitince padişahın gönlü fena oldu,
Öncekinden daha fazla öfkелendi.
Tahir'i yakalayıp getirmek için,
“Beş bin adam hazırla” diye ferman verdi.

Bir saatte beş bin adam toplandı,
Arap köle şöyle isyan etti.
Askerleri derhal hamamın etrafını kuşatmak için gönderdi.

Cariyenin biri çıkageldi,
Söz konusu orduyu açıkça gördü.
“Askerler etrafı kuşatıyor” diye,
Tahir’le Zühre’ye haber verdi.

Duyduklarında ikisi de korkup kaçtılar,
Askerler arkalarından hücum ettiler.
Tahir’in el ele tutuşacak gücü yok,
Çok şaşırıp artık çaresiz kaldı.

Tahir de “Sözünü tutamadım” dedi,
Geleceğini söylemiştin, dedi.
İş işten geçtikten sonra zavallı pek pişman oldu,
“Ecelim geldi” dedi.

Saklanan bir şeyin ortaya çıkacağını Tanrım yazmış,
Bu yüzden var gücümle devam ettim.
Kendi canından ümidi kesip dönüp Zühre’ye bir şiir söyledi.

244

Mihribanım hoşça kal,
Şehriyarım hoşça kal,
Yazılan başa geldi,
Elvedam hoşça kal.

Bizim günümüz geldi,
Size kalma günü geldi.
Âşık yârinin ardından,
Dua edeceğin gün geldi.
Yedi yıllık kederin,
Yedi yıllık sıkıntının,
Biteceği gün geldi.

Mihribanım hoşça kal,
Ayrılık günü geldi,
Şehriyarım hoşça kal,
Kaybetme günü geldi,
Şehriyarım hoşça kal.

Kanlı yaşımı görseniz,
Değerli bedenimi bilseniz,
Karanlıkta hakir görmeden,
Alıp gömseniz.

Toplanıp gelen tüm ordu güneşin yüzünü çevreler.
Zavallının gideceği gün tez gelecek.

Allah yardım etmezse,
Kurtulmam çok zor.
Allah yardım etmezse,
Hızlı geçmem benim için zor.

Zavallı sevgililer görünse,
Bizi aklınıza kazıyın.
Vefalım, han kızı,
Dua edip durunuz.

245

Âşık yârim, han kızı,
Sağ salim kalınız.

Ardımdan ağlayanım yok,
Merhamet edecek olan yok,
Kara kalpli babandan isteyebilecek biri yok.

Mihribanım ayrılık vakti,
Sevgilim ayrılık vakti,
Yoluna kurban olduğum,
Sultanım ayrılık vakti.

Tahir Zühre'ye şunları söyledi,
“Dualarınızı bizden esirgemeyin” dedi,
Hamamdan ağlayarak çıktı,
Bu yolda padişahı ümidini kesti.

Aslan gibi askerlerin içine daldı,
Toplanıp aferin, gelişine.
Yumruğunu sopa gibi kullanıp vuruyordu,
Karşısına çıkan yumruğunun gücüne dayanamadı.

Hızlı hızlı vurup nefes aldirmıyordu,
Kimse etrafına yaklaşılmıyordu.
Öyle böyle savaşırken birinin kılıcını aldı.

Kılıcı aldıktan sonra cesaretlendi,
Orduyu tek başına perişan etti.
Kahraman misali bir saatte yüz adamı öldürdü.

Bazılarının boynunu kırıp öldürdü,

Hepsi korkularından tir tir titriyorlardı.
Askerlerin başı padişaha adam yolladı,
“Biraz daha asker yollayın” diye bildirdi.

246

Padişah beş bin adam gönderdi,
Bir kul için bu da Allah’ın işidir.
Genç yaşlı ayırt etmeden öldürmek için ortaya aldı.

Tahir altı yüz kişi daha öldürdü,
Öldürdükten sonra başlarını kesti.
Baş asker bağırdı: “Yakalayın!”
Bu savaşta bizi bitirdi.

Küçük bir tepeye hilekâr yerleşmiş,
Kılıç kesmez bir halat hazırlayıp,
Tahir’in tam üstünden halat atmış,
Halatla iyice bağlayıp etrafını sarmışlar.

Devirip, bağlayıp etrafını sarmışlar,
Padişahın huzuruna çıkarmışlar.
Bu cihanda yaşamasın,
Cellada “Kes başını!” diye emretti.

Padişahın şuurlu vezirleri, çocuk okutan hocaları, âlimleri Tahir’i padişahıtan isteyip
ona bir merteye istedi.

Aman efendim bu söze kulak veriniz,
Öldürmek size yakışmaz,
Dışarıdan bir düşman gelirse askerimiz olur.

Yiğidi boş yere zayi etme,
Tanrım sizi padişah yaptı.

Zühre'yi Tahir'e verecektin,
Verdiğiniz söz nereye gitti.

Padişah dedi ki: -Üç şiir söylesin,
Bu üç şiirde benden ve Zühre'den bahsetmesin.

247

Halk bu sözü işitsin,
Şiire adını katarsa başını keserim.

Kan dökmeden serbest bırakmak için padişah böyle bir şart koydu.

Halk her bir sözü dinlesin de,
İsteği yerine gelir.
Meydanın ortasında bağlı halde dikilip üç şiirden birine başladı.

Birinci şiir

Gel diye bülbül ağlardı,
Derdini dağlardı.
Mecnun gibi Tahir'in,
Yeri dağlar olaydı.

İkinci şiir

Bülbülü diken ağlatır,
Aşığı kim ağlatır?
Aynı faytonda binmekle,
Beni güneş ağlatır.

Bu taraftan Zühre çıkagelmiş,
Birinden Tahir'i sorup öğrenmiş.
Ne şiirler söylediğini bileyim diye,
Tahir'i pencereden izlemiş.

Tahir'in gözü Zühre'ye takıldı,
Tanrının kudreti üstün gelmiş,
Gördükten sonra elinde olmadan yanılıp Zühre'nin ismini şiire eklemiş.

Üçüncü şiir

Âşık olup, can veren,
İşte bu yüzü andırır.
Bir ay doğar karşımda,
Zühre'm hurileri andırır.

248

Bu sözü padişah işitince: -Öldürün!, dedi,
Boynunu vurun, dedi.
Şiire Zühre'nin adını kattı,
Tez emrimi yerine getir, dedi.

Çaresiz cellat padişahın buyruğudur diye kılıcı alıp geldi.
Tahir'in yakasından tutup meydana oturttu.

Emrini kılıç kesmez,
Kuzucuk aman diledi.
Kara gözlü can Zühre'm,
Karşı çıkıp gülmüştü.

Tahir şiir söyledi

Cellat boynumu vursa imiş,
Kanım yere aksa imiş.
Güzeller yasımı çekmeyin
Zühre'm ümidi kesse imiş.

Padişah bağırdı: -Sorun, dedi,
Boynunu kime doğru çevireceksin, dedi.
Sen neye bakıp duruyorsun,
Haykırdı: -Kılıçla kes bunu, dedi.

Padişahın hiddetli sözlerini işiten cellat Tahir'in gözlerini bağıladı.
Kılıcı kınından çıkardı,
Tahir'i üç kademe döndürdü.

Cellat geri dönüp duraksadı,
-Ey padişah, merhamet et, diye evhamlandı.
Kılıcı omzuna kaldırıp,
Kesilen baş yerine gelmez, dedi.

Padişah işaret etti: "Tez vur!" dedi,
Cellat sözünü dinleyip kesmeye hazırlandı.

249

Zavallı Tahir öleceğini anlayıp padişahtan aman diledi.

Padişahım el aman,
Hanım, sultanım el aman.
Merhamet etsen kuzuna,
Yüce hanım el aman.

Babasız, evsiz, günahsız bir zavallıdır. Canına kıyarsan eyvah!

Padişahlar merhamet etmez mi?
Bu zavallının sözlerini bağışlamaz mı?
Meclisi geniş hanlara bu garibin sözü sığmaz mı?

Senin gibi adil bir padişah sözünde durmaz mı?
Kendi isteğiyle gelen dervişin ecel canını bağışlamaz mı?

Önce bizi yaratan Allah'tan dilerim.
İkinci olarak ölümüne sebep olan sizden dilerim.
Yetim bir kuzunun canını bağışlasan, eyvah!
Zavallı miskin canını bağışlasan, eyvah!

Bu mekânda sizden başka yardım isteyebileceğim kimsem yok.
Siz yardım etmezseniz merhamet edecek kimsem yok.

“Merhamet et” deyince padişah acımadan “Öldür!” demiş.

250

Cellat da: “Emir yüce padişahındır, ona muhalefet olmaz” dedi.

Tahir cellada “Ağabey bana bir dakika mühlet ver” dedi.

Cellat Tahircan’a mühlet verdi,

“Sadece az bir süre serbestsin” dedi.

Tahir abdest aldı, iki rekât namaz kıldı.

“Ey Allah’ım şimdi canımı al” diye Allah’a yalvardı.

İki elini kaldırıp üzümlere Allah’a dua etti ve bekledi.

İki elini yüzüne sürerken aziz canı ruhundan çıkıp gitti.

Hak Teâla Tahir’in canını aldı,

Vücudu iki büküm yere serildi.

“Kılıçla başını keseyim” diyen celladın kılıcı, omzunda boşta kaldı.

Bunu gören Zühre üzüntüden bilincini yitirip bayıldı.

Bir süre sonra kendine gelip doğruldu.

Etrafına bıçakla kılıç fırlattı.

Biri padişaha gidip “Kızınız halsiz oldu” diye bildirdi.

Son olanları işitince padişah da bilincini kaybedip yere yığıldı.

Aklını toparlayıp vezirlerini çağırdı,
Hekim, cinci, üfürükçü hepsini topladı.
Hastalığının sebebi nedir,
Bakınız, açıklayınız.

251

Münafıkların biri padişaha seslendi:

Zühre'ye bir çare söyleyelim,
Bir yaprak etinden yedin,
Sonunda izleyin.

Tahir'in bir parça etini kesince "İyileşecek" diye yüreği sevinçle doldu.
Bozkırdan bulunmuş gibi helal diye methedip Zühre'ye verdiler.

Tanrım Zühre'ye kötülük etti,
Hazırlayıp kebabı önüne koydular.
Dadısı Tahir'in eti olduğunu biliyordu,
Zühre'ye anlattı.

"Tahir'in kesilen etinden" diye üzülerek anlattı.
Zühre aklını toparlayıp herkese şunları söyledi:

Ey Tatarlar Tatarlar,
Birbirine ok atarlar,
Pazarda et mi bitti de,
Tahir'in etini satarsınız.

Hiç kimse kulak vermedi,
Zühre'nin söylediklerini dinlemedi.
Ondan sonra babasının yanına gidip ağlayarak şu şiiri okudu:

Han sahibine veriniz,
Hanın değerini bilmiyorsun.
Bu dünyaya veriniz,
Hanın değerini bilmiyorsun.
Allah'tan istediğin yiğidin kıymetini bilmiyorsun.
Saltanatın noksansızdı,
Şehzade gibi asıldı.

252

Pehlivan nesliydi.
Yiğidin değerini bilemedin.

Birçok ülkenin içinde,
Seçtiğin düşmanın.
Nice günler koruyup takip ettiğin düşmanın.

Şimdi başıını kesmişsin,
Rahat ve huzur bulmuşsun.
Uzun zamandır düşmandı,
Şimdi öcünü almışsin.

O  lkende varsa,
Kendini ayırır mıydı?
Düşman, istilacı geldiğinde,
Kendini feda eder misin?

Artık harikulade bir düğün yap,
Tüm oyunları oyna.
Dört bir tarafa duyuru yap,
Büyük bir düğün yap.

Kızının dediklerini yapmadın,
Söylediklerine kulak vermedin.

Tahir yârim dediğimde dönüp bakmadın.

Şimdi bir meclis kurar rahatlarsın.

Ben de ardından gideyim,

Sessiz sakın yaşarsın.

Tahir gibi er yiğit,

Arasan da bulunmaz.

Tahir gibi hoş yiğit,

Ne yaparsan yap bulunmaz.

253

Ey baba bu dünyada bizi kavuşturmadın.

Ey baba adil padişahlardan olamazsın.

Her yaratılan kul için bir hükmü vardır.

Allah'ım kıyamet günü bizi kavuştursun.

Bana yaptırdığın köşkünü artık ateşe verirsin.

Alevlenip, tutuşturur,

Yakıp bırakırsın.

Zühre'nin bu sözleri işe yaradı,

Allah'ın emrinden kim öteye gider?

Zühre'nin bu halini gördükten sonra âlimler vezirler ağlaştılar.

Zühre sarayı terk etti,

Tahir'in mezarına gitti.

Toprağı karıştırırken ağlayarak bir şiir söyledi:

Beyaz gül ile kırmızı gülün böyle harap olması.

Bülbül ile papağan kuşunu,

Padişahın bakıp öldürmesi.

Benim aşkımla bu hallere düştün Tahircan'ım.
Gül yolumda Tahircan ne hallere düştün.

Sensiz ben kiminle yaşayacağım?
Seni hatırladığımda kime bakıp dayanacağım?

254

Bana yar olacak kimsem yok,
Gönül verdiğim kimsem yok.
Senden ayrı kalacağım,
Bana merhamet edecek kimsem yok.

Söylesem kelimeler yetmez,
Yasın aklımdan çıkmaz.
Ömür boyu ağlasam da bunun acısı geçmez.

Seninle kalıncaya kadar,
Dert, kaygı çekene kadar,
Boynuna sarılıp yatayım,
Acılarını görene kadar.

Zühre Sultan ağlamaya başladı,
Bedenini kucakladığı Tahir idi.
“Allah'ım hemen şu anda bu canımı al!” diye feryat etti.

Allah onun dileğini kabul etti,
Ecel kapısına dayandı.
Tahir'i kokladığında canı çıktı,
Bir günde ikisi de can verdiler.

Şehzadeler ömür geçirip kum gibi oldu,
Aşığı öncekilerin sonu gibi oldu.

Padişah sözünde durmadığı için işte sonları böyle oldu.

Sözün kıtası, husumet besleyen mel'un Arap,

“Tahir'i bir göreyim” diye gitti.

“Nasıl da gül gibi geçinip gidiyorlarken her şeyi bozup öldürttüm”

Gidip Tahir'e baktı,

Yanında Zühre ölmüş birlikte yatıyorlar.

Hançeri kendine saplayarak o da kara toprağa yığılıp öldü.

255

Zühre'yi gördüğünden beri ona ona âşık olmuştu.

Onun için “Ben damat olacağım” diye durumu padişaha gammazlamıştı.

Allah'tan peygambere haber ederim,

Belasını ömür bitse haber ederim.

Kendine layık olmayanı her kim severse cezasını bulur.

Hizmetçiler padişaha gittiler,

“Zühre demin öldü” diye bildirdiler.

“Yalnız öldü” denince padişah bilincini kaybedip bayıldı.

Bunun üzerine hanıma da haber verdi,

Hanım saraydan çıkıp geldi.

Padişah kendine gelince ikisi birlikte Zühre'yi görmeye geldi.

Zühre Tahir'i kucaklamış, birlikte can vermişler.

Padişah ve karısı saç sakal yolup kıyamet günüdür diye ağladılar.

“Sana katili gösterdim öldürsene” deyip, ben bilgeyi,

Evladım diye sevdiğim yavrum artık nerede?

Padişahın ağlamasının çaresi ne,

Zühre'yi vermediğine çok pişman oldu.

Geri dönüp Allah'tan onu alamazdı,
Kırılan cam tamir edilir mi?
Olan oldu çaresi yok,
Ölen insan yeniden doğar mı?

Padişah: “Arabı getirin!” dedi,
Mel'unun başını kesip öldürünüz.
Vesvesenin hepsi ondan sonra başladı,
Şimdi kalan ömrüne son verin.

256

Padişah Arabın öldüğünü bilmiyordu,
Hizmetliler cevap verdi:
-Efendimiz hazretleri Arap köleniz öldü, dedi,
Hançerle kendini öldürmüş. [dedi]

Âlimler padişaha başsağlığı diledi,
-Hepimiz bu dünyada misafiriz.
Ağlamanın faydası yok, geri gelmez,
Tahir ve Zühre için sabırlı olun.

İkisini bir araya getirmedi,
Zühre aklını kaybetti ve yoldan çıktı.
Padişah ikisini bir araya getirin, mezar kazın diye emretti.

Allah'ın emrine kul itaat etti.
Tahir ile Zühre birlikte öldü.
Arap köleyi de alıp başlarının ucuna gömdüler.

Halkın tamamı toplanıp geri döndü,
“Kadere çare var mı?” dediler.
Zühre'nin mezarının üstünde bir beyaz gül açtı.

Tahir'in mezarının üstünde kırmızı gül açtı,
Tanrım her kulunun dileğini gerçekleştirdin.
İkisine iki gül yaprağı çıktı,
Buranın harikallığına bakınız.

Allah'ım bunu kudretinle yaptın,
Arap kölenin mezarı üstünde de kara diken çıktı.
İki gül kavuşayım dediğinde,
Diken iki gülün arasına girdi.

Başlarına her kim ziyarete gelse diken iki gülü ayırdı.
Düşmanlığı öldüğünde de kalmadı diyerek,
Allah'ın kudretini düşünüp idrak ettiler.

257

“Allah'ın kudreti” dermiş,
Gören insanlar baltayla kesermiş,
Arada bir kesip bırakırlarmış, yeniden geldiklerinde,
Uzayıp tekrar eski haline gelirmiş.

Ara sıra tekrar keserlermiş,
Tahir'in âşıklığı geçermiş.
Gelen âşık baltayla kesip gitse de tekrar eski haline gelirmiş.

Gelen insanlar ziyaret edip giderdi,
Orası büyük bir ziyaret yeri olmuş.
Etrafında kabirler çoğalmıştı,
Kimse ölümden kaçamadı.

Ben Akılbek Tahir ile Zühre'nin öldüğü vakti yazdım.
Ahmet denen bir Nogay Osmanlı tarihinden Tahir hikâyesini basmış.

Muhammed Zarîf oğlu Ahmet Nogay,
Okumak isterdim ama halim yok.
Nogay dilinden şiire çevirdim,
Okuyan Kazaklar için kolaylık olsun.

Kendim Kazakça şiir yazdım,
Ben ölsem de bu yazdıklarım kaybolmaz.
Hikâyeyi manzum hikâyeye çevirirken hata oldu mu diye daldı gözüm.

İKİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

2.1. Ses Bilgisi

2.1.1. Ünlüler

“Ünlüler, herhangi bir zorlama ve engelle karşılaşmadan çıkarılan seslerdir. Hava yolunun açık olduğu durumlarda çıkarılmaktadır ve çıkarılmasında tüm ses organları etkilidir. Bu nedenle de ünlülerin ünsüzlere oranla çıkış süreleri fazladır. Ünlüler, dil, dudak ve çene ile olan ilişkilerine ve bu organların aldığı biçime göre sınıflandırılır.”¹⁹

Ünlüler, boğumlandıkları yere göre kalın ve ince veya art damak ve ön damak, çenenin açıklığına göre geniş ve dar, dudakların durumuna göre de düz ve yuvarlak şeklinde sınıflandırılır.

	Geniş		Dar		
	Geniş	Yarı Geniş			
Kalın / Art Damak	a		o	u	ı
İnce / Ön Damak	ä	e	ö	ü	i
	Düz		Yuvarlak		Düz

Tablo 1: Ünlülerin Sınıflandırılması

2.1.1.1. Ünlülerin Özellikleri

Kazak Türkçesinde dokuz ünlü yer almaktadır: /a/, /ä/, /e/, /ı/, /i/, /u/, /ü/, /o/, /ö/.

/a/ *ünlüsü*: Art damakta oluşan, düz-geniş biçimde ve açık olarak telaffuz edilen bir sestir.

adam “insan” (164), *aqın* “şair, âşık, ozan”(203), *as* “aş, yemek”(222), *bala* “çocuk”(242)

/ä/ *ünlüsü*: /a/ ile /e/ arasında oluşur. /ä/ sesi /a/ sesine göre damağın daha önünde meydana gelir. Genellikle alıntı sözlerde bulunur:

¹⁹ Günay Karaağaç, **Türkçenin Dil Bilgisi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2012, s. 102.

ädil “âdil” (249), *äyel* “kadın” (167), *äynek* “cam” (195), *äsker* “ordu, asker” (220), *äzir* “hazır” (166)

Metnimizde Türkçe sözlerde de yer alır:

äper “alıp vermek.”(234), *äkel-* “alıp getirmek” (226), *älgı* “demin, biraz” (190)

/e/ ünlüsü: Ön damakta oluşan yarı geniş ve düz bir sestir.

em “tedavi, şifa” (240), *esik* “kapı” (212), *esen* “sağ, salim” (200), *endi* “şimdi” (200)

/ı/ ünlüsü: Art damakta oluşan düz ve dar bir sestir.

ıñğay “fırsat, olanak”(228), *ıyıq* “omuz” (205), *ıqılas* “iyi niyet” (165), *ıqtıyar* “irade, istek” (230)

/i/ ünlüsü: Ön damakta oluşan düz ve dar bir sestir. Kazak Türkçesindeki *i* sesi Türkiye Türkçesindeki *i* sesinden bir miktar daha kısadır.

Kazak Türkçesinde bu sese benzeyen fakat daha uzun olan bir */i/* sesi daha vardır. Bu sese ince sıradaki sözlerde ve */y/* önünde rastlanır.

iyt “köpek” (187), *iş-* “içmek, yudumlamak”(216), *izde-* “aramak”(233), *iyin* “omuz” (248), *iyiske-* “koklamak”(254), *ini* “küçük kardeş”(212), *ıyman* “iman, inanç” (227)

/o/ ünlüsü: Art damakta oluşan yuvarlak ve yarı geniş bir sestir.

orındıq “oturak” (235), *opa* “şefkat, merhamet”(221), *odan* “oradan” (205), *olay-bulay* “öyle böyle” (217)

/ö/ ünlüsü: Ön damakta oluşan yuvarlak ve yarı geniş bir sestir.

ökin- “pişman olmak” (234), *öleñ* “şiir” (257), *öñkey* “hep, tamamen, hepsi” (193), *örimtal* “çok genç, toy, körpe” (207)

/u/ ünlüsü: Art damakta oluşan yuvarlak ve dar bir sestir.

uday “daima, sürekli” (229), *ulıq* “ulu, büyük” (249), *urğaşı* “dişi” (187), *uwıs* “avuç” (189), *uw* “zehir” (232)

/ü/ ünlüsü: Ön damakta oluşan yuvarlak ve dar bir sestir.

üy “ev” (175), *ülken* “büyük”(229), *ür-* “üflemek” (167), *üşinşi* “üçüncü” (226), *üşin* “için, dolayı” (240)

2.1.2. Ünsüzler

“Ses yolundan bir engele, sürtünmeye ya da takılmaya uğrayarak bir ünlü yardımıyla çıkan seslere ünsüz (sessiz, konsonant) adı verilir.”²⁰

2.1.2.1. Kazak Türkçesinde Ünsüzler

“Kazak Türkçesindeki ünsüzler hakkında kaynaklar farklılık arz etmektedir. Kazak Tilinin Fonetikası adlı eserde ünsüzlerin sayısı 25 olarak gösterilmiştir. S. Mirzabekov, bu sayıyı 26 olarak gösterenlerin *ı* = *ş* harfini de bir ses olarak kabul ettikleri için bu sayıyı verdiklerini belirtmiştir (Mirzabekov 1993: 30). Ancak fonem değeri olmayan, Kazakçada çift *ş* sesini karşılayan bu harf, ünsüzler arasına dâhil edilmemelidir. Kazakçada çok az sayıda görülen bu çift *ş*, konuşma dilinden yazı diline geçen bu sözlerin, Rus alfabesinden alınan *ı* = *ş* > *şş* harfi ile karşılanmasından ibarettir. Kazakçada bu çift sesin görüldüğü yerler, aşşı “tuzlu, acı”, tuşşı “tuzsuz, yavan” ve keşşe “budala, bön” sözlerinden ibarettir. Kazak Türkçesi Grameri’nde ünsüz sayısı 22 olarak verilmiştir.”²¹

Bu çalışmalara bakarak Kazak Türkçesindeki ünsüzleri şu şekilde listeleyebiliriz: /b/, /v/, /g/, /ğ/, /d/, /j/, /z/, /y/, /k/, /q/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /p/, /r/, /s/, /t/, /w/, /f/, /x/, /h/, /ç/, /ş/.

2.1.2.2. Ünsüzlerin Sınıflandırılması

Tonluluk-Tonsuzluk Bakımından

Kazak Türkçesindeki tonsuz ünsüzler /k/, /q/, /p/, /s/, /t/, /f/, /x/, /h/, /ç/, /ş/’dir. Tonlu ünsüzler /b/, /v/, /g/, /ğ/, /d/, /j/, /z/, /y/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /r/, /w/’dir. Kazak

²⁰ Tuncay Böler, *Türkiye Türkçesi Ses Bilgisi*, İstanbul, Kesit Yayınları, 2020, s. 39.

²¹ Mehmet Yasin Kaya, “İlyas Esenberlin’in Köşpendiler Romanı Üzerinde Kazakça Dil İncelemesi (Giriş-Metin-Dizinler)”, *Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, İzmir, 2012, s. 46.

Türkçesinde tonlu ve tonsuz olarak birbirlerine karşılık gelen ünsüzleri şöyle gösterebiliriz:

Tonlu	b	d	g	ğ	z	j
Tonsuz	p	t	k	q	s	ş

Tablo 2: Tonlu Ünsüzlerin Tonsuz Karşılıkları

Temas Derecesi Bakımından

Patlayıcı Ünsüzler: /b/, /ç/, /d/, /g/, /k/, /q/, /t/, /p/

Sızıcı Sürekli Ünsüzler: /f/, /h/, /ğ/, /j/, /s/, /x/, /ş/, /v/, /z/, /y/

Geniş Geçitli Sürekli Ünsüzler: /l/, /m/, /n/, /ñ/, /r/, /w/

Sürekli ünsüzler: /ğ/, /j/, /ş/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /r/, /s/, /w/, /f/, /x/, /h/, /v/, /z/, /y/

Süreksiz Ünsüzler: /b/, /ç/, /d/, /g/, /k/, /q/, /t/, /p/

Genizsillik Bakımından

/m/, /n/, /ñ/ buradadır.

Teşekkül noktası Bakımından

Dudak Ünsüzleri: /b/, /m/, /p/, /w/

Diş-Dudak Ünsüzleri: /v/, /f/

Diş-Diş Eti Ünsüzleri: /d/, /n/, /t/, /s/, /z/

Diş-Damak Ünsüzleri /j/, /ş/, /ç/

Ön Damak Ünsüzleri /g/, /y/, /k/, /l/, /r/

Arka Damak Ünsüzleri /ğ/, /q/, /ñ/, /x/

Gırtlak Ünsüzü: /h/

Tablo halinde toplarsak:

			Dudak Ünsüzü	Diş-Dudak Ünsüzleri	Diş Ünsüzleri	Diş-Damak Ünsüzleri	Ön-Damak Ünsüzleri	Arka-Damak Ünsüzleri	Gırtlak Ünsüzü
Süreksiz Ünsüzler	Patlayıcı Ünsüzler	Tonlu	b		d		g		
		Tonsuz	p		t	ç	k	q	
Sürekli Ünsüzler	Geniş Geçitli Ünsüzler	Tonlu	m, w		n		l, r	ñ	
		Tonsuz							
	Sızıcı Ünsüzler	Tonlu		v	z	j		ğ, y	
		Tonsuz		f	s	ş		x	h

Tablo 3 : Kazak Türkçesinin Ünsüzleri

2.1.2.3. Ünsüzlerin Özellikleri

2.1.2.3.1. Dudak Ünsüzleri: /b/, /m/, /p/, /w/

/b/ ünsüzü: Patlayıcı ve tonlu bir sestir.

baqşa “bostan, bahçe” (164), *basqa* “başka, diğer”, (165) *beker* “boşuna, nafile” (167), *beynet* “meşakkat” (210)

/m/ ünsüzü: Tonlu ve sürekli bir sestir.

marjan “mercan” (183), *meken* “mekan” (194), *may* “yağ” (238), *menmensi-* “kibirlenmek” (203), *murt* “bıyık” (211)

/p/ ünsüzü: Tonsuz ve patlayıcı bir sestir.

päle “bela”(198), *paluwan* “pehlivan” (234), *payda* “fayda” (165), *perişte* “melek” (228), *piyda* “feda” (245)

/w/ ünsüzü: Tonlu ve sürekli bir sestir. Türkiye Türkçesindeki diş dudak sesi olan v’den farklı olarak çift dudak w’sidir.

sawap “sevap” (231), *uw* “zehir” (232), *wağda* “ant, vaat” (176), *wāzir* “vezir” (184)

2.1.2.3.2. Diş Dudak Ünsüzleri: /f/, /v/

/f/ ünsüzü: Tonsuz ve sızıcı bir ünsüzdür. Alıntılarda görülür. Metnimizde Arapça ve Farsça sözcüklerin başlarındaki f sesinin p’ye dönmesinin örnekleri vardır.

fatiyxa “fatiha” (165), *paqır* “fakir”(218), *pärmen* “ferman” (243), *payda* “fayda” (256), *perişte* “melek” (228), *piyda* “feda” (245)

/v/ ünsüzü: Tonlu ve sızıcı bir sestir. Alıntılarda bulunur.

2.1.2.3.3. Diş Ünsüzleri: /d/, /n/, /t/, /s/, /z/

/d/ ünsüzü: Tonlu ve süreksiz bir ünsüzdür.

dala “bozkır, step” (251), *dariya* “derya, deniz” (179), *dawıs* “ses” (177), *dıbıs* “ses, seda” (232), *duşpan* “düşman” (240), *järдем* “yardım” (162)

/n/ ünsüzü: Tonlu ve sürekli bir ünsüzdür. Kazak Türkçesinde söz başındaki n sesi *ne* ve ondan gelişen şekiller ve “inanmak” (yınan-, inan-, nan-) dışında yoktur. Bunların dışında ancak alıntılarda bulunabilir.

nan- “inanmak” (164), *nendey* “nasıl, hangi, ne gibi”(207), *nur* “ışık”(213), *nadandıq* “cahillik” (222), *näpsi* “nefis” (191), *naqurıs* “deli, yarım akıllı” (194), *nekes* “kötü niyetli” (234)

/t/ ünsüzü: Tonsuz, patlayıcı ve süreksiz bir ünsüzdür.

tañ “tan vakti”(235), *tarap* “yön, taraf” (227), *tezirek* “daha tez” (226), *tüye* “deve” (240), *butaq* “dal, budak” (200), *qabat* “kat, sıra, tabaka” (212)

/s/ ünsüzü: Tonsuz ve sızıcı bir ünsüzdür.

salqındıq “soğukluk” (190), *sansız* “sayısız” (169), *soğıs* “savaş” (222), *süiy-* “sevmek” (171), *jaksılıq* “iyilik” (162), *is* “iş, uğraş” (244)

/z/ ünsüzü: Tonlu ve sızıcı bir ünsüzdür. Tabiat taklidi sesler dışında Türkçede başta bulunamaz.

zorlıq “zorluk” (185), *zalımdıq* “zalimlik” (188), *zarla-* “feryat etmek” (251)

2.1.2.3.4. Diş Damak Ünsüzleri: /j/, /ç/, /ş/

/j/ ünsüzü: Tonlu ve sızıcı bir ünsüzdür. Kazak Türkçesinde söz başı y- > j- sebebiyle sık rastlanır.

jaz “yaz” (213), *jeti* “yedi” (213), *jınıs* “cins” (197), *jıy-* “toplamak” (250), *joldas* “yoldaş”(196), *renjüw* “küslük” (198)

/ç/ ünsüzü: Tonsuz ve patlayıcı bir ünsüzdür. Kazak Türkçesinde sadece alıntılarda bulunur.

ğunça “gonca” (229)

/ş/ ünsüzü: Tonsuz ve sızıcı bir ünsüzdür. Türkiye Türkçesindeki tüm ç’ler Kazak Türkçesinde ş’dir.

şaq “dönem, çağ” (195), *şara* “çare” (228), *şap-* “dörtmala gitmek” (248), *şeşe* “anne” (198), *şın* “gerçek, hakiki” (195), *tamaşa* “oyun, eğlence”(199), *jiñişke* “ipince” (215), *patşa* “padişah” (220)

2.1.2.3.5. Ön Damak Ünsüzleri: /g/, /y/, /k/, /l/, /r/

/g/ ünsüzü: Tonlu ve patlayıcı bir ünsüzdür. Kazak Türkçesinde söz başı /g/ sesleri tabiat taklidi veya alıntı sözlerde bulunur. Söz sonundaki /g/ sesleri de sadece alıntılarda görülür.

gawhar “gevher” (235), *gül* “çiçek, gül” (237)

/y/ ünsüzü: Tonlu ve sürekli bir ünsüzdür.

yağniy “yani” (238), *üyren-* “öğrenmek” (205), *tajiriybe* “tecrübe” (166), *minekiy* “işte, burada” (254)

/k/ ünsüzü: Tonsuz ve patlayıcı bir ünsüzdür.

kem “eksik” (167), *keñes* “söyleşi, sohbet” (189), *keybir* “bazı, kimi” (245), *kisi* “insan”(245), *bek* “sağlam” (255), *bärekelde* “aferin, bravo” (245), *äynek* “cam” (195)

/l/ ünsüzü: Tonlu ve akıcı bir ünsüzdür.

lağıl “kızıl renkli, yakut” (178), *layıq* “uygun” (189), *läzzat* “lezzet” (175), *bulay* “böyle” (187), *däl* “tam, doğru” (206), *dağı* “dahi, bile” (214)

/r/ ünsüzü: Tonlu ve titreli bir ünsüzdür.

raqım “merhamet” (245), *ruqsat* “izin” (250), *ras* “doğru” (186), *saxara* “çöl” (206), *päruvardiygar* “Allah, yaradan” (172)

2.1.2.3.6.Art Damak Ünsüzleri: /ğ/, /q/, /ñ/, /x/

ğ ünsüzü: Tonlu ve patlayıcı bir ünsüzdür. Alıntı sözler dışında başta bulunmaz.

ğalım “slim” (256), *ğayıp* “gaip” (169), *ğumır* “hayat, ömür” (254), *duğa* “dua”(165), *bayğus* “zavallı” (222), *sağın-* “özlemek” (199)

q ünsüzü: Tonsuz ve patlayıcı bir ünsüzdür.

qapas “koğuş, ceza evi” (196), *qara* “kara” (203), *qarında* “kardeş” (171), *qaharman* “kahraman”(245), *jastıq* “yastık” (171), *baqır-* “bağırmaq” (220)

/ñ/ ünsüzü: Sızıcı ve tonlu bir geniz ünsüzüdür.

ıñğay “fırsat, olanak” (177), *jalañ* “yalın, çıplak” (170), *soñ* “son”(176), *köñil* “gönül” (198)

/x/ ünsüzü: Tonsuz ve sızıcı bir ünsüzdür.

xabar “haber” (168), *xan* “han” (218), *xat* “mektup”(224), *xalayıq* “halk, topluluk, ahali” (189), *xal* “Hâl, durum, vaziyet” (237)

2.1.2.3.7.Gırtlak Ünsüzü: h

Tonsuz ve sürekli bir ünsüzdür.

qaharman “kahraman” (245), *şahar* “şehir” (164), *jahan* “Dünya” (179), *gawhar* “gevher” (183)

2.1.2.3.8.Diğer Ünsüzler

/ts/, /şç/ ünsüzleri sadece Rusça sözlerde bulunur. Metnimizde rastlamadık.

2.1.3. Fonolojik Süreçler

2.1.3.1. Uyum

2.1.3.1.1. Ünlülerde Meydana Gelen Uyumlar

2.1.3.1.1.1. Kalınlık İncelik Uyumu

“Yalın veya eklerle uzatılmış olan Türkçe sözcüklerde, ilk hecede bulunan ünlünün taşıdığı kalınlık-incelik özelliğinin diğer hecelerde de devam etmesi kuralıdır.”²²

Türkçe Sözlerde Kalınlık İncelik Uyumu

Metinde kalınlık incelik uyumu düzenli bir şekilde takip edilmektedir.

sözder “sözler” (172), *jigit* “yiğit” (185), *bolsa* “olsa” (195), *jalğannıñ* “yalanın” (206), *jazamın* “yazayım”(162), *tıñdasın* “dinlesin” (162), *sizderge* “sizlere” (182)

Metinde [men] ve [+penen] vasıta eklerinde uyumu bozulur.

qılışpenen “kılıçla” (242)

Metinde [-tuğın] eki de uyum dışında görülebilir.

jüretuğın “gidecek” (191)

Metinde “qayt-” fiili de uyumu bozar.

qayteyin “ne yapayım” (254)

²² Zeynep, Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992, s. 30.

Alıntı Sözcüklerde Kalınlık-İncelik Uyumu

Alıntı sözler Kazak Türkçesi içinde çeşitli şekillerde uyuma girmektedir.

emânet > *amanat* “emanet” (225), *asıl* > *asıl* “asil, değerli” (183), *asker* > *äsker* “asker” (199), *adâlet* > *ädilet* “adalet” (167), *âlem* > *älem* “alem” (223), *evliyâ* > *äwliye* “evliya” (162), *derman* > *därmen* “derman” (205), *düşman* > *duşpan* “düşman” (217)

Metindeki uyuma girmeyen bazı sözler:

bîçare > *beyşara* “zavallı” (208), *deryâ* > *dariya* “deniz” (237), *dîdâr* > *diydar* “yüz, çehre” (201), *ibret* > *ğiybrat* “ibret” (197)

2.1.3.1.1.2. Düzlük Yuvarlaklık Uyumu

“Türkçe sözcüklerin ilk hecelerindeki ünlülerin düz veya yuvarlak oluşlarına göre onu takip eden hecelerdeki ünlülerin, sözcüğün ilk hecesi düz ünlülü ise düz, yuvarlak ünlülü ise dar yuvarlak veya geniş düz olarak gelmesi kuralıdır.”²³

“Kazak Türkçesi Grameri” adlı çalışmada yazarlar, bu uyumun Kazakça için konuşma dili ile yazı dili arasında farklılıklar gösterdiğini, konuşma dilinin Kırgız yazı diline yaklaşıp dudak uyumunu sağladığını, ancak yazı dilinin bu konuda net olmadığını ifade etmektedirler.²⁴

“Bugünkü Kıpçak Türkçesi” adlı çalışmada da Kazak Türkçesi ve Tatar Türkçesi yazı dillerinde düzlük-yuvarlaklık uyumunun olmadığı belirtilmiştir.²⁵

Metnimizde düzlük-yuvarlaklık uyumuna giren sözler:

biyik “büyük” (235), *şahardan* “şehirden” (194), *ğasıqtıq* “âşıklık” (198), *tereze* “pencere”(196), *jigitter* “yiğitler” (198), *saraydın* “sarayın” (198), *jıraq* “uzak” (199)

²³ Korkmaz, a.g.e, s.104.

²⁴ Kenan Koç, Oğuz Doğan, **Kazak Türkçesi Grameri**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2022, s. 134-135.

²⁵ Mustafa Öner, **Bugünkü Kıpçak Türkçesi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998, s. 23.

2.1.3.1.2. Ünsüzlerde Meydana Gelen Uyumlar

Ünsüz uyumu, yan yana gelen ünsüzlerin ton bakımından birbirine uyum göstermesi kuralıdır. Tonlu ünsüzlerden tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra tonsuz ünsüzlerin gelmesi kuralına dayanan bir ses uyumudur.²⁶

söyles-ti- “söyleşmek” (205), *bustan-dar* “bostanlar” (209), *tüs-te* “düşde” (211), *tilek-terin* “dileklerini” (223)

2.1.3.2. Benzeşme

“Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından birbirine yaklaşmasına benzeşme denir. İç seste yan yana iki ünsüzün bulunan yerlerde veya söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu sözlerin son ve ön sesleri arasında, bazen iki ünsüzden birinin kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan ünsüz tarafından büsbütün veya kısmen benzeştirilmesine ünsüz benzeşmesi denir.”²⁷

Metindeki benzeşme örnekleri şöyledir:

d > n : *üstiden* > *üstinen* “üstünden” (246), *birewiden* > *birewinen* “birbirinden” (168), *söziden* > *sözinen* “sözünden” (169)

k > g : *tökip* > *tögip* “döküp” (205), *süyekin* > *süyegin* “kemiğin”(203), *bilekiñ* > *bilegiñ* “bileğin”(203)

l > d : *kızlar* > *kızdar* “kızlar” (235) , *sultanlıq* > *sultandıq* “sultanlık” (163), *tiller* > *tilder* “diller” (169)

l > t : *jigitler* > *jigitter* “yiğitler”(198), *bäyitler* > *bäyitter* “beyitler” (203), *şatlıq* > *şattıq* “neşe” (204), *quwatlan* > *quwattan* “güçlenmek” (204), *tatlıg* > *tätti* “tatlı” (210) *atlı* > *attı* “atlı” (199)

²⁶ Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s. 232.

²⁷ Günay Karaağaç, **Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 839.

m > b : *buzmay* > *buzbay* “bozmadan” (230), *bergizmeske* > *bergizbeske* “verdirmemeye” (189), *tiygizmey* > *tiygizbey* “değdirmeden” (236)

m > p : *qudiretmen* > *qudiretpen* (163), *unatmadı* > *unatpadı* “beğenmedi, desteklemedi” (189), *bosatmay* > *bosatpay* “serbest bırakmadan” (194)

n > d : *ğasıqtıqnıñ* > *ğasıqtıqtıñ* “âşıklığın” (216), *tilimni* > *tilimdi* “dilimi” (221), *tahirnıñ* > *tahirdıñ* “Tahir’in” (230)

n > t : *mexnatnı* > *mexnattı* “sıkıntıyı” (223), *beynetni* > *beynetti* “ıstırabı” (224), *xatnı* > *xattı* “mektubu” (225), *qılışnı* > *qılıştı* “kılıcı” (245)

p > b : *tüpi* > *tübi* “dibi” (181), *aspapın* > *aspabın* “malzemelerini” (189), *kitapına* > *kitabına* “kitabına” (191)

q > ğ : *asıldıqı* > *asıldığı* “asillik” (170), *ğasıqtıqı* > *ğasıqtığı* (170), *suluwlıqın* > *suluwlığın* “güzelliğini” (175), *uqıp* > *uğıp* “anlamak” (169)

2.1.3.3. Değişme

2.1.3.3.1. Ünlü Değişmeleri

“Ünlülerin ünlülere veya ünsüzlerin ünlülere yaptığı etki sonucunda bir ünlünün nitelik değiştirmesi olayıdır.”²⁸

a > ä : *alıp ber-* > *äper-* “alıp vermek” (234), *tabīb* > *täbiyb* “hekim” (163), *barı* > *bäri* “hepsi” (165), *alıp kel-* > *äkel* “getir-” (226), *tatlıg* > *tätti* “tatlı” (176), *âdil* > *ädil* “adil” (191), *âlem* > *älem* “alem” (223), *günâh* > *künä* “günah” (162)

a > e : *dünyâ* > *düniye* “dünya” (163), *yana* > *jäne* “yine” (187), *bela* > *päle* “bela” (198), *falan* > *pälen* (170), *mekân* > *meken* “mekân” (205), *dükkân* > *düken* “dükkan” (201), *hata* > *qate* “hata” (257), *nikâh* > *neke* “nikah” (234)

a > ı : *tawış* > *dıbıs* “ses” (232), *bar-a turğan* > *baratuğın* “gidecek” (234)

²⁸ Korkmaz, a.g.e, s. 159.

a > i : *hâlâ* > *âli* “hâlâ” (217), *adâlet* > *ädilet* “adalet” (167), *ma'nâ* > *mâni*(si) “mana” (166)

a > u : *ağû* > *uw* “zehir” (232), *avun-* > *uwan-* “avunmak” (170)

e > a : *ecel* > *ajal* “ecel” (169), *osı-n teg* > *osınday* “böyle” (229), *emânet* > *amanat* “emanet” (225), *bezirgân* > *bazargan* “tüccar” (206), *mel'un* > *malğun* “mel'un” (254), *ziyâret* > *ziyarat* (257), *kalem* > *qalam* (165), *hançer* > *qanjar* “hançer” (220), *yigirme* > *jıyırma* “yirmi”(187), *hîle* > *xayla* (189)

e > ä : *heybet* > *äybat* “güzel, görkemli” (209), *şubhe* > *şühbä* “şüphe” (240), *evliyâ* > *äwliye* (162), *devlet* > *dävlet* (186), *meclis* > *mäjilis* (227), *nerse* > *närse* “nesne, şey” (166)

e > i : *bedük* > *biyik* (235), *peydâ* > *piyda* (221), *ked* > *kiy* “giymek”(236)

e > o : *vefa* > *opa* “merhamet” (234)

e > u : *pehlevan* > *paluwan* “pehlivan” (183)

e > ü : *tegül* > *tügil* “değil” (215), *tewe* > *tüye* “deve” (240), *eb* > *üy* “ev” (175)

ı > a : *yanı* > *jaña* “yeni” (212), *ıgaç* > *ağaş* “ağaç” (164)

ı > i : *ıt* > *iyt* “köpek” (187), *tatlıg* > *tätti* “tatlı” (210), *qarı* > *käri* “yaşlı” (220)

ı > u : *qıwan-* > *quwan* “sevinmek” (251), *alığ* > *aluw* “almak” (162)

i > a : *hîle* > *xayla* (189)

i > e : *yiti* > *jeti* “yedi” (240), *hiç* > *eş* “hiç” (203), *iki* > *eki* “iki” (206), *idi* > *ie* “sahip” (162), *kidin* > *keyin* “sonra” (187), *kemi* > *keme* “gemi” (226)

i > o : *vîrân* > *oyran* “viran” (167)

i > ı : *zindan* > *zından* “zindan” (206), *miñ* > *miñ* “bin” (210), *ihlâs* > *ıqılas* (165), *hıyânet* > *qıyanat* (236), *rahîm* > *raqım* (248), *yigirme* > *jıyırma* “yirmi”(187)

o > u : *boz* > *buz* “bozmak” (230), *oğul* > *uğul* (163), *tog-* > *tuw-* “doğmak” (169),
sor(a)- > *sura-* “sormak” (237), *osman* > *ğusman* (257)

ö > ü : *közet-* > *küzet* “korumak” (188), *köl* > *kül* “göl” (224), *ögren-* > *üyren-*
“öğren-” (205), *öy* > *üy* “ev”(175)

u > a : *-mu* , *mü* > *-ma*, *-ba*, *-pa* “bolmas pa > olmaz mı” (186), *botu(q)* > *bota* “deve
yavrusu” (200)

u > ı : *buyruq* > *buyrıq* “buyruk” (188), *oltur-* > *otır-* “otur-” (227), *oğul* > *uğul*
(163), *anuq* > *anıq* “apaçık” (243), *uyqu* > *uyqı* (210), *namus* > *namıs* (196),
oyun > *oyın* (234), *ulug* > *ulıq* “ulu” (249), *durust* > *durıs* “dürüst”, *surnay* >
sırnay “mızık” (233), *kabûl* > *qabıl* “kabul” (165), *toquz* > *toğız* “dokuz”
(169)

u > o : *zur* > *zor* “zor” (198)

u > ö : *gûşe* > *köşe* “sokak” (164)

u > ü : *uçun* > *üşin* “için” (189), *turagel* > *türegel* “ayağa kalkmak” (207), *yunus* >
jünis (209), *bugün* > *bügin* (167), *uşbu* > *üşbuw* “işbu” (184)

ü > i : *bedük* > *biyik* (235), *bütün* > *bütün* (242), *köñül* > *köñil* (236), *tegül* > *tügil*
“değil” (215)

ü > e : *biryan* > *beriyan* “püryan” (228), *kötür-* > *köter-* “kaldır-” (226), *süñük* >
süyek “kemik” (203)

ü > ö : *hüner* > *öner* “hüner”(165)

ü > u : *müslüman* > *musılman* (179)

2.1.3.3.2. Ünsüz Değişmeleri

Bir ünsüzün yerini kendisine yakın başka bir ünsüze bırakmasıdır.²⁹

b > m : *ben* > *men* (171), *biñ* > *muñ* “bin” (210), *bin-* > *min-* “binmek” (210),
boyın > *moyın* “boyun” (229)

b > p : *bıçaq* > *pıçaq* “bıçak” (167), *bela* > *päle* “bela” (198), *cevâb* > *jawap* (206),
bende > *pende* “kul, köle” (163)

b > w : *sub* > *suw* “su” (190),

b > y : *eb* > *üy* “ev” (175), *seb* > *süy* “öpmek, sevmek” (171)

c > j : *cellad* > *jallad* “cellat” (197), *meclis* > *mäjilis* (227), *cihan* > *jahan* (179),
cadu > *jädüw* (189), *cema'at* > *jamağat* (236), *tecrübe* > *täjiriybe* (168), *ecel*
> *ajal* (213), *aceb* > *ğajap* (236), *cevâb* > *jawap* (206), *muhtâc* > *muqtaj*
“muhtaç” (163), *hançer* > *qanjar* “hançer” (220)

ç > s : *avuç* > *uwıs* “avuç”

ç > ş : *hiç* > *heş* “hiç” (162), *uçun* > *üşin* “için” (163), *bagçe* > *bakşa* “bahçe”
(164), *yığaç-ıgaç* > *ağaş* “ağaç” (164), *aç-* > *aş-* “açmak” (164), *çaqır-* >
şaqır- “çağırmak” (164), *çiq-* > *şıq-* “çıkmaq” (164), *qaçan* > *qaşan* “ne
zaman” (165), *iç-* > *iş-* “içmek” (170), *neçe* > *neşe* “nice” (171), *kiçe* > *keşe*
“gece” (171), *bıçaq* > *pıçaq* “bıçak” (167)

d > t : *padşah* > *patşa* “padişah” (189)

d > y : *ked-* > *kiy-* “giymek” (235), *odun-* > *oyan-* “uyan-” (210), *bedük* > *biyik*
(235), *kidin* > *keyin* “sonra” (187), *adaq* > *ayaq* “ayak” (210)

d > z : *hidmet* > *qızmet* (225)

f > p : *şefaät* > *şapağat* (249), *ferman* > *pärmen* (209), *fa'ide* > *payda* “fayda”
(165), *fakir* > *paqır* (169), *sıfat* > *siypat* “sıfat, surat” (170)

²⁹ Korkmaz, a.g.e, s. 162.

g > ğ : *gine* > *ğana* “küçültme edatı” (194)

g > k : *yinçge* > *jiñişke* “ince” (215), *nergis* > *närkes* (203), *günâh* > *künä* “günah” (162)

g > w : *küdegü* > *küyew* “damat” (255), *biregü* > *birew* “biri” (206)

g > y : *yigirme* > *jıyırma* (187), *öğren* > *üyren* (205), *yigirme* > *jıyırma* “yirmi”(187)

ğ > q : *bağçe* > *baqşa* “bahçe” (164), *ğayret* > *qayrat* “gayret” (143), *qısğa* > *qısqa* “kısa” (181), *yarlığ* > *jarlıq* “emir” (197)

ğ > q : *qurtğar* > *qutqar*- “kurtar-” (209)

ğ > w : *ağız* > *awız* (233), *tuğ-* > *tuw-* “doğmak”(247), *ağu* > *uw* “zehir” (232), *tag* > *taw* “dağ” (180), *sağ* > *saw* “sağ” (200)

ğ > y : *sığ-* > *sıy-* “sığmak” (249), *yığ* > *jıy* “yığmak” (250), *bağla-* > *bayla* “bağlamak” (222), *andağ* > *onday* “öyle” (201)

h > q : *rahm* > *raqım* “merhamet” (172), *ruhsat* > *ruqsat* “müsaade” (227), *hidmet* > *qızmet* (225), *ihtiyar* > *ıqtıyar* (230), *hisâb* > *qıysap* “hesap” (163), *hudâ* > *quday* “hüda” (203), *mahrum* > *maqrum* (190), *nüşa* > *nusqa* (162), *muhtâc* > *muqtaj* “muhtaç” (163), *hançer* > *qanjar* “hançer” (220), *tahte* > *taqta* “tahta” (227), *baht* > *baqıt* “baht, talih” (199)

h > y : *vehm* > *wayım* (234), *mihnet* > *beynet* “sıkıntı” (210)

k > g : *neke* > *nege* “niye” (193), *sekiz* > *segiz* (215)

l > d : *molla* > *molda* (170), *qolla-* > *qolda-* “kollamak” (199), *izle-* > *izde-* “aramak” (212)

l > n : *birlen* > *bilen* > *minen* > *menen* “ile” (253), *muhkem* > *bekem* “muhkem” (163)

m > b : *mihnet* > *beynet* “sıkıntı” (210)

m > n : *salqın* > *salqın* “soğuk” (190), *imdi* > *endi* “şimdi” (190)

m > p : *düşman* > *duşpan* “düşman” (196)

n > m : *unut-* > *umut-* “unutmak” (201)

ñ > g/ğ > y : *süñük* > *sügek* > *süyek* “kemik” (203), *eñek* > *egek* > *iyek* “çene” (203)

ñ > ğ : *yalñuz* > *jalğız* “yalnız” (171)

n > ñ : *yinçge* > *jiñişke* “ince” (215)

p > b : *ipek* > *jibek* “ipek” (219)

q > ğ : *saqın-* > *sağın-* “özlemek” (199), *taqı* > *dağı* “dahi” (214), *yoqaru* > *joğarı* “yukarı” (210), *çıqar-* > *şığar-* “çıkar-” (217)

q > k : *qarı* > *käri* “yaşlı” (220)

q > x : *qan* > *xan* “han” (218)

s > ş : *saç* > *şaş* (211), *sanç-* > *şanş-* “saplamak” (220)

ş > s : *yaqşı* > *jaqsı* (165), *tüş-* > *tüs-* “düşmek” (164), *başqa* > *basqa* “başka” (165), *yaş* > *jas* “yaş” (168), *qarındaş* > *qarındas* “kardeş” (171), *baş* > *bas* “baş” (171), *aşsız* > *assız* (aşsız) (224), *eşik* > *esik* “kapı, eşik” (212), *yumuş* > *jumis* “iş” (192)

t > d : *taviş* > *dıbıs* “ses” (232), *taqı* > *dağı* “dahi” (214), *tayar* > *dayar* “hazır” (202), *tala* > *dala* “bozkır”(251), *tambura* > *dombıra* (207)

v > b : *taviş* > *dıbıs* “ses” (232)

v > y : *teve* > *tüye* “deve” (240)

y > j : *yaş* > *jas* “yaş” (216), *yalğan* > *jalğan* (188), *yürek* > *jürek* “yürek” (238), *yaman* > *jaman* “yaman” (243), *yalnız* > *jalğız* (191), *yan* > *jan* (165)

ğ > ğ : ‘*âsî* > *ğası* (162), ‘*alâmet* > *ğalamat* (231), ‘*âlim* > *ğalım* (253), ‘*âşıq* > *ğasıq* “âşık” (255), ‘*ilm* > *ğılım* (165) *sa’at* > *sağat* (211), *mel’un* > *malğun* “lanetli” (196), ‘*aceb* > *ğajap* “acayip” (211), ‘*ibret* > *ğıybrat* “ibret” (222)

2.1.3.3.3. Ünsüz İkizleşmesi

İç seste iki ünlü arasında bulunan ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci hece başındaki ünsüzlerin açık ve zayıf boğumlanmalı ilk hece ünlülerinin etkisi altında kendi hece sınırlarını aşacak bir yeğlilikle boğumlanmaması sonucunda, söz konusu ünsüzdeki tekrarlanmayı gösteren ses olayıdır.³⁰

t > tt : *katığ* > *qattı* “katı, sert” (181)

2.1.3.3.4. Ünsüz Tekleşmesi

Yalnız şeddeli Arapça alıntı kelimelerde, kelimelerin iç ses ünsüzlerindeki asli ikizliğin tekleşme yoluyla kaybolması olayıdır.³¹

kk > k : *dukkân* > *düken* “dükkan” (201),

vv > w : *evvel* > *äwel* (163), *kuvvet* > *quwat* (204)

2.1.3.3.5. Göçüşme

“Kelime içindeki komşu veya uzak seslerin yer değiştirmesi olayı. Ünsüzlerin biribiri ile karşılaşmasından doğan telaffuz zorluklarını giderme amacına dayanan bu olay, daha çok r ve l akıcı ünsüzlerinin bulunduğu kelimelerde ve ağızlarda görülür.”³²

*kaşru** > *karşu* > *karsı* “karşı” (248), *şubhe* > *şühbä* “şüphe” (240), (*köprüg* >) **köpri* > *köpir* “köprü” (162)

³⁰ Korkmaz, a.g.e, s. 163.

³¹ Korkmaz, a.g.e, s. 163.

³² Korkmaz, a.g.e, s. 74.

2.1.3.4. Düşme

2.1.3.4.1. Ünlü Düşmesi

“Türlü fonetik etkiler altında kelimelerin iç ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesidir.”³³

a > Ø : *minuta* > *minut* “dakika” (250)

ı > Ø : *bulut* > *bult* “bulut” (203), *inan-* > *nan-* “inan-” (164)

u > Ø : *ağu* > *uw* “zehir” (232), *uş ol* > *şol* > *sol* “şu, o” (163), *bu+layu* > *bulay* “böyle” (217), *uyuqu* > *uyqı* “uyku” (210), *oyuna-* > *oyna-* “oyna-” (240)

ü > Ø : *küdegü* > *küyew* “damat” (176)

2.1.3.4.2. Ünsüz Düşmesi

“Kelime içinde (bir ünsüzden önce), kelime sonunda veya kaynaşma olayı ile iç seste r, n, l, f gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile y, g, ğ, k, h gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayıdır.”³⁴

ğ > Ø : *âdil* > *âdil* “adaletli” (223)

ğ > Ø : *oğul* > *ul* “oğul” (163), *yapurğak* > *japıraq* “yaprak” (181), *qatığ* > *qattı* (171), *qulğaq* > *qulaq* “kulak” (182), *ığla-* > *yığla-* > **yırwla* > *yıla-* > *jıla-* “ağla-” (219)

h > Ø : *heybet* > *äybat* (209), *hüner* > *öner* “hüner”(165), *pehlevan* > *paluwan* “pehlivan” (183), *hiç* > *eş* “hiç” (203), *hepten* > *äbden* “hepten” (188), *hazırla-* > *äzirle-* “hazırlamak” (243), *hukm* > *ükim* “hüküm” (253), *Allah* > *Alla* (242)

q > Ø > *qulqaq* > *qulaq* “kulak” (182)

³³ Korkmaz, a.g.e, s. 159.

³⁴ Korkmaz, a.g.e, s. 162.

l > Ø : *oltur* > *otur* “otur-” (235), *qılıp* > *qıp* “kılıp” (236), *bolıp* > *bop* “olup” (255),
kelip > *kep* “gelip” (243), *alıp* > *ap* “alıp” (242)

r > Ø : *berk* > *bek* “sağlam”, *qurtğar-* > *qutqar-* “kurtar-” (209)

t > Ø : *rast* > *ras* “doğru” (186), *durust* > *durıs* “dürüst” (227), *cuft* > *jup* “çift” (230)

w > Ø : *vefa* > *opa* “merhamet” (234), *vîrân* > *oyran* “yıkım”, *minaw* > *mına* “bu, işbu” (164)

d > Ø : *ustad* > *usta* “usta” (166), *bedter* > *beter* “beter” (172)

2.1.3.4.3. Hece Düşmesi

Bir kelimedeki ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolması olayıdır.³⁵

ur > Ø : *qılıp turur* > *qılıp tur* (234), *bolıp turur* > *bolıp tur* (234)

lıp > Ø : *alıp kel-* > *äkel-* “getir-” (226), *alıp bar-* > *apar* “götür-” (213), *alıp ber-* > *äper-* “alıp vermek” (234)

lay > Ø : *bulay et-* > *büyt-* “böyle yap-” (242)

en > Ø : *birlen* > *menen* > *men* “ile” (243)

2.1.3.5. Türeme

2.1.3.5.1. Ünlü Türemesi

“Ses özellikleri veya seslerin birbiriyle birleşme şartlarına bağlı bazı sebeplerle sözcüklerin önüne, ortasına veya sonuna ünlü getirilmesi olayıdır.”³⁶

kudret > *qudiret* “güç” (247), *şehr* > *şahar* “şehir” (225), *meclis* > *mäjilis* (227),
‘umr > *ğumır* “ömür” (186), *şi’r* > *şiğır* “şiir” (186), *kork-* > *qorıq-* “korkmak”

³⁵ Korkmaz, a.g.e, s. 80.

³⁶ Korkmaz, a.g.e, s. 161.

(243), *sabr* > *sabır* “sabır” (171), *ihlâs* > *ıqılas* “iyi niyet, samimiyet” (165), *biryan* > *berıyan* “püryan” (228), *berk* > *berik* “Sağlam, sert” (195), *cins* > *jınıs* “cins” (197), *aqrın* > *aqırın* “yavaş” (226)

2.1.3.5.2. Ünsüz Türemesi

“Kelime ön, iç ve son seslerinde kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türemesi olayıdır.”³⁷

Ø > w : *cadu* > *jädüw* “cadı” (189), *yu-* > *juw-* “yıkı-“ (220)

Ø > y : *sihr* > *stıyqır* “sihir” (189), *ıraq* > *yıraq* > *jıraq* “uzak” (199), *hîle* > *xayla* (189), *ipek* > *yipek* > *jibek* “ipek” (219), *ıdh(uber)-* > *jiber-* “gönder-”(246)

2.2. Şekil Bilgisi

2.2.1. İsimler

2.2.1.1. İsim Yapım Ekleri

2.2.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

İsim kök ve gövdelerine eklenerek yeni isimler yapan eklerdir.

2.2.1.1.1.1. {+lıq}, {+lık}, {+dıq}, {+dik}, {+tıq}, {+tik}

Metnimizde sık kullanılan bir ektir.

qarsılık “itiraz, karşılık” (250), *küyewlik* “damatlık, kocalık” (188), *zalımdıq* “zalimlik” (197), *ädildik* “adaletlilik” (163), *ğasıqtıq* “tutkunluk” (171), *sayrandıq* “seyranlık” (206), *biyiktik* “büyüklük” (192)

2.2.1.1.1.2. {+lı}, {+li}, {+dı}, {+di}, {+tı}, {+ti}

qarağaylı “Çam ağacı yetişen çamlık, orman” (203), *türli* “türlü” (205), *naqıştı* “nakışlı” (192)

³⁷ Korkmaz, a.g.e, s. 163.

2.2.1.1.1.3. {+sız}, {+siz}

qıysapsız “hesapsız” (163), *sabırsız* (171), *ädepsiz* “edepsiz” (171)

2.2.1.1.1.4. {+şı}, {+şi}

tasuwşı “taşıyıcı” (225), *bastawşı* “girişimci, müteşebbis” (191), *kelüwşı* “gelecek kimse” (163), *qıyanatşı* “ihaneççi, hain” (222)

2.2.1.1.1.5. {+şa}, {+şe}

Noğayşa “Nogayca” (162)

2.2.1.1.1.6. {+şılıq}, {+şilik}

kemşilik “eksiklik” (222)

2.2.1.1.1.7. {+nşı}, {+nşi}

birinşi “birinci” (247), *ekinşi* “ikinci” (224), *üşinşi* “üçüncü” (226), *törtinşi* “dördüncü” (238)

2.2.1.1.1.8. {+aw}, {+ew}

birew “bir tane” (206), *üşewi* “üçü” (229)

2.2.1.1.1.9. {+las}, {+das}, {+tes}

aralas “karışık” (178), *zamandas* “çağdaş” (177), *joldas* “yoldaş” (170)

2.2.1.1.1.10. {+ğı}, {+gi}, {+qı}, {+ki}

burıñğılar “öncekiler” (163), *bügingi* “bugünkü” (240)

2.2.1.1.1.11. {+day}, {+dey}, {+tay}, {+tey}

şahzadaday “şehzade gibi” (251), *Mäjnündey* “Mecnun gibi” (168), *qustay* “kuş gibi” (200), *kümistey* “gümüş gibi” (203)

2.2.1.1.1.12. {+ğana}, {+gene}, {+qana}, {+kene}

azğana “azıcık” (222)

2.2.1.1.1.13. {+raq}, {+rek}, {+ıraq}, {+irek}

artığraq “daha çok” (222), *tezirek* “daha tez” (225), *azıraq* “daha az” (229)

2.2.1.1.1.14. {+ker}, {+ger}

däriğer “doktor” (250)

2.2.1.1.1.15. {+aq}, {+ek}

jibek “ipek” (219), *tikenek* “diken” (256)

2.2.1.1.1.16. {+tal}

örimtal “çok genç” (207)

2.2.1.1.1.17. {+(ı)l+}

jasıl “yeşil” (228)

2.2.1.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri

Fiil kök ve gövdelerine eklenerek yeni isimler yapan eklerdir.

2.2.1.1.2.1. {+maq}, {+mek}, {+baq}, {+bek}, {+paq}, {+pek}

ayrılmak “ayrılık” (180), *bermek* “vermek” (186), *aytpaq* (233)

2.2.1.1.2.2. {-s}

tuwıs “kardeş”

2.2.1.1.2.3. {-w}

jazuw “yazı” (165), *oquw* “eğitim, ders”, *kelüw* “gelmek” (164), *aytuw* “söylemek” (231), *tilew* “dilek” (256), *ustaw* “tutma, yakalama” (218)

2.2.1.1.2.4. {-m}

ölim “ölüm” (249), *kiyim* “giysi” (234), *jıyın* “yığın” (235)

2.2.1.1.2.5. {-q}, {-k}

aşıq “açık” (224), *buyırq* “buyruk” (223), *töse* “yatak” (210), *tilek* “dilek” (232)

2.2.1.1.2.6. {-aq}, {-ek}

pışaq “bıçak” (250), *bölek* “parça” (222)

2.2.1.1.2.7. {-n}

jıyın “yığın” (235)

2.2.1.1.2.8. {-ğın}, {-gin}, {-qın}, {-kin}

qırğın “amansız, çetin” (245)

2.2.1.1.2.9. {-ş}

quwanış “kıvanç” (236)

2.2.1.1.2.10. {-r }, {-ar}, {-er}

qaynar (qazan) “kaynar” (239)

2.2.1.1.2.11. {-wıl}, {-wil}

qarawıl “bekçi” (194)

2.2.1.1.2.12. {-a}, {-e}

aynala “çevre” (243)

2.2.1.2. İsim Çekim Ekleri

2.2.1.2.1. Çokluk Eki

“İsimlerde ve zamirlerde aynı türden birden çok varlıkları anlatmak için; fiillerde, fiilin gösterdiği oluş ve kılışı yapanın, yani şahsın çokluk olduğunu göstermek için kullanılan özel eklerdir.”³⁸

Sözcüklerin Son Sesi	Çokluk Ekleri
Ünlüler ve /r/, /w/, /y/ ünsüzleri	+lar, +ler
Tonlu (l, m, n, ñ, z, j) ünsüzleri	+dar, +der
Tonsuz ünsüzler	+tar, +ter

Tablo 4: Çokluk Eki

Metindeki çokluk eki örnekleri:

oylar “düşünceler” (182), *üyeler* “evler” (183), *paluwandar* “pehlivanlar” (183), *gülder* “güller” (199), *qustar* “kuşlar” (183), *jigitter* “yiğitler” (184)

2.2.1.2.2. İyelik Ekleri

İsmin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya nesneye ait olduğunu belirten çekim ekleridir.³⁹

	Kişi	Ekler
Teklik	Men	+m
	Sen	+ñ
	Siz	+ñız, +ñiz
	Ol	+ı, +i, +sı, +si
Çokluk	Biz	+mız, +miz
	Sender	+larıñ, +leriñ, +darıñ, +deriñ, +tarıñ, +teriñ
	Sizder	+larıñız, +leriñiz, +darıñız, +deriñiz, +tarıñız, +teriñiz
	Olar	+ı, +i, +sı, +si

Tablo 5: İyelik Ekleri

³⁸ Korkmaz, a.g.e, s. 39.

³⁹ Korkmaz, a.g.e, s. 92.

Metindeki iyelik eki örnekleri:

balam “çocuğum” (166), *ädiletiñ* “adaletin” (167), *köñiliñiz* “gönlünüz”, *atası* “babası” (191), *sözimiz* “sözümüz” (200), *apası* “dadısı, ablası” (192)

2.2.1.2.3. Aitlik Eki

“İsimlerden zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapan, içinde bulunma, bağlılık ve aitlik görevleri taşıyan + ki ekidir.”⁴⁰

Metinde [+ğı], [+gi], [+qı], [+ki] aitlik eki olarak kullanılmıştır.

burunğı “önceki” (203), *äwelgi* “önceki” (193), *basındağı* “başındaki” (189)

2.2.1.2.4. Hal Ekleri

“Cümle içinde isimleri başka kelimelerle olan ilişkilerine göre çeşitli hallere sokan eklerdir.”⁴¹

İlgi Hâli	+nıñ, +niñ, +dıñ, +diñ, +tıñ, +tiñ
Yönelme Hâli	+ğa, +ge, +qa, +ke, +a, +e
Belirtme Hâli	+nı, +ni, +dı, +di, +tı, +ti, +n
Bulunma Hâli	+da, +de, +ta, +te
Çıkma Hâli	+dan, +den, +tan, +ten, +nan, +nen
Vasıta Hâli	+men, +ben, +pen, +menen, +benen, +penen
Eşitlik Hâli	+şa, +şe

Tablo 6: Hal Ekleri

2.2.1.2.4.1. İlgi Hâli Eki

“Eklendiği isim ile başka bir isim arasında, asıl görevi itibariyle ilgi bağı kuran ektir.”⁴² Kazak Türkçesinde ilgi hali eki [+nıñ], [+niñ], [+dıñ], [+diñ], [+tıñ], [+tiñ] şeklindedir.

⁴⁰ Korkmaz, a.g.e, s. 92.

⁴¹ Korkmaz, a.g.e, s. 77.

⁴² Korkmaz, a.g.e, s. 86.

duşpanniñ tili “düşmanın dili” (167), *ekewiniñ xiykayatu* “ikisinin hikâyesi” (169), *qızdıñ atı* “kızın adı” (170), *Tahirdiñ sözi* “Tahir’in sözü” (171), *ağastıñ tübi* “ağacın dibi” (185), *däriüwiştiñ qolı* “dervişin eli” (167)

2.2.1.2.4.2. Yönelme Hâli Eki

“Yaklaşma, yönelme bakımlarından ismin karşıladığı nesneyi fiile bağlayan haldir.”⁴³ Kazak Türkçesinde yönelme hali eki [+ğa], [+ge], [+qa], [+ke] şeklindedir.

şaharğa “şehir” (167), *jerge* “yere” (169), *jasqa* “yaşa” (170), *kökke* “göğe” (192)

Metinde birinci, ikinci ve üçüncü kişi iyelik eklerinden sonra ek [+a] ve [+e] şeklinde eklenir.

ekewiñe “ikisine” (194), *diydarıma* “dîdarıma” (201), *(saraydıñ) ıyığına* “tepesine” (205)

2.2.1.2.4.3. Belirtme Hâli Eki

“Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği ismin içinde bulunduğu hali gösteren ektir.”⁴⁴ Kazak Türkçesinde belirtme eki [+nı], [+ni], [+dı], [+di], [+tı], [+ti] biçimindedir.

balanı “çocuğu” (164), *närseni* “şeyi” (168), *sözimizdi* “sözümüzü” (168), *altındı* “altını” (169), *topıraqtı* “toprağı” (190), *bäyitti* “beyiti” (191)

Üçüncü teklik kişi iyelik ekinden sonra ek +n olarak kullanılır.

dorbasın “torbasını” (189), *tüsin* “düşünü” (187), *sözin* “sözünü”(185)

⁴³ Korkmaz, a.g.e, s. 173.

⁴⁴ Korkmaz, a.g.e, s. 175.

2.2.1.2.4.4. Bulunma Hâli Eki

“Fiilin bildirdiği oluş ve kılışın yerini ve içinde bulunduğu durumu gösteren isim hali ekidir.”⁴⁵ Kazak Türkçesinde bulunma eki [+da], [+de], [+ta], [+te] şeklindedir.

şaharda “şehirde” (189), *zamanda* “zamanda” (189), *dünyede* “dünyada” (197), *waqıtta* “vakitte” (210), *tüste* “düşte” (211)

2.2.1.2.4.5. Çıkma Hâli Eki

“Kelime gruplarında ve cümlede fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan ve isimlere eklenen + DAn hal ekidir.”⁴⁶ Kazak Türkçesinde çıkma eki tonlu ünsüzlerden sonra [+dan], [+den], tonsuzdan sonra [+tan], [+ten], m,n, ñ’den sonra [+nan], [+nen] biçimindedir.

monşadan “hamamdan” (212), *terezeden* “pencereden” (211), *ğaraptan* “Araptan” (218), *esikten* “kapıdan” (242), *artımnan* “ardımdan” (232), *künnen* “günden” (172)

Üçüncü kişi iyelik ekinden (+ı, +i, +sı, +si) sonra geldiğinde /d/ sesi düşer:

artınan “ardından” (244), *janınan* “canından” (243), *kewdesinen* “gövdesinden” (250)

2.2.1.2.4.6. Vâsıta Hâli Eki

“İsimleri vasıta haline sokan ektir.”⁴⁷

Kazak Türkçesinde vâsıta eki [+men], [+menen], [+ben], [+benen], [+pen], [+penen] biçimindedir.

täjiriybemen “tecrübeyle” (168), *jolımnenen* “yolumla” (174), *sözben* “sözle” (165), *ıqılaspın* “ihlasla” (165)

⁴⁵ Korkmaz, a.g.e, s. 29.

⁴⁶ Korkmaz, a.g.e, s. 37.

⁴⁷ Korkmaz, a.g.e, s. 165.

2.2.1.2.4.7. Eşitlik Hâli Eki

“İsimlerde ve isim soylu kelimelerde nitelik ve nicelik bakımından karşılaştırmaya dayanan eşitlik gösterme halidir.”⁴⁸ Kazak Türkçesinde eşitlik eki [+şA] şeklindedir.

bulayşa “böylece” (218), *sonşa* “o kadar, onca, öyle” (220)

2.2.1.2.4.8. Yön Hâli Eki

“Fiildeki oluş ve kılışın yönünü göstermek için yönle ilgili yer ve zaman adlarını yön gösterme haline sokan ek: + GArU, + ArI, + rA ekleri.”⁴⁹ Metinde örnekleri bulunan yön ekleri [+qarı], [+ğarı], [+geri]

tısqarı “dışarı” (218), *joğarı* “yukarı” (219), *ilgeri* “ileri” (209),

Kazak Türkçesinde yön göstermek için edatlar da kullanılır. Bunun için metnimizde “*taman*”, “*qarsı*” edatlarından faydalanılmıştır.

toyğa taman “düğüne doğru” (235), *xanımğa qarsı* “hatuna karşı” (183)

2.2.1.2.5. İsimlerde Soru

Kazak Türkçesinde soru edatı “ma, me, ba, be, pa, pe” şeklindedir.

Perişte me, xorı ma? “Melek mi huri mi?” (228)

Süygenim xan ba eken? “Sevdiğim han mı imiş?” (237)

Zühra patşa uğılına layıq pa? “Zühre padişah çocuğuna layık [değil] midir?” (189)

“Köziñmenen körgeñiñ ras pa?” “Gözünle gördüklerin doğru mu?” (193)

⁴⁸ Korkmaz, a.g.e, s. 56.

⁴⁹ Korkmaz, a.g.e, s. 173.

2.2.2. Sıfatlar

İsimleri niteleme, belirtme, gösterme gibi çeşitli yönlerden bildiren, sınırlayan kelime türüdür.⁵⁰

2.2.2.1. Niteleme Sıfatları

“Varlıkları durum, biçim, renk vb. bakımlardan niteleyen sıfattır.”⁵¹

qara kôz “kara göz” (180), *altın saray* “altın saray” (183), *asıl qus* “asil kuş” (183), *ülken qız* “büyük kız” (231), *süyiñşi xabar* “sevindirici haber” (199)

2.2.2.2. Belirtme Sıfatları

“İsimleri işaret, soru, belirsizlik ve sayı bakımından belirten sıfattır.”⁵²

2.2.2.2.1. İşaret Sıfatları

“Somut ve soyut varlıklarla türlü nesne ve kavramları yer, zaman ve tasavvurda uzaklığına göre belirten, işaretleyen sıfatlardır.”⁵³

bul söz “bu söz” (248), *sol sebep* “şu sebep” (163), *osı jer* “bu yer” (197)

2.2.2.2.2. Sayı Sıfatları

“Varlıkları, miktar, sıra, üleştirme, birliktelik vb. bakımlardan belirten sıfatlardır.”⁵⁴

2.2.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

eki dūniye “iki dünya” (201), *tört jıl* “dört yıl” (170), *eki-üş künde* “iki üç gün kadar” (217), *mıñ altın* “bin altın” (164)

⁵⁰ Korkmaz, a.g.e, s. 132.

⁵¹ Korkmaz, a.g.e, s. 112.

⁵² Korkmaz, a.g.e, s. 29.

⁵³ Korkmaz, a.g.e, s. 91.

⁵⁴ Korkmaz, a.g.e, s. 127.

2.2.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatı

“Sayı adlarından + (l)ncI I + (U)ncU ekiyle kurulan ve sıra kavramı bildiren sıfattır.”⁵⁵ Kazak Türkçesinde +nşı, +nşi ekleriye kurulur.

üşinşi kün “üçüncü gün” (226), *ortanşı qız* “ortanca kız” (231), *törtinşi qat* “dördüncü kat” (238)

2.2.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları

“Şahısları, nesneleri ve diğer kavramları karşılayan, isimleri sayı, miktar vb. bakımlardan kabataslak belirten sıfattır.”⁵⁶

här jaralğan pende “her yaratılan kul” (206), *pälen jıl* “falan yıl” (170)

2.2.2.2.4. Soru Sıfatları

“İsimleri soru yoluyla belirten sıfattır.”⁵⁷

qalay tüs “nasıl kâbus” (217)

qanday jer “nasıl yer” (225)

qanşa bäyit “ne kadar beyit” (196)

2.2.3. Zarflar

“Fonksiyon bakımından zarflar sıfatları, diğer zarfları, filleri, fiilimsileri ve cümleleri açıklayan, belirten, onların anlamlarını genişleten veya daraltan kelime veya kelime gruplarıdır”⁵⁸.

2.2.3.1. Zaman Zarfları

“Cümlede fiilin karşıladığı oluş ve kılışı zaman bakımından belirgin duruma getiren ve sınırlandıran zarftır.”⁵⁹

⁵⁵ Korkmaz, a.g.e, s. 135.

⁵⁶ Korkmaz, a.g.e, s. 22.

⁵⁷ Korkmaz, a.g.e, s. 138.

⁵⁸ Fikret, Turan, “Türkçede Zarflar Üzerine”, Prof. Dursun Yıldırım Armağanı, 1988, s. 302.

Mänisin äli duşpan bilmey turdı. “Düşman hâlâ anlamını bilmiyordu”(217)

Ğarab malğun olardan keldi burın. “Mel’un Arap onlardan önce geldi” (181)

Bosatpay, küni-tüni küzetip tur. “Serbest bırakmadan gece-gündüz gözetim altında tutmuş.” (194)

Söz söylep neşe türli otırğanda “Oturduğunda nice türlü söz söyleyip” (205)

2.2.3.2. Yer ve Yön Zarfları

“Fiilin gösterdiği oluş veya kılışın mekân içinde, yerini ve yönünü belirten zarftır.”⁶⁰

Jipten ustap joğarı Tahir kirdi. “Tahir halattan tutarak yukarı çıktı.” (216)

Tısqarı pärmenniñnen şığa jazdım. “Fermanına uymadım.” (218)

İlgeri atqa minip jürgil, -dedi. “Ata binip ileri doğru git, dedi.” (209)

2.2.3.3. Niteleme Zarfları

“Fiilin meydana geliş biçimini, sıfat ve zarfların niteliklerini belirten zarftır.”⁶¹

osılay dep- “böyle deyip” (167)

qayıra kep- “tekrar gelip” (236)

jatır birge “birlikte yatar.” (255)

qaray-qaray qaldıñ “bak baka kaldın” (200)

Ayaq-qolın tiygizbey alıp ketti “Bacaklarına ve kollarına dokunmadan onu aldılar” (236)

⁵⁹ Korkmaz, a.g.e, s. 177.

⁶⁰ Korkmaz, a.g.e, s. 172.

⁶¹ Korkmaz, a.g.e, s. 112.

2.2.3.4. Miktar Zarfları

“Bir sıfatta, bir oluş veya kılışta azlık çokluk gösteren, ne kadar? ne derece? sorularını karşılayan miktar ve derece bildiren zarflardır.”⁶²

köp oturmay “çok oturmadan” (181), *äbden bildi* “iyice anladı” (188), *azğana sabır qılsañ* “az daha sabretsen” (222)

2.2.3.5. Soru Zarfları

“Fiillerin yer, yön, zaman, sebep, nitelik ve derecelerini soru yoluyla açıklayan ve soru zamirlerinden yararlanılarak kurulan zarftır.”⁶³

nege qosıldı “nasıl buluştu” (193), *qanşa umtılp* “ne kadar çabalayıp” (187), *Patşa qaydan bilsin sudıñ zatın*. “Padişah suyun mahiyetini nereden bilsin? (190), *Neden köñiliñ qaytqan-dı?* “Gönlün neden vazgeçti?” (219)

2.2.4. Zamirler

“Adların kişi, varlık, soru, işaret ve belirsizlik gibi ölçeklerle öbeklenirilmiş, adları bu ölçekler içinde topluca bildiren sözlerdir.”⁶⁴

Şahıs Zamirleri

“Dilbilgisinde şahıs isimlerinin yerini tutan kelimedir.”⁶⁵ Kazak Türkçesinde şahıs zamirleri “*men, sen, siz, ol, biz, sender, sizder, olar*” şeklindedir.

⁶² Korkmaz, a.g.e, s. 16.

⁶³ Korkmaz, a.g.e, s. 138.

⁶⁴ Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul, Kesit Yayınları, 2009, s. 50.

⁶⁵ Korkmaz, a.g.e, s. 141.

		Yalın Hali	İlgi Hali	Yönelme Hali	Belirtme Hali	Bulunma Hali	Ayrılma Hali	Vasıta Hali
Teklik	1	men	meniñ	mağan	meni	mende	menen	menimen
	2	sen	seniñ	sağan	seni	sende	senen	senimen
		siz	sizdiñ	sizge	sizdi	sizde	sizden	sizben
	3	ol	onıñ	oğan	onı	onda	odan (onan)	onımen
Çokluk	1	biz	bizdiñ	bizge	bizdi	bizde	bizden	bizben
	2	sender	senderdiñ	senderge	senderdi	senderde	senderden	sendermen
		sizder	sizderdiñ	sizderge	sizderdi	sizderde	sizderden	sizdermen
	3	olar	olardıñ	olarğa	olardı	olarda	olardan	olarmen

Tablo 7: Şahıs Zamirlerinin Hâl Ekleriyle Çekimi

Metnimizde bulunan şahıs zamirleri:

men “ben” (162), *sen* “sen” (179), *siz* “siz” “236”, *ol* “o” (242), *biz* “biz” (251), *sizder* “sizler” (182), *olar* “onlar” (181)

2.2.4.1. Dönüştürme Zamiri

“Kazak Türkçesinin dönüştürme zamiri *öz* sözcüğüdür. Kazak Türkçesinin *öz* dönüştürme zamiri çoğu zaman kendi başına kullanılmamakta, bu işlevi hemen hemen daima iyelik ekleri almak suretiyle icra etmektedir.”⁶⁶ Metindeki dönüştürme zamirleri şunlardır:

özim “kendim” (193), *öziñ* “kendin” (222), *özi* “kendi” (193), *öziñiz* “kendiniz” (246), *özderi* “kendileri” (175)

⁶⁶ Koç, Doğan, a.g.e, s. 276.

2.2.4.2. İşaret Zamirleri

Nesneleri işaret etme, gösterme yoluyla karşılayan kelimedir.⁶⁷

	Yalın Hali	İlgi Hali	Yönelme Hali	Belirtme Hali	Bulunma Hali	Ayrılma Hali	Vasıta Hali
Teklik	bul	bunîñ	buğan	bunı	bunda	budan	bunimen
	osı	osınıñ	osığan	osını	osında	osıdan	osimen
	sol	sonıñ	soğan	sonı	sonda	sodan	sonimen
	anaw (ana)	ananiñ	anağan	ananı	anada	anadan	anawmen
	mınaw (mına)	mınaniñ	mınağan	mınanı	mınada	mınadan	mınawmen
Çokluk	bular	bulardıñ	bularğa	bulardı	bularda	bulardan	bularmen
	osılar	osıladıñ	osılarğa	osıladı	osılarda	osılardan	osıarmen
	solar	solardıñ	solarğa	solardı	solarda	solardan	solarmen
	analar	analardıñ	analarğa	analardı	analarda	analardan	analararmen
	mınalar	mınalardıñ	mınalarğa	mınalardı	mınalarda	mınalardan	mınalararmen

Tablo 8: İşaret Zamirlerinin Hâl Ekleriyle Çekimi

Metnimizde bulunan işaret zamirleri:

bul “bu” (184), *osı* “o, şu” (196), *sol* “şu” (197), *mınaw* “bu, şu” (246), *bular* “bunlar” (185), *mına* “bu” (164)

2.2.4.3. Belirsizlik Zamiri

“Belirsiz bir kimse veya nesneyi temsil eden zamirdir.”⁶⁸

Metnimizde bulunan belirsizlik zamirleri:

⁶⁷ Korkmaz, a.g.e, s. 91.

⁶⁸ Korkmaz, a.g.e, s. 22.

birew “birisi” (212), *qaysı birew* “herhangi biri” (206), *barşası* “hepsi” (251), *eşkim* “hiç kimse” (203), *bări* “hepsi” (227)

2.2.4.4. Soru Zamirleri

“Yerini tuttuğu varlığı soru yoluyla temsil eden zamirdir.”⁶⁹

ğışıgın kim jılatar “Aşığı kim ağlatır?” (247),

Ne bolam bir künderde til baylansa “Ne olurum bir gün dil düğümlense” (162)

öziñiz wağdañız qayda ketti? “Verdiğiniz söz nereye gitti.” (246)

2.2.5. Fiiller

“Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen kelimedir.”⁷⁰

2.2.5.1. Fiil Yapım Ekleri

İsim ya da fiil kök ve gövdelerine eklenerek yeni fiiller yapan eklerdir.

2.2.5.1.1. İsimden Fiil Yapım Ekleri

İsim kök ve gövdelerine eklenerek yeni fiiller yapan eklerdir. Metnimizde bulunan isimden fiil yapım ekleri şunlardır:

2.2.5.1.1.1. {+la}, {+le}, {+da}, {+de}, {+ta}, {+te}

oyla- “düşün-” (195), *äzirle* “hazırla-”, *dawısta-* “seslen-” (227), *izde-* “ara-” (205), *tında-* “dinle-” (175)

2.2.5.1.1.2. {+al}, {+el}

joğal- “kaybol-” (257), *jönel-* “yönel-” (218)

2.2.5.1.1.3. {+a}, {+e}

sına- “sına-” (174), *tüze-* “düzelt-, düz-” (183)

⁶⁹ Korkmaz, a.g.e, s. 138.

⁷⁰ Korkmaz, a.g.e, s. 62.

2.2.5.1.1.4. {+ar}, {+r}

jasar- “canlan-” (256)

2.2.5.1.1.5. {+ğır}, {+qır}, {+kir}

aqır- “bağır-” (220)

2.2.5.1.1.6. {+ğar}, {+ger}, {+qar}, {+ker}

esker- “dikkate al-, önemse-” (222)

2.2.5.1.1.7. {+ğa}, {+ge}, {+qa}, {+ke}

iyiske- “kokla-” (254)

2.2.5.1.1.8. {+ay}, {+ey}

köbey- “çoğal-”

2.2.5.1.1.9. {+q}, {+k}

keşik- “gecik-” (192), *jolıq*- “karşılaş-” (232)

2.2.5.1.1.10. {+si}

menmensi- “kibirlen-” (203)

2.2.5.1.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Fiil kök ve gövdelerine eklenerek yeni fiiller yapan eklerdir. Metnimizde bulunan fiilden fiil yapım ekleri şunlardır:

2.2.5.1.2.1. {-ma}, {-me}, {-ba}, {-be}, {-pa}, {-pe}

kelme- “gelme-” (237), *jılama*- “ağlama-” (209), *quwanba*- “sevinme-” (163), *körinbe*- “görünme-” (216), *etpe*- “etme-” (207), *umıtpa*- “unutma-”

2.2.5.1.2.2. {-n}

juwin- “yıkan-” (212), *körin*- “görün-” (216), *oylan*- “düşün-” (236)

2.2.5.1.2.3. {-l}

tabıl- “bulun-” (252), *qamal*- “çevril-” (187), *jiynal*- “toplan-” (236)

2.2.5.1.2.4. {-s}

aytis- “söyleş-” (231), *köris-* “görüş-” (240), *söyles-* “söyleş-” (181)

2.2.5.1.2.5. {-t}

üyret- “öğret-” (177), *oynat-* “oynat-” (183), *jılat-* “ağlat-” (203)

2.2.5.1.2.6. {-dır}, {-dir}, {-tır}, {-tir}

keltir- “getir-” (197), *toltır-* “doldur-” (216), *aynaldır-* “döndür-” (257), *süyindir-* “sevindir-” (167)

2.2.5.1.2.7. {-ğız}, {-giz}, {-qız}, {-kiz}

bergiz- “verdir-” (189), *kirgiz-* “sokmak” (198), *mingiz-* “bindir-” (210), *turğız-* “kaldırmak-” (216), *ötkiz-* “geçıştirmek-” (202)

2.2.5.1.2.8. {-ar}, {-ır}, {-ir}

tüsir- “indir-” (210), *uşıır-* “uçur-” (224), *şığar-* “çıkır-” (227)

2.2.5.1.2.9. {-ğır-}

azğır- “caydır-” (182)

2.2.5.2. Fiil Çekimi

2.2.5.2.1. Şahıs Ekleri

Fiil çekimlerinde şahsı gösteren eklerdir. Kazak Türkçesinde üç tip şahıs eki bulunur.

2.2.5.2.1.1. I. Tip Şahıs Ekleri (Zamir Kökenli Şahıs Ekleri)

Teklik	1	men	-mın, -mın, -bın, -bin, -pın, -pin
	2	sen	-sıñ, -siñ
		siz	-sız, -siz
	3	ol	Ø
Çokluk	1	biz	-mız, -miz, -bız, -biz, -pız, -piz
	2	sender	-sıñdar, -siñder
		sizder	-sızdar, -sizder
	3	olar	Ø

Tablo 9: I. Tip Şahıs Ekleri (Zamir Kökenli Şahıs Ekleri)

Metnimizde yer alan zamir kökenli şahıs ekleri:

jazamın “yazayım” (162), *ölermin* “ölürüm” (176), *işippin* “içmişim” (178), *şaşıppın* “saçmışım” (178), *berersiñ* “verirsin” (190), *berersiz* “verirsiniz”, *tüsemiz* “gireriz” (242)

2.2.5.2.1.2. II. Tip Şahıs Ekleri (İyelik Kökenli Şahıs Ekleri)

Teklik	1	men	-m
	2	sen	-ñ
		siz	-ñız, -ñiz
	3	ol	Ø
Çokluk	1	biz	-k, -q
	2	sender	-ñdar, -ñder
		sizder	-ñızdar, -ñizder
	3	olar	Ø

Tablo 10: II. Tip Şahıs Ekleri (İyelik Kökenli Şahıs Ekleri)

Metnimizde yer alan iyelik kökenli şahıs ekleri:

bitirdim “bitirdim” (257), *jeseñ* “yersen” (162), *tıñdasañız* “dinleyiniz”, *jazdı* “yazdı” (224), *jürsek* “gitsek” (240)

2.2.5.2.1.3. III. Tip Şahıs Ekleri (Emir Kökenli Şahıs Ekleri)

Teklik	1	men	-ayın, -eyin, -yın, -yin
	2	sen	Ø
		siz	-ñız, -ñiz
	3	ol	-sın, -sin
Çokluk	1	biz	-ayıq, -eyik, -yıq, -yik
	2	sender	-ñdar, -ñder
		sizder	-ñızdar, -ñizder
	3	olar	-sın, -sin

Tablo 11: III. Tip Şahıs Ekleri (Emir Kökenli Şahıs Ekleri)

alayın “alayım” (165), *bereyin* “vereyim” (164), *qarayın* “bakayım” (221), *kel* “gel” (236), *şığarıñız* “çıkarınız” (225), *körsin* “görsün” (193), *qonayıq* “yerleşelim” (206), *qarañdar* “bakınız” (250), *kelsin* “gelsin” (222)

2.2.5.2.2. Şekil ve Zaman Ekleri

Fiil çekiminde aslî unsur, zaman ve çekim ekleridir. Bu ekler, karşıladıkları hareketi şekle ve zamana bağlı olarak bildiren eklerdir. Zaman ifadesi bazı fiillerde bulunurken, şekil ifadesi bütün fiillerde mevcuttur.⁷¹

⁷¹ Koç, Doğan, a.g.e, s. 313.

2.2.5.2.2.1. Bildirme Kipleri

Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki yapılışını; geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zamanda olmak üzere belli bir zaman kavramı içinde veren kiplerdir.⁷²

2.2.5.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Fiilin karşıladığı hareketin geçmişte kişinin görgüsü ve bilgisi altında olup bittiğini anlatan zamandır.⁷³ Kazak Türkçesinde görülen geçmiş zaman üç türdür.

[-dı], [-di], [-tı], [-ti] ile Görülen Geçmiş Zaman

kördim “gördüm” (179), *körsettim* “gösterdim” (255), *ayttıñ* “söyledin” (179)

1.Olumsuz çekim: *unamadı* “beğenmedi” (162), *turmadıñ* “durmadın” (196), *almadı* “almadı” (196)

2.Olumsuz çekim: *kirgen joq* “girmedi” (240)

[-ğan], [-gen], [-qan], [-ken] ile Görülen Geçmiş Zaman

Olumlu çekim: *qılğanmın* “kıldım” (221), *kelgen* “geldi” (193)

2.2.5.2.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Kazak Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman [-p] ekiyle ve zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılır.

süyippin “sevmişim” (174), *alıpsıñ* “almışsın” (178), *jazıptı* “sapmış” (182)

⁷² Korkmaz, a.g.e, s. 25.

⁷³ Korkmaz, a.g.e, s. 74.

2.2.5.2.2.1.3. Şimdiki Zaman

1.Tip Şimdiki Zaman

[-a], [-e], [-y], ekleri ile yapılır.

beremin “veriyorum” (181), *bilmeysiñ* “bilmiyorsun” (251)

2.Tip Şimdiki Zaman

Kazak Türkçesinde şimdiki zaman kipinin en sık karşılaşılan bu şekli, fiil kök veya gövdesine [-p], [-a], [-e], [-y] zarf fiillerinden birinin ilave edilmesinin [jatır-], [jür-], [tur-], [otır-], unsurlarının getirilmesiyle yapılır.⁷⁴

alıp tur “alıyor” (178), *tilip tur* “diliyor, paralıyor” (178), *körip turmın* “görüyorum” (189), *qarap otır* “bakıyor” (214), *qırıp jatır* “öldürüyor” (220), *urıp jür* “vuruyor-”, *jılay tur* “ağlıyor”

2.2.5.2.2.1.4. Gelecek Zaman

Metnimizde gelecek zaman [-a], [-e], [-y] ekleri ile karşılanmıştır.

beremin “vereceğim” (183), *jazamın* “yazacağım” (162), *bolamız* “olacağız” (230)

2.2.5.2.2.1.5. Geniş Zaman

Geniş zaman “[-ar], [-er], [-r]” eki ile kurulur.

alarmin “alırım” (221), *ölermin* “ölürüm” (176), *berersiñ* “verirsin” (190), *aytar* “söyler” (235)

Metnimizde geniş zaman [-a], [-e], [-y] ekleri ile de karşılanmıştır.

kelesiñ “gelirsin” (216), *batadı* “batar” (234), *jas qıladı* “yaş akar” (235)

⁷⁴ Koç, Doğan, a.g.e, s. 322.

2.2.5.2.2.2. Tasarlama Kipleri

“Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki gerçekleşmesini, tasarlanan dilek, istek, gereklilik veya emir kavramları içinde veren kiplerdir.”⁷⁵

2.2.5.2.2.2.1. İstek Kipi

[-ğay], [-gey], [-qay], [-key], ile İstek Kipi

surğaymız? “soralım?” (200), *qalmağaysıñ* “kalmayasın” (216), *ölgeymın* “öleyim” (223)

2.2.5.2.2.2.2. Emir Kipi

Teklik	1	men	+ayın, +eyin, +yın, +yin
	2	sen	Ø
		siz	+ñız, +ñiz
	3	ol	+sın, +sin
Çokluk	1	biz	+ayıq, +eyik, +yıq, +yık
	2	sender	+ñdar, +ñder
		sizder	+ñızdar, +ñizder
	3	olar	+sın, +sin

Tablo 12: Emir Ekleri

alayın “alayım” (165), *bereyin* “vereyim” (164), *qarayın* “bakayım” (221), *kel* “gel” (236), *şığarıñız* “çıkarınız” (225), *körsin* “görsün” (193), *qonayıq* “yerleşelim” (206), *qarañdar* “bakınız” (250), *kelsin* “gelsin” (222)

⁷⁵ Korkmaz, a.g.e, s. 146.

2.2.5.2.2.2.3. Şart Kipi

Kazak Türkçesinde şart [-sA] eki ile karşılanır.

aytsam “söylesem” (254), *bolsañ* “olsan” (184), *saqtasa* “saklasa, esirgese” (213), *izdeseñ* “arasan” (252), *körmese* “görmese” (198)

2.2.5.2.2.2.4. Gereklilik Kipi

Metnimizde gereklilik ifadesi Türkçenin diğer tarihî yazı dillerinde de görülen –sa /-se kerek yapısı ile kurulmuştur. Bu yapı aynı zamanda istek için de kullanılmıştır.

Toyın qılsam kerek-dür. “Düğün yapmalıyım.” (183)

Oyın qılsam kerek-dür. “Eğlence tertip etmeliyim.” (183)

Qayğı bergen Allamız, alsa kerek, iynşalla. “Dert veren Allah’ımız, derdi alsın inşallah” (204)

Ğaşıq bergen Allamız, qossa kerek iynşalla. “Aşk veren Allah’ımız, kavuştursun inşallah.” (204)

2.2.5.2.2.3. Cevher Fiili

“Kazak Türkçesinde e- fiili, diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi, başka fiiller gibi işlek tarzda kullanılamaz ve çekimlenemez. Ek fiilin varlığını e-di “idi”, e-ken “imiş” ve e-mes “değil” şekillerinde devam ettirdiğini görmekteyiz. Bir ayrıntı olarak belirtmeliyiz ki Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak, ek fiilin i-se (er-se) yapısının işlevini yerine getiren sözcük günümüzde *bol-sa*’dır.”⁷⁶

⁷⁶ Koç, Doğan, a.g.e, s. 347.

2.2.5.2.2.3.1. Şimdiki Zaman

Teklik	1	men	+mın, +mın, +bın, +bin, +pın, +pin
	2	sen	+sıñ, +siñ
		siz	+sız, +siz
	3	ol	-
Çokluk	1	biz	+mız, +miz, +bız, +biz, +pız, +piz
	2	sender	+sıñdar, +siñder
		sizder	+sızdar, +sizder
	3	olar	-

Tablo 13: Cevher Fiilinde Şimdiki Zaman

uğılımın “oğluyum” (174), *joldasımsıñ* “yoldaşımsın” (174), *qonaqpız* “misafiriz” (256)

2.2.5.2.2.3.2. Görülen Geçmiş Zaman

Ek fiilin görülen geçmiş zamanı *e-* fiiline [-dı], [-di]; [-tı], [-ti] eklerinin getirilmesiyle yapılır. Şahıs eki olarak iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır.

sen edin “sendin” (179), *dana edi* “taneydi” (237), *Tahir edi* “Tahir idi” (254)

2.2.5.2.2.3.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Ek fiilin öğrenilen geçmiş zamanı *e-* fiiline [-ken] ekinin getirilmesiyle yapılır. Şahıs eki olarak zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır. Olumsuzu “emes” ile karşılanır.

wázir eken “vezirmiş” (166), *mağlum eken* “mâlum imiş” (167), *bar eken* “varmış” (173), *ay eken* “aymış” (213), *kışi emes eken*. “biri değilmiş” (167)

2.2.5.2.2.3.4. Şart

“Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak, ek fiilin *i-se* (er-se) yapısının işlevini yerine geitren sözcük günümüzde *bol-sa*’dır.” Şahıs eki olarak iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır.

razı bolsañ “razı olsan” (231), *qabıl bolsa* “kabul olsa” (165), *sultan bolsañ* “sultan olsan” (184), *qız bolsañ* “kız olsan” (196)

2.2.5.2.3. Birleşik Çekim

“Bildirme ve tasarlama kiplerinin bağlı oldukları şekil ve zamanın görülen geçmiş zaman (hikâye), duyulan geçmiş zaman (rivayet) içinde meydana geldiğini veya şarta bağlı olarak ortaya çıktığını ifade etmek için kullanılan ve i-(<er-) ek fiilinin yardımıyla kurulan zamandır.”⁷⁷

2.2.5.2.3.1. Hikâye

“Kazak Türkçesindeki bu birleşik çekim, Eski Türkçedeki *er-* ek fiilinin –*DI* görülen geçmiş zaman ekiyle kurulmuş şekli olan *erdi*’nin, çağdaş Kazakçadaki uzantısı olan *edi* ile yapılır.”⁷⁸

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

berip edi “vermişti” (169), *oqıp edi* “okumuştı” (202), *körip edim* “görmüştüm” (217)

Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Kazak Türkçesindeki görülen geçmiş zamanın hikâyesi, fiile Türkiye Türkçesindeki –*mıştI* birleşik çekiminin verdiği anlamı verir.⁷⁹

jürgen edi “gitmişti”

Geniş Zamanın Hikâyesi

körer edim “görüldüm” (191), *tüser edi* “düşerdi” (192), *jılar edi* “ağlardı” (201)

⁷⁷ Korkmaz, a.g.e, s. 28.

⁷⁸ Koç, Doğan, a.g.e, s. 352.

⁷⁹ Koç, Doğan, a.g.e, s. 352.

2.2.5.2.3.2. Rivayet

“Kazak Türkçesinde bu birleşik çekim, Eski Türkçedeki erken yapısının, çağdaş Kazakçadaki uzantısı olan eken ile yapılır. Bu yapı Türkiye Türkçesindeki imiş ek fiilinin karşılığıdır.”⁸⁰

Geçmiş Zamanın Rivayeti

jumğan eken “yummuştı” (233), *tolğan eken* “doluymuşmuş” (163)

Şimdiki Zamanın Rivayeti

tıñdap turğan eken “dinliyormuş” (232)

Gelecek Zamanın Rivayeti

qıladı eken “kılacakmış” (166), *toladı eken* “dolacakmış”

Geniş Zamanın Rivayeti

kesedi eken “kesermiş” (257), *bitedi eken* “bitermiş” (257)

Şart Kipinin Rivayeti

ursa eken “vursaymış” (248), *aqsa eken* “aksaymış” (248), *kesse eken* “kesse imiş” (248)

2.2.5.2.3.3. Şart

“Kazak Türkçesinde bu birleşik çekim, Eski Türkçede erse, çağdaş Türkiye Türkçesinde ise ise yapısıyla kurulurken; günümüz Kazakçasında bol- fiilinin dilek-şart eki almış hâli olan bolsa sözcüğü ile yapılır.”⁸¹

Geçmiş Zamanın Şartı

sezgen bolsa “sezmişse” (172)

⁸⁰ Koç, Doğan, a.g.e, s. 361.

⁸¹ Koç, Doğan, a.g.e, s. 370.

Geniş Zamanın Şartı

qawışar bolsa “kavuşursa” (239)

2.2.5.3. İsim Fiiller

Metnimizde bulunan isim-fiil ekleri şunlardır:

{-w}, {-uw}, {-üw}

ustaw “yakalamak” (218), *aytuw* “söylemek” (231), *şaqıruw* “çağırmaq” (236)

2.2.5.4. Sıfat Fiiller

Metnimizde bulunan sıfat-fiil ekleri şunlardır:

{-ğan}, {-gen}, {-qan}, {-ken}

botasınan ayrılğan tüye “yavrusundan ayrılmış deve” (200), *Märden degen şahar* “Mardin denen şehir” (206), *Tahir jatqan zından* “Tahir’in yattığı zindan” (206), *ösken şaştar* “uzayan saçlar” (214)

{-atın}, {-etin}, {-tın}, {-tin}

atatın oq “atılacak ok” (221), *otıratın orın* “oturacak yer” (233),

{-ar}, {-er}

keler kün “gelecek gün” (234), *körer kün* “görecek gün” (236), *ayrılar waqıt* “ayrılacak vakit” (199)

{-mas}, {-mes}, {-pas}, {-pes}, {-bas}, {-bes}

tabılmas jer “bulunmaz yer” (213)

{+tuğın}

jüretuğın jol “yürüyecek yol” (191), *şığatuğın waqıt* “çıkacak vakit” (209)

2.2.5.5. Zarf Fiiller

{-a}, {-e}, {-y}

izdey “arayarak” (215), *qaray* “bakarak” (215), *qayta qayta* “tekrar tekrar” (242), *öte berdi* “geçiverdi” (195)

{-p}

dep “deyip” (194), *qoydırıp* “koydurup” (194), *tögip* “döküp” (194), *ustap* “yakalayıp” (198), *bosatpay* “serbest bırakmadan” (194)

{-may}, {-mey}, {-bay}, {-bey}, {-pay}, {-pey}

şıdamay “sabretmeden” (197), *ölmey* “ölmeden” (198), *tiygizbey* “dokunmadan” (236)

{-mastan}, {-mesten}, {-bastan}, {-besten}, {-pastan}, {-pesten}

qaramastan “bakmadan” (165), *qaramastan* “bakmadan” (243)

{-ğanda}, {-gende}, {-qanda}, {-kende}

qarağanda “bakınca” (173), *değende* “deyince” (206), *aytqanda* “söyleyince” (212), *tüskende* “düşünce” (253)

{-ğanşa}, {-genşe}, {-qanşa}, {-kenşe}

toyğanşa “doyana kadar” (181), *wayım jegenşe* “dert çekene kadar” (254), *atqanşa* “atıncaya kadar” (214), *ketkenşe* “gidinceye kadar” (206)

{-mayınşa}, {-meyinşe}, {-bayınşa}, {-beyinşe}, {-payınşa}, {-peyinşe}

qılmayınşa “yapmadan” (198), *ölmeyinşe* “ölmeden” (198)

{-ğalı}, {-geli}, {-qalı}, {-keli}

körgeli “görelî” (210)

2.2.6. Edatlar

“Edatlar, bağı bilgilerin ve ilişkilerin adıdır. Dilde bağımsız olarak var olamayan, yani kendi başlarına kullanılmayan edatlar, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimleriyle kullanılabilen ve onlara değişik anlam renkleri katan veya onları çekime sokan sözlük veya söz dizimi birimlerdir.”⁸²

2.2.6.1. Çekim Edatları

“Bunlar işletme eki gibi çalışan, isimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hâllerini yapan edat türleridir. Yani bağı olduğu isimle cümlelerin diğer unsurları arasında zaman, mekân, yön, tarz, benzerlik, başkalık vb. bakımlardan çeşitli ilgiler kuran sözcüklerdir.”⁸³

köziñmenen “gözünle” (193)
menim üşin “benim için” (191)
tañğa şeyin “tan vaktine kadar” (214)
kökke tayaw, “göge doğru” (192)
tozañ qurlı “toprak gibi” (221)
sizden özge “senden başka” (176)
toyğa taman “düğüne doğru” (235)

2.2.6.2. Bağlama Edatları

“Sözleri, söz öbeklerini veya cümleleri bir araya getirmeye yarayan çekimlik bağı birimlerdir.”⁸⁴

2.2.6.2.1. Sıralama Edatları

Wamıq penen Azraday “Vamık ile Azra gibi” (168)

Bir urğaşı iyt şığa keldi tağı jäne, o dağı talar boldı kele sala “Bir dişi köpek daha çıkageldi ve o köpek de bir hamleyle ısırarak oldu” (187)

⁸² Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2012, s.432-433.

⁸³ Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 1.

⁸⁴ Karaağaç, a.g.e, s. 434.

2.2.6.2.2. Karşılaştırma Edatları

Birde bulay ağadı, birde bulay “Bazen bu yana bazen o yana” (224)

2.2.6.2.3. Cümle Başı Edatları

Turmasın endi biraq bul şaharda “Fakat artık bu şehirde durmasın” (197)

Endi aldıña kelippin. “Şimdi önüne gelmişim.” (174)

Duğası eger mundiñ qabil bolsa “Eğer bunun duası kabul olursa” (165)

Nege alsın aqıldı, ajal jaqın. “Eeden akıl alsın, ecel yakın” (234)

Äytpese ölmes pe edi “Öyle olmasa ölmez miydi” (236)

Nelikten böten jerge qoydı? -dedi. “Niçin başka yere yolladı? dedi.” (193)

2.2.6.3. Ünlem Edatları

“His ve heyecanları, sevinç, keder, ızdırap, nefret, hayıflanma, coşkunluk vb. gibi ruh hallerini; tabiat seslerini, seslenmeleri; tasdik, red, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlara ünlem edatları denir.”⁸⁵

ëy padişa “ey padişah” (166)

-Ah -dep apası ayttı “Dadısı ah diye iç geçirdi” (234)

äy jarım “ey yârim” (241)

mine osınday “işte bunun gibidir” (229)

⁸⁵ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**. İstanbul, Bayrak Yayınları, 2007, s. 349.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

A

abala- (абала-) : Köpeğin havlaması, köpeğin sesi.

abayla- (абайла-) : 1.Dikkat etmek. 2. Etrafa göz atmak, sağı solu gözlemek.

adam (адам) Ar. : 1.İnsan, adam. 2.Halk, topluluk.

adastır- (адастыр-) : Yolunu kaybettirmek, istikametini şaşırtmak.

ağa (аға) : 1.Akrabalardan yaşça büyük olanı. 2.Yaşça büyük erkek.

ağaç (ағаш) : Ağaç.

ağız- (ағыз-) : 1.Akıtmak, dökmek, damlatmak, suyu bir şeyin içine dökmek. 2. (su) Bir şeyi alıp götürmek. 3.Çok hızlı gitmek, su gibi akıp gitmek.

ajal (ажал) Ar. : Ecel, ölüm.

al- (ал-) : 1.Bir şeyi elle tutmak, kaldırmak 2.Bir şeyi sahiplenmek, kazanmak. 3.Bir yere kabul etmek, almak. 4.Kazanç elde etmek, kâr sağlamak. 5.Evlenmek. 6. İstila etmek,

hâkimiyet altına almak. 7. Azaltmak, eksiltmek. 8.Yemek, içmek.

alda (алда) : 1.Önde, ileride. 2.Gelecekte. 3.Uzakta değil, yanında.

aldan- (алдан-) : Aldanmak, kanmak.

aldı (алды) : Bir şeyin esas tutulan yüzü, arka karşıtı, ön.

aldı artı (алды арты) : Önü arkası, çevre etraf.

aldında (алдында) : Bir şeyin arefesinde, başlangıcında. 2. Gözünün önünde, yüz yüze.

aldır- (алдыр-) : 1.Aldırmak, getirtmek. 2.Çaldırmak.

alı- (алы-) (I) :1.Dövüşmek, vuruşmak, çarpışmak. 2.Tartışmak, münakaşa etmek.

alı- (алы-) (II) : Uzak, ırak.

alla (алла) Ar. : Allah, yaratıcı, huda.

alma (алма) : Elma.

almastır- (алмастыр-) : Değiştirmek.

altın (алтын) : Sarı renkli kolay işlenebilen yüksek değerli paslanmaz metal, altın.

aluw (алу) : Almak.

amal (амал) Ar. : 1.Çare, çözüm. 2.Yöntem, metot. 3.Taktik.

aman (аман) Ar. : Sağ salım.

amanat (аманат) Ar. : 1.Emanet. 2.Ödev, görev.

amandas- (амандас-) : Hâl hatır sormak, selam vermek, selamlaşmak.

añda- (аңда-) : Anlamak, sezmek, fark etmek.

añdı- (аңды-) : Takip etmek, gözlemlemek.

anadaydan (анадайдан) : Uzaktan, göz görecek yerden.

anıq (анық) : 1.Açık, belli, kesin. 2.Hakiki, gerçek.

anıqta- (анықта-) : 1.Belirlemek, açıklamak, tespit etmek. 2.Dikkatlice bakmak.

añıra- (аңыра) : 1. Yüksek sesle, bağırarak ağlamak 2. (rüzgâr) Sertçe esmek. 3.Boş kalmak, sahipsiz kalmak.

apa (апа) : 1.Abla, yakın akrabalar arasında büyük olan hanım. 2.Anne, ana. (Metinde “dadi”)

apar- (апар-) : 1.Götürmek, ulaştırmak. 2.Bir kimseyi bir yere kadar yanında, götürmek.

aq- (ақ-) : Akmak, akıp gitmek.

aqıl (ақыл) Ar. : 1.Akıl, idrak. 2.Fikir, nasihat.

aqımaq (ақымақ) Ar. : Aptal, ahmak, salak.

aqın (ақын) : Şair, âşık, ozan.

aqır (ақыр) : 1.Son, sonraki, ahir. 2.Nihayetinde, sonunda.

aqır- (ақыр-) : 1.Anırmak. 2.Bağırarak, çağırarak, kızmak.

aqırında- (ақырында-) : Yavaşlamak, hızını kesmek.

aqıyqat (ақййқат) Ar. : Hakikat, gerçek.

ar (ар) Ar.: Ar, namus, şeref.

ara (ара) : 1.Ara. 2.Teneffüs, mola, dinlenme.

arada (арада) : Arada, arasında.

arala- (арала) :Gezmek.

aralas- (аралас-) : 1. Karışmak.
2.Müdahale etmek, katılmak.
3.Münasebet kurmak.

aralas (аралас) : Karışık.

araq (арақ) Ar. : İçki.

ardaқта- (ардақта-) : Saygı göstermek, hürmet etmek, ululamak.

arğımaq (арғымақ) : Küheylan, asil at.

arıl- (арыл-) : Kurtulmak, tahliye edilmek, salıverilmek, serbest kalmak.

arlan- (арлан-) : Utanmak, arlanmak, ar saymak.

arman (арман) : Hayal, arzu, emel, ülkü, maksat.

armanda- (арманда-) : Hayal etmek, düşlemek.

arqan (арқан) : Halat, urgan.

art (арт) : 1.Önün zıddı, arka. 2.Bir şeyin sonu, bitimi.

art- (арт-) : Çoğalmak, bollaşmak, bereketlenmek

artıq (артық) : 1.Fazla, artık. 2.Daha iyi, daha üstün, yeğ.

as (ас) : 1.Aş, yemek. 2.Ölen kişinin 40'ında ve 1 yıl sonrasında verilen yemek. 3.Gıda.

as- (ас-) : 1.Kazanda et pişirmek. 2.Atmak. 3.Darağacına asmak, idam etmek. 4.İlerlemek, ileri geçmek.

as- (ас-) :Aşmak, geçmek.

asa- (аса-) : Ağzını doldura doldura yemek yemek.

asil (асыл) Ar. : Asil, değerli, kıymetli, soylu.

asıldıq (асылдық) : Asillik, soyluluk.

asıq- (асық-) : Acele etmek.

asrap (асрап) Ar. : Alet, malzeme.

asqan (асқан) : Çok, pek, ayrıcalıklı.

astar (астар) : 1.Astar. 2.Üstü kapalı, imalı.

aş- (аш-) : 1.Açmak. 2.İki şeyin arasını açmak, birbirinden uzaklaştırmak. 3.Bir işi başlatmak, açılışını yapmak.

aşıp-arıp (ашып-арып) :Aç ve yorgun hissetmek.

aşıq (ашық) : 1.Açık. 2.Boş, açık (yer, alan) 3. Bulutsuz, açık (hava) 4.Açık, belirgin.

aşuw (ашу) : Hiddet, öfke, sinir, kızgınlık.

aşuwan- (ашулан-) : Kızmak, sinirlenmek, öfkelenmek.

at (ат) : Bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, bildirmeye yarayan söz, isim, ad.

ata (ата) : 1.Babanın babası, dede. 2.Soy, ecdat, ced.

atlas (атлас) Ar. : Yüzü parlak, sık dokunmuş bir tür ipekli kumaş.

aw- (ау-) : 1.(bir taraf) Kaymak, ağmak. 2.Belli miktarı aşmak. 3.Göçmek, yer değiştirmek.

aw (ау) : Balık tutacak ağ, tor.

aw (ау): Bir sesleniş karşısında “Efendim, buyur” anlamında kullanılan söz.

awız (ауыз) : 1.Ağız. 2.Bir şeyin açık tarafı. 3.Bir şeyin üst tarafı.

awlaq (аулақ) : 1.Uzak, ırak. 2.Bağımsız, serbest.

axuwal (ахуал) Ar. : Durum, hâl, ahvâl.

aya- (ая-) : 1.Acımak, korumak, esirgemek, merhamet etmek. 2.Kıyamamak, cimrilik etmek.

ayar (аяр) : Kurnaz, hilekar.

aybat (айбат) Ar. : Heybet

aybattan- (айбаттан-) : Heybetlenmek, gazaba gelmek, azamet göstermek.

ayğay (айғай) : Normalden daha yüksek ses çıkarma, bağırma, haykırma.

ayıp (айып) Ar. : 1. Ceza olarak alınması kararlaştırılan mal, ücret 2.Suç, hata, kusur, kabahat. 3. Eksiklik, yetersizlik

ayıp- (айып-) 1.Ayırmak, bölmek. 2.Bir bütünden bir parçayı herhangi bir amaçla bir tarafa ayırıp koymak. 3.İki veya daha çok kimse arasındaki anlaşmayı bozmak, nifak çıkarmak. 4.Kurtarmak. 5.Kayırmak. 6.Farketmek, teşhis etmek.

aylan- (айлан-) : Belirli bir şeyin etrafında dönmek. 2.Bir durumdan başka bir duruma geçmek. 3. (tekerlek) Dönmek. 4. Duraklamak, gecikmek, yolundan kalmak. 5. Sevmek, okşamak, beğenmek.

aynal- (айнал-) : 1.Belirli bir şeyin etrafında dönmek. 2.Bir durumdan başka bir duruma geçmek.

ayrıl- (айрыл-) : Ayrılmak, bölünmek, yırtılmak. 2.Bir şeyi kaybetmek, yitirmek.

ayrılq (айрық) : Yol ağzı, yol ayrımı.

ayt- (айт-) : Demek, söylemek.

aytıс- (айтыс-) : Saz şairleri belli bir ayak üzerine karşılıklı deyiş söylemek. 2.Münakaşa etmek, tartışmak.

ayttır- (айттыр-) : Söz kesmek, nişanlanmak.

az- (аз-) : 1.Özelliğini kaybetmek, karakterini koruyamamak, dejenere olmak. 2.Zayıflamak, kurumak.

azap (азап) Ar. : İstirap, azap, mihnet, işkence, cefa, eziyet.

azğana (азғана) : Küçük, az sayıda. 2.Kısa süre, az, kısa vadeli.

azğır- (азғыр-) : Caydırmak, doğru yoldan saptırmak, aldatmak.

azıraq (азырақ) : Daha az, azıcık.

Ä

äbden (әбден) : 1.Tamamen, büsbütün, hepten.

ädemi (әдемі) Ar. : 1.Güzel, yakışıklı. 2.Gösterişli, görkemli. 3.Açık, temiz, berrak. 4.Sevimli, hoş.

ädep (әдеп) Ar. : Edep, nezaket, terbiye.

ädepsiz (әдепсіз) : Edepsiz, terbiyesiz, görgüsüz.

ädil (әділ) Ar. : Âdil, doğru, dürüst.

ädilet (әділет) Ar. : Adalet, doğruluk.

äkel- (әкел-) : Getirmek, alıp getirmek, ulaştırmak.

äl (әл) Ar. : 1.Güç, kuvvet. 2.Hal, durum.

älde (әлде): Ya da, yoksa, herhalde.

älem (әлем) Ar. : Evren, âlem, cihân, dünya, kâinat.

älgі (әлгі) : Demin, biraz önce.

äli (әлі) Ar. : Hâlâ, daha, henüz.

ämір (әмір) Ar. : Emir, âmir, hükümdar.

änbiye (әнбие) Ar. : Evliya, enbiya.

äne (әне) : İşte, bu, o.

äñgime (әңгіме) *Far.* : 1.Hikâye.
2.Sohbet. 3.Mesele, söz.

äper- (әпер-) : Alıp vermek.

äsker (әскер) *Ar.* : Ordu, ordu mensubu, asker.

äwelgi (әуелгі) : Evvelki, ilk, önceki.

äwliye (әулие) *Ar.* : Evliya

äwre (әуре) *Far.* : Zahmet, boş çaba.

äybat (әйбат) *Ar.* : Güzel, görkemli.

äyel (әйел) *Ar.* : 1.Kadın. 2.Hanım, zevce.

äynek (әйнек) *Far.* : Cam.

äytpese (әйтпесе) : Yoksa, öyle ise.

äzir (әзір) *Ar.* : Hazır.

äzirle- (әзірле-) : Hazırlamak.

B

bağıšta- (бағышта-) : Bağışlamak, hibe etmek.

bala (бала) : 1.Çocuk, bebek. 2.Evlat, nesil.

baladay (баладай) : Çocuk gibi.

bäle (бәле) *Ar.* : 1.Kaza, bela.
2.Aksilik, talihsizlik.

balıq (балық) : Balık.

baq-däwlet (бақ-дәулет) : Zenginlik, rızık, varlık.

baqır- (бақыр-) : 1.Bağırmak.
2.Kızmak, azarlamak. 3.Feryat ederek ağlamak.

baqsı-bälger (бақсы-бәлгер) : Cinci, üfürükçü.

baqşa (бақша) *Far.* : Bostan, bahçe.

bar- (бар-) : Varmak, gitmek.

bärekeldi (бәрекелді) : Aferin, bravo.

bäri (бәрі) : Hepsi, bütünü, tamamı, herkes.

bas- (бас-) : 1. Adımlamak, basmak.
2. Bir şeyin üzerine bastırmak, ezmek.
3. (kitap, gazete vb.) Baskıdan çıkarmak. 4. Örtmek, kaplamak. 5. Hızlandırmak, sür'atlendirmek. 6. Yavaşlatmak, kısmak. 7. Bir şeyin önüne geçmek, önünü kesmek, durdurmak.

bas (бас) : 1.Baş, kafa. 2.Kişi, insan, can.

başqa (басқа) : Başka, diğer.

bastawşı (бастаушы) : Önde gelen, ilk adımı atan, girişimci, müteşebbis.

bat- (бат-) : 1.Batmak, dibe çökmek. 2.Ağrıtmak, acı vermek. 3. (güneş) Batmak. 4.Sinmek.

baw (бай) *Far.* :Bağ, bahçe.

bayaqı (баяғы) : Çok önceki.

bayan (баян) *Ar.* : 1.Durağan, sabit, değişmez. 2.Anlatma, nakletme, rivayet. 3.Belirgin, açık, alenî.

bayğus (байғус) : Zavallı, bîçare, çaresiz, garip.

bayla- (байла-) : 1.Bir şeyi iple bağlamak. 2.Yarayı sarmak. 3.Düğümlemek. 4.Suyun önünü kesmek. 5.Hayvanı beslemek, semirtmek.

baylan- (байлан-) :Bağlanmak, düğümlenmek.

bayqa- (байқа-) : Gözlemek, farketmek, dikkat etmek, kontrol etmek, bakmak.

bazar (базар) *Far.* : 1.Pazar, çarşı. 2.Şamata, gürültü.

bazargan (базарган) *Far.* : Tüccar, tâcir

be (бе) : Sözü, cümle, sonuna getirilen soru edatı.

bek (бек) : 1.Sağlam, güçlü, dayanıklı. 2.Çok, daha, pek.

bekem (бекем) : Sağlam, kuvvetli.

beker (бекер) : Boşuna, boş yere, beyhude, nafil.

bel (бел) : Bedenin kemer bağlanacak yeri, bel.

beluwar (белуар) : 1.Bedenin kemer bağlanan kısmı, bel. 2.Bir şeyin orta kısmı.

beluwardan (белуардан) : Beline kadar.

ber- (бер) : Vermek.

bergiz- (бергіз-) : Verdirmek, vermesini sağlamak.

berik (берік) : 1.Sağlam, sert. 2.Dayanıklı, sabırlı. 3.Kapalı, kilitli.

besin (бесін) : İkinci

bet (бет) : 1.Yüz. 2. Bir şeyin üst tarafı, üst kısmı. 3.Kitap veya defter sayfası. 4. Tarz, stil.

beynet (бейнет) : Meşakkat, azap, zorluk, acı, ıstırap.

beysara (бейшара) *Far.* : Zavallı, bîçare, çaresiz.

beze- (безе-) : Süslemek, nakışlamak.

bezen- (безен-) : Bezenmek, süslenmek.

bılay (былай) : Böyle, şöyle.

bılğa- (былға-) : 1.Kirletmek, pisletmek. 2.Karıştırmak.

bil- (бил-) : 1.Bilmek, anlamak, öğrenmek. 2.Tanımak.

bildir- (билдір-) : Bildirmek, haber vermek.

biraq (бірақ) : Ancak, ama, fakat, lakin.

biraz (біраз) : Biraz, az miktarda.

birew (біреу) (I) : Bir, bir tane.

birew (біреу) (II) : Biri.

birge (бірге) : Birlikte, beraber.

birneşe (бірнеше) : Birkaç, biraz.

bit- (біт-) : 1.Bitmek, tükenmek. 2.Hazır hale gelmek. 3.Ortaya çıkmak, peyda olmak.

bitir- (бітір-) : Bitirmek, tüketmek.

biyik (биік) : 1.Alçak olmayan, yüksek. 2.Şanlı, şöhretli.

biylet- (билет) : Oynatmak, dans ettirmek.

bol- (бол-) : 1.Olmak. 2.Bitmek, sona ermek. 3.Beraber olmak, birlikte kalmak. 4.Gerçekleşmek.

bolja- (болжа-) : Tahmin yürütmek, yorumlamak.

boq (боқ) : 1.Bok, dışkı 2.Gübre, tezек 3.Eski püskü.

bosat- (босат-) : Serbest bırakmak, boşaltmak.

bosqa (босқа-) : 1.İçinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, boş. 2.Kapalı olmayan, örtülmemiş. 3.Faydasız, önemsiz. 4.Yumuşak, gevşek. 5.İşsiz, uğraşı olmayan.

bota (бота) : 1.Deve yavrusu. 2.Çocuklara karşı kullanılan sevgi ifadesi.

boy (бой) : 1.Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık, boy. 2.Beden, vücut. 3.Yol, ırmak, deniz kıyısı.

boyınşa (бойынша) : Boyunca.

bozda- (бозда-) : 1. (deve) Bağınmak, bozlamak 2. Hıçkırma hıçkırma ağlamak. 3. Bir ritim ile ses çıkarmak.

böl- (бөл-) : 1.Bölmek, ayırmak. 2.Gruplara bölmek, sınıflandırmak. 3.İnsanların arasını açmak.

bölek (бөлек) : 1.Ayrı olarak, kendi başına. 2.Ayrı, farklı, benzer olmayan.

börük (бөрік) : Börk.

böten (бөтен) : Yabancı, el, ecnebi, başka.

budan (бұдан) : Buradan.

bulay (бұлай) : Böyle.

bulayşa (бұлайша) : Böylece.

bulbul (бұлбұл) *Far.* : Bülbül.

bult (бұлт) Bulut.

bur- (бұр-): Burmak, çevirmek, bükme, döndürmek.

bura- (бұра-) : Döndürmek, çevirmek.

burıngı (бұрынғы) : Önceki, evvelki.

butaq (бұтақ) : 1.Dal, budak, kol. 2.Nesil, soy.

buyım (бұйым) : Her türlü eşya, nesne, mal.

buyır- (бұйыр) : 1.Emretmek, buyurmak. 2.Nasip olmak.

buyırq (бұйрық) : Buyruk, emir, ferman.

buz- (бұз-) : 1.Bozmak. 2.Tahrip etmek, kullanılmaz hale getirmek. 3.(et) Parçalamak, bölmek. 4.Ayartmak, yoldan çıkarmak, baştan çıkarmak.

buza-jar- (бұза-жар-) : Kalabalığı yanıp geçmek, içeri dalmak.

buzıl- (бұзыл-) : 1.Bozulmak. 2.(bir nesne) Tazeliğini kaybetmek.

buzıqtıq (бұзықтық) : Yaramazlık, şımarıklık, haylazlık.

bügin (бүгін) : 1.Bugün. 2.Bu günlerde.

bük- (бүк-) :Bükme, eğme.

bükte- (бүкте-) : Bükme, kıvrım.

bülik (бүлік) : İsyan, ayaklanma, baş kaldır.

bütün (бүтін) : 1. Bütün, tam. 2. Sapaşla, zedelenmemiş.

D

dağı (дағы): Dahi, bile, da, de.

däl (дәл) : Tam, doğru, net, tıpatıp, tastamam, aynen.

dala (дала) : 1.Bozkır, step. 2.Dışarı, kapı önü.

dām (дәм) Ar. : 1.Tat, zevk, lezzet. 2.Yemek, aş.

dana (дана) (I) Far. : Akıllı, bilge, dâhi, düşünür.

dana (дана) (II) : Tane, adet.

dar (дар) : Dar ağacı.

dar (дар) : Dar, geniş olmayan.

däriger (дәрігер) : Doktor, hekim, tabip.

dariya (дария) Far. : Derya, deniz, büyük ırmak.

därmen (дәрмен) Far. : Derman, güç, mecal.

därüwiş (дәруиш) Far. : Derviş.

däwlet (дәулет) Ar. : 1.Zenginlik, mal mülk. 2.Talih, nasip, rızık.

dawa (дауа) Ar. : Deva, çare.

dawıs (дауыс) : Ses.

dawısta- (дауыста-) : Bağırarak, seslenmek.

dawlas- (даулас-) : Davalaşmak, çekişmek, tartışmak, atışmak.

däwren (дәурен) Ar. : 1.Hayat, ömür, zaman, çağ. 2.Devran, safa.

dayar (даяр) : Hazır.

dayın (дайын) : Hazır.

degen (деген) : Düşünülen, hedeflenen.

dene (дене) : Vücut, ten.

dıbis (дыбыс) : Ses, seda, ün.

dıbısta- (дыбыста-) : Seslenmek.

diydar (дидар) Ar. : Didar, yüz, çehre.

dıl nawaz (діл науаз) Far. : Gönül okşayan

dos (дос) : Dost, arkadaş

dostıq (достық) : Dostluk.

döñ (дөң) : Küçük tepe, tepelik.

duğa (дұға) Ar. : Dua.

durıs (дұрыс) : Doğru, dürüst, düzgün.

duşar (дүшар) *Far.* : Düşar, uğramış, yakalanmış.

duşpan (дүшпан) *Far.* : Düşman.

düken (дүкен) *Far.* : Dükân.

düniye (дүние) *Ar.* : Dünya, âlem.

düniye sal- (дүние сал-) : Kalp krizi geçirmek.

E

egil- (егіл-) : 1.Kalbi yumuşamak, duygulanmak. 2.İçin için ağlamak.

ekew (екеу) : İkisi birlikte, iki tane.

ekinşi (екінші): 1.İkinci 2.Bundan sonraki. 3.Bir şeyin karşı tarafı.

ekinşiley (екіншілей) : Bir daha, bundan sonra.

el (ел) : 1.Halk, millet. 2.Memleket, yurt.

ele- (еле-) : Dikkate almak, önem vermek.

elşi (елші) : Elçi, sefir

elüw (елу) : Elli.

em (ем) : 1.Tedavi. 2.Şifa, deva. 3.Çare, çözüm yolu.

emes (емес) : 1.İmek fiilinin olumsuz şekli, değil.

endi (енді) : 1.Şimdi, bundan sonra, daha, artık. 2.Bundan başka, daha.

endigi (ендігі) : Gelecek, sıradaki, şimdiki.

ep (еп) : Çare, çözüm.

er- (ер-) : Peşinden gitmek, takip etmek.

erin- (ерін-) : Erinmek, üşenmek, tembellik etmek.

erit- (еріт-) : Eritmek.

ert- (ерт-) : Beraberinde götürmek.

erteñ (ертең) : 1.Yarın. 2.Gelecek.

erttewli (ерттеулі) : Eyerli.

es (ес) : 1.Akıl, us, hafıza. 2.Arkadaş, dayanak.

esen (есен) : Sağ, salim, esen.

esik (есік) : Kapı.

esim (есім) *Ar.* : Ad, isim.

esit- (есіт-) : Duymak, işitmek.

esker- (ескер-) : Dikkate almak, önemsemek, anmak.

esker- (ескер-) : Dikkate almak.

este- (естен-) : Aklı ermek.

esti- (есті-) : 1. Duymak, işitmek.
2.Dinlemek, anlamak 3. Haberdar olmak, öğrenmek.

eşkim (ешкім) : Hiç kimse.

F

fatıyha (фатиха) : 1.Fatiha. 2.Dua, dilek.

G

gawhar (гауһар) *Far.* : Gevher, değerli süs taşı, cevher.

gül (гүл) *Far.* : 1.Çiçek. 2.Çocuk.
3.Güzel, alımlı.

güldey (гүлдей) : Çiçek gibi, gül gibi.

ğajap (ғажап) *Ar.* : Harika, mükemmel, şahane.

ğajaptan- (ғажаптан-) : Hayrete düşmek, hayret etmek, şaşırmak.

ğalamat (ғаламат) *Ar.* : Alamet, belirti.

ğalım (ғалым) *Ar.* : Bilgin, âlim, bilgiç.

ğana (ғана) : Sadece, yalnız.

ğapıl (ғапыл) *Ar.* : Gâfil, dalgın.

ğarip (ғарип) *Ar.* : Garip, zavallı, bîçare.

ğası (ғасы) *Ar.* : Asi

ğasıq (ғашық) *Ar.* : Âşık.

ğayıp (ғайып) *Ar.* : Gaip, bilinmeyen.

ğılım (ғылым) *Ar.* : İlim.

ğiybrat (ғибрат) *Ar.* : Bir şeyden sakınmak ve çekinmek üzere ders alıp uyanmaya sebep olacak vak'a ve hal.

ğoy (ғой) : Söz arasında ya, ise, ki vs. gibi anlamlarda kullanılan edat.

ğumır (ғұмыр) *Ar.* : Hayat, ömür.

H

härqaşan (һәрқашан): Her zaman.

I

ıñğay (ыңғай) : Fırsat, olanak.

ıñğayla- (ыңғайла-) : Hazırlamak, uygun hale getirmek, uydurmak.

ıntızar (ынтызар) *Ar.* : 1.İhtiras, arzu. 2.Heves, merak ilgi.

ıqılas (ықылас) *Ar.* : İyi niyet, samimiyet.

ıqtıyar (ықтияр) Ar. : İrade, arzu, istek, dilek.

ıyıq (иық) : 1.Omuz. 2.Bir şeyin üst kısmı, tepesi.

I

ilgeri (ілгері) : İleri, ileri doğru.

iltıpat (ілтипат) Ar. : Alâka, ilgi, ihtimam, nezaket, iltifat.

ıymam (имам) Ar. : İymam.

ıyman (иман) Ar. : İman, inanç.

ıynan- (инан-) : İnanmak, güvenmek.

ini (іні) : 1.Küçük erkek kardeş. 2.Yaşça küçük erkek.

inju (інжу) : İnci, mercan.

ıynşalla (иншалла) Ar. : İnşaallah.

is (іс) : İş, uğraş, çalışma

is- (іс) : Şişmek, kabarmak.

iş (іш) (I) : 1.İç karın. 2.Bir şeyin içi, iç tarafı.

iş- (іш-) (II) : 1.İçmek, yudumlamak. 2.Yemek yemek, yiyip içmek içmek.

iyt (ит) : Köpek, it.

iyä (иә) : 1.Evet. 2.Ne... ne de, ya ya da.

ıye (ие) :1.İye, sahip, efendi. 2.Vali, yönetici.

ıyek (иек) : Çene

ıyin (іін) : 1.Omuz. 2.Nehrin kıvrılarak aktığı yer. 3.Bir şeyin gidişatı, durumu.

ıyiske- (йіске-) : Koklamak.

iz (із) : Belirti, iz.

izde- (ізде-) : 1.Aramak, bulmaya çalışmak. 2.Gereksinim, duymak, ihtiyaç hissetmek. 3.Araştırmak, incelemek.

J

jabırıla- (жабырла-) : (Kalabalık) Bir şeye doğru her yandan hareket etmek, hücum etmek.

jahan (жаһан) Far. : Cihan, dünya.

jaksılıq (жақсылық) : İyilik.

jalañ (жалаң) : 1.Yalın, sade. 2.Çıplak.

jalbarın- (жалбарын-) : Yalvarmak, yakarmak.

jalğan (жалған) (I) : Dünya, hayat, yaşam.

jalğan (жалған) (II) : Gerçek olmayan, yalan, uydurma.

jalğız (жалғыз) : 1.Yalnız, yegâne. 2.Tek başına.

jalın- (жалын-) : Yalvarmak, yakarmak.

jalında- (жалында-) : Alevlenmek, alev almak, tutuşmak.

jalıq- (жалық-) : Usanmak, bıkmak.

jalmawız (жалмауыз) :
1.Masallarda, halk hikâyelerinde karşılaşılan cadı. 2.Sevimsiz, terbiyesiz, alçak.

jamağat (жамағат) Ar. : Cemaat.

jamal (жамал) Ar. : Yüz güzelliği, cemal.

jaman (жаман) : 1.Kötü, fena. 2.Sevimsiz, hoş olmayan. 3.Çok, fazla, aşırı.

jamandıq (жамандық) : 1.Kötülük, fenalık. 2.Kötü haber.

jan (жан) (I) Ar. : 1.Can, ruh. 2.İnsanın iç dünyası.

jan (жан) (II) : Yan, yan taraf.

jaña (жаңа) : Yeni.

janas- (жанас-) : 1.Yanaşmak, yaklaşmak. 2.Birisiyle yakın ilişki kurmak.

janday (жандай) : İnsan gibi.

jäne (және) : Ve, ile.

janım (жаным) : Canım.

janında (жанында) : 1.Yanında. 2.Beraberinde, bünyesinde, içinde.

jan-jaq (жан-жақ) : Çevre, etraf, dolay, civar.

jar- (жап-) : 1.Örtmek, kapatmak. 2.Bitirmek, tamamlamak.

jarıraq (жапырақ) : Yaprak.

jaq (жақ) (I): 1.Taraf, yön. 2.Şahıs.

jaq (жақ) (II) : Kenar, çerçeve, köşe.

jaq- (жақ-) : Yakmak, tutuşturmak.

jaqın (жақын) : Yakın.

jaqsı (жақсы) : 1.İyi, güzel. 2.Akıllı, terbiyeli. 3.İleri gelen.

jaqsılık (жақсылық) : İyiilik.

jaqut (жақұт) : Yakut, değerli taş.

jar (жар) : Yar, eş, zevce, sevgili.

jara (жара) : 1.Yara, bere. 2.Dert, tasa.

jara- (жара-) : İşe yaramak, uygun gelmek.

jaral- (жарал-) : 1.Yaratılmak. 2.Meydana gelmek, ortaya çıkmak.

jarat- (жарат) : Yaratmak, meydana getirmek, ortaya çıkarmak.

järdem (жәрдем): 1.Yardım. 2. Emeklilere verilen aylık.

jarım (жарым) : 1.Yarım. 2.Sakat, özürlü.

jarıq (жарық) (I) : Işık, nur, aydınlık.

jarıq (жарық) (II) : Çatlak, yarık, çatlamış.

jariya (жария) Ar. : Cariye

jarlıq (жарлық) : Kararname, ferman, emir.

jartı (жарты) : Yarım.

jas (жас) (I) : Yaş. göz yaşı.

jas (жас) (II) : 1. Genç, toy. 2. Körpe, daha büyümemiş. 3.Taze.

jasa- (жаса-) (I) : Yaşamak, ömür sürmek.

jasa- (жаса-) (II) : 1.Yapmak, etmek. 2.Yemek yapmak, pişirmek.

jası (жасы-) : 1. Gönlü kırılmak, hüznlenmek. 2.(göz) Bozulmak.

jasıl (жасыл) (I) : Şimşek.

jasıl (жасыл) (II) : 1.Yeşil. 2.Taze.

jasır- (жасыр-): Saklamak, gizlemek.

jasırın- (жасырын-) : Saklanmak, gizlenmek, pusmak.

jastıq (жастық) : Yastık.

jat- (жат-) : 1.Yatmak, uzanmak. 2.Bulunmak, durmak. 3. Ait olmak, ilgisi bulunmak.4. Birleşik fiillerde ve analitik formlarda yardımcı fiil görevinde kullanılır.

jatqız- (жатқыз-) : 1.Yatırmak. 2.Dâhil etmek, saymak.

jaw (жау) : 1.İstilacı. 2.Düşman, hasım.

jaw- (жау-) : 1.Yağmak. 2.Dolup, taşmak, çoğalmak.

jawab (жауап) Ar. : 1. Cevap, yanıt. 2.Çözüm, sonuç, cevap.

jawapta- (жауапта-) : 1.Cevaplamak, yanıtlamak. 2.Sorguya çekmek, sorgulamak.

jawız (жауыз) : 1.Acımasız, zalim, cani. 2.Gaddar, sert.

jay (жай) (I) : Hal, durum, vaziyet.

jay (жай) (II) : Yay.

jay- (жай-) : 1.Yaymak, asmak, sermek. 2.Gütmek, otlatmak.

jayla- (жайла) : Yerleşmek, mekan tutmak.

jaz- (жаз-) (I) : 1.Yazmak 2.Alnında yazılmış olmak.

jaz- (жаз-) (II) : 1.Yaymak, sermek. 2.Düzeltilmek, doğrulmak.

jazıl (жазыл-) : İyileşmek, sağlığına kavuşmak

jazuw (жазу) : Yazı.

je- (же) : Yemek.

jeñ- (жең-) : Yenmek, üstün gelmek, zafer kazanmak.

jeñge (жеңге) : Yenge.

jet- (жет-) : 1. Varmak, ulaşmak, erişmek. 2.Amacına ulaşmak.3.Yetmek, kafi gelmek.

jetele- (жетеле-) : Bir kişiyi elinden tutmak.

jeti (жеті) : Yedi.

jetik (жетік) : İyi bilen, erbab, ehil.

jetinşi (жетінші) : Yedinci.

jetkiz- (жеткіз-) : Yetiştirmek, ulaştırmak.

jıla- (жыла-) : 1.Ağlamak 2.Kederlenmek, hüznülenmek.

jıldam (жылдам) : Süratli, hızlı, tez, çabuk.

jınıs (жыныс) : 1.Cins, tür. 2.Soy, nesil.

jır- (жыр-) : Uzun manzum şiir; destan, yır.

jıy- (жи-) : 1.Toplamak, yığmak. 2.Bir araya getirmek.

jibek (жібек) : 1.İpek. 2.Yumuşak, nazik, kibar.

jigit (жігіт) : Yiğit, genç, delikanlı.

jiñişke (жіңішке) :1.İpince, incecik. 2.Nazik, narin.

jip (жіп) : İp.

jiyber- (жибер-) : 1.Göndermek, yollamak. 2.Salıvermek, bırakmak. 3.Diğer fiillerle birleşerek tezlilik anlamı bildiren birleşik fiil yapar.

jıyıl- (жиыл-) : Yığılmak, toplanmak.

jıyın (жиын) : Kalabalık, yığın 2. Bir şeyin toplamı. 3.Toplantı

jıyırma (жиырма) : Yirmi.

jıynal- (жйнал-) : Hazırlanmak, toplanmak.

joğarı (жоғары) : 1.Yukarı, üst. 2.yüksek.

jolay (жолай) : Yol üstü.

joldas (жолдас) : 1.Yoldaş. 2.Arkadaş, dost.

jolıq- (жолық-) : Yüz yüze görüşmek, buluşmak, uğramak.

jon- (жон-) Rendelemek, yontmak.

joq (жоқ) :1. Var sözünün karşıtı, yok. 2.Kabul etmeme, hayır.

joqtık (жоқтық) : 1.Yoksunluk, yokluk. 2.Fakirlik, yoksulluk.

joy- (жой-) : Yok etmek, imha etmek, ortadan kaldırmak.

jön (жөн) (I) : Yön, istikamet.

jön (жөн) (II) : Vaziyet, hal, durum.

jönel- (жөнел-) : Çabuk, aceleyle çıkıp gitmek.

julqı- (жұлқы-) : Hırpalamak, çekmek, silkme.

jum- (жұм-) : (yumruk) Yummak, sıkmak. Gözünü kapatmak.

juma (жұма) : (Ar.) 1.Cuma. 2.Bir hafta.

jumarla- (жұмарла-) : Buruşturmak, büzülmek.

jumis (жұмыс) : İş, hizmet etmek, çalışma.

jup (жұп) : Çift

jurt (жұрт) : Halk, millet.

juw- (жу-) : Yıkamak.

juwin- (жуын-) : Yıkanmak, yanmak, banyo.

jügir- (жүгір-) : 1.Koşmak. 2.Göz atmak.

jük (жүк) : 1.Yük. 2.Yorgan, yastık gibi ev eşyalarının genel adı. 3.Cefa, azap, çile. 4.Vazife, görev, sorumluluk.

jür- (жүр-) : 1.Gitmek, yürümek. 2.Hareket etmek, çalışmak. 3. Bir tarafa yönelmek, yola çıkmak 4. (satranç, iskambil vb. oyunlarda) İlk hamleyi yapmak. 5.Dost olmak, flört etmek, çıkmak.

jürek (жүрек) : 1.Kalp, yürek.
2.Gönül.

jürgiz- (жүргіз-) : 1.(araba) Sürmek,
kullanmak. 2.Yürütmek, idare etmek.

jüz (жүз) : Sima, çehre, yüz.

K

känizak (кәнізак) *Far.* : Cariye.

käri (кәрі) : 1.Yaşlı, ihtiyar. 2.Kadim,
ezeli. 3.Alışılalagelen, alışılmış.

käzzap (кәззәп) *Ar.* : Yalancı,
hilekâr, sahtekâr.

kelis (келіс) (I) : Geliş.

kelis- (келіс-) (II) : Anlaşmak,
sözleşmek, uyum sağlamak.

keltir- (келтір-) : Getirmek.

kelüwşi (келуші) : Gelecek, gelmesi
gereken kimse.

kem (кем) *Far.* : 1.Eksik, noksan.
2.Kalitesiz, kötü.

keme (кеме) : Gemi.

kempir (кемпір) *Far.* : Kocakarı.

kemşilik (кемшілік) : 1.Eksiklik,
yetersizlik. 2.Hata, yanlışlık.
3.Yokluk, kıtlık.

keñ (кең) : 1.Geniş, bol. 2.İyi niyetli,
alçak gönüllü.

keñes (кеңес) : 1.Söyleşi, sohbet.
2.Tavsiye. 3.Meclis, heyet, kurul.

ker (кеп) *Far.* : Söz, laf, lakırdı.

kerek (керек) : Gerek, lazım.

kerwen (керуен) *Far.* : Kervan.

kese (кесе) : Çay içmek için
kullanılan kase.

keş (кеш) (I) : Kararlaştırılan,
beklenen veya alışılan zamandan
sonra, geç.

keş- (кеш-) (II) : Affetmek,
bağışlamak.

keş- (кеш-) (II) : Geçmek.

keşe (кеше) : 1.Dün. 2.Geçenlerde,
geçende.

keşik- (кешік-) : Geç kalmak,
gecikmek.

keşke (кешке) : Akşam, akşamleyin.

ket- (кет-) : 1.Bir yere doğru
yönelmek, gitmek. 2.Bir yerden veya
bir işten ayrılmak.

keybir (кейбір) : Bazı, kimi.

keyin (кейін) : 1.Sonra. 2.Geri.

keyingi (кейінгі) : 1.Arkadaki.
2.Sonraki.

kez (кез) (I) : Zaman, süre, vakit.

kez- (кез-) (II) : Gezmek, dolaşmak.

kidir- (кідір-) : Biraz beklemek,
oyalanmak.

kil (кіл) : Yalnızca, sadece.

kimde-kim (кімде-кім) :Herhangi
biri.

kir- (кір) : Girmek.

kirgiz- (кіргіз-) : Sokmak, içeri
almak, dahil etmek.

kisi (кісі) : 1.İnsan, adam, birey,
şahıs. 2.Yabancı. 3.Misafir.

kişi (кіші) : 1.Küçük. 2.Ailenin en
küçüğü, sonuncu.

kiyim (кйім) : Giyim, elbise, giysi,
libas.

köbey- (көбей-) : Çoğalmak, artmak.

kök (көк) : Göktüzü, gök, sema.

kökirek (көкірек) : 1.Göğüs, sine,
göğüs kemiği. 2.Şuur, sezgi, düşünce.
3.Kendini beğenmiş kibirli.

kömeski (көмескі) : Belirsiz,
müphem.

kömil- (көміл-) : Gömülmek.

kön- (көн) : 1.İkna olmak, kabul
etmek, yapmaya razı olmak.
2.Sabretmek, göğüs germek.

köñil (көңіл) : 1. Gönül 2.Fikir, ülkü,
düşünce.

köñil aw- (көңіл ай) :
Dayanamamak, üzülmek.

könil böl- (көңіл бөл) : Dikkat
etmek.

köñil bur- (көңіл бұр-) : Dikkat
etmek.

köñil tas- (көңіл тас-) : Sevinmek.

köñli tol- (көңлі тол-) : Razı olmak.

körp (көп) : 1.Çok, fazla, bol.
2.Devamlı, sürekli. 3. Halk, topluluk.

kör- (көр-) : 1.Görmek. 2.Buluşmak.
3.Başından geçmek, tecrübe etmek.

körin- (көріп-) : Görünmek

körkem (көркем) : Güzel, yakışıklı.

körset- (көрсет-) : 1.Göstermek,
baktırmak. 2.Bindirmek, fark ettirmek,
hissettirmek. 3.Yapmak.

köş (көш) : 1.Göç. 2.Devir, zaman.

köş- (көш-) : 1.Göçmek, taşınmak.
2.Hareket tarzını değiştirmek.
3.Zamanı, modası, devranı geçmek.
4.Başka bir metoda, sisteme geçmek.

köşe (көше) : Sokak.

köter- (көтер) : 1.Kaldırmak.
2.Artırmak, yükseltmek. 3.Yukarı,
çekmek. 4.Geliştirmek, ilerletmek.

köz (көз) : Göz

kül- (күл-) : 1.Gülmek. 2.Dalga
geçmek, alay etmek.

kümis (күміс) : Gümüş, sim.

kün (күн) : 1.Güneş. 2.Gün, gündüz
3.Tam gün, yirmi dört saat. 4.Vakit,
zaman. 5.Hava durumu.

künäh (күнә) Far. : 1.Kabahat, ayıp,
suç. 2.Günah.

künde (күнде) : Her gün.

künde- (күнде-) : Kıskanmak, haset
etmek, çekememek.

kündegi (күндегі) : Günlük, her
günkü.

kündiz (күндіз) : Gündüz, gündüzün.

küres (күрес) : 1.Güreş. 2.Mücadele.
3.Çekişme, tartışma.

küş (күш) : 1.Güç, kuvvet. 2.Etki,
tesir.

küt- (күт-) : 1.Beklemek.
2.Ağırlamak, ikramda bulunmak.
3.Bakmak, gütmek.

küy (күй) : 1.Hal, durum, vaziyet.
2.İşin, hareketin belirli bir biçimi, hali.

küy- (күй-) : 1.Yanmak, tutuşmak.
2.İçi kan ağlamak.

küyew (күйеу) : 1.Koca, eş. 2.Damat,
güvey.

küyme (күйме) : Fayton.

küzet- (күзет-) : 1.Devriye, gezmek,
korumak, bekçilik yapmak. 2.(hastayı)
Gözetim altında tutmak, (hastaya)
refakat etmek.

Q

qabağat (қабағат) : 1. Çok çabuk,
hızlı, çevik. 2. Bol, çok, fazla.

qabat (қабат) : 1.Kat, sıra, tabaka.
2.Herhangi bir nesnenin katlanmış
yeri, arası. 3.Çok katlılık.

qabil (қабыл) Ar. : Kabul, bir şeye
isteyerek veya istemeyerek razı olma.

qadam (қадам) Ar. : 1 Adım. 2.Yeni
hareket, yeni aşama, yeni adım.

qağaz (қағаз) *Far.* : 1. Kâğıt, yaprak, sayfa. 2.Yayın (dergi, gazete, kitap) 3.Belge, doküman.

qağıyda (қағида) *Ar.* : Kaide, kural.

qaharlan (қаһарлан) : Öfkelenmek, sinirlenmek.

qaharman (қаһарман) *Far.* : 1.Kahraman, bahadır. 2.Tip.

qajet (қажет) *Ar.* : Gerek, gerekli, hacet, lâzım.

qal- (қал-) : 1.Kalmak. 2.Belirtilen miktarda bulunmak. 3.Geç kalmak, gecikmek. 4.Geri almak. 5.Yardımcı fiil olarak kullanılır.

qala- (қала-) : 1.İstemek, arzulamak. 2.Doğru bulmak, uygun görmek, beğenmel.

qala (қала) : Şehir, kent.

qalam (қалам) *Ar.* : Kalem.

qalay (қалай) : Nasıl.

qalayşa (қалайша) : Nasıl, ne şekilde.

qaldır- (қалдыр-) : Bırakmak, kalmasını sağlamak.

qalpında (қалпында) : Eski halinde, değişmemiş.

qalta (қалта) : Cep.

qaltıra- (қалтыра-) : Titremek

qama- (қама-) : 1.Sarmak, muhasara etmek. 2.Hayvanları ahıra kapatmak. 3.Tevkif etmek, tutuklamak, hapse attırmak.

qamala- (қамала-) :Abluka altına almak, kuşatmak.

qamıq- (қамық -) : Hüzünlenmek, kederlenmek, dertlenmek.

qan (қан) : 1.Kan 2.Soy, sülale.

qana (қана) : Sadece.

qanar (қанар) : Çoğu kıldan dokunmuş büyük çuval.

qanat (қанат) : 1.Kanat. 2.Uçak kanadı. 3.Balığın yüzgeçleri.

qanday (қандай) (I) : Nasıl.

qanday (қандай) (II) : Beğenme, övme manasında; ne kadar.

qane (қане) : Haydi, hani.

qanjär (қанжар) *Far.* : Ucu sivri ve eğri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir tür bıçak, hançer.

qanşa (қанша) : Soru zamiri, kaç, ne kadar.

qara (қапа) (I) : Üzüntü, kaygı, endişe.

qara (қапа) (II) : Sıcak, bunaltıcı, boğucu, havasız.

qaralan- (қапалан-) : Üzülme, kederlenmek.

qaras (қапас) Far. : Koğuş, hücre (ceza evi)

qarıl (қапыл) Ar. : Ansızın, birden bire, aniden.

qaq- (қақ-) : 1.Çakmak. 2.(kapıyı) Vurmak. 3.Silkmek, çırpma. 4.Sallamak, sarsmak. 5.Kırmak, koparmak.

qaqra (қапқа) : Dış kapı, kale kapısı.

qara- (қара-) : 1. Bakmak, göz atmak. 2. Aramak, araştırmak. 3. Yoklamak, incelemek, denemek. 4. Dikkate almak, değerlendirmek.

qara (қара) : Kara, siyah.

qarağaylı (қарағайлы) : Çam ağacı yetişen, çamlık, orman.

qarağım (қарағым) : Büyüklerin küçüklere karşı kullandıkları sevgi ifadesi, evladım, yavrum.

qaranğı (қаранғы) : 1.Karanlık, loşluk. 2.Belirsiz, şüpheli, kuşku. 3.Cahil, bilgisiz.

qarar (қарар) Ar. : Karar.

qarat- (қарат-) : 1.(birinin) Kendine bakmasını sağlamak, (kendine) baktırmak. 2.Ertelemek, geciktirmek, sonraya, bırakmak. 3.İstila etmek.

qarawıl (қарауыл) : 1.Bir şeyi koruma, güvenliğini sağlama. 2.Güvenlik, görevlisi, bekçi, nöbetçi.

qaray (қарай) : Göre, -e doğru, -e kadar.

qarındas (қарындас) : 1.Küçük kız kardeş. 2.Yaşça büyük erkeklerin bayanlara kullandıkları hitap, bacı. 3.Akraba, hısım, kardeş.

qarsı (қарсы) : 1.Bir şeyin karşı tarafı. 2. Karşı karşıya.

qas (қас) : 1.Düşmanlık eden, düşmanca davranan (kimse). 2.Düşman, hasım, yağı olan.

qası (қасы) : (bir şeyin) yanı.

qasiret (қасірет) Ar. : Elem, dert, keder.

qastıq (қастық) : Husumet, garez, düşmanlık.

qaş- (қаш-) : 1.Kaçmak. 2.Bir şeyi yapmak, istememek, kaytarmak. 3.Ortadan kaybolmak.

qaşan (қашан) : Ne zaman.

qaşıq (қашық) : Uzak, ırak.

qatar (қатар) Ar. : Sıra, dizi, katar:

qate (қате) Ar. : Hata, yanlış, kusur.

qatelik (қателік) : Yanlışlık, yanlış, hata, kusur.

qatın (қатын) : 1.Zevce, eş. 2.Kadın.

qattı (қатты) (I) : Sert, katı.

qattı (қатты) (II) : Çok, pek, fazla.

qawıs- (қауыс-) : Kavuşmak, buluşmak, görüşmek.

qawıp (қайып) : Tehlike.

qay (қай) : Soru zamiri, hangi.

qayda (қайда) : Soru zamiri, nerede, nereye.

qaydan (қайдан) : 1.Nereden. 2.Nasıl.

qayğı (қайғы) : 1.Kaygı, tasa. 2.Endişe, evham.

qayır- (қайыр-) : 1.Hayvanların yönünü değiştirmek, başka yöne

sürmek. 2.Bir şeyin kenarını kıvrırmak, bükmek. 3.Kolları arkaya bağlamak. 4.Geri yatırmak, taramak. 5. İade etmek, geri vermek. 6.Misafiri kabul etmemek, geri çevirmek. 7. Köreltmek. 8.Sözü bağlamak, bitirmek. 9.Av kartalını yetiştirmek, eğitmek, bakmak.

qayıra (қайыра) : Tekrar, yine.

qayna- (қайна-) : 1.Kaynamak. 2.Pişmek, haşlanmak.

qayran (қайран) Ar. : Hayret, şaşkınlık.

qayrat (қайрат) : Güç, kuvvet, cesaret, mecâl.

qaysı (қайсы) : Hangi, hangisi.

qaysıbir (қайсыбір) : Bazı, her hangi bir.

qayt (қайт) : 1.Geri dönmek. 2. Azalmak, eksilmek, yatışmak.

qaytadan (қайтадан) : Yeniden, tekrar.

qaytar- (қайтар-) : 1.İade etmek, geri göndermek, geri vermek. 2.Sürünün yönünü değiştirmek.

qaz- (қаз-) : 1.Kazmak. 2.Tırmalamak, kazmak.

qaza (қаза) Ar. : 1.Kaza, ölüm, vefat, ecel. 2.Vaktinde kılınmayan namazın sonraya bırakılması.

qazan (қазан) : 1.Büyük tencere, kazan. 2.Metal eritmeye yarayan büyük kazan.

qazına (қазына) Ar. :Hazine, define, gömü. 2.Ata yadigarları, miras.

qazir (қазір) Ar. : 1.Şimdi, şu anda. 2.Çabucak, hemen.

qıdır (қыдыр) Ar. : Hızır.

qıl- (қыл-) : Yarmak, etmek, kılmak.

qılday (қылдай) : Kıl gibi, ipince.

qılış (қылыш) : 1.Kılıç. 2.Dokumacılıkta atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden veya ağaçtan yapılan dişli araç.

qın (қын) : Kın (kılıç, bıçak vb.)

qırırq (қырық) : Kırk.

qıs- (қыс-) :1.Kıstırmak, sıkıştırmak. 2.Sıkıca kucaklamak, sarmak, bağrına basmak.

qısqa (қысқа) : Uzun olmayan, kısa.

qışqır- (қышқыр-) : Haykırmak, bağkırmak.

qıy- (қи-) : 1.Kesmek, biçmek. 2.Bir şeyden uydurarak başka bir şey yapmak, kesip uydurmak. 3.Yolu kesip geçmek.

qıy- (қи-) : Birisine karşılıksız olarak hediye vermek, bağışlamak, kıymak, feda etmek, hiçbir şeyi esirgememek.

qıyamet (қиямет) Ar. : 1.Kıyamet. 2.Azap, cefa.

qıyanat (қиянат) Ar. : Zorluk, eziyet, zulüm.

qıyın (қиын) : 1.Zor, çetin, müşkül. 2.Karışık.

qıyındıq (қиындық) : 1.Çetinlik, zorluk, müşküllük. 2.Yokluk, kıtlık.

qıysap (қисап) Ar. : Hesap.

qıyssa (қисса) Ar. : Kıssa, destan, uzun manzum hikaye.

qız (қыз) : Kız

qızıl (қызыл) : Kızıl, kırmızı, al.

qızıq (қызық) : 1.İlgi çekici, enteresan. 2.Nimet, baht, mürüvvet.

qızır (қызыр) Ar. : Hızır.

qızmet (қызмет) Ar. : 1.İş, hizmet. 2.Bir şeyin önemi, ehemmiyeti.

qoja (қожа) : Sahip, yönetici

qol (қол) : El.

qolda- (қолда-) : Kollamak, desteklemek.

qoldas- (қолдас-) : 1.Tokalaşmak, el sıkışmak. 2.Birlik olmak, birleşmek, el ele vermek.

qon- (қон-) : 1.Konmak, yere inmek. 2.Bir yere yaşamak için yerleşmek. 3.Geceyi bir yerde geçirmek, geceleme. 4.İnsan karakterinde yer etmek.

qonır (қоныр) : 1.Kahverengi. 2.Sade, gösterişsiz. 3.İsteksiz, gönülsüz, soğuk.

qorğala- (қорғала-) : 1.Sığınmak, siper almak. 2.Bir şeyi korumaya çalışmak.

qorlıq (қорлық) : 1.Eziyet, baskı, zulüm. 2.Ar, namus, ayıp.

qorşa- (қорша-) : Etrafını çevirmek, kuşatmak.

qos- (қос-) : 1.Katmak, birleştirmek, eklemek. 2.Evlendirmek.

qosıl- (қосыл-) : 1.Eklenmek, katılmak, iştirak etmek, ilave olmak. 2.Kavuşmak, evlenmek.

qoş (қош) : İki kişinin ayrılırken birbirine söylediği söz, Allaha ısmarlamak, vedalaşmak.

qoy- (қой-) : 1.Koymak, bırakmak. 2.Nöbetçi koymak. 3.Bir kimseyi işe yerleştirmek, iş sağlamak. 4.Bırakmak, vazgeçmek. 5.Kendi haline bırakmak. 6.Not vermek, değerlendirmek. 7.Defnetmek, gömmek.

qoyın (қойын) : 1.Göğüs ile giysi arası, koyun. 2.Kollar arası, kucak.

qudawanda (құдауанда) Far. : Ya Rabb'im, Allah'im.

quday (құдай) Far. : 1.Huda, Allah. 2. Bir şeyi en iyi bilen, yapan, güçlü.

qudiret (құдірет) Ar. : 1.Allah, Yaradan. 2.Güç, kuvvet, kudret.

qul (құл) : 1.Kul, esir, köle. 2.Fert, insan.

qulaq (құлақ) : Kulak

quriya (құпия) : Sır, giz.

qupta- (құпта-) : Onaylamak, takdir etmek, kabul etmek, tasvir etmek.

qur- (құр-) : 1.Kurmak, yapmak. 2.Tutmak, asmak, yerleştirmek.

qur (құр) : Boş, öylesine, fuzuli.

qurban (құрбан) Ar. : 1.Allah rızası için kesilen hayvan, kurban, adak. 2.Bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda edem kimse, şehit.

qurdas (құрдас) : Akran, yaşıt.

qurılı (құрлы) : Gibi, benzer, kadar.

qurmet (құрмет) Ar. : Hürmet, saygı.

qurmette- (құрметте) Hürmet etmek, saygı göstermek.

qus (құс) : ;Kuş.

qustay (құстай) : Kuş gibi, kuşa benzer.

quş- (құш-) : 1.Kucaklayıp öpmek. 2.Yâr sevmek, evlenmek.

quşakta- (құшақта-) : 1.Kucaklamak, sarmak. 2.Elinden düşürmemek.

qutıl- (құтыл-) : Kurtulmak, serbest, azat olmak.

qutqar- (құтқар-) : 1.Kurtarmak. 2.Azad etmek, özgür bırakmak.

quw- (қу-) : 1.Birisinin ardına düşmek, kovalamak. 2.Kovmak. 3.Bir şeyin peşine düşmek, takipçisi olmak.

quwan- (қуан-) : Sevinmek, mutlu olmak, memnun olmak.

quwanış (қуаныш) : Sevinç.

quwat (қуат) Ar. : Güç, kuvvet, derman, dayanak, destek

quwattan- (құуаттан-) : 1.Kuvvetlendirmek, güç toplamak. 2.Cesaretlendirmek, güçlenmek.

L

lağıl (лағыл) Ar. : Kızıl renkli, yakut.

laqtır- (лақтыр-) : Fırlatmak, atmak.

layıq (лайық) Ar. : Uygun, layık, makul, münasip.

lâzzat (ләззат) Ar. : Lezzet, zevk, haz.

M

mağlum (мағлұм) Ar. : Malum, bilinen, tanıdık.

maxabbat (махаббат) Ar. : Sevgi, aşk.

malğun (малғұн) Ar. : Mel'un.

malın- (малын -) : 1.Suya düşmek, ıslanmak. 2.Kaplanmak, gark olmak.

manağı (манағы) : Biraz önceki, az önceki.

mañay (маңай) : Etraf, çevre, civar.

maqrum (мақрұм) Ar. : Mahrum, yoksun.

maqsat (мақсат) Ar. : Maksat, amaç, gaye.

maqta- (мақта-) : Övmek, methetmek.

maqul (мақұл) Ar. : 1.Tamam, peki, olur. 2.Doğru, uygun, makul.

maqulıq (мақұлық) : 1.Yaratık, mahluk. 2.Salak, aptal.

marjan (маржан) Ar. : 1.Mercan. 2.Ender, az rastlanan nesne.

märtebe (мәртебе) Ar. : Mertebe, statü, derece.

mäsliyxat (мәслихат) Ar. : Müşavere.

mäslixattas- (мәслихаттас-) : Danışmak, fikir alışverişinde bulunmak.

mäşhür (мәшһүр) Ar. : Meşhur, ünlü, tanınmış.

maşıq (машық) Ar. : Âdet, alışkanlık.

may (май) : Yağ.

maza (маза) : Keyif, rahat, huzur.

medet (медет) Ar. : Medet, destek, yardım, dayanak.

mexnat (мехнат) Ar. : Mihnet, azap, zorluk.

meken (мекен) Ar. : Mekân, yer.

menmen (менмен) : Kibirli, kendini büyük gören.

menmensi- (менменсі-) : Kibirlenmek, kendini büyük görmek, büyüklenmek.

mezgil (мезгіл) : 1.Mevsim, sezon. 2.Süre, vakit.

mıltıq (мылтық) : Tüfek, silah.

mıñ (мың) : Bin.

mına (мына) : Bu, şu.

mınaw (мынау) : Bu, işbu.

mıñday (мындай) : Bine yakın, bin kadar.

mıqtı (мықты) : 1.Kuvvetli, sağlam, berk. 2.Güçlü, kuvvetli.

mısal (мысал) Ar. : Misal, örnek.

mın- (мін-) : Binmek.

mınajat (мінажат) Ar. : Münacaat, yakarış, yalvarma.

mine (міне) : İşte, işbu.

minekiy (мінекій) : İşte, burada.

minez (мінез) : Huy, karakter, mizaç.

mingiz- (мінгіз-) : Bindirmek.

minut (минут) *Lat.* : Dakika.

molda (молда) *Ar.* : İmam, molla.

monşa (монша) : Hamam.

moyn (мойын) : Boyun.

moynnda- (мойында-) : İtiraf etmek, kabul etmek.

moynsun- (мойынсүн-) : Kabul etmek, razı olmak, boyun eğmek.

möldire- (мөлдире-) : Berraklaşmak, şeffaflaşmak, parlamak.

muñ (мұң) : 1.Kaygı, keder, hüzn, elem. 2.Zor, çetin.

munan (мұнан) : Bundan.

muñdas (мұңдас) : Sırdaş (kimseler)

munday (мұндай) : Bunun gibi, aynen böyle.

muñdı (мұнды) : Kederli, dertli.

munı (мұны) : Bunu, şunu.

muqtaj (мұқтаж) *Ar.* : İhtiyaç, gereksinim.

murat (мұрат) *Ar.* : Murat, maksat, dilek, amaç, emel.

murt (мұрт) : Büyük.

musılman (мұсылман) *Ar.* : Müslüman.

müşkil (мүшкіл) *Ar.* : Müşkül, zor duruma düşmek.

N

nadan (надан) *Far.* : Cahil

nadandıq (надандық) : Nadanlık, cahillik.

nağır (нағып) : Niçin, neden, niye.

nala (нала) *Ar.* : 1.Kargış, lanet. 2.Kaygı, tasa.

nalı- (налы-) : Dertlenmek, kederlenmek.

namıs (намыс) *Ar.* : Namus, şeref, ar.

nan- (нан-) : İnanmak.

näpsi (нәпсі) *Ar.* : Nefis.

naq (нақ) : Tam, tıpkı, aynı.

naqaqtan (нақақтан) : Boşu boşuna, haksız yere.

naqıştı (нақышты) : 1.Desenli, nakışlı, süslü. 2.Ezgili, nameli.

naqurıs (нақұрыс) *Far.* : Deli, yarım akıllı.

närkes (нәркес) *Far.* : Nergis.

närse (нәрсе) :Nesne, eşya, şey.

nasiyhat (насихат) *Ar.* : Nasihat, öğüt.

naşar (нашар) *Far.* : 1. Kötü, fena, zayıf, kuvvetsiz. 2.Naçar, zavallı, düşkün, fakir, fukara.

nazar (назар) *Ar.* : 1.Dikkat, bakış. 2.Göz.

nazım (назым) *Ar.* : Nazım, manzume.

näzik (нәзік) *Ar.* : 1.İnce. 2.Narin, zarif, güzel. 3.Sağlam olmayan, zayıf.

näzir (нәзір) *Ar.* : Nezir, hayır, sadaka.

nege (неге) : Niye, ne için, niçin, neden.

neke (неке) *Ar.* : Nikâh.

nelikten (неліккен) : Neden, niçin.

nendey (нендей) : Nasıl, hangi, ne gibi.

niyet (ниет) *Ar.* : Maksat, niyet, istek.

nur (нұр) *Ar.* : Nur, ışık.

nusqa (нұсқа) *Ar.* : 1.Taslak, tasarı 2.Nüşa, el yazması.

O

odan (одан) : Oradan.

olay-bulay (олай-бұлай) : Öyle, böyle.

oñaşa (оңаша) : Ayrı olarak, yalnız tek başına.

oñay (оңай) : Kolay, hafif.

onday (ондай) : Onun gibi, ona benzer.

opa (опа) *Ar.* : Şefkat, merhamet.

opadar (опадар) : Sözüünün arkasında duran, mert, vefalı.

oqı- (оқы-) : 1.Okumak. 2.Tahsil görmek.

orın (орын) : 1.Yer, mekân. 2.Mevki, makam.

orındıq (орындық) : Oturak, sandalye, oturulacak yer.

orna- (орна-) : 1.Yerleşmek, iskân etmek, mesken tutmak. 2.Kurulmak, teşekkül etmek, inşa edilmek.

orta (орта) : 1.Orta, yarı. 2.Yarısı, ortası (zaman). 3.Belli bir şeyin ortası.

ortanşı (ортаншы) : Ortanca.

osı (осы) : Bu, şu.

osılay (осылай) : Böyle, şöyle.

osınday (осындай) : Bunun gibi.

osınşa (осынша) : Bu kadar.

ot (от) : Od, ateş.

otın (отын) : Odun, yakacak, yakıt.

otır- (отыр-) : 1.Oturmak. 2.Binmek. 3.Yerleşmek, mekan edinmek.

ottay (оттай) : Ateş gibi, çok sıcak.

oy (ой) : 1.Düşünce, fikir 2.Akıl, şuur, hafıza.

oyan- (оян-) : 1.Uyanmak. 2.Canlanmak, dirilmek.

oyunşı (ойыншы) : Oyuncu, oyuna katılan.

oyla- (ойла-) : 1.Düşünmek, muhakeme etmek. 2.Tasalanmak, kaygılanmak.

oylan- (ойлан-) : 1.Düşünüp taşınmak. 2.Tasalanmak, kaygılanmak.

oyna- (ойна-) : 1.Oynamak, eğlenmek. 2.Şaka yapmak, şakalaşmak. 3.Müzik aleti çalmak.

oyran (ойран) : Tahribat, yıkım, katliam ve yağma.

Ö

öbis- (өбіс-) : 1.Sevişmek, öpüşmek. 2.Yan yana bulunmak, birbirine yakın olmak.

ökin- (өкін-) : Pişman olmak, nedamet duymak.

ökpele- (өкпеле-) : 1.Küsmek, incinmek, kırılmak.

öleñ (өлең) : 1.Şiir. 2.Şarkı.

öleñdet- (өлеңдет-) : Şarkı söylemek.

öltir- (өлтір-) : Öldürmek.

ömir (өмір) Ar. : 1.Hayat, ömür. 2.Varlık, oluş.

öñ (өң) : 1.Yüz, sima, çehre, bet. 2.Bir şeyin ön tarafta bulunan yüzü, çehre. 3.Renk. 4.İnsanın uyanık hali.

öner (өнер) : Hüner, maharet.

öñkey (өңкей) : Her, tamamen, hepsi.

örimtal (өрімтал) : Çok genç, toy, körpe.

ös- (өс) : 1.(saç, sakal, vb.) Uzamak.
2.Büyümek, olgunlaşmak.
3.Çoğalmak, artmak.

ösip- (өсіп-) : Büyütmek, yetiştirmek.

öt- (өт-) : 1.Geçmek. 2.Bir kurum ya da kuruluşa üye olmak. 3.Ölmek, dünyadan geçmek.

öt- (өт-) : Geçmek.

ötirik (өтірік) : Yalan, aldatma, uydurma.

ötken-ketken (өткен-кеткен) (I) : Gelen geçen, yolcu yolakçı.

ötken-ketken (өткен-кеткен) (II) : Gelip geçmiş, olup bitmiş.

ötkiz (өткіз-) : 1.Geçıştirmek. 2.Geri vermek, iade etmek. 3.Satmak, piyasaya sürmek.

öz (өз): Kendi

özge (өзге) : Başka, özge, ayrı.

P

päle (пәле) Ar. : 1.Bela, felaket.
2.İnatçı, aksi.

pälen (пәлен) Ar. : Falan.

paluwan (палуан) Far. : Pehlivan, güreşçi.

pana (пана) : Barınak, kulübe, sığınak.

paqır (пақыр) Ar. : Fakir, garip, biçare, yoksul, zavallı.

para (пара) Far. : Parça, bölüm.

pärmen (пәрмен) Far. : 1.Ferman, emir 2.Güç, kuvvet.

päruvardiygar (пәруардигар) Far. : Allah, yaradan Allah.

patşa (патша) Far. : Padişah, şah, hükümdar.

payda (пайда) Ar. : 1.Fayda, kâr, kazanç, gelir. 2.İnsan için faydalı her şey. 3.Yardım.

pende (пенде) Far. : 1.Bende, insan.
2. Kul, garip, âciz.

peri (пері) Far. : 1.Peri. 2,Deli, kaçık.

perişte (періште) Far. : 1.Melek, ferişte. 2.Günahsız, masum, küçük çocuk. 3.Temiz, samimi, iyi kalpli insan.

rışaq (пышак) : Bıçak.

piyda (пида) Ar. : Kurban, fedâ.

R

raxat (рахат) Ar. : Rahat, huzur, saadet.

raqım (рақым) Ar. : Merhamet, acıma, şefkat, şefaaf.

ras (рас) Far. : Doğru, hakikat, gerçek.

rawan (рауан) Far. : Şafak, aydınlık.

razı (разы) Ar. : Razı, hoşnut, memnun.

renjüw (ренжу) Far. : Küslük.

ruh (рух) Ar. : 1.Ruh, öz, tin. 2.Manevi güç, kuvvet.

ruqsat (рұқсат) Ar. : Müsaade, izin, ruhsat.

S

sabala- (сабала-) : 1.Dövmek, vurmak.

sabır (сабыр) Ar. : Dayanma, tahammül gösterme.

sabırsızdıq (сабырсыздық) : Sabırsızlık, tahammülsüzlük.

sadaqa (садақа) Ar. : Hayır, sadaka, yardım.

saf (саф) Ar. : Halis, saf, katkısız.

sağat (сағат) Ar. : 1.Saat. 2.Altmış dakikalık zaman dilimi, saat.

sağın- (сағын-): Özlemek, göreceği gelmek.

saxara (сахара) Ar. : 1.Sahra, çöl. 2.Geniş bozkır.

sal- (сал-) : 1.Bir nesneyi herhangi bir yere yerleştirmek, koymak. 2.Ev, inşaat yapmak. 3.Göndermek, yollamak. 4.Ekin ekmek, yetiştirmek. 5.Fiillerle birleşerek yardımcı fiil görevinde kullanılır.

sal (сал) : Sal.

sälem (сәлем) Ar. : 1. Selam, merhaba. 2.Selam söyleme, yollama.

salqam (салқам) : Eski, püskü, yırtık, pırtık.

salqındıq (салқындық) : 1.Soğukluk, serinlik. 2.Hevessizlik, isteksizlik. 3.Kırgınlık, dargınlık.

sana- (сана-) : 1.Saymak, hesaplamak. 2.Saymak, farzetmek, hesaba katmak.

sanat (санат) :Sıra, yer.

sandıq (сандық) Ar. : Sandık.

sansız (сансыз) : Sayısız, hesapsız, çok sayıda.

sap (сап): Saf, katıksız.

saqal (сақал) : Sakal.

saqta- (сақта) : 1. Saklamak, muhafaza etmek. 2.Korumak, esirgemek.

saray (сарай) *Far.* : Saray.

sarıp (сарып) : Sarfetmek, ömrünü feda etmek.

sas- (сac-) : Şaşırmak, şaşmak.

saw (сая) : 1.Sağ, diri, sıhhatli, esen. 2.Sağlam kırılmamış.

sawal (саяал) *Ar.* : Sual, soru.

sawap (саяап) *Ar.* : Sevap.

sawıq (сауық) : Eğlenme, şenlik, düğün dernek.

sawıt (сауыт) : Çeşitli şeyleri koymak için kullanılan küçük kutu.

saya (сая) *Far.* : 1.Gölgeli, serin yer. 2.Destek, dayanak, hami.

sayla- (сайла-) : 1.Seçmek, oy vermek. 2.Hazırlamak, hazır hale getirmek.

sayman (сайман) : Araç, alet, malzeme, teçhizat.

sayran (сайран) *Ar.* : Oyun, eğlence.

saz (саз) *Far.* : Halk müziğinde kullanılan gövdesi oyularak yapılmış, telli uzun saplı çalgı, saz.

segiz (сегіз) : Sekiz.

sekir- (сөкір) :Sıçramak, atlamak.

sendir- (сөндір-) : 1.Telkin etmek, inandırmak. 2.Sersemleşmek, sersem halde olmak.

sep- (сеп-) : Serpmek

sesken- (сөскен-) : 1.Çekinmek, korkmak. 2.Şüphelenmek.

sımday (сымдай) : 1. Tele benzer, tel gibi. 2.Dümdüz, dimdik.

sın- (сын-) : Kırılmak, parçalanmak.

sına- (сына-) : 1.Denemek, tecrübe etmek, sınamak. 2.Eleştirmek, tenkit etmek.

sındır- (сындыр-) : 1.Kırmak, parçalamak. 2.Ortasından veya kenarından koparmak.

sır (сыр) *Ar.* : 1.Sır, gizem. 2.Bir işin özü, püf noktası.

sırlas- (sırlas-) : Sırrını paylaşmak, sır vermek.

sırnay (сырнай) : 1.Mızıka, armonika. 2.Akordeon.

sırt (сырт) : Dış.

sıy- (сый-) : Sığmak, almak

sıyqır (сиқыр) Ar. : 1.Sihirbaz, büyücü, efsuncu. 2.Sır, gizem.

sız- (сыз-) :1.Çizmek. 2.Yazılanları silmek.

sirä (сирә) : Galiba, herhalde, belki.

siypa- (сипа-) : Okşamak.

siypala- (сійпала-) : 1.Okşamak, sıvazlamak. 2.Elle yoklamak.

siypat (сипат) Ar. : 1.Görünüş, sıfat, yüz. 2.Nitelik, özellik, vasıf, sıfat.

soğıs (соғыс) : Savaş, muharebe, harp.

sol- (сол-) : 1. Solmak, sararmak. 2.Zayıflamak, erimek, sararıp solmak.

sol (сол) : Bu, şu, o.

solay (солай) : Şöyle, böyle.

soñ (соң) : Sonra.

sonan (сонан) : O zamanlardan beri, ondan sonra, bu güne kadar.

sonday (сондай) : O kadar, onun gibi, onun kadar, çok.

sonımen (сонымен) : Hülasa, kısaca, öylece, özetle.

sonşa (сонша) : O kadar, onca, öyle.

soqqan (соққан) : 1.Deli, yarım akıllı. 2.Alçak, terbiyesiz, ahlaksız.

sök- (сөк-) : Paylamak, azarlamak, sövmek.

sön- (сөн-) : 1.Sönmek, parlaklığını ışığını yitirmek. 2.Bitmek, tükenmek, kesilmek.

söyle- (сөйле-) : 1.Konuşmak, söylemek. 2.Söylenmek.

söyles- (сөйлес-) : Söyleşmek, konuşmak.

söyt- (сөйт-) : Öyle yapmak, öyle etmek.

suw (су) : 1.Su. 2.Deniz, akarsu. 3.Yaşlı, nemli.

suxbat (сұхбат) Ar. : Sohbet, konuşma, görüşme.

sultan (сұлтан) Ar. : Hükümdar, sultan.

sultandıq (сұлтандық) : Sultanlık, saltanat.

suluw (сұлу) : Güzel, alımlı, yakışıklı.

suñqar- (сұңқар-) : 1.Sungur. 2.Cesur, gözüpek.

sura- (сұра-) : 1.Sormak, öğrenmek istemek. 2.Rica etmek, istemek.

suwıt- (суыт-) : Soğutmak.

sümbil (сүмбіл) . Sümbül.

süy- (сүй-) : 1.Öpmek. 2.Âşık olmak, sevmek. 3.Beğenmek, hoşlanmak.

süye- (сүйе-) :1.Desteklemek, dayamak. 2.Kollamak, desteklemek.

süyek (сүйек) : Kemik.

süyin- (сүйін-) : Sevinmek, memnun olmak.

süyinşi (сүйінші) : Müjde.

süyis- (сүйіс-) : 1.Öpüşmek, sevişmek. 2.Âşık olmak, sevmek.

Ş

şağın (шағын) : Küçük, ufak.

şahar (шаһар) *Far* : Şehir, kent.

şal- (шал-) : 1.Çelmek, çelme takmak. 2.İple sıkıca bağlamak. 3.Kurban

kesmek, adak adamak. 4.İğneleyici konuşmak, birisini alaya almak, alay etmek. 5.(hayvan) Otlamak. 6.(ateş) Hafiften yakmak.

şalqaq (шалқақ) : Arkaya doğru yassı, arkaya doğru eğik.

şamala- (шамала-) : Tahmin etmek, yorum yapmak.

şañ (шаң) : Toz, toz toprak.

şanşı- (шаншы-) : 1.Batırmak, saplamak, sokmak.

şap- (шап-) : Keskin bir aletle kesmek, biçmek.

şap- (шап-) :Dörtnala dolu dizgin gitmek.

şarağat (шарағат) *Ar.* : Merhamet, şefkat, acıma.

şaq (шақ) : 1.Dönem, çağ, devir. 2.Zaman.

şaqır- (шақыр-) : 1.Çağırmaq. 2.Çağırmaq, davet etmek.

şara (шара) *Far* : Çare, önlem, çözüm yolu.

şarap (шарап) *Ar.* : Şarap.

şarasız (шарасыз) : Çaresiz, naçar.

şarbaq (шарбақ) : Çit, hat.

şärbat (шәрбат) *Ar.* : Üzüm suyu.

şarşa- (шарша-) : Yorulmak, bitkin düşmek.

şaruwa (шаруа) : İş, çalışma.

şaş- (шаш-) : 1.Saçmak, dökmek, serpmek. 2.Yaymak, dağıtmak. 3.Saçıp savurmak, israf etmek, ziyan etmek.

şaş (шаш) : Baş derisini kaplayan kıllar, saç.

şaşma (шашма) *Far* : Çeşme.

şat (шат) *Far* : Sevinçli, neşeli.

şatır (шатыр) : Çadır, otağ.

şattıq (шаттық) : Neşe, sevinç, mutluluk.

şay (шай) : Çay, çay bitkisi.

şayır (шайыр) *Ar.* : Şair.

şek (шек) *Ar.* : Şüphe, kuşku.

şert- (шерт-) : 1.Fiske vurmak, fiskelemek. 2.Saz teline dokunmak, çalmak. 3.Bir mesele hakkında insanların ilgisini çekecek şeyler anlatmak.

şert- (шерт-) : 1.Fiske vurmak, fiskelemek. 2.Saz teline dokunmak, çalmak. 3.Bir mesele hakkında insanların ilgisini çekecek şeyler anlatmak.

şeş- (шеш-) : 1.Çözmek, açmak. 2. (elbise) Soyunmak. 3. (konu, mesele) Çözmek, karara bağlamak.

şeşe (шеше) : 1.Anne, ana. 2.Yaşlı kadınlara saygılı bir seslenme sözü olarak kullanılan ifade, ama.

şesen (шешен) : 1.Söz ustası, hatip. 2.Konuşmacı.

şet (шет) : 1.Kenar, uç. 2.Dış, taşra, ücra, uzak yer. 3.Yabancı, yâd.

şeyin (шейін) : -e kadar.

şıbın (шыбын) : 1.Sinek. 2.Can.

şıda- (шыда-) : 1.Çekmek, dayanmak, sabretmek, çıdamak. 2.Dayanıklı, uzun ömürlü olmak.

şığar- (шығар-) : Çıkarmak, boşaltmak, bırakmak.

şın (шын) : Gerçek, hakiki, samimi.

şını (шыны) : Cam.

şıq- (шық-) : 1.Çıkmak. 2.Yola, sefere çıkmak.

şırın (шырын) *Far* : 1.Can suyu, özsu, usare. 2.Şirin, tatlı.

şırma- (шырма-) : 1.Sıkı sıkı sarmak, bağlamak. 2.Bürümek, kaplamak.

şiypa (шипa) *Ar.* : Şifa, derman, deva.

şoqpar (шоқпар) : Çomak, sopa, topuz.

şölde- (шөлке-) : 1.Hararet basmak, susamak. 2.Çok istemek, özlemek.

şöp (шөп) :Ot.

T

tağam (тағам) *Ar.* : Yemek, aş, yiyecek, taam.

tağdır (тағдыр) *Ar.* : 1.İnsan iradesi dışında gelişen olaylar, yazgı, kader, alın yazısı. 2.Ömür, hayat, yaşam, gidişat.

tağı (тағы) : Daha, ve, bundan başka, yine anlamında kullanılan edat.

täjiriye (тәжірибе) *Ar.* : Tecrübe

tal- (тал-) : 1.Bayılmak, kendini kaybetmek. 2.Aşırı yorulmak, halsizleşmek.

tala- (тала-) : 1.(köpek, kurt vb.) Dişlemek, ısırarak, dalamak. 2.(arı, sinek vb.) Sokmak, iğnesini batırmak.

talap (талап) *Ar.* : 1.İstek, heves, talep. 2.Maksat, dilek, amaç. 3.Görev, sorumluluk.

talas (талаc) : Belirli bir konudaki fikir ayrılığı, fikir kavgası, tartışma, polemik. 2.Çekişme, münakaşa.

talay (талай) (I) : 1.Nice, çok, birçok. 2.Çeşit çeşit, her türlü, türlü türlü.

talay (талай) (II) *Ar.* :Baht, kader, talih, nasip.

taldı (талды) : Söğüt ağacı.

talıq- (талық-) : Yorulmak, halsiz, bitkin düşmek, dermanı kalmamak, güçsüzleşmek, mecalsiz kalmak.

talıqsı- (талықсы-) :1.Kendini kaybetmek, bayılmak. 2.Halsizleşmek, yorulmak, bitkin düşmek.

tamam (тамам) : Hepsi, tüm, tamamı, bütün, bütünü.

taman (таман) : Yakın, doğru, yaklaşık.

tamaq (тамақ) : Boğaz, damak.

tamaşa (тамаша) *Far* : 1.Oyun, eğlence, seyre dayalı eğlence programı.

tañ (таң) : Hayret veren, şaşkınlık uyandıran.

tañ (таң) : Tan vakti, şafak, seher.

tän (тән) *Far* : Vücut, beden, ten.

tañda- (таңда-) : Seçmek, seçip almak, tercih etmek.

tanı- (таны-) : Tanımak, teşhis etmek.

tañırqat- (таңырқат-) : Şaşırtmak.

tap- (тап-) : 1.Bulmak. 2.Kazanmak, kar sağlamak. 3.Doğurmak, yavrulamak.

tapsır- (тапсыр-) : 1.Bir işi kimseye verme, yükleme, sorumluluğuna verme. 2.Teslim etmek, vermek.

taqıt (тақыт) *Far* : Taht.

taqsır (тақсыр) *Ar.* : Eski devirlerde sultan, han, padişah gibi yüksek dereceli insanlar için kullanılan “Efendim, Hazretleri” anlamlarını içeren bir hitap sözü.

taqta (тақта) *Far* : 1.Tahta, yazı tahtası. 2.Afiş, ilan.

tara- (тара-) : 1.Dağılmak, gitmek. 2.Yayılmak, büyümek, genişlemek. 3.Sindirmek, hazmetmek.

tarap (таран) *Ar.* : Yön, taraf.

tärbiye (тәрбие) *Ar.* : Terbiye, eğitim.

tarpy- (тарпы-) : Tepmek, çifte atmak.

tart- (тарт-) : 1.Kendine çekmek. 2.Taşımak, ulaştırmak. 3.Sarmak, dolamak, takmak. 4.Germek, tutmak. 5.Yutmak, içine almak.

tas (тас) : Taş.

tasta- (таста-) : Bırakmak, terketmek.

tasuwşı (тасушы) : Taşıyıcı, götürücü.

tätti (тәтті) : 1.Şeker tadında olan, tadı lezzetli. 2.Şekerli şeylerle yapılan yiyecek. 3.Yakın değerli. 4.Hoş çekici.

tatuwlıq (тагулық) : Dostluk, barış.

tawap (тауап) : Kulluk etmek, ibadet etmek.

tawıs- (тауыс-) Tüketmek, bitirmek.

tayaw (таяу) : Yakın, doğru.

taza (таза) : Temiz, kirsiz.

teginde (тегинде) : Boşuna, nafile.

tegiste- (тегісте-) : 1.Düzeltmek, engebesiz hale getirmek. 2.Tesviye etmek, kenarlarını aynı ölçüye getirmek.

tek (тек) : Tek, sadece, yalnızca.

tekti (текті) : 1. Soydaş, aynı soydan olan. 2. Asil, soylu.

teñ (тең) : 1.Denk, aynı ölçüde, eşit. 2.Birbirine layık, münasip (çift).

teñbe-teñ (теңбе-тең) : Tıpa tıp, aynı.

teñdes (теңдес) : 1.Yaşıt, akran. 2.Denk, eşit.

teñge (теңге) : 1.Para, bir malın değerinin karşılığı olan para. 2.Kazakistan'ın para birimi, tenge. 3.Gümüş akçe.

teñger- (теңгер-) : Denkleştirmek, eşitlemek,

tentire- (тентіре-) : 1.Başı boş gezmek, avare dolaşmak. 2.Geçimini sağlamak amacıyla yollara düşmek.

ter- (тер-) : Dermek, derlemek, toplamak.

terek (терек) : Kavak, kavak ağacı.

tereze (терезе) : Pencere.

tez (тез) : Tez, çabuk, acele, ivedi.

tezirek (тезірек) : Daha tez, çabucak.

tım (тым) : Çok, pek, pek çok.

tın- (тын-) : 1.Bitmek, tamamlanmak, son bulmak. 2.Dinmek, yatışmak, sakinleşmek.

tıñda- (тыңда-) : Kulak vermek, dinlemek.

tınıs (тыныс) : 1.Solunum, teneffüs. 2.Hayat, yaşam, ömür.

tınış (тыныш) : 1.Sessiz, sakin. 2.Rahat, sakin, huzurlu.

tıq- (тық-) : 1.Saplamak, sokmak. 2.Bir şeyin içine sokmak, koymak, girdirmek.

tırp et- (тырп ет-) : Fırsat vermemek, göz açtırmanlık.

tıs (тыс) : Dışarı, dış.

tısqarı (тысқары) : 1.Dışarı, dışarıyı. 2.Uzak, ırak.

tıy- (тый-) : 1.Kesmek, dindirmek. 2.Yasaklamak, engellemek, alıkoymak.

tik (тік) : 1.Dik, düm düz. 2.Eğimi dike yakın olan, dik. 3.Direkt,

doğrudan. 4.Bahiste ortaya bir şey koymak, bir şeyine oynamak.

til (тіл) : Dil, lisan. 2.Bir düşünceyi ifade eden anlamlı söz öbeği.

tile- (тіле) : Dilemek, istemek.

tilek (тілек) : 1.Dilek, arzu. 2.Rica, istek, talep.

tilew (тілеу) : Dilek, ümit, arzu.

tirek (тірек) : 1.Direk. 2.Destek, dayanak.

titire- (тітіре-) : 1.Titrelemek. 2.Sarsılmak, silkinmek.

tiy- (ти-) : 1.Değmek, dokunmak, temas. 2.Bir şeyi elde etmek, sahiplenmek. 3.Birisine bulaşmak, dil uzatmak. 4.(kız) Kocaya varmak, evlenmek.

tiygiz- (тигіз-) : Değdirmek, dokundurmak.

tıyın (тиын) : 1.Metal, bozuk para, kuruş. 2.Akçe, para.

tize (тізе) : 1.Diz. 2.Zulüm, baskı.

tol- (тол-) : 1.Dolmak. 2.Belirli bir yaşa gelmek. 3.Etlenmek, semirmek.

toqı- (тоқы-) : Dokumak, örmek.

toqta- (тоқта-) : 1.Durmak, duraklamak. 2.Bir yerde kalmak, konaklamak. 3.Bir şeyin üzerinde durmak. 4.Sonuca karara varmak.

torğın (торғын) : Çok değerli, ince ipek olmuş.

tos- (тос-) : 1.Beklemek. 2.Karşılama.

toy- (той-) : 1.Doymak, doyuncaya kadar yemek, içmek. 2.Usanmak, bıkmak.

toy (той) : Şölen, ziyafet, düğün.

tozañ (тозан) : Toz, toz toprak, tozan.

töbet (төбет) : 1.Bir cins büyük erkek köpek. 2.İt oğlu it.

tök- (төк-) : Dökmek, boşaltmak.

tömen (төмен) : 1.Aşağı, alt. 2.Düşük, aşağı.

tömpеş (төмпеш) : Bir şeye üstü üstüne vurma.

törtinşi (төртінші) : Dördüncü.

tösek (төсек) : 1.Döşek, yatak.

töz- (төз-) : Dayanmak, direnmek, sabretmek.

tur- (түр-) : 1.Durmak, dikilmek.
2.Kalkmak, ayağa kalkmak.
3.Uykudan uyanmak, kalkmak. 4.(bir yerde) Oturmak, ikamet etmek, yaşamak. 5. Ne kadar, kaç. 6. Oluşmak, meydana gelmek. 7. Bir sözle kelime grubu oluşturarak "oluşmak, meydana gelmek" anlamlarını verir. 8.Fiillerle birleşerek şimdiki zaman fonksiyonu üstlenen yardımcı fiil olarak kullanılır.

turğız- (түргыз-) : 1.Uyandırmak; kaldırmak. 2.Yükseltmek, dikmek; (duvar) örmek.

tus (түс) : 1.Taraf, yan. 2.Yön.

tusaw (тұсая) : 1.Köstek, bukağı.
2.Engel, mani, set.

tut- (түт-) : 1.Elle tutmak. 2.Asmak.
3.Bırakmamak.

tuw- (ту-) : Doğmak.

tuwısqan (туысқан) : 1.Akraba kimseler. 2.Kardeş ülkeler. 3. “Kardeş, arkadaş!” anlamında kullanılan seslenme ve hitap sözü.

tuwmısınan (тумысынан) : Yaradılıştan, doğuştan.

tuyaq (тұйақ): 1.At, eşek, inek gibi hayvanların ayak tırnakları; toynak.

2.Küçükbaş hayvanlar. 3.Zürriyet, çocuk.

tuz (түз) : Tuz.

tügil (түгіл) : O bir tarafa, o bir yana, o şöyle dursun anlamında kullanılan bir edat.

tün (түн) : Gece.

tüp (түп) : Dip, alt.

tür- (түр-) : 1.Sıvamak, kıvırmak.
2.Dağıtmak, yarmak, bölmek.

türegel- (түрежел-) : Ayağa kalkmak.

türt- (түрт-) : 1.Dürtmek, vurmak.
2.Not almak.

tüs- (түс-) : 1.İnmek, düşmek
2.Girmek, yerleşmek.

tüs (түс) : Düş, rüya.

tüy- (түй-): 1.Düğümlemek.
2.Anlamak, bilmek, kavramak.

tüye (түйе) : Deve.

tüz- (түз-) : Dizmek, kurmak, oluşturmak.

tüze- (түзе-) : 1.Eğik durumdaki bir şeyi düzeltmek. 2.Tamir etmek, onarmak.

U

uday (удай) : Daima, sürekli, her zaman, aralıksız.

ulıq (ұлық) : Ulu, büyük.

umıt- (ұмыт-) : Unutmak.

umtıl- (ұмтыл-) : 1.İleri atılmak, atılım yapmak, hamle etmek. 2.Belli bir amaca ulaşmak için çalışmak, çabalamak.

una- (ұна-) : Hoşa gitmek, beğenmek.

unas- (ұнас-) : 1.Birbirini beğenmek, birbirinden hoşlanmak. 2.Yakışmak, uymak.

unat- (ұнат-) : 1.Beğenmek, hoşlanmak. 2.Kabul etmek, uygun görmek, desteklemek.

uq- (ұқ-) :Anlamak, kavramak, bellemek.

uqsa- (ұқса-) : Andırmak, benzemek.

ur- (ұр-) : Vurmak, çarpmak.

urğası (ұрғашы) : 1.Dişi (hayvanlar). 2.Kadın.

usin- (ұсын-) : 1.Sunmak, vermek. 2.Teklif etmek, önermek, uygun görmek.

usta- (ұста-) : 1.Tutmak. 2.Yakalamak.

usta (ұста) : 1.Usta, eli uz, işinin ehli.

uş- (ұш-) : 1.Uçmak. 2.Hızla gitmek, uçmak.

uşıra- (ұшыра-) : 1.Tesadüf etmek, rastlamak. 2.Felâkete uğramak.

uw (y) : 1.Zehir, ağu, sem. 2.Üzüntü, acı, keder, sıkıntı.

uwan- (уан-) : Avunmak, teselli bulmak.

uwat- (уат-) : 1.Avutmak, teselli etmek. 2.Gönlünü almak, gönlünü hoş etmek.

uwis (уыс) : Avuç

uyal- (ұял-) : Utanmak, çekinmek, sıkılmak

uyat (ұят) : Ayıp, ar, namus, hâyâ.

uyıqta- (ұйықта-) : Uykuya dalmak, uyumak.

uuyı (ұйқы) : Uyku.

uzın (ұзын) : 1.Kısa olmayan, uzun. 2.Alçak olmayan, yüksek.

Ü

ülken (үлкен) : 1.Büyük, iri, kocaman. 2.Yaşça büyük. 3.Görmüş, geçirmiş, ihtiyar. 4.Önemli, büyük (olay, bayram vb.)

ümit (үміт) *Far* : Ümit, umut

ür- (үр-) : Üflemek, soluk vermek.

üsti (үсті) : 1.Bir şeyin tepesi, üstü, üst tarafı, yüzü. 2.Giyecek, giysi, üst baş.

üşew (үшеу) : Üç adet.

üşin (үшін) : İçin, dolayı.

üşinşi (үшінші) : Üçüncü

üy (үй) : 1.Ev 2.Aile, ocak.

üy- (үй-) : Bir araya getirmek, yığmak.

üyren- (үйрен-) : 1.Öğrenmek. 2.Alışmak.

üz- (үз-) : 1.Koparmak, çekip almak. 2.Kesmek, durdurmak, bırakmak.

W

wa (ya) : 1.Birilerine seslenmek ilgi ve dikkat çekmek için kullanılan

ünlem, hey. 2.Sitem, yakınma ifade eden söz.

wağda (yaғда) *Ar.* : Ant, yemin, vaat.

waqıt (yaқыт) *Ar.* : 1.Vakit, zaman. 2.Dönem, devir, çağ, devran. 3.An, lâhza.

wayım (уайым) *Ar.* : Vehim, endişe, kaygı.

wäzir (yәзір) *Ar.* : Vezir.

X

xabar (хабар) *Ar.* : Haber, bilgi, salık.

xal (хал) *Ar.* : 1.Güç, kuvvet, derman. 2. Hâl, durum, vaziyet.

xalas (халас) *Ar.* : Kurtulma, kurtuluş.

xalayıq (халайық) *Ar.* : Halk, topluluk, ahali, dinleyiciler.

xan (хан) : Eski Türk ve Moğol halklarında hükümdar, han.

xan (хан) : Eski Türk ve Moğol halklarında hükümdar, han.

xanşa (ханша) : Han kızı, prenses.

xanzada (ханзада) : Han soyundan olan, şehzade.

xat (хат) *Ar.* : 1.Mektup. 2.Yazı.

xiykayat (хикаят) *Ar.* : Edebi hikâyelerin genel adı, hikâye külliyatı.

xor (хор) : Cennette yaşadığına inanılan çok güzel kız, hûri.

xoş (хoш) *Far.* : Beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren, hoş.

xoşsiz (хoшсыз) : Gönülsüz, keyifsiz, iştahsız.

xusn (хұсн) *Ar.* : Güzellik.

Y

yağniy (йағни) : Yani.

Z

zahiyr (заһир) *Ar.* : Zahir, açık.

zalımdıq (залымдық) : Zalimlik, acımasızlık.

zamana (замана) *Ar.* : Zaman, zamane, devir.

zar (зар) *Far.* : Kaygı, tasa, acı.

zarla- (зарла-) : Feryat etmek, derdini dökmek.

zarlan- (зарлан-) : İçimi dökmek, bağırıp çağırmak, ağlamak.

zarlı (зарлы) : Üzüntülü, kaygılı, kederli, dertli.

zawal (зауал) *Ar.* : Afet, ceza, azap.

zerek (зерек) *Far.* : Akıllı, zeki.

zından (зындан) *Far.* : 1.Zindan. 2.Ceza evi, hapishane.

zor (зор) *Far.* : 1. Kocaman, iri, büyük. 2. Güçlü, kuvvetli.

zorlıq (зорлық) : Zorluk, adaletsizlik, gaddarlık.

SONUÇ

Kazakistan’da yayımlanan “Babalar Sözi” adlı dizi eserin “Ğağıştıq Dastandar” adlı on dokuzuncu cildinde yer alan “Qıyssa Tahir Zühra” metni, Arap, Fars ve Türk dillerini iyi bilen bir şair olan Aqılbek Sabaluğlu tarafından Nogay Türkçesinden Kazak Türkçesine aktarılmış iki kahramanlı bir aşk hikâyesidir. Şair bu eserini 1902 yılında Kazan Yayınevinden bastırmıştır. Manzum mensur karışık olan halk hikâyelerinden farklı olarak yalnızca manzum şekilde kaleme alınması dikkate değerdir.

Toplum tarafından sevilen halk hikâyeleri, farklı coğrafyalara yayılarak pek çok varyanta sahip olur. Varyantlar sözlü ya da yazılı olabilmektedir. Bunlar arasında birtakım farklılıklar söz konusudur. Yazılı olanların sözlü olanlara göre daha uzun olması ve dilinin ağırlığı farklılıklardan bazılarıdır. Bununla birlikte yazılı varyantlar belirli kalıplaşmış sözler içerir. Örneğin yazılı varyantların başında “*Râviyan-ı şîrin ve nâkilân-ı asar şöyle rivayet ve bu yüzden hikâyet ederler ki...*” ibaresi bulunur. Tahir ile Zühre’nin ele aldığımız varyantında bu ibareye karşılık “*Āsar wa naqıylan naşara burıñılar, Xiykayat qılğan eken rawaiylar.*” ifadesi kullanılmıştır. Bu da metnin yazmadan aktarıldığını doğrular niteliktedir. Varyantlar arasında farklılıklarla beraber benzerliklerin de olduğu görülür. Tarafımızca ele alınan varyant ise sahip olduğu epizot ve motif bakımından yazma varyantıyla benzerlik gösterir. Burada dikkat edilecek husus sosyal ve coğrafi farklılıkların bazı küçük değişiklikleri de beraberinde getirmesidir. Söz gelimi Anadolu coğrafyasındaki saz yerini dombıraya bırakmıştır. Diğer bir benzerlik ise varyantlardaki maniler arasındadır. Tahir ile Zühre’nin manilerle atışması hem yazmada hem de hikâyenin Kazak varyantında görülür.

Tezimize konu olan metin genel hatlarıyla Kazak Türkçesinin karakteristik ses özelliklerini ihtiva etmekle birlikte aktarmanın menşeinin Nogayca olması bazı kelimelerde Kazak Türkçesi dışında kullanımları da beraberinde getirmiştir. Örneğin Kazak Türkçesinde ünlüsü geniş yuvarlak olan köl “göl” sözü, eserimizde kül şeklinde ünlüsü dar yuvarlak olarak kullanılmıştır. Bu durum dar yuvarlak ünlülerin karakteristik olduğu Tatar Türkçesinin bir tesiridir. Kazak Türkçesinde güzelin

karşılığı olarak “suluw, ädemi, körikti” kelimeleri kullanılırken metnimizde bunların yanında Azerbaycan, Özbek ve Uygur Türkçelerinde rastlanan ilk ünlüsü geniş yuvarlak “gözal” kelimesi de kullanılmıştır.

Metinde Arapça, Farsça ve Türkçe sözler ağırlıkta olmakla beraber “minut” ve “master” gibi Rusça vasıtasıyla geçen Latince kökenli kelimelerin de bulunması geç dönem bir Kazak Türkçesi metni olduğunu doğrulamaktadır.

Bunlara ilaveten metinde birçok sözcüğün birden farklı kullanımına rastlanmıştır: padişa – padişah – patşa, dawıs - dıbıs, tıñla - tıñda, ğumır - ömir, quday - quda, aqıyqat - xaqıyqat, künä – künäh, qıdır - qızır. Bu farklı kullanımların başlıca sebebi, çok geç yazı dili olan Kazak Türkçesinin sese dayalı mı yoksa kökene dayalı mı yazılması gerektiği konusundaki henüz oturmamış imlâ meselesidir. Bunun yanında hem orijinal nüshanın tesiri hem de manzum aktarımdaki şiirselliği korumak isteyen müellifin tasarrufunu da söyleyebiliriz.

Tezin dönemin dil özellikleri ve söz varlığı üzerine çalışacak olan araştırmacılara katkı sağlamasını aynı zamanda da folklor alanında halk hikâyeleri ve varyantlarını inceleyen araştırmacılara kaynak olmasını temenni ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Alptekin, Ali Berat: **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997.
- Banguoğlu, Tahsin: **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Böler, Tuncay: **Türkiye Türkçesi Ses Bilgisi**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2020.
- Clauson, Sir Gerard: **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford At The Clarendon Press, 1972.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 23. Bs.**, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2006.
- Ercilasun, Ahmet Bican, Ed: **Türk Lehçeleri Grameri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.
- Ercilasun, Ahmet Bican: **Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.
- Ergin, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2007.
- Gürsu, Uğur: **Kazak Atasözleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- Hacıeminoğlu, Necmettin: **Türk Dilinde Edatlar**, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Hasan Oraltay, Nuri Yüce, Saadet Pınar: **Kazak Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1984.
- Isqarov, Axmedi (Red.): **Qazaq Edebiy Tiliniñ Sözdigi (On Bes Tomdıq)**, Däwir Baspası, Almatı, 2011.
- Januzaqov, T: **Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi**, Almatı, Dayk-Precc, 2008.
- Kafesoğlu, İbrahim: **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2006.
- Karaağaç, Günay: **Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.

- Karaağaç, Günay: **Türkçenin Dil Bilgisi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2012.
- Karaağaç, Günay: **Türkçenin Söz Dizimi**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2009.
- Kaya, Yasin: “İlyas Esenberlin’in Köşpendiler Romanı Üzerinde Kazakça Dil İncelemesi (Giriş-Metin-Dizinler)”, **Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, İzmir, 2012.
- Keñesbayev, İsmet **Qazaq Tiliniñ Frazelogyalıq Sözdigi**, Almatı, Qazaqparat, 2007
- Koç, Kenan ve Oğuz Doğan: **Kazak Türkçesi Grameri**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2022.
- Koç, Kenan, Ayabek Bayniyazov, Vehbi Başkapan: **Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021.
- Korkmaz, Zeynep: **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.
- Korkmaz, Zeynep: **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- Köse, Nerin: “Türk Halk Hikâyelerinin Tasnifi Hakkında”, **Beşinci Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri II**, 97-104, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- Olcott, Martha Brill: **The Kazakhs**, Second Edition, California, Hoover Institution Press, 1995.
- Öner, Mustafa: **Bugünkü Kıpçak Türkçesi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.
- Qul-Muxammed, Muxtar (Ed.): **Babalar Sözi: 19.Tom: Ğasıqtıq Dastandar** Astana: Foliant, 2004.
- Quralı, Ayubay: **Qazaq Tilindegi Etistikter men Söz Tirkesteriniñ Tüsindirme Sözdigi**. Almatı: 2008.

- Sarıbayev, Şora: **Qazaq Tiliniñ Aymaqtıq Sözdigi**, Almatı, Arıs Baspası, 2005.
- Turan, Fikret: “Türkçede Zarflar Üzerine”, **Prof. Dursun Yıldırım Armağanı**, 1988, s. 301-306.
- Türk Dil Kurumu: **Derleme Sözlüğü**, cilt I-VI, Ankara, 2009.
- Türk Dil Kurumu: **Tarama Sözlüğü**, cilt I-VIII, 4. bs. Ankara, 2009.
- Türk Dil Kurumu: **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, 11. bs., 2011.
- Türkmen, Fikret: **Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2015.

